

Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva: nove serije sveska IV. 1899/1900.

Other document types / Ostale vrste dokumenata

Publication year / Godina izdavanja: **1900**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:300:811442>

<https://doi.org/https://doi.org/10.52064/vamz>

Rights / Prava: [Public Domain Mark 1.0/Javno dobro. Autorsko pravo je isteklo.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-21**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological Museum in Zagreb](#)

VJESNIK

HRVATSKOGA

ARHEOLOŠKOGA DRUŠTVA.

ORGAN ARHEOLOŠKOGA ODJELA NARODNOGA MUZEJA U ZAGREBU.

NOVE SERIJE SVESKA IV. 1899/1900.

UREDNIK

DR JOSIP BRUNŠMID.

ZAGREB.

TISKARA I LITOGRAFIJA C. ALBRECHTA (JOS. WITTASEK).

1900.

Pisci za sadržaj svojih članaka sami odgovaraju.

15.889

1980

kasa

SADRŽAJ „VJESNIKA“

NOVE SERIJE SVESKE IV.

	Strana
Brunšmid Dr. Josip: Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije III.	181
— — — Colonia Aelia Mursa	21
— — — Gradine na Vuki između Nuštra i Gaboša	205
— — — Naselbina bronsanoga doba kod Novoga grada na Savi	43
— — — Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji V, VIII—XI.	81
— — — Prehistorijske starine iz rumske okolice	214
— — — Prehistorijski predmeti željeznoga doba iz Šarengrada u srijemskoj županiji	58
— — — Stari novci iz potoka Medveščaka u Zagrebu	217
Hovorka pl. Zderas Dr. Oskar: Narodne priče o životinjama na poluotoku Pelješcu u Dalmaciji	209
— — — — — Plinius i narodna medicina u Dalmaciji	211
Jelić Dr. Luka: Spomenici grada Nina	156
Klaić Vjekoslav: Ime i porijeklo Frankapana	1
— — — O knezu Novaku (1368)	177
Kolander Zlatko: „Ex libris“ zagrebačkoga biskupa Aleksandra Alagovića	78
Laszowski Emilij: Podjeljenje plemstva po banu Nikoli g. 1346	71
— — — Šest bilježaka iz listina XIII. vijeka	207
Osterman Stjepan: Paleolitički čovjek i njegovi suvremenici iz diluvija u Krapini u Hrvatskoj	202
Purić Josip: Iskapanje u rimskom groblju u Stenjevcu	172
Turković Milan: Našašća ostanaka prehistorijskoga doba u kutjevačkoj okolici. Skupno našašće mađarskih novaca XV. i XVI. vijeka	204

Izveštaji muzejskih povjerenika i prijatelja: 1. Jos. Binički u Nikincima. Str. 218. — 2. Jur. Božičević u Sušnjevom selu. Str. 218. — 3. L. Čosić u Bizovcu. Str. 219. — 4. H. Davila u Karlovcu. Str. 220. — 5—10. M. Fakundini u Novim Banovcima. Str. 220. — 11. F. Hefele u Sisku. Str. 222. — 12. Lj. Ivančan u Stenjevcu. Str. 223. — 13. Ig. Jung u Mitrovici. Str. 224. — 14. O. S. Matković u Šarengradu. Str. 224. — 15—16. M. Mutavgjić u Dubici. Str. 225. — 17—18. Iv. Lončarić Papić ml. u Selcu-Vinodol. Str. 228. — 19. Fr. Šaban u Ogulinu. Str. 229. — 20. Cv. Vurster u Otočcu. Str. 230.

Književne vijesti: Hoernes Funde verschiedener Altersstufen im westlichen Syrmien Str. 233. Pić Starožitnosti země české I. Str. 234. Brunner Der Pandurenführer Franz Freiherr von der Trenk im oesterreichischen Erbfolgekriege. Str. 236. Der römische Limes in Oesterreich I. Str. 236. Najstariji spomenik pisan slavenskim jezikom. Str. 236. Legowski Die Slovinzen im Kreise Stolp, ihre Literatur und Sprache. Str. 237. Bullettino di archeologia e storia dalmata. XXIII 1—4. Str. 237. Glasnik zemaljskoga muzeja za Bosnu i Hercegovinu. XII 1. Str. 237. Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina. VI. Str. 238. Starohrvatska prosvjeta V 1. Str. 238. Vjestnik kr. hrv. slav. dalm. zemaljskog arkiva. II 1—2. Str. 238. Rad jugoslavenske akademije 140. Str. 238. Grada za povjest književnosti hrvatske. II. Str. 238. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. IV 2. Str. 238. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. VII 1. Str. 238. (Dr. Jos. Brunšmid). — Klaić Povjest Hrvata I i II. Str. 234. Kumičić P. Zrinjski i Fr. K. Frankopan i njihovi klevetnici. Str. 235. Jireček Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte. Str. 236. (Jos. Purić). — Poparić Pomorska sila Hrvata za dobe narodne dinastije Str. 234. (Ch. Šegvić).

Inhalt des „Vjesnik“ der kroatischen archaeologischen Gesellschaft in Agram. Neue Serie. Band IV. 1899—1900.	239
Verzeichniss der Abbildungen	239

IMENA DOPIISNIKA I SURADNIKA „VJESNIKA“

NOVE SERIJE SVESKE IV.

Binički Josip, ravnajući učitelj u Nikincima.
Božičević Juraj u Josipdolu.
Brunšmid Dr. Josip, sveučilišni profesor i ravnatelj arheološkoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu.
Čosić Luka, vlastelinski prihodarnik u Bizovcu.
Davila Hinko, magister farmacije u Karlovcu.
Fakundini Mijo, učitelj u Novim Banovcima kod Zemuna.
Hefele Ferdo, građanski učitelj u Sisku.
Hovorka pl. Zderas Dr. Oskar, bolnički lječnik u Tesliću (Bosna).
Ivančan Ljudevit, župnik u Stenjevcu.
Jelić Dr. Luka, profesor bogoslovije u Zadru.
Jung Ignjat, učitelj u Mitrovici.
Klarić Vjekoslav, sveučilišni profesor u Zagrebu.
Kolander Zlatko, bogoslov u Zagrebu.
Laszowski Emilijan, pristav kr. zemaljskoga arhiva u Zagrebu.
Lončarić-Papić ml. Ivan, trgovac u Selcu-Vinodol.
Matković o. Solan, gvardijan u Šarengradu.
Mutavgjić Mišo, trgovac u Dubici.
Osterman Stjepan, asistentat geološko-paleontološkoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu.
Purić Josip, gimnazijski profesor u Zagrebu.
Šaban Fran, kr. sudbeni pristav u Ogulinu.
Šegvić Cherubin u Beču.
Turković Milan, vlastelin u Kutjevu.
Vurster Cvjetko, kr. inžinir u Otočcu.

IME I PORIJEKLO FRANKAPANA.

Prvi krčki knez, koji se u nesumnjivom spomeniku sam zove Frangepan ili Frankapan, jest slavni ban Nikola († 26. lipnja 1432), koji je iza sebe ostavio devet sinova. Bio je sin bana Anža ili Ivana († u subotu 29. studenoga 1393 u Senju, gdje bi 1. prosinca sahranjen u samostanu Franjevaca) i Ane, kćeri goričkoga grofa Meinharda VII., koja je umrla 5. rujna 1402. Otac njegov Anž bijaše se oženio Anom još 17. listopada 1352; po tom sudimo, da je knez Nikola bio već dorasao, kad mu je otac umro.

Knez Nikola (1394—1432) vrlo je znamenito lice u povjesnici hrvatskoj 14. i 15. stoljeća. On bijaše iza oca svoga ostao valjda jedini sin,¹ te je tako u svojoj ruci sjedinio ogromna imanja svoje porodice. K tomu je bio u rodu i svojiti s najuglednijim i najmoćnijim rodovima u Hrvatskoj i Ugarskoj, pače i sa samim kraljem Sigismundom. Jedna supruga njegova, valjda Doroteja ili Dora, bila je rođena sestra hrvatskoga bana i poslije ugarskoga palatina Nikole Gorjanskoga, a taj je opet po svojoj drugoj supruzi, celjskoj grofici Ani (1408—1439), bio šurjak kralja Sigismunda, koji se bijaše nešto prije oženio Aninom sestrom Barbarom. Osim toga bio je knez Nikola u svojiti s celjskim grofovima i po tom, što je njegova bratučeda Elizabeta, kći strica mu Stjepana, bila poslala za celjskoga grofa Friderika. Nadalje je knez Nikola bio u svojiti i posljednjemu knezu cetinskomu Ivanisu Ivanoviću Nelipiću, odkad se je njegov najstariji sin Anž ili Ivan god. 1416. oženio Katarinom, starijom kćerju cetinskoga kneza Ivaniša. Po toj ženitbi došao je opet u svojitu s krbavskim knezovima Kurjakovićima.

Ogromna posjedovanja i svestrane rodbinske sveze dopriniješe jamačno mnogo, da je knez Nikola poslije 1. ožujka 1426 (iza Alberta de Ungh, priora vranskoga) postao banom Dalmacije i Hrvatske. Tu je čast knez Nikola (ili u hrvatskim spomenicima „Mikula“) obnašao sve do svoje smrti (1432), te ju je namro i svojim sinovima Anžu (Ivanu) i Stjepanu, koji se po njemu prozvaše „Banići“.

Namah prve godine, što je Nikola postao banom, izdade on 6. prosinca 1426 senjskomu kaptolu povelju, kojom se je obvezao davati pomenutomu kaptolu godišnjih 60 dukata za to, da se za njega čitaju svete mise. U toj povelji čitamo: „Nos Nicolaus de Frangepanibus, Vegliae, Modrusiae, Vinodoli, nec non Segniae comes, regnorum Dalmatiae atque Croatiae banus“.²

¹ Što se dosad znade, imao je knez Nikola samo jednu sestru, koja je god. 1401 bila udata za nekoga Poljaka. Te godine traži knez Nikola u Mlecima zajam od 10.000 dukata

pro dote sue sororis iam cuidam Polono coniugate. Ljubić Listine IV. p. 428.
² Fejer, Codex dipl. X/6 p. 847—849.

Poslije g. 1426 imademo od kneza i bana Nikole još četiri povelje, sve pisane hrvatski i glagolicom; tri su iz godine 1428, a jedna iz godine 1430. U svim tim poveljama čitamo gotovo suglasno: „Mi knez Mikula de Frankapan (di Franepani), krčki, senjski, modruški knez i pročaja, ban Dalmacije i hrvacki (Hrvat’)¹“.

Knez i ban Mikula počeo je dakle prvi od svih članova svoga roda g. 1426—1430 rabiti pridjevak „de Frangepanibus, de Frankapan, di Franepani“. Tomu pridjevku nema inače traga ni u jednom spomeniku, što su izdavali njegovi predšasnici. Još otac njegov Ivan zvao se je g. 1393 naprosto: „Johannes comes Vegle, Modrusse, etc., regnorumque Dalmacie, Croacie et Sclavonie banus“;² a stric njegov u hrvatskoj od njega izdanoj povelji g. 1381: „Mi knez Štífan“.³ Pače ni za samoga kneza Mikulu ne možemo naći traga, da bi se ikada prije 1426 služio pridjevkom „de Frankapan“.

Zanimljivo je potražiti, kako su suvremenici zvali kneza Nikolu ili Mikulu, da li su ga naime častili pridjevkom „de Frankapan“? U hrvatskim glagolskim spomenicima zovu ga suvremenici i poslije g. 1426 naprosto „gospodin plemeniti ban Mikula“, ili „ban Mikula“;⁴ a u jednom spomeniku čitamo „gospodinu Mikuli, knez krčki, modruški, senjski i pročaja, i gospoje njegove, gospe kneginje Dorotije“.⁵ U mletačkim ispravama g. 1430—1432 zovu ga također samo „magnificus comes Nicholaus Segne“ ili „Nicholaus comes Segne“,⁶ a ne pridaju mu pridjevka „de Frankapan“. A ni dvorska kancelarija ugarsko-hrvatskoga kralja Sigismunda ne mari za novi pridjevak bana Nikole. U poveljama toga kralja g. 1426—1431 spominje se više puta među dostojanstvenicima i barunima ban Nikola, ali uvijek „Nicolao groff Dalmatiae et Croatiae regnorum bano“ ili „Nicolao comite Wegle et Modrusae, Dalmatiae et Croatiae regnorum bano“.⁷ Po tom bi mogli zaključiti, da kralj Sigismund i njegov vrhovni kancelar ili nijesu znali ili nijesu htjeli znati, da je ban Mikula g. 1426 primio naslov „de Frankapan“ (de Frangepanibus). Tek Nikolininim sinovima priznao je kralj Sigismund oko g. 1435 taj pridjevak, pak se onda i u ispravama njegove kraljevske kancelarije stalo pisati ovo prezime. Tako čitamo u listini kralja Sigismunda od 23. travnja 1435 „magnificis Joanni et Stephano de Frangepanibus, Segnie, Veglae et Modrussae comitibus, regnorumque Dalmatiae et Croatiae banis“, a tako isto „de Frangepan“ u više povelja slijedeće godine 1436.⁸ Zanimljivo je, da ni u mletačkim spisima nema traga, da bi mletačka republika namah bila prihvatila naziv „Frankapan“; tek pošto je jedan od devet Nikolinih sinova, po imenu Ivan, valjda najmlađi, nakon pogodbe s braćom i sinovcima sam obladao čitavim otokom Krkom, pak u prosincu 1451 razvio na otoku zastavu sv. Marka i dao se u zaštitu mletačke općine,⁹ nalazimo u jednom pismu mletačkoga dužda Franje Foskara od 12. travnja 1454 ovo značajno mjesto:

¹ Šurmin Hrvatski spomenici I., p. 127, 128, 130.

² Tkalčić Monumenta civitatis Zagrabiae I. p. 348—349.

³ Šurmin Op. cit. p. 93.

⁴ Ibid. 131 i 432.

⁵ Starine, XXV, 149.

⁶ Ljubić Listine IX. p. 46, 55.

⁷ Fejer Cod. diplom. X. 6. p. 814, 886, 895, X. 7, p. 110, 225, 240, 319, 325, 339.

⁸ Fejer Cod. X. 7. p. 633, 757, 772, 790.

⁹ Ljubić Listine IX, p. 410—411.

„Quum . . . assumpsimus et acceptavimus in recomendisiam et protectionem nostram nostrique domini magnificum et potentem dominum Johannem de Frangiapanibus nobilem civem nostrum, dominum civitatis et insule sue Vegle“.¹ Mletačka republika priznala je dakle krčkim knezovima pridjevak „de Frangiapanibus“ tek između 1451 i 1454; prije toga zvala ih je redovito „comites Segne“, kloneći se ča i naziva „comites Vegle“.

Po dosadanjem izlaganju na osnovu nepobitnih dokumenata ustanovljeno je, da se je krčki knez Mikula, postavši 1426 banom Dalmacije i Hrvatske, prvi od svoga roda stao službeno nazivati „de Frankapan“; taj je pridjevak priznao njegovim sinovima kralj Sigismund oko g. 1435, a mletačka republika g. 1451—1454. No kako je sam knez Nikola došao do toga pridjevka?

Prvi poznati nam pisac o knezovima krčkim, potonjim Frankapanima, jest znameniti mletački spisatelj i duždev sekretar Antonio Vinciguerra (Vincivera, † 1502). Kad je krčki knez Ivan Frankapan, gore spomenuti sin slavnoga bana Nikole, pritiskan od kralja Matije Korvina i njegova vojvode Blaža Madžara, morao 22. veljače 1480 ustupiti otok Krk mletačkoj republici, povjeri ta republika upravu novo stečenog Krka spomenutomu sekretaru Antoniju Vinciguerra kao providuru. Nakon svršena službovanja svoga podastro je Vinciguerra mletačkoj vladi u kolovozu 1481 opsežnu relaciju, u kojoj je prikazao prošlost otoka i njezinih gospodara Frankapana sve do onoga časa, kad je Krk opet došao pod vlast mletačku. Ta opsežna i znamenita relacija sačuvana je u dva rukopisa, te je više puta do sad štampana, posljednji put g. 1876 od Šime Ljubića s napisom „Giurisdizione antica di Veglia, 1481. Relazione di Antonio Vinciguerra“ u zborniku jugoslavenske akademije: *Comissiones et relationes venetae*, t. I. p. 29—91.

Vinciguerra, koji je dobio pridjevak „Chronicus“, bio je svestrano obrazovan spisatelj, te je osim historijskih i geografskih rasprava pisao takoder satire, od kojih su dvije izdane štampom još za njegova života (1495 u Bologni). Njegova opširna relacija o Krku sastoji od 31 glave, a poglavita joj je zadaća, da pokaže, kako je srećni i blagosloveni otok za kneževanja Frankapanâ propao i kako je posljednji knez Ivan Frankapan nečuvanim zulomom svojim sam skrivio svoju nesreću i gubitak otoka. Ni o jednom Frankapanu ne zna Vinciguerra ništa dobra pričati, svi su mu siledžije. Vrijedno je još spomenuti, da je Vinciguerra pisao svoju relaciju pedesete godine iza smrti kneza i bana Nikole, dakle u vrijeme, kad su još živjela tri Nikolina sina i kad je uspomena na njihova oca bila još posve svježâ.

U sedmoj glavi svoje relacije pripovijeda Vinciguerra potanko, kako je knez i ban Nikola došao do pridjevka „de Frankapan“. Evo njegovih riječi: „Et prima che io vengi ale ragion fundatissime, faro una breve degression, non fuor de proposito, per dechiarir, in che modo questi conti se hano usurpato il cognome di Frangapani, facendose de casa romana. Io non trovo alcuna scriptura ne privilegio facto da lo imperador Sigismondo in su, dove sia may nominata la casa di Frangapani, et apertamente se vede dal privilegio de

¹ Ljubić Listine X, p. 31.

Bela fina al quel ultimo de Sigismondo, che may non foreno nominati, salvo egregii nobiles de Vegla, perche revera l origine loro non fu di altro loco, ma naquero zentilhomeni chome gli altri, che el tempo de la comunitade governavano quella isola. El cognome di Frangapani naque dal tempo de papa Martino (V., 1417—1431) in qua, che essendo andato al ban Nicolo, padre del conte Zuane ultimo, a Roma per sua devotion, chome honorata persona et signor extimato, da papa Martin fu benignamente visto et recolto; et intendendo sua sanctita, lui esser conte de Vegla, per adularlo dixegli, haver lecto in alchune chroniche romane, che certi fradelli Fra(n)gapani de antiquo sangue romano et del parentato de s Gregorio andarono gia adhibitar l isola de Vegla, dai qualli diceva esser discesci questi conti, et donogli l arma, che sono duo leoni d oro, che frangeno insieme duo pani, essendo prima l arma antica dei conti di Vegla biancha e rosa per mitade cum stella d oro nel campo biancho; siche da papa Martino in qua naque la casa de Frangepani, che may per avanti non fu nominata in Vegla, ne trovase in scriptura alcuna¹.

Vinciguerra dakle tvrdi u svojoj relaciji naročito troje:

1. Da nema traga, te bi se krčki knezovi, počev od kralja Bele do Sigismunda, zvali ma u kojoj ispravi Frankapanima, već da su oni bili domaći plemići kao i drugi; pridjevak pak „di Frangapani“ da su usurpirali.

2. To se je zgodilo za bana i kneza Nikole (1394—1432) i za pape Martina V. (1417—1431). Ban naime Nikola pošao je radi pobožnosti u Rim, gdje ga je papa Martin lijepo primio, pak da mu polaska, iznio je iz nekih kronika rimskih, kako su stanovita braća Frangepani od stare krvi rimske i od porodice sv. Gregorija pošla nekad stanovati na otok Krk i da su od njih potekli potonji krčki knezovi.

3. Martin papa podijelio je tom prigodom banu i knezu Nikoli novi grb, naime u štitu dva zlatna lava, kako lome dva hljeba. Prijašnji grb krčkih knezova sastojao je od dva polja, bijeloga i crvenoga, sa zlatnom zvijezdom u bijelom polju. Tako su krčki knezovi i po grbu postali Frankapanima.

Jezgrovito i bistro izlaganje Vinciguerrino čini se već na prvi mah posve vjere dostojno. Ali pošto se iz njegove relacije očito razabira, da je bio velik protivnik Frankapanima, vrlo je potrebno, da se njegove tvrdnje sporede s drugim spomenicima.

I.

Već sam u uvodu konstatovao, da se krčki knezovi sami prije 1426 nikad ni u jednoj ispravi ne zovu Frankapanima. Nijesam barem doslije našao spomenika (isprave), koji je potekao od njih, a u kojem bi se oni ponosili tim pridjevkom

¹ Ljubić Commissiones et relationes venetae tomus I. p. 39—40.

Drugo je međutim pitanje, imade li traga, da su ih drugi nazivali tim pridjevkom, i to prije god. 1426.?

Osobito udara u oči, da se ime Frankapana spominje već u jednom spisu iz polovice 13. stoljeća. Suvremenik spljetskoga arcidakona Tome, veliko-varadinski kanonik i potonji spljetski nadbiskup Rogerije (1250 - 1266) opisao je provalu Tatara ili Mongola u Ugarsku za vrijeme kralja Bele III. (IV.) u spisu: „Magistri Rogerii carmen miserabile super destructione regni Hungariae temporibus Bele IV. regis per Tartaros facta“. Rukopis toga spisa izgubljen je ili zametnut; prvi je taj spis izdao magistar Ivan Turčanski (de Thwroc) u Brnu, a onda nakon nekoliko mjeseci drugi put u Augsburgu god. 1488. Po ovim prvim izdanjima preštampana su novija izdanja od Endlichera, Florianusa i drugih.

Magister Rogerije priča potanko kao suvremenik i očevidac o provali Tatara u Ugarsku, a na koncu svoga spisa pripovijeda, kako se je kralj Bela nakon odlaska njihova vratio u Ugarsku: „Et quamuis sepius, necessitate querendi uic-tualia cogente, loca petierimus quondam habitata, nunquam tamen noster tutus fuit descensus, donec rex Bela maritimis de partibus per cruciferos de insula Rhodi, et dominos de Frangapanibus, multis agminibus militum adiutus, certificatus prius per Hungaros de recessu Tartarorum, in Hungariam venit“.¹

Pošto nikakva rukopisa Rogerijeva spisa nema, ne može se znati, po kakvom je rukopisu Ivan Turčanski izdao to djelce. Ne zna se, da li je imao izvorni rukopis piščev iz 13. stoljeća ili pak koji prepis 14. ili 15. stoljeća. Ako je Ivan Turčanski izdao Rogerijev spis po izvornom rukopisu, onda nema nikakve sumnje, da je Rogerije poznavao u 13. stoljeću neke „dominos de Frangapanibus“, koji su kralja Belu iz primorskih krajeva dopratili u Ugarsku. Međutim iz konteksta ne može se ipak zaključiti, da su Rogeriju „domini de Frangapanibus“ i „comites Veglae“ istovjetni, t. j. da su Rogeriju „domini de Frangapanibus“ oni, koji se inače u spomenicima zovu „comites Veglae“. Nijesu li možda uz „cruciferos de insula Rhodi“ otpratili Belu u Ugarsku zaista „domini de Frangapanibus“, naime oni pravi rimski Frangepani?

Dopustimo međutim, da je u izvornom rukopisu Rogerijevu stajalo „dominos de Frangapanibus“, i da je Rogerije ovako zvao „comites Veglae“ ostalih spomenika, pak što slijedi onda? Slijedi naprosto, da se je u polovici 13. stoljeća znalo, da se krčki knezovi također zovu „de Frangapanibus“ i da je valjda i tradicija o njihovom rimskom porijeklu bila već poznata.

Vinciguerra tvrdi, da nema nijedne isprave ni povelje od Bele III. (IV.) do Sigismunda, u kojoj bi se krčkim knezovima pridavalo prezime „de Frangapanibus“. Međutim upravo kralju Beli III. (IV.) pripisuju se dvije povelje za krčke knezove, u kojima se ovima daje prezime Frangepan, te se pače njihovo porijeklo izvodi „alta ex prosapia urbis romane senatorum ortos“. Da ogle-damo te povelje poblize.

¹ Florianus M. *Historiae hungaricae fontes do-mestici* IV. Budapestini 1885. p. 87. I u prvom

izdanju Ivana Turčanskoga, koje je izašlo g. 1488., čita se: „dnos de Frangapanibus“

Jedna je povelja izdana tobože 5. listopada 1260, a štampana je više puta,¹ koji put i s krivim datumom (7. listopada 1263), jer se je zlo čitalo „anno gracie millesimo ducentesimo sexagesimo tercio. Nona Octobris“ mjesto „anno gracie millesimo ducentesimo sexagesimo, tercio nonas Octobris“. U toj povelji dakle pripovijeda Bela potanko o zaslugama krčkih knezova prigodom tatarske provale, pak ih zato po savjetu svoje supruge Marije „universis iuribus, graciis (et) honoribus, et solempnium libertatum illustrium Primatum Regni nostri Hungariae prerogativis participes et communes instituimus et facimus, atque in consorcium, cateruam et numerum locamus, locumque eis in medio nostri ministerii et consilio conferimus. Eisdemque insuper hanc libertatis prerogativam et graciam specialem benigne largimur in sempiternum, ut nullus curie et regni nostri iudicum et iusticiariorum... ipsos iudicare... possit... dempta solummodo propria regalis celsitudinis persona...“ Već ova dispozicija potpuni je nesmisao, jer niti je kralj imao kaki „ministerium“, a još manje je trebalo krčke knezove oslobadati od suda „iudicis curiae“, pošto mu i onako nijesu potpadali. K tomu nije njima trebalo podjeljivati prava i prerogativa „illustrium primatum regni“, pošto su ih onako uživali kao nasljedni knezovi (comites) dviju županija hrvatskih. Sama dispozicija povelje od 1260 potpuni je nesmisao za 13. stoljeće, te bi mogla imati jedino smisla za drugu polovicu 15. stoljeća, kad je kralj Matija Korvin skućio Frankapane i stao im oduzimati redom njihove tekovine (Senj, Krk, Otočac s Gackom i t. d.). Dok je dakle dispozicija povelje od 1260 gotov nesmisao, svi ostali dijelovi iste povelje (inscriptio, arenga, promulgatio i expositio) nijesu drugo, nego malo ne doslovce prepisane iz druge jedne patvorene povelje, kojom je tobož kralj Bela g. 1260 dao krčkim knezovima grad Senj.² Samo amo tamo promijenjena je ili dodata koja zvučnija riječ i fraza, da se povelja još bolje iskiti. Dok se u patvorenoj povelji za Senj krčki knezovi zovu naprosto „illustres et strenuos viros, nobiles de Vegla“, — dodane su u našoj povelji još riječi „alta ex prosapia urbis romane senatorum ortos“. Povelja dakle, kojom se krčki knezovi uzvisuju među „primate“ kraljevstva i članove kraljevskoga ministerija i vijeća, te podjedno oslobađaju svačijega suda osim jedino kraljeva, vrlo je nespretnan falzifikat jamačno 15. stoljeća, izrađen po drugoj patvorenoj povelji za grad Senj.

Još je očitija i nespretnija patvorina druga povelja kralja Bele, izdana tobože također 1260 „in Dobra“.³ I ta je povelja skroz načinjena po formularu patvorene povelje za Senj, samo što se u ekspoziciji mjesto „illustres et strenuos viros, nobiles de Vegla“ čita „illustres magnificos et eximios viros Fridericum et Bartholomeum Frangepan“. Sama dispozicija, po kojoj tobože kralj dariva krčkim knezovima župu Vinodol, kojoj se i mede označuju, nema nikakva smisla, pošto su krčki knezovi još prije tatarske provale držali tu župu. Čemu da im kralj

¹ Fejer Codex diplom. IV. 3., p. 108—111; Wenzel Codex diplom. Arp. XI. p. 476—478.

² Vidi moju raspravu: Darovnica kralja Bele III (IV.) krčkim knezovima za Senj jest pa-

tvorina u „Vjestniku kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva“ za godinu 1899, str. 262—274.

³ Kukuljević Jura I. p. 71—72.

Bela g. 1260 dariva ono, što su još prije 1242 po darovnici kralja Andrije posjedovali, i što im je sam kralj Bela već 1242 i 1251 svečano potvrdio?

Objekti dakle povelje kralja Bele od g. 1260 jesu patvorine potonjih vremena, upravo kao i tobožnja darovnica za Senj, po kojoj su te povelje izrađene i prenačinjene. Darovnicu za Senj poznavao je Vinciguerra, ali ove druge dvije nije, jer su valjda poslije njega patvorene; i stoga mogao je on s punim pravom ustvrditi, da se ni u jednoj povelji od Bele do Sigismunda ne spominje pridjevak „Frankapan“ ili „de Frangapanibus“ za krčke knezove.

No zato se ipak u jednoj nesumnjivoj ispravi 14. stoljeća nalazi prezime „Frangepani“ za krčke knezove. To je naime isprava, izdana od hrvatskoga sabora u Kninu dne 19. rujna 1353, kojom bi određeno, tko i kako da plaća desetinu kninskomu biskupu. U ispravi se pripovijeda, kako su na saboru bili nazočni „nobiles viri comites Frangepani, filius Curiatii de Corbauia, et Budislau(s) Ugrini“ i kako su ovi izložili stari običaj o plaćanju desetine.¹ Izvornik te isprave nije doduše sačuvan, ali je unesena u izvornu povelju bana Nikole Seča od g. 1366, pak s toga nema ni najmanje sumnje, da su i Hrvati krčke knezove u 14. stoljeću zvali Frankapanima

Iz dosadanjega potraživanja biva jasno, da su već u 13. i 14. stoljeću bili krčki knezovi poznati pod imenom Frankapana. Moguće je, da je tada bila poznata i općenito raširena tradicija o njihovom srodstvu s rimskim Frangepanima. Ali uza sve to nijesu se oni sami pisali tim prezimenom, a još manje ih je priznavala kao rođake rimskih Frangepana kancelarija ugarsko-hrvatskih kraljeva.

II.

Red je sada, da istražimo odnose bana i kneza Nikole prema rimskim papama, i da li je utvrđeno, da je knez Nikola bio ikad u Rimu kod pape Martina. Iz nesumnjivih spomenika dade se zaista razabrati, da je ban Nikola bio dobro poznat u Rimu, da je nadalje bio pobožan čovjek, i da je također pod konac svoga života pošao u Rim. S papom Bonifacijem IX. nije bio u najboljem sporazumku. Povod tomu bijaše, što je papa imolskoga biskupa Nikolu imenovao biskupom senjskim, a knez Nikola nije ga htio priznati, pače mu je zaplijenio sve gubivo imanje. To doznajemo iz jedne poslanice pape Bonifacija IX. od 19. prosinca 1402 na svoga legata kardinala Angela de Acciaoli, u kojoj uz ino čitamo: „*du dum venerabilem fratrem nostrum Nicolaum Segniensem, tunc Ymolensem episcopum . . . ad ecclesiam Segniensem transtulimus. Cum autem . . . nobilis vir Nicolaus, comes Vegle, qui civitati Segniensi presentialiter dominatur, ac nonnulli alii . . . eundem Nicolaum episcopum . . . impediunt, quominus possessionem pacificam ecclesie Segniensis . . . adipisci . . . possit, praefatusque comes nonnulla pretiosa iocalia, pecuniarum summas, animalia, domus, utensilia, vinum, blada . . . et alia bona mobilia per bone memorie Leonardum . . . ipsius Nicolai*

¹ Kukuljević Jura II., p. 7.

episcopi immediatum predecessorem relicta . . . detinet occupata . . .“ Papa nalaže svomu legatu, neka zaprijeti knezu Nikoli „sub excommunicationis pena“, da imenovanomu biskupu vrati zaplijenjeno; pak ako knez ne poslušā, neka udari grad Senj „ecclesiastico interdicto“, a podanike kneževe neka riješi „a iuramento fidelitatis“.¹

Knez Nikola bio je dakle na koncu godine 1402 u žestokoj oprijeci s rimskom stolicom. Ne znamo, kako se je svršio taj njegov spor. No nekoliko godina poslije bijahu kneza Nikolu zaokupile pobožne misli, ter je pošao u svetu zemlju i u sam Jeruzolim. O tom njegovom hodočašću nalazimo zabilježeno u brevijaru nekoga fratra s otoka Krka ovako: „1411 miseca aprila ide knez Mikula naš gospodin plemeniti v Jerusolim k božemu grobu i pride domov ijulija obhodiv dobro i častno“.² Da je knez Nikola bio u Palestini, svjedoče i mletački izvori. Još u ožujku 1410 molio je Nikola mletačku općinu, „ut dignemur sibi concedere et complacere de una galea, ut possit illam armari facere et ire ad visitationem sepulcri domini, quo vult ire ex voto et devotione sua“. Mletačka općina s obzirom na to, što je dobro „complacere ipsi domino, qui est nobilis civis noster“, zaključi 27. ožujka 1410, „quod in complacenciam ipsius domini concedatur et deputetur sibi galea, que fuit Barbatica, que fuit in Trapesunda cum suis coredis et fulcimentis ac armis pro hominibus de remo, quam ipse dominus possit armari facere hic Venetiis suis expensis, et cum illa ire ad suum beneplacitum ad visitandum sepulcrum dominicum . . .“³

Razmirica s papom Bonifacijem IX. i put u Jeruzolim razglasiše ime kneza Nikole u kršćanskom svijetu. Pače isti crkveni oci, sabrani na saboru u Kostnici, da ukinu uz ino crkveni raskol, postupahu prema njemu obzirno i blago. Knez naime Nikola bijaše još godine 1394 od Mikca Prodavića kupio grad Ribnik kod Kupe, a g. 1398 od kralja Sigismunda znameniti grad Ozalj na Kupi Oba grada pripadahu u crkvenom pogledu zagrebačkoj biskupiji. Podanici tih gradova, odkad dodoše pod vlast kneza Nikole, stadoše zagrebačkomu kaptolu uskraćivati dužnu desetinu od vina, koja bijaše namijenjena stolu kaptolskomu. Radi toga bijaše se kaptol još g. 1410 pritužio kralju Sigismundu. Na to je knez Nikola namah slijedeće godine 1411 naložio svojim podanicima u nazočnosti kaptolskih izaslanika, da imadu opet podavati kaptolu dužnu desetinu. Čini se međutim, da se desetina ipak nije plaćala, jer se je kaptol poslije obratio s tužbom na crkveni sabor u Kostnici. Crkveni sabor (sacrosancta generalis synodus Constantiensis) upravi na to 2. lipnja 1416 posebnu poslanicu na cistercitskoga opata sv. Marije u Zagrebu, kojom mu povjeri, da stvar istraži i onda izreče presudu „faciens, quod decreueris, per censuram ecclesiasticam firmiter observari“. Sabor ipak oprezno dodaje: „Prouiso, ne in terram dicti comitis auctoritate praesentium interdicti sententiam proferas, nisi a nobis super haec mandatum receperis speciale“.⁴ Čini se, da su se crkveni oci žacali kazniti interdiktom oblasti uglednoga kneza Nikole.

¹ Monumenta Hungariae Vaticana I. 4., p. 481—484.

² Ljubić Listine VI. p. 69.

³ Fejer Cod. dipl. X. 5. p. 696—697

⁴ Šurmin Hrvatski spomenici str. 110.

Ne znamo ništa, kako se je knez Nikola ponio prema novomu papi Martinu V. (11. stud. 1411—20. veljače 1431). Samo nam je zabilježeno, da se je knez i tada već ban Nikola g. 1430 spremao na put u Rim. O tom čitamo u Radu jugosl. akademije XVIII str. 236 ovako: 1430 lipnja 22. Jakin (Ancona). U općinskom vijeću „ad preces et requisitionem illustris principis et domini Nicolai de Frangiapanibus, Vegle, Modrussie, Segnie etc. comitis, regnorumque Dalmacie et Crohacie bani, petentis ab ista communitate per Arrigum de Bononia, eius nuncium et ambaxatorem, sub credentie litteris salvum conductum pro sua persona cum 700 vel 800 in sua comitiva, equester et pedester, pro accessu, mora et redditu de Roma, et in accomodum galeam, Catarinam Stagnam, expensis huius communis, et cum patrono et aliis officialibus ipsius galee, expensis ipsius d. comitis, fuit decretum, . . . quod complaceatur dicto d. comiti de dicta galea et salvo conductu“.

Iz ovoga zaključka gradskoga vijeća u Jakinu doznajemo, da se je knez i ban Nikola u lipnju 1430 spremao na put u Rim, pak da je zato poslao u Jakin svoga poslanika Arriga od Bologne, moleći općinu, da mu dade provodno pismo i galiju, na kojoj bi se prevezao iz Senja u Jakin. Ban Nikola mislio je poći u Rim s velikom pratnjom od 700—800 pješaka i konjanika. Razlog, zašto je tada ban Nikola kanio otići u Rim, nije nam poznat, ali se može nagadati. U isto vrijeme naime, dok je on tražio provodno pismo i galiju u Jakinu, predlagao je on mletačkoj gospodi savez protiv kralja Sigismunda i njegovih tadanjih namjesnika u Ugarskoj. O tom čitamo u tadanjim mletačkim spomenicima ovo: „Cum pridem et modo noviter rectores nostri Jadre nobis scripserint, quod comes Segne, qui fuit Jadre personaliter et deinde per duos eius filios, qui illuc etiam fuerunt, direxit et requiri fecerit quod libenter se colligaret cum nostro dominio, et quod rex Hungarie ivit in Alemaniam, et dimisit ad gubernationem regni reginam (Barbaram), comitem Cilie (Hermanum), magnum comitem (Nicolaum de Gara) et quendam episcopum, et illis commisit, quod restituant dicto comiti Segne pecunias per ipsum datas pro banatu Sclavonie, quoniam vult transferre ipsum banatum in comitem Cilie socerum suum, ac commisit illis, quod in quantum idem comes voluntarie non velit restituere ipsa loca, debeant illa violenter auferre; et quod si dicta loca pervenient ad manus comitis Cilie, nunquam erit pax in partibus illis Dalmatie“.¹

G. 1430 prijetila je dakle pogibao knezu Nikoli, da bi mogao izgubiti baniju u Dalmaciji i Hrvatskoj, za kojom je gramzio slavonski ban Herman Celjski. Mlečani bijahu spremni pomoći knezu Nikoli, te mu 6. srpnja poručiše, da pošlje u Mletke kojega svoga pouzdanika, s kojim će dalje o tem ugovarati. I zaista boravi 7. rujna 1430 u Mlecima „spectabilis miles dominus Donsa,² orator magnifici comitis Nicholai Segne“, koji je opetovano mletačkoj općini javljao, „quod comes Cilie toto posse procurat habere banatum Dalmatie quem ad presens habet idem comes Nicholaus“.³

¹ Ljubić Listine IX. p. 44.

² Taj „miles Donsa“ piše se u hrvatskim glagolskim izpravama „Mi gospodin Domša

z Vladihović, Dalmacije i Hrvat banovac“. Šurmin Hrvatski spomenici I. p. 131,

³ Ljubić Listine IX., p. 46.

Nije nevjerovatno, da je neprijateljstvo celjskih grofova¹ i palatina Nikole Gorjanskoga sklonilo kneza i bana Nikolu, da traži zaklona u samoga pape Martina V., kao što je u isti mah nudio savez mletačkoj općini. S toga ne ćemo pogriješiti, ako uzvjerujemo Vinciguerrri, te ustvrdimo, da je ban Nikola zaista u drugoj polovici 1430 pošao u Rim. On je tom prigodom zaista mogao dobiti i potvrdu svoga prezimena „de Frankapan“, kojim se je već od g. 1426 služio u ispravama, i koje su mu valjda također nijekali njegovi protivnici. Jamačno je priznaja i potvrda s papine strane stajala bana i kneza Nikolu lijepih novaca.²

III.

Vinciguerra napokon tyrdi, da je papa Martin V. knezu i banu Nikoli podijelio novi grb (rimskih Frangepanâ), naime u štitu dva zlatna lava, kako lome dva hljeba; prije da su krčki knezovi imali drugi grb, naime štit, razdijeljen na dva polja, crveno i bijelo, a u bijelom polju zlatnu zvijezdu. Kazivanje Vinciguerrino bit će istini podobno, jer se spomenicima i pečatima daje utvrditi, da su krčki knezovi zaista prije g. 1430 rabili drugi grb, nego poslije te godine.

Evo za to podataka:

1. U zemaljskom arhivu imade jedna izvorna povelja krčkih knezova Ivana i Stjepana od g. 1365, kojom vraćaju divinskomu knezu Hugonu „*terram et castrum Fluminis*“, koje bijaše još otac njihov Bartol u zalog primio. Na toj povelji vise dva pečata, jedan veći kneza Ivana i jedan manji kneza Stjepana. Naša slika 1 prikazuje fotografski snimak pečata kneza Ivana.

Sl. 1. Pečat krčkoga kneza Ivana na povelji od g. 1365.

O tom pečatu piše dr. Ivan Bojničić ovako: „Ovaj pečat je sa više gledišta vrlo znamenit. Na njemu vidi se stojeći, na desno okrenuti lav, koji prednjim pandžama drži vuka ili drugu sličnu zvijer. Glava lavljeva pokriva je čabrastom kacigom (Kübelhelm), na kojoj je kao nakit zatvorena kreljut orla, koja je opet nakićena grbom (dva polja, u gornjem zvijezda). Napis pečata glasi: „† Sigillum Joh(ann)is com(it)is Vegle, Modrussie et Gazke“. Pečat je vrlo umjetno u strogom gotskom stilu izrađen, te je radi neobičnog pretstavljanja grba sa heraldičkog gledišta vrlo zanimiv. Obično se, kako je poznato, grb pretstavlja

¹ Sin celjskoga grofa i slavonskoga bana Hermana, pustopašni Fridrik II. bijaše još god. 1422. umorio u Krapini svoju suprugu Elizabetu, kćer kneza Stjepana Frankopana a sestričnu Nikolinu, pak se onda potajno vjenčao zagorskom plemkinjom Veronikom iz Desinića. Krones die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli. Graz 1883. p. 77—81.

² Životopisac Martina V. piše: „Martinus vero avarissimus fuit; miserabiliter in palatio apud sanctos apostolos vixit. Nulla religio, nulla coereemonia servabatur; magnum thesaurum nepotibus cumulavit. . . . Muratori Script. rerum Ital. III. 2. pag. 859.

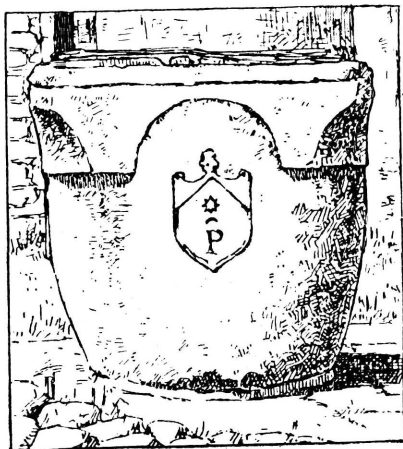
na štitu, koji je pokrit kacigom, a kraj njega stoji štitonoša ili čuvar grba. Na našem pečatu je štitonoša lav zajedno i čuvar grba, koji ga brani proti neprijatelju vuku, — te ne nosi grb na štitu, nego na nakitu kacige, kojom mu je glava pokrita . . .“ „Grb krčkih knezova bio je, kako vidimo na našem pečatu, štit, razdijeljen u dva polja, u gornjem polju zvijezda.“¹ Dakle još knez Ivan, otac bana Nikole, rabio je za grb štit sa dva polja i zvijezdom u gornjem (bijelom) polju.

Pečat kneza Stjepana (sl. 2) veoma je nejasan, jer se je kod otiskavanja bio pomaknuo i dva puta otisnuo. Prikazan je na desno okrenuti lav sa kacigom na glavi, kako davi neko zvijere, valjda vuka. Na kacigi je frankapanska zvijezda. Po čitanju prof. Brunšmida glasi napis: † S(igillum) Step(hani) com(itis) Seg(ne), fil(ii) co(mitis) Bartolomei.

Sl. 2. Pečat krčkoga kneza Stjepana na po-
velji od g. 1365.

2. Na gradu Ribniku kod Kupe, koji je grad knez i ban Nikola g. 1394 kupio od Mikca Prodavića, uzidan je također jednaki grb od kamena. Laszowski piše o njemu ovako: „Na istočnoj strani (grada Ribnika), okrenutoj prema perivoju, nalazi se stara zazidana kapija, nad kojom stoji još i danas uzidan stari kameni grb Frankapana Krčkih. Grb je razdijeljen u dva polja; gornje sa šestokrakom zvijezdom, a dolnje golo.“² Pošto je Ribnik pripadao krčkim knezovima tek od g. 1394, nema sumnje, da je i sam ban Nikola poslije 1394 sve do 1430 upotrebljavao taj grb.

Sl. 3. Grb na cisterni u Grobniku.

3. U kapelici grada Sokola tik Brinja, koji je od 1193. pripadao krčkim knezovima, imade „jedan zaglavni kamen, urešen štitom, na kojem su istesana dva polja, a u gornjem zvijezda.“³ Nadalje nalazi se u Grobniku gradu, koji je od početka 13. stoljeća s čitavim Vinodolom pripadao krčkim knezovima, u gradskom dvorištu cisterna, a na njoj je uklesan štit sa zvijezdom, a pod njom je slovo P (sl. 3).

4. U heraldičkom časopisu „Adler“, koji izlazi u Beču, priopćen je g. 1895 str. 27. pečat kneza Dujma IV. Frankapana (1416—1487) sina bana i kneza Nikole. Taj je pečat

¹ Bojničić Ivan dr. Stari grb knezova krčkih u „Viestniku hrvatskoga arheološkoga društva godina VIII., 1886, p. 75. i 77. Snimak pečata kneza Ivana od god. 1365 štampan je također u bečkom časopisu „Adler“ od god. 1895., pag. 26.

² Laszowski Emilij Ribnik, historička razprava, Zagreb 1893., p. 6.

³ Glasnik društva za umjetnost i umjetni obrt. Zagreb 1887., II. pag. 61.

snimljen s jedne povelje od g. 1452. Posve jednaki pečat čuva se u arheološkom muzeju u Zagrebu (slika 4). Pečat kneza Dujma Frankapana razlikuje se

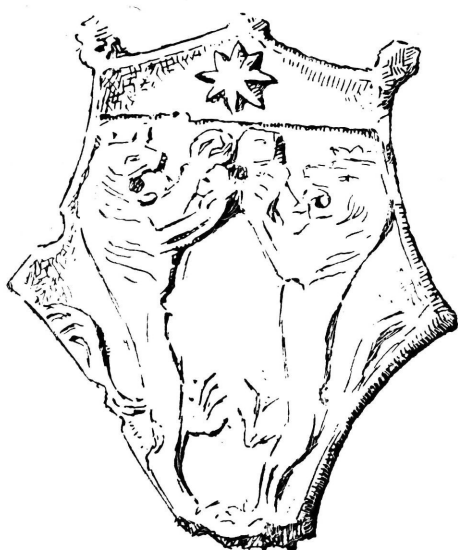

Sl. 4. Pečat kneza Dujma IV. Frankapana od god. 1452.

Sl. 5. Pečat knez Martina Frankapana († 1479).

znatno od pečata krčkih knezova u 14. stoljeću. Na njem nalazimo dva grba: onaj s desna je stari grb, naime štit razdijeljen na dva polja i sa zvijezdom u gornjem polju; drugi, lijevi grb sastoji od štita, na kojem su dva lava, kako lome hljebove. Dujam IV. Frankapan imade na svojem pečatu uz stari grb krčkih knezova također onaj grb s lavovima, za koji Vinciguerra kaže, da ga je papa Martin V. podijelio njegovu ocu, banu Nikoli.

Sl 6. Grb Frankapana od god. 1491.

Zanimljivo je, da je natpis na pečatu kneza Dujma IV. njemački. Prof. Brunšmid čita ga ovako: „∞: S: Doim: vo: Frangipan: graf: zu: zeng: zu: veglia: un: zu: modrussi:“. Odakle njemački napis na pečatu kneza Dujma, osnivača slunjske loze Frankapana? Nuzgredice samo spominjemo, da je knez Dujam imao za ženu njemačku kneginju (Barbara von Schaumburg), da je svoju kćer Anku udao za Pankracija Auersperga, i da je njegov sin Mihovil (Mihajlo) služio njemačkoga cara Maksimilijana I.

Gotovo jednaki pečat rabio je i drugi sin bana Nikole, naime Martin († 1479), utemeljitelj franjevačkog samostana na Trsatu. I na tom pečatu nalazimo dva grba: jedan sa zvijezdom, a drugi s lavovima (slika 5).

Pečat kneza Martina razlikuje se od Dujmova jedino po tom, što imade

latinski napis. Prof. Brunšmid pročitao je: „S. Martini de Frangipan comitis Veglie et Modrusse“.

5. Osobito je zanimljiv grb Frankapana na kamenom okviru tabernakula, koji je nekad bio u crkvi sv. Jurja u Hreljinu, a sada je pohranjen u arheološki muzeju u Zagrebu. Taj kameni okvir potječe iz g. 1491, koja je na njem zabilježena. U desnom donjem uglu okvira uklesan je sv. Juraj, a u lijevom donjem uglu nalazi se grb Frankapana (slika 6).

Taj grb prikazuje zajedno ono, što na potonjim pečatima predstavljaju dva grba. Štit je tu horizontalno razdijeljen na dva polja; u gornjem manjem polju vidimo zvijezdu, a u donjem većem dva okrunjena lava, kako uspravno stoje jedan spram drugoga, te drže svaki po dva hljeba.

Svi izneseni podaci utvrđuju kazivanje mletačkoga spisatelja Vinciguerre, da su krčki knezovi zaista prije pohoda bana Nikole u Rim imali drugi grb (štit s bijelim i crvenim poljem, a u gornjem bijelom polju zlatnu zvijezdu) i da su tek nakon g. 1430 prihvatili grb rimskih Frankapana, naime štit sa dva stojeća lava, kako drže (lome) hljebove. Isprva rabili su oba grba naporedo, a poslije su oba složili u jedan.

IV.

Koliko se može kazivanje najstarijega spisatelja o Frankapanima, naime Mlečanina Vinciguerre, drugim podacima kontrolisati, nema gotovo sumnje, da je zgodno ustvrdio, da su krčki knezovi ime rimskih Frankapana (de Frangepanibus) usurpirali, i da je tu usurpaciju papa Martin g. 1430 potvrdio. No kako je onda nastala legenda o rimskom porijetlu krčkih knezova, potonjih Frankapana? Kako je to, da ih već u 13. i 14. stoljeću zovu Frankapanima?

Prvi spisatelj, koji izvodi lozu krčkih knezova od rimskih Frangepana, je augustinski redovnik Honuphrius Panvinius¹ iz prve polovice 16. stoljeća († 1568), dakle bar za pedeset godina mlađi od Mlečanina Vinciguerre. On je napisao omašnu monografiju o rimskim Frangepanima s napisom „De gente Frangipania libri IV.“, koja nije nikad štampom izašla, nego se i sad još u rukopisu čuva u knjižnici augustinskoga samostana u Rimu (Manusc. Biblioth. Angelic. Nro. 7). Monografiju je tu poznavao i donekle rabio slavni njemački povjesničar Ferdinand Gregorovius u svojem monumentalnom djelu „Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter“, koji u IV. svesku na strani 385 piše: „Auch Panvinius verliert noch Zeit mit dem Beweise, dass die (römischen) Frangipani Anicier waren...“, čim ne izdaje baš povoljnu svjedodžbu o njegovoj monografiji.² Nadalje se je po-

¹ Panvinius rođen je u Veroni 1529, a umro je god. 1568. Bio je redovnik augustinski i profesor bogoslovije u Firenzi. Napisao je više historičkih djela, od kojih su neka i štampom izašla, kao „Epitome pontificum romanorum usque ad Paulum IV. (Mletci 1567); „De republica Romana libri III.“ (Rim 1581); „Fasti

et triumphu Romanorum a Romulo usque ad Carolum V. (Mletci 1557).

² Vidi još pag. 386. Nota 1. i 396 Nota 2. Sudeći po Gregoroviusu spada Panvinius među one genealoge 16. stoljeća, koji su dali povoda, te je nastala francuska poslovice: „mentir comme un généalogiste.“

služio Panvinijem u novije vrijeme i rimski grof Camillo Trasmundo-Frangipani u svojoj brošuri „De Frangepanibus illyricis eorumque consanguineis commentarium“ (Romae, 1870).¹ Potonji dakako hvali Panvinija u velike; on kaže, da je bio „ordinis eremitarum S. Augustini splendor et decus, qui haud paucis sui ingenii operibus, licet florenti aetate naturae concesserit, litterariam rempublicam ornavit“. O njegovu djelu „De gente Frangipania libri IV.“ veli, da je „praetiosa monographia“, pak dodaje: „huic operi, tum venustate sermonis, tum legum critices observantia abunde praedita fidem existimo haud esse detrectandam; quandoquidem eiusdem auctor fatetur, ea quae litteris consignavit accepisse a Mario et Pompeio Frangipanibus, qui generis sui monumenta ipsi tradiderunt“. Panvinij dakle sastavio je monografiju na temelju spomenika, koje mu ustupiše Marij i Pompej Frankapan, i to valjda po želji i narudžbi njihovoj.

Nemajući uza se rukopisa Panvinijeva, ogledati nam je bar izvadke, koje je štampao Camillo Trasmundo-Frangipani u svojoj brošuri. Na str. 3. i 4. te brošure čitamo ovo:

Itaque non me fortasse fallit opinio, dum affirmo, gentem Frangipanium primitus Roma discessisse anno reparatae salutis DCCCXXXIII. (833); siquidem apud memoratum auctorem haec scripta habentur: „Quatuor ex familia Fregepania homines fuisse invenio, qui Urbe profecti Frangipanium nomen ad diversas orbis partes attulere, novarumque familiarum in his partibus auctores extiterunt. Primus fuit Elisaeus Frangipanes, qui sub rege et imperatore Carolo Magno Florentiam profectus, ibique manens, novi stemmatis auctor fuit; quod ab eo, avito nomine Frangipanum antiquato, Elisaeorum appellatum fuit . . . Tres deinde fratres Frangipanes Urbe egressi Venetias appulere, quorum natu grandior Angelus Michael Frangipanius in venetum senatum adlectus fuit, a quo posterius eius Michaeli sunt nuncupati“.

Ad hoc vero magis magisque declarandum satis erit hic chronicon a Panvinio, italico idiomate transcriptum, ad verbum referre:

„Nel DCCCXXXIII. (833) venner da Roma messer Anzol Michiel de' Frangipani, messer Niccolò et messer Ugo, tutti tre fradelli, fù principi romani, signori, et castellani, ma per parte furono cacciati da Roma, et capitarono in la città di Venetia. Messer Niccolò de' Frangipani fradello del detto Anzolo andò in le parti di Dalmatia, et da questo provennero conti di Veglia“.

Najprije udara u oči, što nam Panvinije ne kaže, iz koje je kronike izvadio bilješku, da su g. 833 tri brata Frangipana (Anž Michiel, Nikola i Hugo) ostavili Rim i došli u Mletke, odakle je opet Nikola pošao u Dalmaciju, te postao praotac krčkih knezova. Panvinije ne kaže ime kroničara, a niti to, da li je to kronika rimska ili mletačka?

Ja sam pretražio sve sredovječne kronike talijanske, što ih je u prošlom stoljeću izdao u XXV omašnih toma slavni Muratori, pregledao sam najnovija izdanja mletačkih kronista od Simonsfelda i Monticola, no nigdje nema traga toj vijesti o tom, da bi g. 833 tri brata Frangepana ostavila Rim, te se preselila u Mletke, a odanle brat Nikola u Dalmaciju i Krk. Ne samo da nema traga takoj vijesti u sredovječnim kronikama talijanskim, nego ga u opće ne može ni biti, a to naprosto zato, što se i u samom Rimu javlja porodica Frangepana

¹ Obznanu te brošure napisao je dr. Franjo Rački u Vijencu od god. 1871. str. 597—599.

tek u XI. stoljeću. Ako se pak Frangepani javljaju u Rimu tek u 11. stoljeću, onda se nijesu tri člana njihove porodice mogla izseliti iz Rima još u prvoj polovici 9. stoljeća.

Prvi Frangepan spominje se u jednoj ispravi od g. 1014, gdje je potpisan „Leo qui vocatur Frajapane“.¹ Taj je Leo Frajapane praotac svim potonjim Frangepanima, koji se u spomenicima 11. i prvoj polovici 12. stoljeća pišu „Fraiapane, Frajapane, Frajapanes, Frajampane, Fregapane, Frayapanus, Fricapanes, Phrigepanius, a tek u drugoj polovici 12. stoljeća i u 13. Frangipane, Frangenspanem“.²

O prvom Frangepanu ne znamo ništa osim imena; no moguće, da je upravo njegovo ime „Leo“ dalo poslije povoda, te su njegovi potomci resili svoje štitive lavovima. Leonov sin bijaše Cencius (skraćeno od Crescentius), koji se u jednoj ispravi pape Nikole II. od 28. travnja 1060 spominje među sucima (boni homines) uz ine najodličnije Rimljane († Cencius de Frajampane subscripsi).³ Godine 1061 spominje se opet Cencije kao odlučan privrženik Hildebranda, potonjega pape Gregorija VII. Uz Cencija stoje još drugi velikaši rimski (cum Cencio Fraiapane), kao Leo de Benedicto i Ivan Brazutus.⁴ Za vrijeme pape Gregorija bio je Cencius konzulom grada Rima, te se naročito spominje kao svjedok na ispravi, kojom je tuscijska kneginja Matilda ustupila papi svoje zemlje i oblasti.

Za velikih smutnja, koje su zaredale u Rimu iza smrti pape Gregorija VII. (1085), kad su se njemački carevi pačali u izbor papa i kad su se obično javljali protupape, utjecali su Cencius Fraiapane i njegovi potomci silno u zgone grada Rima i papinstva, te je tako u 12. stoljeću izašlo njihovo ime na glas po čitavoj Evropi. Oni su tada bili najmoćniji velikaši rimski, a uz njih Collone i Pierleoni (potonji su židovskoga porijetla). Fraiapani pristajali su redovito uz carsku stranku, ali u času nevolje i potrebe pridružili bi se i protivnoj stranci. K tomu bili su koji put i siloviti zulumčari. Njihove palače i kule kočile su se kod Titova slavoluka, na Palatinu, i onda još kod Colossea (regionis Colossei g. 1177). O njihovu djelovanju u Rimu u prvoj polovici 12. stoljeća evo nekoliko podataka.

Namah iza smrti pape Gregorija VII. spominje se Cencius Frajapanis g. 1085 kao glava rimske republike.⁵ Iza njega ostade sin „Joannes Fricapanem“, koji je 1093 gorljivo stajao uz zakonitoga papu Urbana II. Kad je taj papa pomenute godine došao u Rim, te andeosku tvrđu, Lateran i druga utvrđena mjesta zatekao u vlasti svojih protivnika, sklonio se je u dom Frangepana. Ti se bijahu kraj S. Maria Nova ušančili na ruševinama zlatnog doma Neronova, pak ondje podigli kulu, koja se je zvala Turris Cartularia. I slavoluk Titov pripadao je toj Frangepanskoj utvrđi.⁶ Ivan Frangepan bio je tada consul rimski. Godine 1117 ističe se Ivan kao privrženik njemačkoga cara Henrika V.⁷ Supruga Ivanova bila je Donna Bona, kći „Stephani Normanni“, također velikaša rimskoga.⁸

¹ Muratori Ant. It. IV. p. 797.; — Gregorovius Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter, IV. p. 124, nota 1.

² Gregorovius. op. cit. IV. p. 385—386.

³ Gregorovius, IV. p. 120.

⁴ Gregor IV. p. 121.

⁵ Gregor IV. p. 253, 255.

⁶ Ibid. p. 267.

⁷ Ibid. p. 355.

⁸ Ibid. p. 369.

Od nje imao je više sinova, a poimence se spominju Cencius II., Leo II. i Robert. Prema tomu može se rodoslovje rimskih Frangepana od prvoga početka do polovice 12. stoljeća po nesumnjivim izvorima sastaviti ovako:

Leo, qui vocatur Frajapane (1014).		
Cencius de Frajampane		
1060—1085		
Joannes Fricapanem (Fraiapanis)		
1093—1117		
supruga Donna Bona, kći „Stephani Normanni“		
Cencius II.	Leo II.	Robert
1118—1153	1108—1134	1124
Johannes II.	Odo?	
1153	1130—1153	

Povjest sinova Cencijevih, po imenu Cencija II., Leona II. i Roberta vrlo je burna. Kad je konklave dne 24. siječnja 1118 u manastiru S. Maria in Pallara na Palatinu (dakle u kotaru, gdje su bile kule Frangepana) izabrao jednoglasno papu Gelasija II., provali u manastir Cencius Frangipane sa svojim vazalima, zarobi papu, te ga odvede u jednu svoju kulu (turrus Cartularia) kod Titova slavoluka. Teškom mukom oslobodiše na to Rimljani zaslužjenoga papu, koji pomilova siledžiju, te mu veledušno oprostí.¹ Ali Frangipani navalíše opet 21. srpnja na papu, kad je služio misu u crkvi blizu njihovih kula. Cencius i Leo provalíše u crkvu, te započéše boj. Tad im dovíkne njihov vlastiti ujak Stephanus Normannus: „Šta to činite, Frangepani? Papa, kojega tražite, već je pobjegao. Hoćete li i nas uništiti? Zar nismo Rimljani kao i vi, zar nismo vaši srodnici?“ Cencius i Leo turiše na to mačeve u korice, te se odalečiše.² Upravo ta nasilja biše povodom, da je malo zatim novi papa Kalikst II. dao g. 1121 porušiti kule Cencija Frangepana i njegove braće (pro servanda pace turres Centii, domus tyrannidis et iniquitatis, dirui, et ibidem non reparari praecepit).³ No tim ne bi vlast njihova skršena. Godine 1124 izradio je Robert Frangepan, da je na papinsku stolicu zasío Honorije II.⁴ Osobito se opet isticahu Frangepani g. 1130, kad su stajali uz papu Inocenta II. proti njegovu takmacu Anakletu II. iz pokrštene židovske porodice Pierleona. Namah zatim pridružiše se ipak Anakletu II., pače „Leo Friiapane et Cencius frater eius“ potpisaše 18. svibnja 1130 poziv na njemačkoga cara Lotara, da prizna Anakleta za zakonitoga papu.⁵ Pošto je međutim prigodom dolaska cara Lotara u Rim (1133) rod Frangepana opet stao uz cara i Inocenta II.,

¹ Ibid. p. 361—362. U izvoru čitamo, da je Cencij Frangepan prigodom provale u samostan upravo bjesnio „more draconis immansissimi sibilans.“ ... Muratori Scrip. rer. Ital. III. p. 383—384.

² Ibid p. 369.

³ Ibid. p. 378.

⁴ Ibid. p. 386.

⁵ Ibid. p. 399—404.

zavjerio se Anaklet (sudeći po jednom pismu od 22. travnja 1134), da će s pomoću normanskoga kralja Rogera uništiti „illos periuros nostros, Leo Fraiapanem . . .“¹ Kad je po smrti Anakleta II. ostao sam Inocent bez protupape, Frangepani su oduševljeno uz njega pristajali. Godine 1139 sastavio je Inocent II. sud, da sudi otimaču Oddu de Poli; sudu je predsjedao sam papa, a suci i prisjednici bili su neki biskupi, a od svjetovnih velikaša gradski prefekt Teobald, Cencius i Oddo Frajapanane, Leo Petri Leonis sa svojom braćom i drugi.²

Kad je g. 1143 rimski puk s pomoću nižega plemstva oborio vladanje aristokratske oligarhije (consulâ), pridružiše se oligarhijske porodice, na čelu im Frangepani, papi Luciju II., da s njim zajedno svladaju pučki pokret. Poveljom od 31. siječnja 1145 povjeri papa Lucije „dilectis filiis, nobiles viris Oddoni et Cencio Frajapanibus fratribus (fidelitatem vestram erga b. Petrum et nos ipsos attendentes) custodiam Circi“; a 18. ožujka 1145 iznajmi opat sv. Andrije Cenciju Frangepanu „turrim, que vocatur de Arco—Rome in caput Circi Maximi“, nadalje „trullum unum in integrum, quod vocatur Septem Solia“. Tim se još više podiže moć Frangipana; oni držahu odsad u Rimu osim Circusa još Collosseum, Septizonium, već u kule pretvorene lukove Tita i Konstantina, zatim Janus Quadrifrons i još druge kule u gradu.³ Osim toga bijahu Frangipani još od pape Coelestina II. (1143—1144) dobili dohotke od Terracine, pak se onda gradu nametnuli za tirane.⁴ Ali za pape Eugena III. (1145—1153), kad je u Rimu sasvim preteгла pučka stranka, moradoše zajedno s papom ostaviti Rim mnoge oligarhijske porodice. Tek na koncu Eugenova vladanja vratiše se u Rim, a među njima i Frangepani. U jednoj papinoj povelji od 29. svibnja 1153 spominju se uz dvorske časnike njegove također i službenici njegovi, kao „Cencius Frajapanis egregius Romanor. consul . . ., Odo Frajapanis stren. Rom. cons.; . . . Johes (Johannes) Frajapanis fil. dom. Centii Rom. cons. . .“⁵

Prikazali smo u kratko autentičnu povjest rimskih Frangepana od prvoga pojava njihova do polovice 12. stoljeća. Iz nje razabiremo poglavito dvoje prvo, da njihova ovjerovljena povjest započinje tek u 11. stoljeću, a drugo, da su oni u 11. stoljeću bili tako silni i ugledni u Rimu, da im je ime slovalo po čitavoj Evropi. Ta autentična povjest najbolje pobija vijest tobožnje kronike mletačke, da su Frangepani već u 9. stoljeću bili protjerani iz Rima, i da su prebjegli u Mletke, dotično u Dalmaciju. Kriična historija rimskih Frangepana ne zna za braću Ivana Michiela, Hugona i Nikolu, koji bi kao bjegunci u 9. stoljeću tražili utočišta i zaklona u Mlecima i na otoku Krku. Godina 1118—1153 gospoduje gotovo Rimom Cencius II. Frangepan sa svojom braćom Leom II. i Robertom i sa svojim sinovima, a upravo u isto vrijeme javlja se na otoku Krku prvi feudalni knez mletački Dujam (1118—1153), praotac svih potonjih knezova krčkih. Niti su tada rimski Frangepani imali povoda, da bježe iz Rima, a još su manje Mlečani imali razloga, da rimskoga bjegunca namjeste, dotično potvrde za feudalnoga kneza na

¹ Ibid. 413.

² Ibid. p. 424.

³ Gregorovius. IV. p. 464.

⁴ Ibid. p. 476.

⁵ Ibid. p. 492.

otoku Krku. Frangepani su se doduše poslije raselili po Italiji, pak tako je jedna grana došla i u Mletke;¹ ali to nije bilo nikako prije druge polovice XII. stoljeća, pak tako nije ni prvi poznati krčki knez Dujam bio od te porodice.

Bilješka, koju Panvinius priopćuje o bijegu troje braće Frangepana iz Rima u Mletke i Dalmaciju, nije nipošto izvađena iz koje sredovječne kronike, nego je nedvojbeno patvorina kojega genealoga 15. ili 16. stoljeća. To dokazuju također popisi mletačkih plemića, sastavljeni na početku 16. stoljeća. Takovih popisa imade čitavo čislo, te se nalaze kao rukopisi budi u knjižnicama mletačkim, budi u carskoj knjižnici u Beču.² Jedan taki popis od g. 1522 štampao je Muratori u svojem zborniku: *Scriptores rerum Italicarum*, sveska XXII, str. 423 i dalje. Natpis tomu popisu je ovaj: „Queste sono casate del' gentiluomini del maggior consiglio in quest' anno 1522, che sono in essere, principiando da quelle che sono. E di sotto saranno le mancate, sarà scritto d' onde elle no vennero, e il tempo in cui mancarono“. Među plemićkim porodicama, koje se u tom popisu spominju, udaraju osobito u oči dvije:

„Fregapani; mancò in ser Giovanni, ch'era alla Moneta nel 1347“.

„Michieli di Malamocco; fecero Sant' Agostino. La loro arma era prima sbarre; ma messer Domenico Michieli doge, essendo all' acquisto di terra santa, fece battere ducati di cuojo, e levò in quelli su la sua arma. Vennero prima di Roma“.

Popis dakle plemića mletačkih od godine 1522 razlikuje u Mlecima dvije plemićke porodice: Fregapani, koji su izumrli s nekim Ivanom g. 1347; i Michieli, koji su imali u svom grbu najprije popriječne grede, a od prve križarske vojne kožne dukate. Za te Michiele kaže se, da su prvotno došli iz Rima.

Kako se to podudara s Panvinijem, koji tvrdi, da je bjegunac „Angelus Michael Frangipanius“ praotac porodice Michaeli ili Michieli? Popis od 1522 točno razlikuje porodicu „Fregapani“, koja se piše kao i rimski Frangipani 11. stoljeća, od porodice „Michieli“, koja se u ljetopisima mletačkim zove „Michael“ (*Vitalis Michael, Joannes Michael*).³ Očito je, da je Panvinius od dvije po-

¹ Godine 1221. spominje se „*Petrus Blondus de Frangipanis de Roma*“ kao „*potestas Arretinorum*.“ Muratori, XXIV. p. 859. — I u kraljevini obiju Sicilija (Napulj) nalazimo poslije Frangipane; god. 1268. zarobio je Ivan Frangepan Hohenstaufovca Konradina, te ga je predao Karlu Anžuvincu, koji ga je pogubio. „*Sicque quidam de magnatibus urbis, nomine Johannes de Frangipanis dominus praedicti castris Austurae, credens non recte fecisse, quod Corradinum sic impune abire libere permisisset, dum sibi et regi placere desiderat . . . armat suam saguntiam et Corradinum . . . capit et reducit ad terram . . .*

Sabae Malaspiniae historia libr. IV. cap. 15 (Muratori VIII. p. 580). — Prije se je tvrdilo i vjerovalo, da su sredovječni Frangepani potomci starorimskih Anicija. No i ta legenda davno je već pobijena. Gregorovius, IV. pag. 385, nota 1, pag. 435—436.

² Kukuljević u Arhivu za povjesnicu jugoslavensku I. pag. 40, nota 2.

³ Danduli *chronicon* ap. Muratori XII. p. 256. Simonsfeld *Kurze Venezianer Annalen* u „*Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*“ I. Band, 1876. p. 402.

rodice stvorio jednu, te Michiele pribrojio Frangepanima, pošto se za Michiele kaže, da su došli prvobitno iz Rima.

No još jedno. Rečeni popis mletačkih plemića imade dodatak s natpisom: „Questo sono tutte le casate de' signori e forestiori aggiunti nel numero del maggior consilio“, u kojem se redom izbrajaju strani knezovi, koji su dobili mletačko građanstvo. U tom dodatku čitamo: „1443 a 17 di Dicembre fu rinovato il privilegio al magnifico conte Nicolo di Segra de' Frangapani, che fu fatto a suo padre“.¹

Sastavitelj dakle popisa od g. 1522. razlikuje u samim Mlecima porodice „Fregapani“ i „Michieli“; a hrvatske knezove Frankapane ubraja među strance ili tudjince (forestiori), kao što su bili bosanski kralji i vojvode, knezovi Bribirski od plemena Šubić i knezovi Kurjakovići od plemena Gusić, koji su također bili privilegijama imenovani za mletačke građane. Da su krčki knezovi, tek g. 1430 od pape Martina V. proglašeni za rodake rimskih Frangepana, bili rodaci mletačkih Fregapana i Michielâ, bili bi oni i smatrani za prave plemiće mletačke, i ne bi tek bana Nikolu trebalo poput drugih hrvatskih i bosanskih knezova uvrstiti posebnim privilegijem u čislo plemenitih građana mletačkih. Napokon da su krčki knezovi bili plemići i građani mletački, kao što su bili Frejapani i Michieli, zar bi im mletačka općina dala u leno grad i otok Krk? Zar ne bi mletačka općina kao na Osor i Rab šiljala svoje građane kao „comites“ na određeno vrijeme i uz stanovitu plaću?

Povjest rimskih Frankapana, popisi mletačkih građana, kao i državopravni odnosi krčkih knezova prema mletačkoj općini: sve to pobija tvrdnje Honuphrija Panvinija i njegovu anonimnu kroniku mletačku Hrvatski knezovi na otoku Krku nijesu bili ni u kakvoj svezi s rimskim i mletačkim Fraiapanima i Fregapanima, potonjim Frangepanima; tek ban Nikola nastojao je, da staroj tradiciji o porijeklu svoga roda od starorimskih Anicija i potonjih sredovječnih Frangipana steče potvrdu. A to mu je i pošlo za rukom, te su potonji genealozi nastojali poduprijeti tu fikciju koje kakvim citatima i dokazima, koji se svi osnivaju na vijestima iz tobožnje kronike.

Godine 1639 izvješćivao je senjski kapetan Hans Albrecht Herberstein cara Ferdinanda u jednoj spomenici o Frankapanima i njihovim imanjima u hrvatskom primorju, pak je tom prigodom o njihovu porijeklu napisao ovo: „So man die bewährten Historicos durchlieset, welche vom Geschlecht der Frangepanen schreiben, insonderheit Arnold Wion und Johann Seyfridt abbas Claris vallensis in Annicians, sollen demonstrieren, dieselben ex antiquis reipublicae Venetae monumentis, dass um das 833. Jahr nach Christi Geburt aus der Stadt Rom sich drei Brüder des Geschlechts der Frangepan begeben, deren der älteste Angelus Michael zu Venedig geblieben, von welchen auch nachmalen das edle Geschlecht der Michaelen zu Venedig seinen Ursprung genommen; der jüngste Bruder ist von Venedig wieder ab und in Campaniam und Apuliam abgereiset, und denen Grafen von Laerto und Selcastro ihren Anfang

¹ Muratori XXII. p. 433.

gegeben; der mittlere Bruder Nicolaus ist von Venedig in Dalmatiam gekommen, ubi familiam bannorum Scodrae et banorum Veggiae cum reliquibus (gegründet), dessen Nachkommen im Königreich Ungarn und Crabaten viel Güter und Herrschaften an sich gebracht...“¹

Kako se vidi, njemački je kapetan Herberstein za svoj memorandum rabio dva potonja genealoga Arnolda Wiona i Ivana Seyfridta, koji su opet svoje pričanje nadovezali na „stare monumente mletačke“, jamačno na istu „kroniku“, koja je služila i Honuphriju Panviniju. Arnold Wion međutim bio je genealog kao i Panvinius;² a Ivan Seyfridus napisao je djelo: „De gente Anicia, Frangipania, Augsburgica“, koje već svojim naslovom kaže, koliko vrijedi.

A kako je nastala fikcija i tradicija o rimskom porijeklu krčkih knezova? Onako, kako i za stotine drugih znamenitih porodica evropskih, koje su sve izvodile svoju lozu od starih i znamenitijih sredovječnih rimskih rodova. Ta i Habsburgi bili su dugo rodaci Anicija, Frangepana i Pierleona! Lijepo čitamo o tom u Ersch-Gruberovoj „Allgemeine Encyclopaedie“ sub voce „Habsburg“:

„Je höher die Macht und der Glanz dieser Häuser gestiegen ist, desto grösser war der Reiz zu Verfertigung fabelhafter Genealogien. Nur als Beispiel, wohin sich die grundlosen Träumereien oder absichtlichen Erdichtungen versteigen können, wird hier angeführt, dass dem Hause (Habsburg) ein trojanischer Ursprung gegeben wurde, indem man es theils von dem Geschlechte der Frangipani oder Petro-Leone zu Rom (das aber jüdischen Ursprungs ist), theils von den Merovingern, und beide wieder aus trojanischem Geblüte und dann von Gam ableitete“.

Vj. Klaić.

¹ Lopašić Acta historiam confinii militaris croatici illustrantia, tom. II. pag. 215.

² Gregorovius IV. pag. 396, Nota 2: die fabelhaften Comites Aventini wurden (deutsch

übersetzt) zu Grafen von Habsburg. Dies sind Märchen aus der Zeit des Sansovino, Volterranus, Crescenzi, Zazzera, Arnold Wion, Panvinius, Kircher etc...

COLONIA AELIA MURSA.

Tamo gdje se je rimska dunavska cesta, prošav silne u zimsko doba teško prohodne močvare, što ispunjaju velik dio predjela blizu ušća Drave u Dunav, pa prebaciv Dravu, domogla nešto višega tla, stajala je na mjestu današnjega donjega grada Osijeka u rimsko doba kolonija Mursa. Već se je prethistorijskomu čovjeku to mjesto pričinilo veoma zgodnim, da se tu nastani. Njegove su potrebe bile jako neznatne, a oko Osijeka je zemlja plodna, pa je bilo dosta pašne za njegovu stoku; po šumama, koje su u ono doba skoro cijelu zemlju prekrivale, bilo je jelena i druge lovine, a Drava i mnoge bare krile su u sebi množinu riba, koje je svojim mrežama hvatao. Više taj čovjek za svoj opstanak nije ni trebao ni tražio. Dosele je doduše iz kamenoga doba na osječkom gradskom teritoriju konstatovana tekar jedna neolitička štacija u Hermannovom vinogradu,¹ ali nije nemoguće, da li nije još koja stajala baš i tamo gdje, kuda se prostire sadanji grad. Ljudi takova mjesta, gdje se je čovjek jednom nastanio, rado više ne ostavljaju. Tako nam i nahodaji predmeta iz kovinskih doba (bronsane i obijuh željeznih) i t. zv. keltskih novaca² dokazuju izvan svake dvojbe, da je i osječki teritorij ostao trajno naseljen, a da su Rimljani, kada su u Augustovo doba došli u ove krajeve Panonije, današnji Osijek našli napučen urođenim življem, koji je s njima trgovinu tjerao i neposredno prije a i iza njihova dolaska, pa među kojim su već za prvih careva njihove vojske ili pojedinci u trgovačkom poslu boravili; to posvjedočuju mnogobrojni novci iz vremena rimske republike i prvih careva, kojih se je u Osijeku već veoma mnogo našlo. Za velikoga dalmatinsko-panonskoga ustanka (6—9 posl. Kr.) borio se je negdje u okolici osječkoj s ustašima moesijski namjesnik Caecina Severus. Kao lokaliteti okršaja spominju se rijeka Drava i volcejske bare.³ Pod potonjima, koje se je tražilo na raznim mjestima, a koje se obično spominju kao palus Hiulca ili slično, mislim, da se imaju razumjeti velike močvare (kolođvarska i Palača) u osječkoj okolici, koje stvara potok Vuka, a nipošto bare zapadno od Vinkovaca, koje sa Vukom u nikakvom savezu ne stoje.⁴

U prvi kraj iz antiknih pisaca ne doznajemo ništa o existenciji kakova mjesta na osječkom teritoriju. Ja se tomu ni najmanje ne čudim, jer imena barbarskih sela na krajnjoj međi imperija rijetko bi kada pisce rimskoga doba zanimala, a panonsko mjesto na zemljištu današnjega Osijeka, bilo je samo veće ili

¹ Celestin u Vjesniku n. s. II. p. 104 i sl.

² Katančić de coll. mill. str. 21.

³ Dio Cass. 55, 29 i 32; Vell. Pat. II, 112, 4—6,

⁴ Sr. M. Brašnić Močvare između Murse (Osijeka) i Cibala (Vinkovaca) u progr. vink. gimn. za g. 1877/8 str. 16—19.

manje selo bez ikakove osobite važnosti. Vjerojatno mi je, da se je već i onda zvalo Mursa. U tomu imenu, koje nije rimsko, mogao bi biti sadržan epihorski naziv jednoga panonskoga plemena, koje je stanovalo na desnoj strani Drave blizu njezina ušća u Dunav. Ta bi pomisao bila dopuštena, što se u kasnije doba uz ime Mursa maior (današnji Osijek) spominje još i Mursa minor,¹ koja je ležala 10 rimskih milja na zapad, dakle blizu današnjih Petrijevacu. Što se grad na spomenicima češće nazivlje colonia Mursensium, to se ne može za potkrjepu toga nazora u račun uzeti. Za panonsko porijetlo imena Mursa govori u ostalom još jedan topografični naziv iz Panonije, naime ime mjesta Murselle blizu Arrabone (sadanji Đur) u gornjoj Panoniji.

Kasniji pisci rimskoga doba spominju grad pod raznim, ali bitno ne različnim imenima, naime Mursa maior,² civitas Mursa,³ Μούρσα πόλις,⁴ Mursa urbs,⁵ Mursa,⁶ Mursia,⁷ Μουρσία κολωνία,⁸ Μύρση,⁹ Μυρσόν.¹⁰ Iz tih se naziva ne bi svom sigurnošću dalo ustanoviti, kako se je grad zvao, ali na sreću imamo za to apsolutno mjerodavne podatke u mnogobrojnim suvremenim napisima, koji nam gradsko ime navode. Na napisima raznih krajeva rimskoga carstva Murzino sam ime našao svega 25 puta zabilježeno. U ablativu singulara bilježi se ono: col(onia) Ael(ia) Mursa,¹¹ d(omo) Mursa ex Pannon(ia) inferiore,¹² d(omo) Mursa,¹³ Aelio (pogrešno mjesto Aelia) Mursa,¹⁴ Ael(ia) Murs(a),¹⁵ d(omo) Murs(a),¹⁶ Murs(a),¹⁷ Fl(avia) Mursa.¹⁸ U pluralu imamo u nominativu Mursenses,¹⁹ u genetivu col(oniae) Murs(ensium),²⁰ u dativu Mursensib(us),²¹ a u ablativu de civitate Murse(n)se²² i ex civi(itate) [Mur]sa(?).²³ Po tomu je izvan svake dvojbe, da se je grad zvao Mursa i colonia Aelia Mursensium.

Da je grad Mursa stojao na mjestu današnjega Osijeka prvi je izrekao godine 1598 Lazius,²⁴ a to njegovo općenito poprilmjeno mnijenje, koje se daje

¹ Tab. Peut.; An. Rav. IV. 19; It. Hier. 562. (Mersella); Ptolem. II. 15 (Μούρσελλα).

² Tab. Peut.; An. Rav. IV. 19.

³ It. Ant. 131; It. Hieros. 562.

⁴ Steph. Byz. (Μούρσα πόλις Παιονίας κτίσμα Ἀδριάνου; λέγεται καὶ Μούρσιον); Zos. II. 43 (ἐν τῇ Μούρσῃ Παιονίας οὐσῆ παύλει), II. 45 (περὶ Μούρσαν πόλιν), II. 49 (ἐπὶ τὴν Μούρσαν), II. 50 (Μούρση, πρὸ τῆς Μούρσης).

⁵ Orosius VII. 29 (ed. Havercampi pogrešno „apud Marsum urbem“).

⁶ It. Ant. 232, 243, 265 bis, 267; Ammian. Marc. XV, 5, 33; Eutrop. X, 12 (apud Mursam), cf. IX, 8; Not. dign. Occ. p. 92 ed. Böcking. (Mursae); Socrat. H. E. II. 32 i Sozom. H. E. IV. 7, ali ju potonja dvojica pogrešno među u Galliju.

⁷ Aur. Vict. epit. 42 (apud Mursiam); Aur. Vict. de Caess. 33 (Mursiae; Mursina labes).

⁸ Ptolem. geogr. II. 15, 8 (više rukopisa ima pogrešno Μουσία, a jedan Μουδία).

⁹ Julian. imp. Or. I. ad Const. Ed. Spanh. p. 36, 48.

¹⁰ Simocatt. ad a. 591 (zadnja vijest o Mursi).

¹¹ CIL III. 3560.

¹² CIL VII. 341, uz oznaku sergijske tribus.

¹³ CIL VI. 2388s.

¹⁴ CIL VI. 3214.

¹⁵ CIL VI. 2397, 2833 (šest puta), 3235. Eph. ep. IV. 895 (dva puta). CIL III. D. LXXXIX.

¹⁶ CIL VI. 2386.

¹⁷ CIL VI. 2385. Eph. ep. IV. 896, I. 44.

¹⁸ Eph. ep. IV. 894. (valjda pogrešno Fl. mjesto Ael.)

¹⁹ CIL III. 3282.

²⁰ CIL III. 3288, Vjesnik n. s. IV. str. 37.

²¹ CIL III. 3282.

²² CIL V. 8770.

²³ CIL VI. 3373.

²⁴ Comment. reip. rom. l. XII. s. II. c. VI. Francof. 1598.

ustanoviti po mjerama u Peutingerovoj tabli i u itinerarima, naročito potvrđuju neki napisi, koji spominju gradsko ime, a koji su nađeni u samomu doljnjemu gradu Osijeku.¹

Vanrednu strategičku važnost današnjega grada Osijeka, koja se je u toliko slučajeva u staro i novo doba jasno dokazala, biti će da je prvi pravo prepoznao rimski car Hadrijan. Na svojim putovanjima, koja su ga dovela u sve krajeve prostrane njegove države, posjetio je on i osječku okolicu, koja mu je sigurno bila poznata još iz onoga vremena, kada je boravio u Panoniji kao tribun druge legije adiutrix² i kada je kao praetorski legat (107—108) upravljao doljnjom Panonijom.³ Organizacija na dunavskoj državnoj međi, koju je za pravo valjda tekar ovaj veliki car na širje zasnovao, konačno je bila izvedena, kada se je sagradila ogromna ona vojnička cesta, koja je tekući uz Dunav spajala mnogobrojna ona utvrđena braništa, kojima je bila svrha, da paze na barbarska plemena, stanujuća na lijevom brijegu rijeke, pa da zapriječe, kako ona ne bi mogla harajući prodrijeti u rimsku državu, što bi eventualno moglo biti od nedoglednih posljedica. Sudeći po sačuvanim miljokazima, koji su se našli na panonskom dijelu te ceste, posao se nije intenzivnije izvodio prije vremena cara Marka Aurelija.⁴ Izhodištem te ceste u doljnoj je Panoniji bio važni Aquincum (Stari Budim), a jedna od ponajglavnijih karika u onomu sistemu utvrda bila je Mursa, koja je ležala na strategički toli važnomu prelazu preko velike rijeke Drave. U tomu, što su baš ova dva grada dobila od Hadrijana gradsko pravo, jasno se odražuje važnost, koju je duhoviti rimski car tim mjestima podavao. Kako je Osijek povrh toga imao prema ondašnjim prilikama mnogo bolji položaj u trgovačkom pogledu, to je dobio kolonijalno pravo, dočim se je Aquincum morao zadovoljiti municipalnim pravom.

Kada je Hadrijan Mursu podigao na koloniju, indirektno nam spominje jedan kamen sa napisom,⁵ koji se je u ožujku 1783 našao na dravskoj obali, po prilici u srijed staroga grada u smočnici jedne izgorjele zgrade. Napis zapisan na tri stope dugom, a dvije širokom na desnoj strani oštećenom mramoru javlja, da je car Traianus Hadrianus, sin božanskoga Trajana partijskoga, unuk božanskoga Nerve, vrhovni svećenik (pontifex maximus), kada je imao po sedamnaesti put tribunsku moć (dakle godine 133 posl. Kr.), a tri puta već bio konzulom, dao neki posao izvesti po drugoj legiji, koja ima pridjevak adiutrix. Nema sumnje, da su te radnje, za koje su bili delegirani vojnici rečene u doljnoj Panoniji štacijonirane legije, morale biti javne, koje su se izvodile u tu svrhu, da se grad što

¹ CIL III. 3279, 3282, 3288; Vjesnik n. s. IV. str. 37.

² CIL III. 550. Hist. Aug. Hadr. 2.

³ CIL III. 550. Hist. Aug. Hadr. 3. Sr. Liebenam Forsch. z. Verw. gesch. des röm. Kaiserreichs I. p. 276 u. fgde.

⁴ Aquincum-Brigetio. CIL III. 3744, 3748, Aquincum-Mursa CIL III. 10632, Mursa-Taurinum CIL III. 10638, 10653 (oba sigurno prenešena

u Titelj sa desne strane Dunava). Stariji miljokazi na ovoj cesti jesu od careva Nerve (CIL III. 3700 Petrovaradin) i Antonina Pija (CIL III. 3699 Karlovci, 4641 Klein Schwechat).

⁵ CIL III. 3280. Jedan ulomak ovoga po prošlost osječku toli važnoga spomenika, koji sadržaje prva četiri retka napisa, uzidan je u dvoru u Bélyu.

bolje utvrdi i da se novo zasnovana kolonija što brže unaprijedi i u materijalnom pogledu Carevu skrb oko unapređenja građevina u Mursi dokazuju i ciglje, potekle iz carskih cigljana, koje su tu morale biti podignute, jer se je u Osijeku našlo više primjeraka sa pečatima,¹ koji posvjedočuju, da su carevi Hadrijan i njegov nasljednik Antoninus Pius bili vlasnici cigljana u Mursi. Sigurno je dakle pravom mogao izreći stari pisac,² da je Mursa utemeljena od Hadrijana, a isti su nazor dijelili i sami Mursijci, kada su velikomu caru, u zahvalnost za njegovu skrb, iza njegove smrti podigli nekakov spomenik, na kojemu ga nazivahu svojim utemeljiteljem.³ Dosta razloga, da smijemo ustvrditi, da gradska historija osječka započimlje godinom 133 posl. Kr.

Time što je car Hadrijan Mursi podijelio kolonijalno pravo, dobio je grad po carevom obiteljskom imenu pridjevak *Aelia*,⁴ a svi njegovi građani su bili uvršteni u tribus *Sergia*,⁵ kojoj je i car Hadrijan pripadao. Žitelji, koji su ovdje kao rimski građani bili naseljeni, dijelom valjda su bili isluženi vojnici, koji su tekar građansko pravo dobili. To bi se dalo nagađati, što ima razmjerno velik broj mursijskih žitelja, koji imaju carevo obiteljsko ime *Aelius*, a neke osobe nazivlju se dapače i njegovim praenomenom *Publius*,⁶ tako da je vjerojatno, da su koje oni sami, koje njihovi pređi dobili od Hadrijana građansko pravo. Daleko najveći broj po imenu nam poznatih mursijskih stanovnika — svega 28 osoba — ima u ostalom aurelijsko obiteljsko ime. Čini mi se s toga vjerojatnim, da su carevi Antoninus Pius i M. Aurelius pučanstvo kolonije pojačali novim građanima, jer da to aurelijsko ime Mursijaca barem u nekoliko slučajeva ne stoji u savezu sa Caracallinim općenitim podjeljenjem građanskoga prava, posvema je sigurno.

Važan podatak o razvoju gradskoga i trgovačkoga života u Mursi podaje nam jedan osječki spomenik, naden u listopadu 1784 odmah do tvrđave, a na zapadnoj strani rimskoga grada.⁷ Napis nam javlja, da je neki *Gaius Aemilius Homullinus*, Gajov sin, iz sergijske tribus, dekurijon (gradski vijećnik) kolonije Murse, za to što je polučio čast flamena (svećenika) od svoga novca dao načiniti 50 taberna (dućana) sa duplim trijemovima, u kojima bi se mogla trgovina tjerati. Našao se je dakle u Osijeku imućan čovjek, kako se je to u rimsko doba i drugud često događalo, koji se je, kada mu se ambiciji polaskalo, znao na veoma plemenit način odužiti svojim sugrađanima, sagrađiv im potrebitu zgradu za javno tržište. Napis doduše nije datiran, ali će valjda pravo imati Katančić,⁸ koji ga po elegantnom karakteru slova, koji da navodno odgovara onomu na Hadrijanovom napisu, meće u vrijeme toga cara. I vjerojatno je, da se je sve ono, što je trebalo, da se Mursi dade gradski karakter, posagrađilo u razmjerno najkraće vrijeme.

Sigurno je Hadrijanove radnje oko unapređenja nove kolonije nastavio i

¹ CIL III. 37741-5, 106941-5.

² Steph. Byz. *Μούρσα πόλις Παιονίας κτίσμα Ἀδριανού.*

³ CIL III. 3279. Kamen je po Katančićevom svjedočanstvu (Geogr. vet. I. 367. XXI), koji ga je vidio, naden 30. prosinca 1785, razbijen na više komada, a ovi se razvukli. Čini se, da ga je u isto doba netko kopirao na

kamenu, a jedna takova kopija nalazi se u Beču u privatnim rukama. CIL III. 10260.

⁴ CIL III. 3560, VI. 2397, 3214, 3235.

⁵ CIL III. 3288, VII. 341.

⁶ CIL III. 3287, 3291, 10265; VI 2397; VII. 341.

⁷ CIL III. 3288. Spomenik kao da se je izgubio.

⁸ De col. mil. 2. izd. str. 116.

njegov nasljednik Antoninus Pius, kojega, kako već rekoh, pečati na rimskim cigljama također spominju kao vlasnika mursijskih cigljana. Na javnu jednu gradnju u doba ovoga cara valjda će se odnositi jedan barem približno datirani spomenik,¹ nađen u Osijeku 12. lipnja 1784, koji priča, da je carski praetorski legat Gaius Julius Geminus Capellianus (145—160)² Mursijcima nešto darovao. Što bi to moglo biti, iz spomenika doduše ne doznajemo, ali se može pomišljati samo na kakovu zgradu ili kip.

Još su dva osječka spomenika od nekoga općenitijega interesa. Ulomak jednoga napisa, koji se sada nalazi u Belyu,³ javlja nam, da je negdje pri koncu drugoga ili na početku trećega stoljeća u Mursi boravila jedna auksilijarna kohorta, valjda prva alpinska, pa da je jedan njezin časnik, koji se je valjda zvao Asinius, podigao nekakov spomenik u počast careva Lucija Septimija Severa i Marka Aurelija Antonina (Caracalle) i carevića Publija Septimija Gete. To se je moralo dogoditi iza godine 198, kada je Caracalla dobio naslov Augusta, a prije godine 211, kada je Septimius Severus umro. Drugi je spomenik načinio nepoznati namjesnik božanstvima rijeka Danuvija i Drava⁴ (Danuvio et Dravo) za zdravlje cara Marka Aurelija Antonina (Elagabala 218—222 posl. Kr.). Carevo i namjesnikovo ime u staro su doba navlaš izbrisana, jer im se je iza njihove smrti uspomena proklela, a s tim je bila skopčana posljedica, da bi se kipovi takovih ljudi porušili i imena na javnim spomenicima izbrisala. Sličan je udes stigao i ime carevića Gete na prije spomenutom napisu, kada ga je brat mu Caracalla dao ubiti i uspomenu mu prokleti.

U kasnije rimsko carsko doba Mursa se samo u dvije prigode spominje, kada je naime kod nje došlo do odlučnih bitaka. Prvi se je to put dogodilo za cara Gallijena, koji je godine 260 ovdje potukao pannonskoga legata Ingenua,⁵ kojega su moesijske legije bile proglasile za cara. Mnogo se opširnije opisuje druga bitka kod Murse,⁶ u kojoj je 28. rujna 351 car Constantius II. pobijedio svoga suparnika Magnentija, koji se je protiv njega podigao u Galliji, pa sa silnom vojskom provalio u Pannoniju, da ju otme. Constantius dočeka neprijatelja u gotovo nepredobitnoj poziciji kod Cibala (Vinkovci), iz koje se nikako ne dade izmamiti. Tekar kada je Magnentius pod jesen pokušao, ne bi li kakogod važnu Mursu osvojio, prije nego što će poradi nastajućega nepovoljnoga vremena ratovanje prekinuti i poći u zimske stanove, odluči Constantius, da će opsjednutomu gradu poći u pomoć. Pred zidovima Murse zametnu se veoma žestoka bitka, u kojoj je na obje strane palo preko 50.000 momaka. Pobjedu je jedva nekako održao Constantius, koji je za trajanja boja u molitvi proboravio u jednoj crkvisi izvan grada, gdje ga je mursijski biskup Valens predobio za arijanizam.

Ono malo, što osim dosele istaknutih podataka još o Mursi i njezinim sta-

¹ CIL III. 3282. Čini se, da je propao.

² Liebenam n. d.

³ CIL III. 10269.

⁴ CIL III. 10263; sada se nalazi u Tenju.

⁵ Eutrop. 9, 8; Aur. Vict. de Caess. 33; sr. Ser. hist. aug. Triginta tyr. 9, gdje se ne navodi

mjesto bitke i Zonaras 12, 24, koji priča, da se je bitka bila kod Sirmija.

⁶ Zos. II. 45-63; Aur. Vict. Caess. 42; Eutrop. 10, 12; Socr. H. E. II. 28; Sozom. H. E. IV. 7; Oros. VII. 29.; Amm. Marc. 15, 5.

novnicima znademo, priopćuju nam latinski napisi rimskoga doba. Po njima je Mursa bila sjedište carskoga prokuratora, kojemu je bila zadaća, da pobire porez. Jedan takov prokurator u doba, kada su vladala dva cara — možda M. Aurelius i L. Verus (161—169) —, po imenu Quintus Corvinius Aemilianus, izgubio je u Mursi sina Severiana, pa mu je tu podigao nadgrobni spomenik.¹ Činovnik u službi jednoga carskoga prokuratora bio je cornicularius (bilježnik) Marcus Ulpus Januarius, koji je uslijed zavjeta dao načiniti žrtvenik Jupiteru.² Sličan je zavjet ispunio i niži službenik nekoga prokuratora beneficiarius Lucius Marcius Avitus žrtvenikom, koji se je našao na pusti Klisi.³

Kao gradski funkcionari kolonije Murse spominju se dekurijoni (vječnici) Gaius Aemilius Homullinus,⁴ neki Frequens⁵ i valjda jedna osoba, kojoj se ime nije sačuvalo.⁶ Isti Aemilianus bio je i flamen i dobročinitelj kolonije, a čast augura kolonije obnašao je Publius Aelius Callimorphus,⁷ koji dariva Jupitera žrtvenikom i možda neki Valerius,⁸ koji diže nadgrobni spomenik djetetu od 8 godina i 25 dana.

Veoma mnogo se u Mursi spominju vojnici. Privremeno su ovdje bile poslom zabavljene druga legija adiutrix⁹ i šesta Herculia,¹⁰ ali nisu tu služile kao stalne posade. U kasnije je carsko doba bio u Osijeku stalno štacijoniran prefekat dunavskoga brodovlja,¹¹ a barem prolazno kao da su tu boravile prva alpinska kohorta u doba Septimija Severa, Caracalle i Gete¹² i Ala Aravacorum, od koje je konjanik Niger, sin Batarona, Suetrijac ovdje u trideset i sedmoj godini života, a sedamnajstoj službovanja umro.¹³

Od pripadnika raznih vojničkih odjela spominju se na osječkim spomenicima slijedeći: Aurelius Secundus, centurio (kapetan) čettrnajste legije sa pridjevima *gemina* *martia* *victrix*, kojemu su, kada je navršiv 40 godina, 8 mjeseci i 15 dana umro, njegovi sinovi centurio Aurelius Annianus i signifer (stjegonoša) Aurelius Maximianus u Osijeku podigli nadgrobni spomenik.¹⁴ U Osijeku je bio pokopan i Aurelius Sibiaenus, vexillarius (zastavnik) nepoznate čete, koji je dobio zajednički spomenik sa jednom osobom, koja kao da se je zvala Sisia.¹⁵ Isluženi *custos armorum* druge legije adiutrix Marcus Aurelius Achilleus oplakuje u nadgrobnom spomeniku smrt svoga sina Marka Aurelija Di[omeda?],¹⁶ a drugi jedan veteran iste legije Titus Aurelius Avitus u 72. godini života dopijeva, da još živ može, da sebi i supruzi svojoj Ulpiji Appijani dade izraditi lijep spomenik sa oba portreta.¹⁷ Veterana Aurelija Abellona preživila je njegova supruga Aurelia Sabina, kojoj načiniše, kada je u 30. godini života umrla, njezina djeca Aurelius

¹ CIL III. 3281; sada u Belyu.

² CIL III. 3275.

³ Ovaj „Vjesnik“ Arh. bilješke.

⁴ CIL III. 3288.

⁵ Ovaj „Vjesnik“ str. 37.

⁶ CIL III. 3287.

⁷ CIL III. 10267—3291.

⁸ CIL III. 3289.

⁹ CIL III. 3280.

¹⁰ CIL III. 10665. e.

¹¹ Not. dign. Occ. ed. Böcking p. 92. „praefectus classis istricae Mursae.“

¹² CIL III. 10269.

¹³ CIL III. 3286; u nar. muzeju u Budimpešti.

¹⁴ CIL III. 3284.

¹⁵ CIL III. 3285.

¹⁶ CIL III. 10270.

¹⁷ CIL III. 3283.

Gratus i Aurelia Grata spomenik, a oko izvedenja toga posla brinuo se je njihov skrbnik Aurelius Sabinus, koji je sudeći po imenu možda bio pokojničim brat.¹ Neki Marcus Aelius Balbinus, koji je bio tesserarius (podčasnik, koji dijeli parole) nepoznate čete, mora da je bio osobite sreće, kada se je našao ponukanim, da izvrši zavjet božici slučajne nenadane sreće.²

Mnogo je Mursijaca dospjelo u vojničkoj službi izvan zemlje. Tako nalazimo godine 191 Mursijca Publija Aelija Magna, Publijeva sina, kao prefekta augustijske ale u štaciji kod Old Carlislea u Britanniji, gdje je ta ala podigla Jupiteru jedan votivni žrtvenik.³ U Rimu je mnogo Osječana služilo u praetorijanskim kohortama. U sačuvanim popisima tih vojnika spominje se tamo godine 209 neki [Au]relius Aelianus,⁴ a u isto po prilici doba neki Aurelius Decoratus,⁵ pa od prilike u doba cara Caracalle neki [?]Nigrianus.⁶ Za cara Severa Alexandra služilo je u toj četi barem šest Mursijaca, i to u petoj kohorti u Feliksovoj centuriji Marcus Aurelius Cassius, Markov sin i Marcus Aurelius Ginia, Markov sin, u Vitalovoj centuriji iste kohorte Marcus Aurelius Fuscinus, Markov sin, u . . . ntinovoj centuriji šeste kohorte speculator Marcus Aurelius Marcianus, Markov sin, a u Justinovoj centuriji iste kohorte Marcus Aurelius Septimius, Markov sin, pa u Romulovoj centuriji sedme kohorte Marcus Aurelius Vitalis, Markov sin.⁷ U doba cara Philippa služio je u petoj praetorijanskoj kohorti Mursijac Nebus (Gnaeus) Tullius Ma, Nebov sin, koji je, kada je bio islužio, 7. siječnja 246 dobio časni otpust iz službe.⁸

U drugom stoljeću i na početku trećega služili su u Rimu kao praetorijanci Mursijci Marcus Ulpus Romulus, Markov sin,⁹ [Fl]avius Avitus, Titov sin i . . . renius Verecundus, Lucijev sin,¹⁰ Marcus Aurelius Aelianus¹¹ i Publius Aelius Scantius, Publijev sin.¹² U Rimu su i umrla tri vojnika rodom iz Murse, pa tamo dobila od svojih prijatelja nadgrobne spomenike. To su bili: Titus Aurelius Maximus, Titov sin, stjegonoša carske konjaničke garde (signifer equitum singularium imp(eratoris) n(ostris)), koji je služio u turmi Aurelija Bitha, a doživio 40 godina života i 22 godine službe;¹³ konjanik u istoj gardi i tribunov beneficiarius Titus Aurelius Vict[orinus] iz turme Iu[sta?], koji je iza 12 godina službovanja umro u 30. godini života¹⁴ i Aurelius Dassius, vojnik druge partijske legije, koji je umro u doba cara Caracalle ili Elagabala.¹⁵ U Concordiji u Mletačkoj umro je precepalis (podčasnik) Numerianus, rodom Mursijac, u 30. godini života. Da mu nitko ne povrijedi vječnoga mira, zapisalo se na njegovom sarkofagu, da onaj, koji ga bude htio otvarati, ima platiti fisku globu od šest uncija zlata.¹⁶ I u Aquinku

¹ CIL III. 10271.

² CIL III. 10265.

³ CIL VII. 341.

⁴ CIL VI. 2385.

⁵ CIL VI. 2386.

⁶ CIL VI. 2388, 8.

⁷ CIL VI. 2883.

⁸ CIL III. D. LXXXIX.

⁹ Eph. ep. IV. p. 313, 894.

¹⁰ Eph. ep. IV. p. 316, 895.

¹¹ Eph. ep. IV. p. 330, 896.

¹² CIL VI. 2397.

¹³ CIL VI. 3214; služba je u toj četi trajala 25 godina.

¹⁴ CIL VI. 3235.

¹⁵ CIL VI. 3373.

¹⁶ CIL V. 8770.

(Budim) našao je jedan Mursijac svoj zadnji počinak. Bio to Gaius Pollius Martianus, Gajov sin, isluženi custos armorum druge legije adiutrix, koji je umro u 60. godini života i pokopan bio u sarkofagu, što mu ga dadoše načiniti sin Gaius Pollius Martinianus i kćeri Marcellina i Martina.¹

Od privatnih osoba, koje su živile u rimsko doba u Osijeku, spominju spomenici osim gore već mjestimice navedenih još nekoliko. Samo za jednu osobu doznajemo indirektno, da se je bavila obrtom, a to je bio neki Asclepiades, po zanimanju klesar.² Stari Mursijci su bili bez sumnje dosta nabožan svijet, jer ih je više raznim božanstvima posvetilo zavjetnih žrtvenika, koji su valjda većim dijelom stajali u gradskim hramovima. Tako to učiniše Manius Paenius Salutaris u čast Jupitera,³ neka Aurelia⁴ i neki Publius Marius Saturninus⁵ u čast svih bogova i božica, neki Gaius Valerius Mucianus za Herkula,⁶ Gaius Julius Demetrius za domaćega Silvana,⁷ a Mestrius Florus za šumskoga Silvana,⁸ a za zdravlje svoje, Aurelije Valentine, Aurelija Aleksandra i drugoga jednoga Aurelija posvetila je neka četvrta osoba žrtvenik nekome božanstvu, kojemu se ime nije sačuvalo.⁹ Neki Sext . . . mora da je bio prijatelj dobre kapljice, pošto vidimo, da se je „ocu Liberu“ odužio skulpturama urešenim zavjetnim spomenikom.¹⁰

Ako još dodam, da se na osječkim spomenicima spominju još neki Julianus(?), kojega oplakuje njegova mati Bassa¹¹ i neki pokojnici iz aelijskoga¹² i aurelijskoga roda,¹³ to sam rekao sve, što na temelju spomenika o Osječanima rimskoga vremena znademo.

Uz tolike poganske spomenike dosele se u Osijeku nije našao nijedan, koji bi se mogao smatrati kršćanskim. To tim jače mora da upadne u oči, gdje znademo, da je Mursa već u IV. vijeku bila sjelo biskupije, na kojoj je u doba cara Konstancija II. (337—361) sjedio arijanac Valens. Biti će dakle, da se na osječko starokršćansko groblje još nije naišlo.

Osim Siska i Mitrovice nijedan nas grad u Hrvatskoj i Slavoniji nije obdario tolikim brojem rimskih spomenika kao baš Osijek. Starinski njegovi ostanci u predašnje su vrijeme mnogo bolje padali u oči nego li danas, pa se s toga uz put češće napominju već kod pisaca XVI. i XVII. vijeka.¹⁴ Najvažnija je o njima vijest, koju je zabilježio grof Alojzije Ferdinand Marsilius.¹⁵ U njegovo su se doba istočno od današnje osječke tvrđave nalazile razvaline zida od pečene ciglje, koje su ponešto virile iz zemlje, ali su ih poradi novo sagrađenih utvrda sa površinom

¹ CIL III. 3560.

² Ovaj „Vjesnik“ str 37.

³ Ovaj „Vjesnik“ str 37.

⁴ CIL III. 3274.

⁵ CIL III. 10264.

⁶ CIL III. 10266.

⁷ CIL III. 3276.

⁸ CIL III. 3277.

⁹ CIL III. 3278.

¹⁰ CIL III. 3295. Kat. de col. mil. II. izd. str. 117 navodi ga među osječkim spomenicima, dođim se u Corpusu po Schediju meće u Ban

u Mađarskoj. Mislim, da nemamo razloga, da ne povjerujemo tako pouzdanoj osobi kao što je to Katančić.

¹¹ CIL III. 3290.

¹² CIL III. 3287.

¹³ CIL III. 10273.

¹⁴ M. Ant. Pigafetta Vicentinus. Itinerario. Londinii 1585. — Das ehemals gedrückte, vom Türken berückte, nun trefflich erquickte Königreich Hungarn. Frankfurt u. Leipzig 1638.

¹⁵ Danubius pannonico-mysicus. Hagae comitum 1726. Tom. II. str. 49.

izjednačili i porušili. Marsilius pripovijeda, da se je tu prigodom kopanja zemlje našlo mnogo starih novaca, a s one strane Drave da se nalazi veoma dug sjevernim smjerom izgrađen nasip od dvije njemačke milje duljine,¹ o kojemu je naslućivao, da je služio kao rimska cesta. Spomenika je u njegovo doba moralo u Osijeku vrlo malo biti, jer nam on pripovijeda samo dva nadgrobna napisa, koji su se nalazili na vukovarskim vratima osječkoga grada, kada su ga carevci godine 1687 zauzeli.²

Razvaline stare Murse, koje Marsilius spominje, snašao je tužan udes, da su kroz dugo vrijeme morali služiti kao kamenolom, kada bi trebalo namaknuti materijala za razne građevine. Tako se je sigurno postupalo, kada se je iza izгона Turaka osječka tvrđava iznova utvrđivala, a da su se mursijske razvaline zaista izrabljivale kod gradnje javnih građevina, dokazuje činjenica, da se je prije par godina u zidovima i temeljima stare župne crkve u gornjem gradu našlo uzidanih više zanimivih spomenika, koji sada rijese lapidarium osječkoga gradskoga muzeja. Kada se je ta stara crkva gradila, nije poznato, ali se znade, da joj je najstariji oltar napravljen godine 1728, a matice se kod te župe vode počam od g. 1735. Na istomu je mjestu negda stojala stara jedna kapelica, a oko nje je bilo groblje, što može biti još i mnogo starije.

Sa jednom velevažnom stečevinom grada Osijeka i susjednih krajeva Slavonije i Ugarske bila je žalibože skopčana najteža devastacija, koja je ostanke stare Murse u novije doba stigla. Kada se je naime godine 1773 počela graditi Josephinska cesta, koja vodi iz Osijeka u Belye, morale su opet rimske ruševine da posluže kao kamenolom za vađenje građevnoga materijala. Samo u jedan nasip sasulo se je 1600 kubičnih fati rimskih ruševina!³ Bilo je tu sigurno najviše stare ciglje i sedre, ali je veoma vjerojatno, da je tom prigodom propalo i mnogo nenadoknadivih predmeta znatnije arheološke vrijednosti. Po istraživanje topografskih prilika stare Murse i stanbenih prilika u provincijalnom gradu na međi rimskoga carstva svakako se je time ogromna šteta učinila. Ako još uzmemo, da ono 1600 kubičnih fati nije bilo sve, nego samo manji dio učinjene štete, to nam se otvara čudna perspektiva o općenitoj naobrazbi inteligentnijega dijela naših preda prije stotinu godina, kada nisu imali niti toliko uvidavnosti, da im je dužnost, da sačuvaju spomenike, koji pričaju o davno prošlim zgodama i kulturnim prilikama zemlje, u kojoj su stanovali.

Sva je još sreća, da se je u onaj par u Osijeku nalazio o. Matija Petar Katančić, jedan od najuččenijih ljudi, što ih je hrvatski narod u opće rodio, čovjek, koji je bez sumnje bio jedan od prvih arheologa svoga vremena. Rimski miljokaz, koji se je prigodom spomenute cestogradnje na rimskoj cesti s one strane Drave još na prvobitnom svojem mjestu našao, dade povoda učenomu fratru, te je napisao lijepu raspravu „De columna milliaria romana ad Eszekum reperta. Eszeki 1782.“, u kojoj je među ostalim opširno progovorio i o staroj Mursi i o rimskim spomenicima i novcima, koji su se u njoj prije i u njegovo doba našli.

¹ Po Katančiću de col. mill. str. 8. nije tako dug. ³ Katančić de col. mill. str. 6.

² Danubius Tom. II. tab. 43.

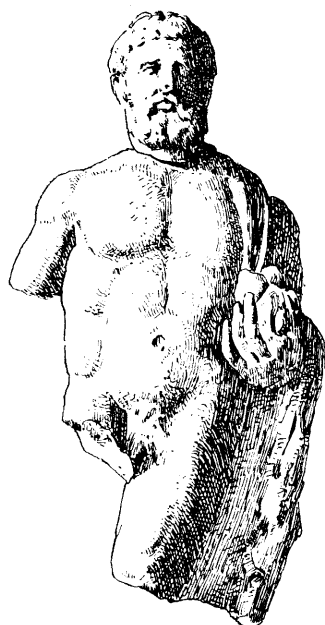
Katančićeva radnja, od koje je g. 1794 u Zagrebu izišlo i drugo izdanje sa dodatkom, u kojemu se pripočuju kasnije nađeni spomenici i novci, spada među najbolja djela, koja su se o arheološkim prilikama hrvatskih zemalja napisala, pa se čitaoc još i danas, gdje je arheologija tako silno napredovala, dijeli s njome nekim nutarnjim zadovoljstvom.

Od Katančićeva pa sve do novijega vremena za istraživanje i čuvanje starih osječkih spomenika veoma se je malo činilo. Nalazilo se je doduše dosta, dosta i uništilo, a dosta je poradi našega nemara u nepovrat otišlo u tudinstvo, gdje mu se je većinom izgubila uspomena na provenijenciju, a time dobrim dijelom znanstvena vrijednost i u opće, a po gotovo po nas. O staroj su Mursi u to doba napisali omanje rasprave osječki profesori J. R. Schaller („Ueber das alte Mursa“ u programu osječke gimnazije) i J. Streer (u „Hrv. Lipi“ i u kalendaru „Danici“), u kojima se o historiji grada Osijeka govori na temelju vijesti starih pisaca, a o njegovim spomenicima samo mimogred, u koliko su se naime pisci mogli poslužiti Katančićevom radnjom.

Sretnije je doba po osječke spomenike nastupilo tekar godine 1878, kada se je uslijed velikodušnoga dara gradanina Franje Sedlakovića u Osijeku mogao ostvariti gradski muzej. Već od svoje je mladosti vrijedni taj muž nastojao, da sabere i spasi, što bi se u rodnomu mu mjestu svaki čas našlo. U tomu nastojanju nije on bio osamljen, jer su slično postupali i prije njega i suvremeno s njime neki stranci, koji su za neko vrijeme u Osijeku stanovali. Ali ti su ljudi sakupljali za sebe, pa bi svoje zbirke, kada bi se odselili, ponijeli sobom ili su ih zgodnom prilikom u inozemstvu prodali. Sedlaković nasuprot je pokazao, da ima srca za svoje rodno mjesto, pa je svojim krasnim darom dao inicijativu, da se i grad Osijek pobrine za sačuvanje spomenika slavne svoje prošlosti. Njegovo je zrno palo na plodno tlo, pa danas iza dvadeset godina ima Osijek lijep muzej, kojega se ne bi stidili ni veći i bogatiji gradovi. Da je zavod tako lijepo procvao, zasluga je njegova osnivača i uvidavnoga gradskoga poglavarstva, koje ga primjereno dotira, pa valjane uprave zavoda, koju su dosele jedan za drugim vodili profesori Andrija Kodrić, Ferdo Miler i Vjekoslav Celestin. Zadaća osječkoga gradskoga muzeja, naime arheološko istraživanje, pa prikupljanje i čuvanje starina, koje se na gradskom teritoriju nađu, tako je lijepa i zahvalna, da ne može biti sumnje, da se mora krasan uspjeh polučiti. Poznajući zavodske zbirke iz autopsije, mogu o njima samo najpovoljniji sud izreći i zaželiti, da se ustrajnim radom jednako u dosadanjem smijeru napreduje. Narodni muzej kao zemaljski zavod raduje se lijepom uspjehu svoga mlađega druga, pa u njemu vidi samo suradnika na zajedničkomu polju znanstvenoga istraživanja prošlosti hrvatskih zemalja, koji si je uzeo za zadaću, da uže ograničeni teritorij stare Murse svestrano istraži i temeljito iscrpi. Da iskapanje ostanaka staroga rimskoga grada ne bi uz prkos starih grijeha bio jalov posao, dokazala su neka slučajna otkrića novijega doba, pa je veoma vjerojatno, da bi se tim putem moglo doći do povoljnih rezultata znanstvene a i materijalne vrijednosti. —

Broj likovnih spomenika iz Osijeka još je uvijek dosta velik, makar da se je tu toliko griješilo protiv ostanaka antikne kulture kao možda samo još u Mitrovici. Čini se gotovo, da je Hadrijanov grad neiscrpiv, jer se još svaki čas

po gdjegdje štogod nađe. A kako bi to tek izgledalo, da nisu vandalske ruke i vandalska stoljeća toliko upropastila. Za ovaj ću put ovdje da govorim samo o jednomu dijelu osječkih plastičkih i pisanih spomenika, od kojih mogu da priopćim slike. Te su slike načinjene po nacrtima slikara Ferde Kovačevića, koji ih je risao djelomice po naravi, a djelomice po mojim fotografijama. Kod opisa imam više podataka da zahvalim kustosu osječkoga gradskoga muzeja prof. Vjekoslavu Celestinu.

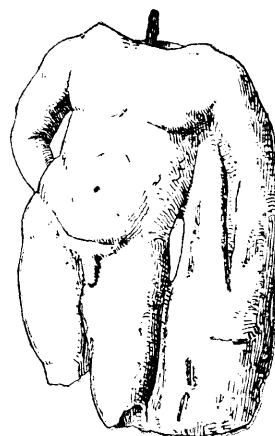
Sl. 8. Mramorni kipić Herakla sa hesperidskim jabukama. Iz Osijeka. $\frac{3}{14}$ nar. vel.

posebnoga komada kamena, pa pričvršćena na herojevom tjemenu; lavlja mu koža pokriva leđa i oba ramena, a prednje njene šape na junakovim su prsima u čvor svezane. Tjelesne su forme ovoga Herakla doduše snažne, ali prilično ukusne, radnja za provincijalne prilike u opće dosta dobra. Spomenik se je negda nalazio kao građevni materijal u zidu stare gornjogradske župne crkve, a to nam tumači, zašto je tako barbarski osakaćen; sada je u lapidariju osječkoga gradskoga muzeja u dvorištu realke.

Sl. 7. Ulomak mramornoga Heraklovoga kipa iz Osijeka. Po pr. $\frac{1}{16}$ n. v.

Među antiknim spomenicima iz Osijeka pada u oči razmjerno veliki broj Heraklovih likova, pa mi je veoma vjerojatno, da valjda potječu iz jednoga svetišta, što su ga Mursijci tomu heroju podigli. Osječke je provenijencije jedan žrtvenik u budimpeštanskomu muzeju,¹ koji je zavjetovao Heraklu Augustu neki G(aius) Val(erius) Mucianus za zdravlje svoje i svih svojih, a iz Osijeka su i četiri plastička spomenika, koji se ovdje priopćuju u slikama. Među njima je najznatniji gornji dio kolosalnoga kipa od bijeloga krupnozrnoga mramora, visok 0.73 m. (Sl. 7.). Doljnji dio ovoga spomenika, koji je možda služio kao kulturni kip Heraklovoga svetišta u Mursi, fali počam nešto povrh pojasa; otkinute su i obije ruke odmah ispod ramena, a odbijeni su još i komad stražnjega dijela glave, pa nos i usne. Kip je odjeven lavljom kožom, od koje je glava, kako se čini, negda bila izrađena iz

Sl. 9. Mramorni kipić odmarajućega se Herakla. Iz Osijeka. $\frac{1}{6}$ nar. vek

¹ CIL III. 10266=6451.

Sl. 10. Ulomak reliefa sa odmarajućim se Heraklom. Iz Osijeka.
1/5 nar. vel.

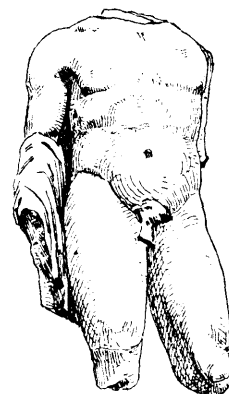
se Herakles u poziciji poznatoga farneskoga kipa od kipara Glykona. Heros je stao na lijevu nogu, dočim je desnu nešto napred postavio. Lijevim se je pazuhom upro o buzdovan, uz koji mu se spušta lijeva ruka. Desnu ruku valjda sa hesperidskim jabukama, koje se slabo raspoznaju, jer je tu kip prilično ogreban, naslonio je ostrag na krsta. Tijelo ima za Herakla premeke oblike; posao je obični provincijalni; buzdovan i lavlja koža na njemu, ako je u opće i bilo, sasna su zanemareni.

4. Ulomak visokoga reliefa od vapnenjaka (sl. 10.), 0,37 m vis., nađen u Osijeku, a sada u narodnom muzeju u Zagrebu. Svuda je naokolo otkrhan, ali od lika fali samo doljnji dio noguh počam od polovice cjevanica. I ovaj nam spomenik prikazuje odmarajućega se Herakla u sličnoj poziciji kao kod predašnjega. Posao čini se, da je samo započet, pa da je klesar samo dospio, da glavno obličje označi; forme figure su veoma neukusne.

Među ostalim skulpturama osječkoga gradskoga muzeja svojom se veličinom ističe torzo jednoga mlađega muškarca od vapnenjaka (sl. 11.). Visina sačuvanoga dijela iznosi 0,93 m, što bi odgovaralo po prilici dvjema trećinama naravne veličine. Kipu fale glava i vrat, lijevo rame i cijela ruka, desna ruka počam od glježnja, desna noga odmah povrh, a lijeva ispod koljena, udo i komad himantija. Ti se manjci mogu protumačiti tim, što je i ovaj

2. Kipiće Herakla (sl. 8.) od bijeloga krupnozrnoga mramora, 0,35 m visok; nađen u doljnjemu gradu, a predan od C. F. Nubera osječkomu gradskom muzeju. Na kipiću fali desna ruka od sredine nadlaktice, cijela desna noga i lijeva počam od koljena, odlomljena je i glava, koja se je sačuvala. Kip prikazuje mirno stojećega Herakla sa hesperidskim jabukama u lijevoj ruci. Tijelo je golo, a lavlja koža visi mu na lijevom ramenu, pa se spušta preko lijeve podlaktice dole. Ostrag su forme prilično markirane, ali kao obično manje dotjerane nego li naprijed, jer se je kip, smješten valjda gdje god uz zid, imao samo od napred promatrati. Posao je razmjerno dosta dobar, samo je lavlja koža nemarno izvedena.

3. Kipiće posve gole mlađe muške figure (sl. 9.) od bijeloga krupnozrnoga mramora. 0,25 m visok nađen u doljnjem gradu, a sada u osječkom gradskom muzeju. Fale obje noge počam od koljena i glava, koja je bila izrađena od posebnoga komada kamena, pa na tijelo pričvršćena još sačuvanim željeznim čavlom. Prikazan je odmarajući

Sl. 11. Torzo mlađe muške figure. Iz Osijeka. 1/18 nar. vel.

kip služio kao građevni materijal u gornjogradskoj župnoj crkvi, pa je zidar sve, što mu je bilo na putu, čekićem odbio. Torzo nam prikazuje gola mladića, koji nehajno stoji na desnoj nogi, dočim je lijevu nešto napred postavio. Desna mu je podlaktica umotana u himation, koji koso prelazi preko leđa do blizu lijevoga ramena. Radnja je u opće dosta slaba, a ostrag posvema zanemarena, jer se kip, stojeći valjda uz kakov zid, od ostrag ni nije mogao viditi. Koga je ova figura prikazivala, ne može se kazati, pošto joj svi atributi fale, ali bi se još najprije smjelo pomišljati na Dionysa ili Hermesa.

U narodnomu muzeju u Zagrebu nalaze se dvije glave sa kamenih kipova, koje su u Osijeku nađene. Jedno je muška glavica od bijeloga krupnozrnoga mramora (sl. 12.), 0·12 m visoka. Po bujnoj kosi i bradi još bi se najprije moglo pomišljati, da potječe od kakova Zevsova kipića. Posao je veoma nedotjeran. Na lijevom je obrazu velika luknja, koja se je u kamenu već od prije nalazila, ali to klesara nije priječilo, da tako manjkav komad materijala upotrijebi. Biti će, da si je pomogao cementom, kojim je luknju jednostavno začepio. Takov se popravak ne bi vidio, ako je onda kasnije kip kakovom bojom naličio.

Druga glava osječke provenijencije u narodnomu muzeju potječe od kipa, izrađena nešto ispod naravne veličine. Glava je to mlađega muškarca (sl. 13.) od tvrdoga vapnenjaka, 0·25 m vis. Nos i usne su otučene; oči, u kojima su pupile izdubinom označene, ne stoje u ravnoj liniji, nego koso jedno spram drugoga. Ogusta je kosa samo površno izrađena, a i oba su uha kao uz glavu priljepljena. Povrh čela dvije su velike udubine, ali tu nije ništa bilo pričvršćeno, nego su to naravne luknje veoma rupičastoga kamena, od kojega je kip rađen bio. Pozicija tih lukanja u ostalom je takova, da bi čovjek u prvi mah pomislio, da su tu bili učvršćeni roščići kakova Paniska. Klesar si je tu lako mogao pomoći, pa luknje kakovim mazom zamazati. Posao je veoma loš. Glava je dospjela u narodni muzej kao dar prof. Andrije Kodrića.

Sl. 13. Muška portretna glava. Iz Osijeka $\frac{1}{5}$ n. v.

Sl. 12. Muška glava od mramora. Iz Osijeka $\frac{1}{3}$ nar. vel.

U gradskom muzeju u Osijeku nalazi se kao dar majora Kramera ploča sa reljefom (sl. 14.) od bijeloga krupnozrnoga mramora, 0·55 m vis., 0·62 m šir. i 0·10 m debela, koja je nađena u polju sjeverno od novoga grada osječkoga. Na 0·14 m visokoj gredi, koja služi kao baza, a koja je urešena sa više predmeta u niskom reljefu (dva koso postavljena vretena, otvorom van okrenuta školjka, na lijevo okrenuta cipela i na desno okrenuta kaciga sa perjanicom i pomičnim zaliscima), stajala je grupa od više figura, koje su skoro posvema oblo izrađene bile, pa su samo ostrag vezane sa pločom. Potpuno je sačuvana samo jedna figura u lijevom uglu spomenika, a ta prikazuje

mladu žensku osobu, kojoj je kosa u zatiljku u čvor (krobylos) svezana. Odjevena je dugim pasanim hitonom bez rukava; s lijevoga joj ramena pada niz leđa himation, koji je preko krila prevukla. Desna joj je ruka, koja ima na laktu dubok i širok zarez, kažiprstom o bradu uprta; u ljevici drži neki svitak ili rub odjeće. Ta djevojka sjedi na desno okrenuta na zemlji, pa gleda u neku stojeću valjda mušku osobu, koja je kraj nje bila, a od koje se je sačuvala samo desna cipelom obučena noga, odlomljena odmah ispod koljena. Malo podalje od

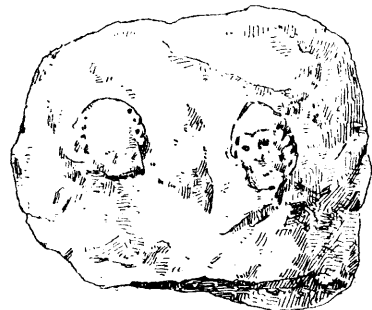
Sl. 14. Ulomak mramornoga reliefa. Iz Osijeka $\frac{1}{7}$ n. v.

koljena. Malo podalje od ove nalazi se druga manja gola desna noga. Kakovu scenu ovaj relief prikazuje nije moguće reći. Nema gotovo sumnje, da je ona stojeća figura u cipelama prikazivala neko božanstvo, pa je tu najpreča pomisao na Dionysa, ali se uprav tako može po-

mišljati i na Artemidu, a našlo bi se i još kakovo tumačenje, pa će s toga biti najbolje, da se okanimo nagađanja. Sjedeća ženska, koja motri što se događa, najprije bi mogla biti kakova lokalna nympha. U kakovomu savezu prikazane osobe stoje sa atributima, isklesanima na bazi, ne može se kazati, ali je svakako vjerojatno, da tu postoji neki stvarni savez.¹

Drugi jedan ulomak jedne ploče od bijeloga krupnozrnoga mramora (sl. 15.) u gradskom muzeju, potječe iz doljnega grada osječčkoga. Visina sačuvanoga komada iznosi 0.16 m, širina 0.20 m, a debljina 0.065—0.055 m. Obije su strane veoma otučene, tako da se sada sprijeda raspoznaju samo dvije glave. Lijevo je veoma izlizana bez sumnje ženska glava, kod koje se vidi bujnija kosa sa uvojcima, izrađenima pomoću svrdla. Desno je muška, kako se čini, bradata glava sa phrygijskom kapom. Između obijuh figura raspoznaje se neki plosnatošiljati predmet, a desno od muške nejasan neki ornament (rozeta?). Prikazani predmet po neznatnim slikovnim tragovima ne da se ustanoviti.

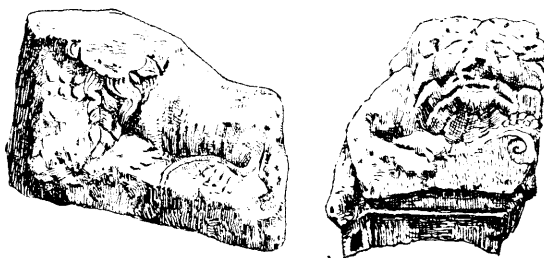
U doljnjem Osijeku nađen je i godine 1894. od gosp. Josipa Bartolovića gradskom muzeju darovan prednji dio tijela na desno okrenuta lava

Sl. 15. Ulomak reliefa. Iz Osijeka skoro $\frac{1}{4}$ nar. vel.

¹ Spomenik je publicirao i E. Loewy u Arch. epigr. Mitth. III. str. 156.

(sl. 17.) od krupnozrnoga bijeloga mramora. Glavu je napred okrenuo, a desnu pandžu meće na ovnujsku glavu. D. 0'45, vis. 0'51 m. Sasvim je sličan drugi jedan lav (sl. 16.) nepoznate osječke provenijencije od istoga materijala, samo što je na lijevo okrenut i što mu gornji dio glave fali. Sačuvalo ga se u duljini od 0'65, a visina mu sada iznosi 0'40 m. Lako je moguće, da su to sastavni dijelovi jednoga te istoga spomenika, od kojega se srednji spajajući dio nije sačuvalo. Osječki lavovi spadaju u red mnogobrojnih spomenika iz podunavskih krajeva rimske države, od kojih se je i kod nas više primjeraka u Mitrovici, Petrovcima kod Rume, na pusti Golubincu kod Indije, u Vinkovcima i možda u Varaždinskim Toplicama našlo. Za jedan je dio tih lavljih parova sigurno, da su služili kao nastavci na vrhu uspravljeno stojećih velikih rimskih spomenika, kako nam to dokazuje jedan spomenik iz Also Lendve u Zaladskoj županiji,¹ na kojemu su se oni još na svom prvobitnom mjestu sačuvali. Ali to može vrijediti samo za takove primjerke lavljih parova, kojima ukupna duljina iznosi manje od 1 m. Ne dvojim u ostalom o tomu, da su i veći lavovi ove vrste, ili barem velika im većina, služili u sepulkralne svrhe, ali su morali biti drugim načinom smješteni, vjerojatno na zidanom kakovom podstavku. Svi ovi spomenici, u koliko su potpuno sačuvani, imaju na srednjem dijelu reljefom urešen ulomak stupa okrugla ili četverouglasta prereza, na kojemu je negda nešto stajalo. Na jednom spomeniku srpskoga narodnoga muzeja u Beogradu sačuvalo se je taj nastavak u obliku

Sl. 16. i 17. Ulomeci dvajuh mramornih lavova.
Iz Osijeka $\frac{1}{17}$ i $\frac{1}{20}$ nar. vel.

velike pinijine češerike (Pinienzapfen). Takova češerika i dva lava sa bikovljim glavama u pandžama nalazi se — ali drugačije naređeno — i na gornjem nastavku jednoga velikoga rimskoga nadgrobna spomenika u Veczelu (Micia) u Erdelju,² kraj kojega kao da su se nalazila još dva veća ležeća lava u svojstvu čuvara groba. Motiv češerike vazda zelene pinije u orijentalnim je kultovima simbol besmrtnosti, pa mu je s toga poraba na nadgrobnim spomenicima sasna umjesna. Star je orijentalni uzorak i lav kao ubojica bika, pa nije nemoguće, da li ne moramo u tim spomenicima tražiti neko dublje simbolično znamenovanje, koje stoji u nekoj svezi sa Mithrasovim kultom, za koji znademo, da je u podunavskim krajevima veoma raširen bio. Ta Cumontova misao dobiva još više vjerojatnosti, od kako su se u Mithrasovim svetištima u Carnuntu (Deutsch-Altenburg)³ i Aquinku (Stari Budim)⁴ našli oblato izrađeni kipovi pojedinih lavova sa bikovljom glavom pod jednom od prednjih pandža.

U sepulkralne svrhe morale su služiti i dvije baze osječkoga muzeja sa skulpturama. Jedna (sl. 18) od vapnenca, u obliku gore otupljene četverostrane

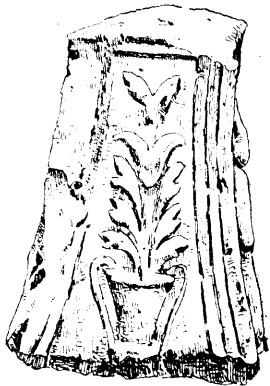
¹ CIL III. 4149; Romer Fl. Acta nova musei nat. hung. t. XXXIII, 209.

² Arch. epigr. Mitth. XVII. (1894) str. 24 i 25.

³ Arch. ep. Mitth. XVIII (1895) str. 192.

⁴ Kuzsinsky u Wiener Jahreshefte II. str. 59.

piramide sa vertikalnom stražnjom stranom, gore je i dole okrhana. Visina joj iznosi 0·86 m, širina dole 0·54 m, a gore 0·37 m, dubljina 0·40 m. Na tri je strane urešena reljefima. Napred se nalazi u uokvirenom polju vitka posuda sa dvije ručice, u koju je posadena bilina sa simetrijski poredanih pet pari listova, koji sjećaju na acanthus. Na stranama su glavama dole okrenuti delfini, od kojih je onomu na lijevoj strani glava otkrhana. Ova baza, koja je kao i sljedeća izvađena iz zida stare gornjogradske crkve, obična je vrsta rimskih spomenika, kojoj poznajemo analogija iz raznih krajeva prostranoga rimskoga carstva.¹ Delfin i akantov list spadaju među najobičnije motive na nadgrobnim spomenicima.

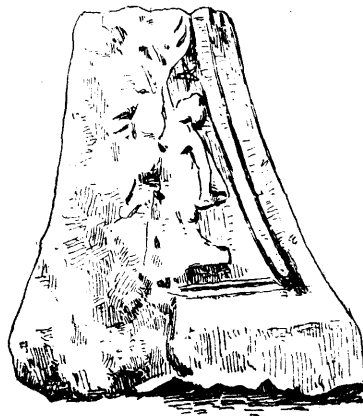

Sl. 18. Baza sa reljefima.

Iz Osijeka $\frac{1}{17}$ nar. vel.

Slična je, ali nešto više raspružena oblika, druga baza (sl. 19), načinjena od mramora, 0·80 m vis., gore 0·37 m, a dole 0·70 m šir. i 0·55 duboka. Gore i lijevo je žalibože jako okrhana i oljuštena. Na prednjoj je strani u zaokvirenu polju prikazan veoma živahan prizor: Na lijevo okrenuta hitonom odjevena ženska figura prihvatila je lijevom rukom odjeću, koja joj se je sa ramena spuznula, pa energično diže u vis desnicu, koja joj se pretvara u lovoričnu granu. Po kretnji doljnijega kraja odjeće može se svom sigurnošću zaključiti, da je ta osoba naglo trčala, pa taj čas od nekoga sustavljena. Da se ona hoće svomu protivniku da otme, dokazuje motiv svom silom natrag zabačene glave, kojoj se povrh lica opaža peterotraka zvijezda. Lijevo do opisane ženske figure vide se nejasni tragovi njezina protivnika, koji joj se je baš primaknuo. U prikazanom prizoru imamo da prepoznamo poznatu scenu, kako se Daphna, biježeć od Apolona, pretvara u lovoriku, kada ju je bog na bijegu stigao bio. Obije pobočne strane spomenika pokrite su na gusto poredanim lovorovim lišćem. Daphnin mythos poradi simbolična mu značenja na nadgrobnom spomeniku posvema je na mjestu.

Po poznavanje kulturnih prilika antiknoga svijeta od velikoga su zamašaja napisi, koji nam obično samo sa malo riječi daju neposrednih podataka, kako se je u staro doba mislilo i živilo. Najviše je napisa koje votivnoga, koje opet sepulkralnoga sadržaja. Dok nam prvi služe kao vreća o kultu bogova i careva, potonji nam otvaraju pogled u carstvo čovječjega čuvstvovanja. Iz lijepoga broja osječkih votivnih napisa doznajemo, da su stari Mursijci poštivali sve bogove i božice, a naposeb Jupitra, Fortunu, Herakla, Libera, doma-

Sl. 19. Baza sa prizorom iz Daphnina mytha. Iz Osijeka $\frac{1}{17}$ n. v.

¹ Sr. n. pr. slični spomenik sa delfinima u Poli, priopćen u Arch. epigr. Mitth. XVI (1893) str. 12.

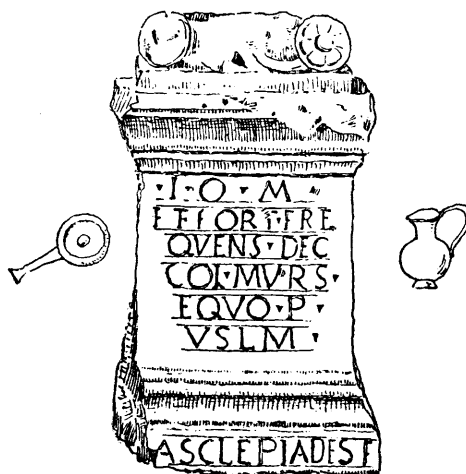
óega i šumskoga Silvana, pa lokalna božanstva rijeka Danuvija i Drava. Broj zavjetnih Jupiteru posvećenih napisa tako je velik, da je posvema opravdana pomisao, da je najveći taj rimski bog u Mursi imao jedan ili više hramova. Biti će, da se je u istom hramu s njime poštivala i Fortuna, a možda i svi bogovi i božice. Poradi velikoga broja spomenika naslućujem, da je Mursa imala i Heraklu posvećen hram, a valjda ga je imao i Liber pater.¹ Nasuprot Silvanovi su žrtvenici valjda stajali u prostoj prirodi pod kakovim posvećenim stablom, a valjda su i oba riječna božanstva imala samo ograđeno svetište uz obalu Drave.

Ovdje ću ovaj put da objelodanim nekoliko takovih pisanih spomenika, bilo poradi toga, što dosele u opće nisu poznati, bilo opet zato, što im mogu da priopćim sliku, pa da štogod nova ustanovim. Ti su spomenici slijedeći:

1. Žrtvenik od vapnenjaka (sl. 20), 0·85 m vis., 0·46 m šir. i 0·31 m dub., na gornjoj strani nepotpun, nađen u

Sl. 20. Rimski žrtvenik posvećen Jupiteru.
Iz Osijeka $\frac{1}{16}$ nar. vel.

Sl. 21. Žrtvenik posvećen Jupiteru i Fortuni.
Iz Osijeka $\frac{1}{17}$ nar. vel.

doljnjem gradu osječkom u jednom skladištu drva kod telefonskoga stupa br. 62. Sada se nalazi u lapidariju osječkoga gradskoga muzeja u dvorištu realke.

Napis, koji po karakteru slova pada od prilike u II. stoljeće posl. Kr., glasi: I(ovi) [o(ptimo) m(aximo)] sac[r(um)]. M(anus) Paeniu[s] Salu-tari[s] v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

Za ustanovljenje topografskih prilika rimske Murse ovaj bi kamen bio od važnosti, ako je nađen na svom prvobitnom mjestu kraj negdašnjega Jupiterova hrama ili u njemu, a to bi se moglo ustanoviti, kada bi se na tom mjestu dalje kopalo. Već od prije, a i iz novijega doba poznajemo iz Osijeka svega pet žrtvenika sa napisom, posvećenih Jupiteru. Nekako na istom mjestu ili u blizini kao da su se g. 1773 našla slična dva žrtvenika, od kojih je jedan, koji sada služi kao kaza za kip blažene djevice Marije na kraju doljnjeega grada uz cestu u Vinkovce,

¹ U Zemunu se je u Liberovu hramu našla i zavjetna ploča sa likom Herakla. Sr. Vjesnik n. s. I. str. 170.

posvećen Jupiteru od nekoga Marka Ulpija Januarija, kornikularija (bilježnika) carskoga prokuratora,¹ dočim je drugi neka Aurelija posvetila [svim] bogovima i božicama.² Katančić,³ koji je te spomenike objelodanio, napominje, da su se našli na desnom brijegu Drave, a na zapadnoj strani starih gradskih zidova. Jupiteru je bio posvećen jedan žrtvenik,⁴ od kojega se je gornji ulomak našao godine 1869 u dolnjem gradu prigodom gradnje željeznice. Iz zbirke majora Kramera dospio je taj spomenik u osječki gradski muzej. Tamo se nalazi i doljnji ulomak drugoga žrtvenika, koji je zavjetovao Callimorphus, augur kolonije.⁵ Taj je spomenik vidio Katančić, dok je još bio čitav, u Belyu, a odanle je kasnije bio prenešen u Tenje i konačno dospio u gradski muzej.

2. Iz temelja stare gornjogradske crkve potječe jedan potpun rimski žrtvenik i doljnji dio od drugoga, za koje ne možemo ustanoviti, gdje su stajali prije nego što ih se uzelo, da služe kao građevni materijal. Za prvi barem je

Sl. 22. Ulomak žrtvenika od g. 209 posl. Kr.
Iz Osijeka $\frac{1}{10}$ nar. vel.

Sl. 23. Žrtvenik posvećen bogovima i božicama. Iz Osijeka $\frac{1}{19}$ nar. vel.

vjerojatno, da je negda stajao u kakovom Jupiterovom svetištu ili hramu, jer je posvećen Jupiteru i Fortuni. Spomenik (sl. 21) od numulitnoga vapnenjaka sa mnogo neravnih mjesta ima obični oblik rimskih žrtvenika (ara) sa profiliranim pojednostima i dvjema gužvama na gornjem kraju, koje su sprijeda urešene šesterolatičnim rozetama sa krugljicom na sredini. Na lijevoj pobočnoj strani izrađena je u reljefu zdjelica sa poduljim drškom, a na desnoj vrh sa ručicom (oinochoë). Visina spomenika iznosi 1.04 m, šir. 0.46 m, dublj. 0.40 m, visina ploče sa napisom 0.41 m. Napis glasi: I(ovi) o(ptimo) m(aximo) et Fort(unae). Frequens, dec(urio) col(oniae) Murs(ensium), equo p(ublico), v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). Na bazi: Asclepiades f(ecit). Dedicant Frequens, koji nam

¹ CIL III. 3275.

² CIL III 3274.

³ Col. mill. str. 85 i 88.

⁴ CIL III 10268.

⁵ CIL III 10267.

ne priopćuje ni svoga praenomena ni gentilnoga imena, bio je gradskim vješnikom (decurio) Murse. Naslov equo p(ublico), što ga Frequens ima, označuje ga kao pripadnika viteškoga stališa, u koji je on na svoju molbu od kojega cara uvršten bio, a s takovim je promaknućem bilo skopčano podjelenje državnoga konja. Svakako je Frequens morao biti imućniji čovjek, jer se je kao glavni uslov za postignuće viteškoga naslova tražilo, da kandidat mora posjedovati imetak od barem 400.000 sesteraca (po prilici 84.000 kruna); komu bi imetak spao ispod toga censusa, taj bi dapače gubio viteško pravo. — Na najdoljnem profiliranom dijelu spomenika zabilježio je svoje ime klesar, koji ga je načinio. Taj čovjek, po imenu Asclepiades, morao je biti grčkoga porijekla, a možda je bio neslobodnoga stališa. Ne ćemo valjda pogriješiti, ako uzmemo, da je on u Mursi stalno prebivao i radio, jer je to bio znatniji grad, u kojemu možemo očekivati obrtnika svake vrste, dakle

Sl. 24—26. Žrtvenik posvećen Fortuni Casualis. Iz Osijeka. Po prilici $\frac{1}{4}$ nar. vel.

i klesara. — Frequensov žrtvenik posvećen je uz Jupitra još i Fortuni, koja u Osijeku valjda nije imala posebnoga hrama, nego možda samo svetište, koje se je prislanjalo uz Jupitrov hram. Istoj božici i to božici slučajne sreće posvećen je još jedan spomenik, koji dalje dole priopćujem.

3. Iz temelja stare gornjogradske crkve potječe doljnji ulomak jednoga žrtvenika (are) od vapnenjaka (sl. 22), 0·58 m vis., 0·60 m šir. i 0·40 m dub.; sada je u lapidariju osječkoga muzeja. Napis glasi: ...[donu]m ded[it]. [i]dib(us) Juli(i)s Pompeiano et Avito co(n)s(ulibus). Na spomeniku se je osim konca potpuno ispisane zavjetne formule sačuvao samo datum, naime 15. srpnja 209 posl. Kr., kada su bili redoviti konzuli neki Pompeianus i Avitus. Konzul Pompeianus je možebiti identičan sa sinom Lucille, kćeri cara Marka Aurelija i Tiberija Klaudivija Pompejana, o kojemu nam je poznato, da ga je car Caracalla dao ubiti,¹ a

¹ Vit. Carac. 3, 8.; cf. Herodian. 4, 6, 3.

valjda identičan i sa onim Tiberijem Klaudijem Pompejanom, vojničkim tribunom prve legije Minervije, koji je za zdravlje cara Septimija Severa i cijele njegove kuće dao u Lyonu načiniti žrtvenik Matronama.¹ Konzul Avitus možda je isti onaj konzul Q. Lollianus Q. f. Poll. Plautius Avitus, kojemu cijelu karijeru navodi jedan spomenik, nađen u atriju Veste u Rimu.²

4. Poblize nepoznate osječke provenijencije jedan je na gornjoj strani nepotpun žrtvenik (ara) od pješčenjaka (sl. 23), 0·96 m vis., 0·49 m šir. i 0·40 m dubok, koji se sada nalazi u lapidariju osječkoga gradskoga muzeja u dvorištu realke. Kubitschek³ ga je godine 1878 vidio u šamcu na raskršću novogradske ceste i alföldske željeznice. Po udubinama na prednjoj strani baze može se zaključiti, da je kamen jednom služio kao građevni materijal. Nema sumnje, da se to nije dogodilo u antikno pogansko doba, gdje bi ovakovo oskrnuće kojemu božanstvu posvećena predmeta nemoguće bilo. Mora se dakle pomišljati na novije doba, koje za stare spomenike nije poznavalo i ne poznaje pijeteta, kako bi oni to zaslužili, prosmatrajući ih često puta samo sa stanovišta materijalne njihove uporabivosti. — Spomenik ima oblik četverostrana bridnjaka sa otklesanim bridovima, tako da u prosjeku ima po četiri dulje i kraće stranice. Veoma izlizani napis, koji je prilično dobro priopćen u CIL III. 10264, glasi: [Dis] da[eabus]que (sic!) P(ublius) Marius Saturnin[us] ex vot(o) pos(uit) l(ibens) m(erito). U prvom retku jesu slova DA sigurna, a Domaszewski je ispred njih još vidio tragove slova S, a iza njih vertikalnu hastu slova E ili B. Meni se čini, da je klesar pogrešno pisao daeabus mjesto deabus. O drugom kakovom načinu nadopunjavanja i onako ne može biti govora. Svim bogovima i božicama posvećen je od osječkih spomenika još i ara neke Aurelije. (CIL III. 3274.)

5. Žrtvenik od pješčenjaka (sl. 24—26), 0·47 m vis., 0·26 m šir. i 0·255 m dubok, od sedamdesetih godina u narodnom muzeju u Zagrebu. Gornja strana, koja kao da je imala obične dvije gužve sa rozetama sprijeda, otučena je, a oštećen je i desni rub napisova lica. Na lijevoj užoj strani žrtvenika isklesan je u reljefu na desno stupajući krilati grif, koji meće desnu prednju nogu na točak, koji se pred njim nalazi. Na desnoj je strani jedno do drugoga zdjelica sa ručicom i vrč (oinochoë), dakle sprave, koje su rabile kod žrtvovanja. Napis glasi: Fortuna[e] casual(i) M(arcus) Ael(ius) Balbin[us], te[s]s[e]r(ar)ius v(otum) [s(olvit) l(ibens)] m(erito). U 2 retku na kraju je slovo M izvan svake sumnje; u 4. retku, koji je kao i 5. znatno oštećen, raspoznaju se sigurni tragovi od drugoga S i od prvoga R, tako da o sigurnosti dopunjenja nema dvojbe. — Zanimiv je pridjevnik božice Fortune, koji nisam na nijednom drugom rimskom spomeniku našao. Biti će, da sa s pridjevkom Casualis označenom stranom božice u nekom savezu stoji grif sa kotačem, za kojega znademo, da stoji u snošaju i sa Nemezom. Sretni taj M. Aelius Balbinus, koji je valjda imao kakova povoda, da se ukaže božici Fortuni harnim, obnašao je vojničko-podčasnički čin tesserarija, kojemu je bilo zadaćom izdavanje parola.

¹ CIL XIII 1766.

³ Arch. epigr. Mitth. III, str. 158.

² Lanciani u Bull. com. 1883 str. 216.

Spomenik je već izdao S. Ljubić¹ uz neke netačnosti u čitanju; grifa je uz to držao za konjanika, a zdjelicu za ogledalo. Jedan dio tih pogrješka ušao je i u CIL III. 10265.

Na koncu priopćujem ovdje još lijep jedan rimski nadgrobni spomenik od vapnenjaka (sl. 27), sa jednim dole pristajućim ulomkom sada još 1.70 m visok, 0.82 m širok i 0.26 m debeo, na doljnjem kraju nepotpun. Nađen je g. 1753, pa bio uzidan u zidu vani do ulaza u doljnjo-gradsku župnu crkvu, gdje ga je godine 1776 Katančić² vidio. Sada se nalazi u lapidariju narodnoga muzeja u Zagrebu. Spomenik ima oblik, koji češće nalazimo kod panonskih nadgrobničkih spomenika II. stoljeća iza Krista,³ pa je već Katančić pravo pogodio, kada drži, da je stariji od četvrtoga vijeka, u koji bi ga on inače radi jedne ligature slova M i A u 6. retku rado metnuo. Kamen je negda, sudeći po analognim primjercima takovih spomenika, stojao uspravljeno na grobu, umetnut četverouglastom peticom u odgovarajuću izdubinu čvrste četverouglaste baze od kamena. Doljnji komad kamena sa peticom i baza, na kojoj je počivao, nisu se sačuvali. Na spomeniku sada još razlikujemo tri dijela raznih dimenzija: U gornjem 0.735 visokom pojasu nalaze se dva napred okrenuta poprsja u srednjem reljefu, koji nam prikazuju dosta karakteristične portrete pokojnika Tita Aurelija Avita, veterana druge legije adiutrix i njegove supruge Ulpije Appiane. Desno je hitonom odjeveno poprsje starijega bradata i brkata muškarca, kojemu čovjek nebi odsjekao onih 76 godina, koje napis naročito napominje. U lijevoj ruci, kojoj se na malom prstu raspoznaje prsten, drži smotak duguljasta i oblata oblika, na koji upozoruje, postaviv kažiprst desne ruke nanj. Taj motiv pokazivanja na smotak u ruci opetuje se na mnogim rimskim nadgrobničkim spomenicima, pa nema sumnje, da mora imati svoje znamenovanje. Biti će, da se tu upozoruje na spis, koji sadržaje podjelenje rimskoga građanskoga prava, što ga je dotičnik po-

Sl. 27. Nadgrobni spomenik T. Aur. Avita i njegove supruge Ulpije Appiane. Iz Osijeka. $\frac{1}{14}$ nar. vel.

¹ Inscr. quae Zagr. in mus. nat. asservantur str. 9, br. 12.

² De col. mill. str. 83. — CIL III. 3283.

³ Sr. n. pr. Viestnik XIV. p. 34 (iz Vinkovaca); Viestnik n. s. I. str. 160 (iz Topuskoga).

lućio ili na časni otpust iz vojničke službe. Na lijevoj strani nalazi se poprsje žene, kako se čini, srednjih godina, koja meće lijevu ruku na rame svoga supruga. Odjevena je hitonom, koji je na obim ramenima prikopčan dugmetima ili okruglim fibulama; na prsima se nalazi nešto veća fibula okrugla oblika. Desnom rukom kao da je prihvatila himation, koji joj je spao s lijeva ramena, pa ga je provukla ispod lijevoga pazuha. Kosa joj je nad čelom po sredini razčešljana i kao da s nekom vrsti kape pokriva. — Sa strana obijuh figura stoje dva hvojama urešena pilastra sa korintskim kapitelima i bazama, a na njima počiva 0'075 m debela arhitravna greda. Iznad te grede očekivali bi zabat, kojim se je završavala aedikula, u kojoj su bila smještena poprsja pokojnika. Da je nekakov oveći predmet na vrhu spomenika zaista i bio pričvršćen, dokazuje 0'055 dub. i 0'055 šir. udubina, u kojoj se još sada nalazi komad željeznoga čavla i uljeveno olovo, kojim se je on učvrstio bio. Kako se ta udubina nalazi na sredini, to se smije pomišljati na troglasti arhitektonski nastavak.

Drugi pojas Avitova spomenika, 0'30 m visok, imao bi se smatrati krepidomom, na kojemu spomenuta aedícula stoji. Na njemu je amfora sa omanjim ručicama, velikim zjalom i s reljefnim liščem urešenim tijelom, iz koje izilazi na svaku stranu po jedna lozina rozgva sa liščem i po jednim grozdom.

Najdoljnji dio zaprema 0'64 m široko uokvireno polje sa napisom, koji glasi: T(itus) Aur(elius) Avitus, vet(eranus) leg(ionis) II adi(utricis), ann(orum) LXXVI vivos sibi et Ulpiae Appianae. coniugi pientissimae. Vivi sibi posuer[unt]. Na rubovima ovoga i srednjega pojasa izklesan je ornamenat tangentama spojenih špirala. Klesarski posao dosta je surov, kako se to u provincijalnom gradu na skrajnjoj međi rimskoga carstva i na pragu barbarstva drugačije i ne može očekivati. Ruke, odjeća i posuda sa lozom su nezgrapno izvedene; lica, koja odaju individualne portretne crte, nešto su bolja. Za proizvod provincijalne klesarske radionice radnja je u ostalom prilično dobra. Po karakteru slova spadao bi spomenik u II. stoljeće posl. Kr.

Dr. Josip Brunšmid.

NASELBINA BRONSANOGA DOBA KOD NOVOGA GRADA NA SAVI.

(KOTAR BROD NA SAVI).

Kada se je godine 1894 kod Novoga grada, sela brodskoga kotara a općine velikokopaničke, gradio savski nasip, namjeriše se radnici na zapadnoj strani sela a tik ceste u Svilaj prigodom kopanja zemlje u dubljini od 0'60 do 1'20 m na kulturni sloj jedne naselbine, a u njemu nađoše mnogo predmeta, koji su čovjeku u prastaro doba služili u svakdanjem životu. Doznavši za to našašće g. Josip Fink, za onda kr. inžinir u Brodu na Savi, koji je narodni muzej već češće obdario zanimivim starinama, naloži odmah, da se nađeni predmeti sakupe, pa ih uz izvještaj otpravi narodnomu muzeju u Zagrebu kao dar. Nije to u ostalom bio prvi dar g. Finka sa istoga mjesta. U zbirci prethistorijskih predmeta narodnoga muzeja našao sam naime na dvoje slomljen prednji ulomak jednoga bronsanoga srpa, dvije hrbine od lonaca i ulomak zemljanoga kolobara, uz koje je predmete ravnatelj S. Ljubić zabilježio, da ih je g. 1891 darovao g. Fink, a da su nađeni u Novom gradu tik Save.¹

Kada sam godine 1895 u muzejskom poslu boravio u Slavoniji, načinio sam izlet u Novigrad, da si stvorim mnijenje o tamošnjoj prethistorijskoj naselbini, pa da eventualno učinim pokusno iskapanje. Prilike su za to u onaj par bile nepovoljne, jer je voda bila potpuno napunila jarke, iz kojih se je prigodom gradnje nasipa materijal vadio, pa sam tako samo uz velik trud gazeći blatom mogao terrain obići i pokupiti nešto predmeta, koji su na površini rasijano ležali. Tom prilikom sastao sam se u Velikoj Kopanici sa privatnim mjernikom g. Schlacherom, koji je baš onda izvodio neke vodograđevine u istočnom dijelu brodskoga kotara, a ovaj mi je predao za narodni muzej kao svoj dar više predmeta iz novogradske naselbine, koje je on iza pošiljke g. Finka od radnika pokupio bio.

Predmeti iz naselbine kod Novoga grada, koji ispunjuju jednu ovelu vitrinu u muzejskoj zbirci prethistorijskih starina, potječu iz tučanoga doba, kada je čovjek, uz razno oruđe od kamena, životinjskoga roga i kosti, u obilnijoj mjeri rabio i tuč. Sudeći po obilnomu, ali ipak još dosta nepotpunomu inventaru novogradske naselbine i po lokalnim prilikama, dobio sam utisak, da bi namjerice pod nadzorom stručnjaka poduzeto iskapanje po svoj prilici dalo povoljan rezultat, pa da bi nam odalo još po koju za sada nam nepoznatu crtu iz života onoga nepo-

¹ Viestnik XIII (1891) na omotu 4. broja. Srp je tamo označen kao nož, a kolobar kao okrug.

znatoga naroda, koji je od prilike hiljadu godina i više prije početka naše ere kroz dulje vrijeme u ravnoj Posavini stalno prebivao, ostaviv nam samo u svojim artefaktima svjedočanstvo o svojoj egzistenciji i svojim kulturnim prilikama.

Srednja Evropa od uvijek je pružala povoljnih uvjeta za egzistenciju samo onomu čovjeku, koji se je htio stalno nastaniti. Nema u njoj širokih stepa kao u Aziji, po kojima bi se mogao klatariti nomadski živalj, a ni lov ni ribarstvo nebi bili mogli isključivo hraniti većega broja ljudi. Kako nam ostanci naselbine u Novom gradu dokazuje, stanovao je i čovjek bronsanoga doba u Slavoniji stalno u koje većim koje manjim selima. Novogradska naselbina, kojoj krajne međe još nisu ustanovljene, svakako je bila oveća, pa je brojala više desetaka koljeba, u kojima je mogla stanovati i koja stotina duša. Posvema nam manjkaju podaci, da ustanovimo plemenske ili obiteljske prilike ondašnjega žiteljstva, koje je već moralo imati stanovitih društvenih uredaba, kada na istom mjestu, dakle u istom selu nalazimo trajno nastanjen veći broj ljudi, koji su morali biti u nekom rodbinskom ili barem daljnjem plemenskom savezu.

Kako je izgledala kuća ovih ljudi, možemo si po prilici predstaviti. Bile su to koljebe, koje si je čovjek iz šiblja spleo i ilovačom omazao ili sagradio od surovo otesanih greda. Dokazuju nam to među ostalim u takovim naselbinama nađeni komadi prigodom čestih požara speknutoga maza, u kojima se raspoznaju utisci od šiba, koje su negda njima prolazile.¹ Takov jedan komad imamo iz Novoga grada, a ne bi bilo teško naći ih i mnogo više. Ne da mi se pravo vjerovati, da su se novogradske prethistorijske koljebe nalazile na kopnu, pa da su ti stanovi po analogiji sa drugdje ustanovljenim prilikama bili ponešto u zemlju udubljene zemunice okrugla tlorisa sa samo jednom izbom za prebivanje obitelji, u kojoj se je u sredini nalazilo ognjište. Ako i je moguće, da je vodostaj Save u prethistorijsko doba bio niži nego što je danas, takova bi naselbina ipak bila izvršena velikoj pogibelji u onim slučajevima, kada bi nabujala rijeka izišla iz svoga korita. Biti će dakle, da je novogradska naselbina bila sagrađena na sojenicama ili na kopnu ili u kakovoj savskoj bari, kojih je uz sasvim neuređenu rijeku u staro doba sigurno moralo veoma mnogo biti. Današnje selo Novigrad leži veoma nisko, te je uvijek povodnji izvršeno; tim prije je to moralo vrijediti za prethistorijsku naselbinu, kojoj su ostanci za 0·60—1·20 m ispod današnje zemaljske površine. Od povodnje mogao se je dakle čovjek obraniti samo onda, ako bi svoju kuću podigao na stupovlju ili kolju u dovoljnoj visini iznad najviše vode. U tu svrhu zabijali bi ljudi prethistorijskoga doba u nepravilnim razmacima primjereno visoke dole zašiljene odeblje kolce u zemlju. Na nje bi poslagali pod, sastojeći od jednoga ili više redova horizontalno položenih kolaca ili letava, koje su počivale na po-

¹ Ovakov speknuti maz proizvada se u ostalom i danas, pa valja paziti, da se novi proizvod ne zamijeni sa starim i tako ne dođe do krivoga rezultata. Sâm sam vidio u seljačkoj kupelji u Breznici kod Đakova, kako si je neki seljak kuhao ručak pod vedrim nebom, pa da obrani vatru od vjetra, na jednoj je

strani načinio ogradu od šiblja, pa ju omazao ilovačom. Pod uplivom vatre mora se dobiti posvema jednak maz, kao što je onaj u prethistorijskim naselbinama. U Lici još prikivaju šiblje i letvice na drvene kuće, pa to onda omazuju ilovačom.

prijeko položenim gredicama, a koje su katkada gore još bile pokrite daskama ili platinama. Koljebe na sojenicama su imale okrugli oblik, bile su sagrađene od greda, opletene šibama, omazane zemljom, a pokrite dosta visokim čunjastim krovom, s kojega je kišnica mogla dosta brzo otjecati.

Ovakov način stanovanja u prethistorijsko doba nije doduše kod nas još nigdje sigurno ustanovljen, ali mi se prema lokalnim hidrografskim prilikama za Posavinu i Podravinu čini veoma vjerojatnim. Kuća prethistorijskoga doba ne bi bila ništa drugo nego samo mnogo primitivniji prototip današnje seoske kuće u posavskoj ravnini. Ta i naša posavska kuća u neku je ruku zgrada na sojenicama, koja počiva na stupovima, tako da je i u njoj čovjekov stan u gornjem spratu, dočim doljnji ili ostaje prazan ili služi kao štala za domaću stoku. U tomu načinu građenja naše posavske kuće, na koji je čovjeka naputila nužda, sačuvaše se valjda neki elementi sojeničarske koljebe prethistorijskoga čovjeka.

Po dosadanjim našašćima predmeta bronsane kulture sve se nekako čini, da je čovjek bronsanoga doba na gušće stanovao uz obije glavne rijeke, računajući ovamo i napuštena nekadanja riječna korita,¹ koja je navlastito Sava negda često mijenjala. Sâm poznajem sličnu naselbinu, kao što je bila novogradska, uz dravski rit zapadno od Retfale blizu Osijeka, a iz pouzdana sam izvora čuo, da se jedna nalazi uz Savu i kod Doljnje Bebrine. Daljnjim pretraživanjem sigurno ćemo ih upoznati još mnogo više. Naselbinu na sojenicama iz hrvatskih krajeva poznajemo dosele samo jednu, a ta se je našla u rijeci Uni kod Ripča blizu Bihaća.² Iskapanjem, koje se je tamo sa krasnim uspjehom izvodilo na trošak bosansko-hercegovačke zemaljske vlade, ustanovilo se je, da ta naselbina spada u kasnije neolitičko i bronsano doba, ali da se je u njoj još i kasnije stanovalo.

Čovjek bronsanoga doba u srednjoj Evropi stojao je već na razmjerno dosta visokom stepenu kulture. Od svojih prešastnika neolitičkoga doba preuzeo je važnu baštinu, umio je naime, da obrađuje zemlju i da goji stoku. Među predmetima iz Novoga grada, koji se u narodnom muzeju nalaze, ima i ulomak jedne ploče od surovoga pješčenjaka smeđe boje, koja je valjda služila kao žrvanj, na kojemu se je prethistorijskomu čovjeku već poznato žito, ječam ili sitna proja rukom, a pomoćju zgodna zaobljena kamena drucala.

Čovjek, koji se je bavio ratarstvom, morao je već imati upitomljene domaće životinje. Među stokom mu je bilo najvažnije govedo, koje mu je u prvom redu pomagalo svojom radnom snagom kod obrađivanja zemlje i hranilo ga svojim mlijekom. Tek uzgredno poslužilo mu je još i njegovo meso za hranu i koža za odijevanje. Iz starih švicarskih naselbina na sojenicama poznajemo više rasa goveda, kojih je, sudeći po mnogobrojnim ostancima, među domaćom stokom moralo najviše biti, a i u Ripču je Woldřich konstatovao u mnogo primjeraka zastupane rase *Bos brachyceros*, *B. trochoceros*, *B. primigenius* i još po kojega križanca između njih. Osim goveda najjače je obično zastupana svinja, a gojili su se još i

¹ Ovamo računam tokove tobožnjih potoka Bosuta, Biča, Berave, Virova, Studve, Spačve. i nekih drugih.

² Radimsky, Glück, Woldřich i Beck v. Ma-

nagetta. Der prähistor. Pfahlbau von Ripač bei Bihać. Wissenschaftl. Mitth. aus Bosnien. Bd. V. str. 29 i sl. = Glasnik bos. herc. muz. VIII. str. 1.

ovca, koza i konj. Pas je razmjerno dosta rijetka životinja, ali je i od njega bilo više vrsti. Kod pobiranja predmeta u Novom gradu nije se toliko pazilo na to, da se pokupi i što veći broj karakterističnih životinjskih kostiju, pa se stoga ovdje ni ne može pobliže govoriti o tamošnjoj stoki i o zvjeradi, kojom se je čovjek hranio. Ipak je u narodni muzej dospio gornji dio tibije od velikoga eksemplara neke vrsti goveda i po jedan canin (zub podočnjak) i incisiv (zub sjekutić) od svinje, pa tako znademo, da su barem te dvije vrste domaćih životinja u novogradske naselbini zastupane bile, da se je čovjek njihovim mesom hranio i veće kosti razbijao, da može iz njih izvaditi mozak.

U staro su doba u srednjoj Evropi pokrivala veći dio zemlje guste prašume, a oživljavala ih razna divljač, koja je po svojim životnim zahtjevima na nje vezana, kao n. pr. jelen i srna, divlja svinja, dabar, tetrijeb i t. d. Baš ove

Sl. 28 Nadžak od jelenova roga.
Iz Novoga grada. $\frac{1}{3}$ nar. vel.

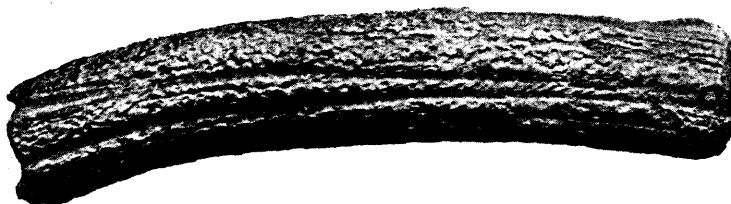

Sl. 29. Sjekira od jelenova roga.
Iz Novoga grada. $\frac{1}{3}$ nar. vel.

životinje, koje dokazuju, da su negda postojale opsežne šume, najviše je lovio naš prehistorijski čovjek, da se njihovim mesom hrani. Iz novogradske naselbine dospjelo je u narodni muzej velik broj jelenovih rogova, koji su bili prerađeni u artefakte za svakdanju porabu ili se na njima barem vide tragovi od dosta tupih sprava, s kojima se je na njima radilo. Na jednom ulomku jedne jelenove lubauje vidi

se, kako se je najprije uzalud kušalo sjekirom rogove pri dnu odcijepati, ali je to kasnije pošlo za rukom nekoliko centimetara dalje gore. Desni jedan rog od veoma jakoga starijega jelena presječen je 0.33 m daleko od vijenca, koji se je sačuvao; prvi se parog nožem svuda naokolo pri dnu zarubio i djelomice još u staro doba otkinuo, a otkinuli su se još i vršci od drugoga i trećega paroga. Cijeli je komad posvema dobro mogao služiti kao čekić za lupanje životinjskih mozgovnih kostiju, ali i kao pogibeljno bojno oružje. Drugi jedan desni rog (sl. 28), 0.27 m dug, presječen je već 0.05 m daleko od vijenca, pa se je dobilo uporabom prvih dvajuh parožaka oruđe, koje je moglo služiti, a valjda i služilo u neku ruku kao nadžak. Za sličnu je svrhu ili kao držak poglavarskoga štapa mogao rabiti i jedan nepotpuni komad od desnoga roga mlađega jelena (sl. 32 br. 2), 0.15 dug, koji na obje strane ima duboke zareze od sjekire, kojom ga se htjelo presjeći. Veći ulomak od jednoga lijepoga roga ima jasno vidljivih

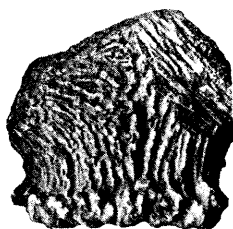
tragova, da je negda služio kao čekić, a u istu je svrhu služio i jedan veći parožak, koji je gore i dole naokolo obrezan, pa osim toga još i na dva mjesta udubljen. Velik jedan lijevi rog (sl. 31) pre-rezan je iza drugoga paroška, ali su i parožovi odrezani, pa se je tako dobila zgodno u ruku pristajuća sprava za drucanje ili udaranje. Dva ko-

Sl. 30. Komad rađena jelenova roga. Iz Novoga grada. $\frac{1}{3}$ n. v.

mada, jedan od glavnoga roga, a drugi od jednoga paroška, imaju na jednoj strani blizu kraja četverouglastu rupu, da se mogu nataknuti na štap. Veći komad (sl. 29), 0·192 m dug, naprijed nepotpun i kod rupe oštećen, na lijevoj je strani bio tako zarezan, da je naprijed valjda oštro svršavao. Luknja za naticanje imala je od prilike dimenzije 0·03×0·022 m. Manji komad (sl. 32 br. 3), 0·177 m

dug, samo je naprijed neznatno ozlijeđen. Bio je na donjoj strani podrezan i zaoštren, pa se je tako dobila oštrica kojom bi se moglo bilo kopati. Luknja, koja se nalazi veoma blizu jednoga kraja, velika je 0·022×0·02 m. Rog je od ostrag na dubljinu od 0·085 prošupljen. Valjda je ta rupa imala svrhu, da se predmet na držalu uzmogne bolje zaglaviti, a moglo se je to učiniti, ako bi se kroz tu i kroz odgovarajuću rupu u držalu utjerao drveni klinac. — Možda kao motičica služio je komad roga

Sl. 31. Udarač od jelenova roga. Iz Novoga grada. $\frac{1}{3}$ nar. vel.

Sl. 32. Artefakti i rađeni komadi jelenova i srnećega roga iz naselbine u Novom gradu. $\frac{1}{3}$ n. v.

sa vijencem (sl. 32 br. 8) od mlade životinje, 0·085 m dug, koji je negda imao dva oštraca. Bio je providen luknjom za naticanje, koja je na dosta nespretan način

izvedena tako, da je na obje strane velikim trudom izdubljena po jedna duboka udubina čunjasta oblika, koje su se na užim svojim krajevima sastale. Jedan parožak (sl. 33), 0·115 m dug, služio je kao dljetno, pa je u tu svrhu na šiljku sa dvije strane zaoštren. Za 0·02 ispod gornjega kraja sprave ima na jednoj strani dubok zarez, valjda u tu svrhu, da se oko njega može privezati uzica. Drugi jedan parožak (sl. 34), 0·10 d., morao je služiti kao svrdlo za bušenje, pa je u tu svrhu na šiljku posebice zašiljen. U istu svrhu su valjda rabili i mnogobrojno

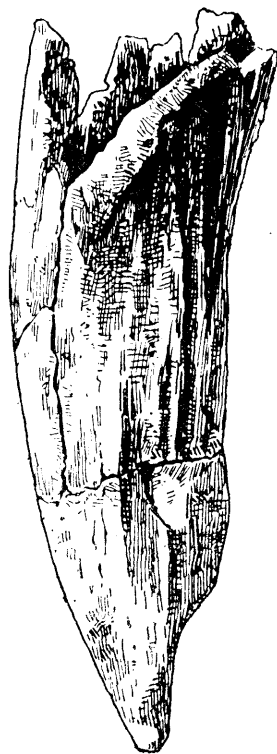
Sl. 33. Dlijeto od jelenova roga.
Iz Novoga grada. $\frac{9}{10}$ n. v.

nađeni šiljci od parožaka (n. pr. sl. 32 br. 4—6), koji su se djelomice od porabe sasama izgledili, a koji i inače odaju tragove ljudske djelatnosti (prerezi, zarez, namjerice izvedene grebotine). Zanimiv jedan 0·066 m dugi komad (sl. 35) valjda je bio šiljak od koplja. Načinjen od šiljka jelenova paroška, kojemu se površina posvema uglađila, pa prošupljen za naticanje na štap, ima pri doljnjem kraju dvije rupice, da ga se može na štap prikovati. Jedan duljinom prošupljeni 0·117 m dugi komad (sl. 32 br. 7) služio je možebiti kao konjska žvala. Na više ulomaka jelenova roga vide se tragovi ljudskoga posla (n. pr. sl. 30), ali se ne može kazati, da li su i u kakovu su svrhu rabili.

Da je u novogradskoj okolici bilo i srna i da ih se je lovilo, dokazuje jedan tamo nađeni srneći rog i ulomak drugoga (sl. 32, br. 1), na kojemu se vidi, da ga se je pokušalo od lubanje odrezati.

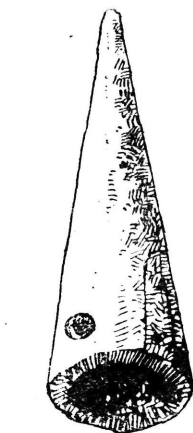
Osim lova novogradskom je sojeničaru obilne hrane pružalo i ribarstvo. Riba se je hvatala mrežama, udicama i ostvama. Potonjih iz Novoga grada još ne poznajemo, ali poraba mreža je dokazana po mnogim zemljanim utezima raznoga oblika, koji su imali mreže da potegnu u dublinu.

U borbi za svoj opstanak domogao se je primitivni čovjek mnogih vještina, kojima si je mogao život da olakša i učini ugodnijim. Među svim tim čovjekovim otkrićima jedno je od ponajvažnijih otkriće kovina. Kada i gdje se je to otkriće učinilo, nije doduše poznato, ali toliko znademo, da je čovjek porabu kovina u nekim krajevima (n. pr. u Mesopotamiji i u Egiptu) poznavao već prije jedno 4—5000 godina. Najstarije čovjekove sprave od kovine bile su načinjene

Sl. 34. Svrđlo od jelenova roga. Iz Novoga grada. $\frac{9}{10}$ n. v.

od bakra, a te su se kasnije zamijenile mnogo prikladnijima od bronsa. Uzima se, da se je u Europi bakar pojavio u mlade neolitičko doba, po prilici 2000 godina prije Krista, a bronsa da se je počela rabiti počam nekako od XVIII. vijeka prije Krista. Prema oblicima predmeta, koji su služili čovjeku u razne njegove potrebe, razlikuju kod bronsanog doba tri razdoblja od kojih se najmlađe završuje od prilike oko g. 750 pr. Kr. Predmeti su se djelomice uvozili, a većim dijelom proizvodili u zemljama, gdje su se našli.

Sl. 35. Koplje od jelenova roga. Iz Novoga grada. $\frac{9}{10}$ nar. vel.

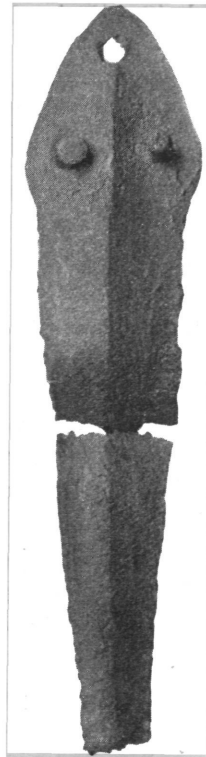
Čovjek koji je u prehistorijsko doba u Novom gradu stanovao, već je poznao bronsu, pa si je od nje načinjao razne sprave. Za sada odanle imamo sedam predmeta, i to jedan bodež, dva kelta, ulomak srpa, ulomak narukvice, jednu iglu ukosnicu i iglu od jedne kopče. Bodež (sl. 36), 0·106 m dug, slomljen je na dvoje, a manjka mu šiljak. Već je u staro doba bio previnut i tako postao za porabu neprikladnim. Po srijedi ima na obje strane cijelom svojom duljinom rebro, a sa tri zakovice, od kojih su se dvije još sačuvale, bio je pričvršćen na držak od kosti, roga ili drveta. Keltovi (sl. 41 i 42) su razmjerno dosta maleni. Jedan je dug 0·085 m, a drugi 0·079 m. Oba imaju na gornjem kraju po jednu ušicu, kojom ih se privezalo na kukasto držalo. Manji, koji je još prilično oštar, nema nikakova uresa, dočim je porabom otupljeni veći u gornjem dijelu urešen sa dva poprječna rebra. Od srpa (sl. 40) sačuvan je samo na dvoje slomljeni, 0·148 m dugi oštri prednji dio, koji na gornjoj strani ima uzvinuti rub. Ulomak narukvice (sl. 38), dug je 0·093, a sastoji od 0·007 debele okrugle žice, koja je prema kraju sve to tanje iskovana bila. Igla ukosnica (sl. 37), 0·101 m duga, ima 0·007 m od gornjega kraja plosnato okruglu glavu, urešenu sa tri rebra. Na njoj se raspoznaje, da je doljnji dio bio čekićem na svoju sadanju duljinu iskovana, dočim je komad iznad glave ostao onakov, kakov je bio iza ljevanja. Najmlađi je komad

Sl. 37. Ukosnica od bronse. Iz Novoga grada. $\frac{9}{10}$ nar. vel.

0·044 duga igla od jedne kopče (sl. 39). Ona ni ne spada u bronsano, nego valjda u drugo željezno (la tènsko) doba, pa dokazuje, da se je u novogradskoj naselbini mnogo stotina godina stanovalo. U njezinoj zavojčici još se sada nalazi komad željeznoga čavla.

Veoma je važno, što se je među predmetima novogradske naselbine našao i jedan kalup za ljevanje bronsanih predmeta, pa jedna cijela zdjelica i ulomak

Sl. 36. Bodež od bronse. Iz Novoga grada. $\frac{9}{10}$ n. v.

0·044 duga igla od jedne kopče (sl. 39). Ona ni ne spada u bronsano, nego valjda u drugo željezno (la tènsko) doba, pa dokazuje, da se je u novo-

od druge, u kojima se je kovina za ljevanje topila. Time je dokazano, da si je čovjek bronsanoga doba u Slavoniji svoje sprave sâm načinjao. Kalup za ljevanje (sl. 43–45) je ploča od pješčenjaka, 0·108 m duga, 0·072 široka i 0·025 debela. Na

tri su strane urezane forme od predmeta, koji su se imali saljevati. Na jednoj je strani forma za 0·089 dugi kelt sa

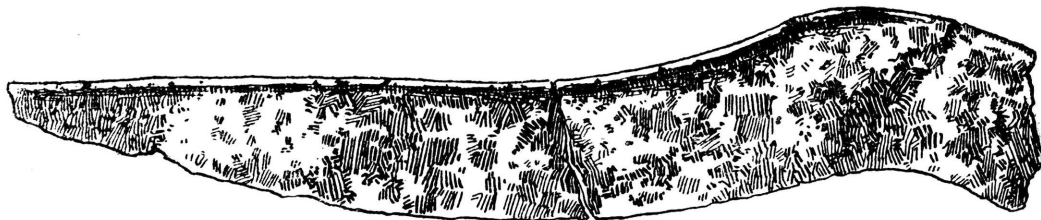
Sl. 38. Ulomak bronsane narukvice. Iz Novoga grada. $\frac{9}{10}$ nar. vel.

Sl. 39. Igla bronsane fibule latenskoga doba. Iz Novoga grada. $\frac{9}{10}$ n. v

ušicom (sl. 43), na drugoj (sl. 44) forme za doljnu stranu trijuh dugmeta i za iglu sa okruglom glavicom, a na jednoj od dužih užih stranica (sl. 45) forma za držak od kakova noža ili sličnoga predmeta. Do forme za dugmeta i iglu vode sa vanjske strane kanali, kroz koje se je rastopljena kovina uljevala. Do forme za iglu kalup je oštećen zarezom polumjesečastoga oblika, iz kojega prolazi još i jedna rupa u formu za držak. Ta je rupa valjda trebala jednom prigodom, da se uzmogne iz kalupa izbiti saljeven predmet, koji se nije drugačije dao izvaditi. Površina kalupa je osim toga na površini na nekoliko mjesta od radnika ozlijeđena prigodom iskapanja. Za sve predmete, koji su na novogradskom kalupu izrezani, trebalo je dva kalupa, ali se drugi komad nije našao. Zanimivo je, što je forma za ukosnicu samo 0·04 m duga, pa nas to upućuje, da su se igle iza ljevanja često još na primjerenu dužinu i tančinu iskivale.

Zdjelica za rastapanje kovine (sl. 46) okrugla je oblika, na gornjoj strani 0·078 m široka i 0·032 m visoka. Načinjena je prostom rukom od ilovače, u kojoj ima dosta zrnaca od sitnoga pijeska. Pod uplivom jake vatre, kojoj je bila izvržena, na rubu je ponešto popucala. U nju je moglo stati samo toliko kovine, ko-

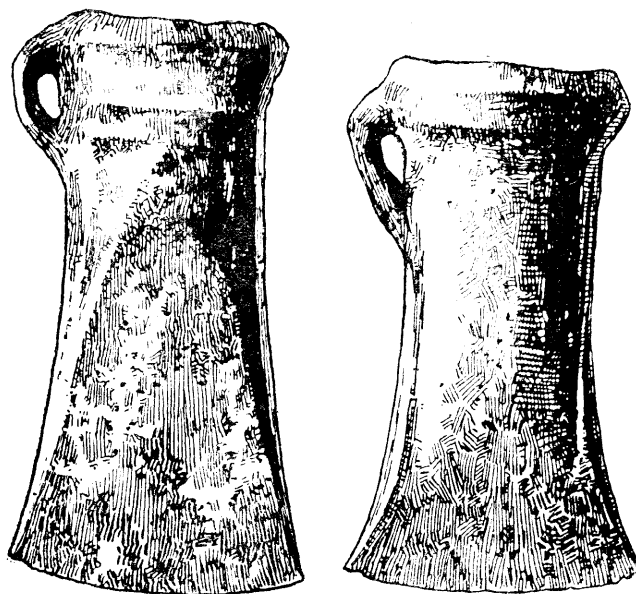
Sl. 40. Ulomak srpa od bronse. Iz Novoga grada. $\frac{9}{10}$ nar. vel.

liko je trebalo za jedan predmet. Od druge jedne slične zdjelice našao se je samo jedan ulomak, po kojemu možemo zaključivati, da je bila preko 0·04 m visoka.

Ljevanje bronsanih predmeta bilo je svagdje poznato, dapače i u takovim zemljama, gdje nema bakrene i kositrene rude. U te je zemlje doduše dolazilo od drugud i mnogo gotovih predmeta trgovinom, ali ti strani predmeti, koji se odaju

svojim oblicima, tečajem vremena bi se izrabili ili pokidali, pa bi onda služili domaćoj industriji za proizvodjenje novih predmeta. Veoma je vjerojatno, da se je u srednjoevropske zemlje uvozilo i kovnoga materijala, i to ne samo gotove bronse, nego i čistoga kositra. Kovna smjesa bronsanoga doba sastoji ponajčešće od 90% bakra i 10% kositra. Katkada međutim postoji drugi razmjer, bilo stoga, što nije bilo pri ruci dosta kositra ili što se od te kovine kod svakoga iznovičnoga talenja nešto izgubi ili opet što ljevač nije poslu dovoljno vješt bio, pa uzeo previše kositra. Na proizvodjenje bronse direktno iz rude ne smijemo pomišljati, jer se bakra i kositra u odgovarajućem razmjerju još nigdje nije zajedno u istom rudniku našlo. Što dakle gdjekoja bronsa sadržaje još i drugih tvari kao n. pr. željeza, nikelja, kobalta, sumpora i fosfora, imati ćemo odbiti na još dosta nesavršeno metalurgično postupanje onoga vremena.

Bronsa sa 10% kositra tvrda i žilava je skoro kao čelik, ali ima tu prednost, da se s njom laglje može barata. Uz manju količinu kositra mnogo je mekša, pa je stoga manje prikladna za oružje i sprave sa oštricama. Kada joj se primiješa više kositra, postaje krhkom, pa se veoma lahko lomi. Velika je prednost bronse i njezina lijepa boja, kojom ona veoma naliči na zlato. U toj lijepoj boji uživao je primitivni čovjek, koji je umio, da ju lijepo ugladi i urijesi, urezujući kojekakove šare ili umećući ornamente razne boje.

Kalupa za proizvodjenje Sl. 41. i 42. Keltovi od bronsa. Iz Novoga grada. $\frac{9}{10}$ n. v. oružja ili sprava bronsanoga

doba našlo se je u svim zemljama, gdje se je dosele našlo predmeta toga razdoblja čovječje kulture. Obično su ti kalupi načinjeni od kamena, gline ili tuča, a pomišlja se, da ih je bilo i neposredno u pijesak otisnutih, koji nam se naravno, ako ih je u opće bilo, nisu mogli sačuvati. Na kalupima je katkada bilo urezano i po više jednakih ili raznovidnih predmeta. Za svako je ljevanje trebalo po dva kalupa, koji su morali pristajati točno jedan uz drugi. Rastopljena kovina ulijevala bi se s jedne strane posebnim kanalom, koji je morao biti što uži, da se uzmogne što laglje otkinuti onaj komad kovine, koji se je u njem stvrdnuo. U kalupu je katkada osim kanala bilo i više plitkih zareza, kojima bi izlazio zrak, kada bi se rastopina ulijevala.

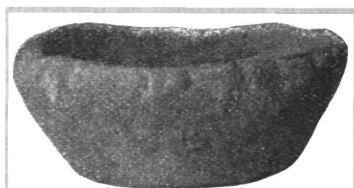
Za proizvodjenje takovih predmeta, koji (kao n. pr. posude) nisu morali biti masivni ili kod kojih se je (kao n. pr. kod držaka od mačeva) moglo bez po-

gibelji po njihovu čvrstoću štediti njihov dragocjeni materijal, bio je u običaju postupak sa t. zv. izgubljenom formom. U svrhu ljevanja načinila bi se najprije jezgra u onom obliku, što ga je trebala da ima šupljina predmeta, koji se je imao saliti. Ta bi se jezgra pokrila voskom, kojemu se dao točan oblik budućega predmeta. Tako dobiveni model obavio bi se vlažnom ilovačom (vanjskom formom) tako, da je do voska vodio samo uzan kanal. Kroz vosak zabolo bi se na više mjesta u jezgru tankih komadića kovine, koji bi zahvaćali i u ilovaču vanjske forme, pa tako priječili, da se položaj obliuh dijelova forme ne bi mogao promi-

Sl. 43—45. Kalupi za lijevanje bronsanih predmeta od pješćenjaka. Iz Novoga grada. $\frac{1}{5}$ n. v.

jeniti. Kalup je na koncu valjalo na slabijoj vatri paliti, da postane dovoljno čvrst. Tom prigodom bi vosak iscurio, a forma je bila gotova za lijevanje. Mnogi sačuvani predmeti veoma ukusnih oblića svjedoče nam, kako su stari bili vanredno vješti u izrađivanju takovih forma, u kojima su lijevali ovelike predmete sa tako

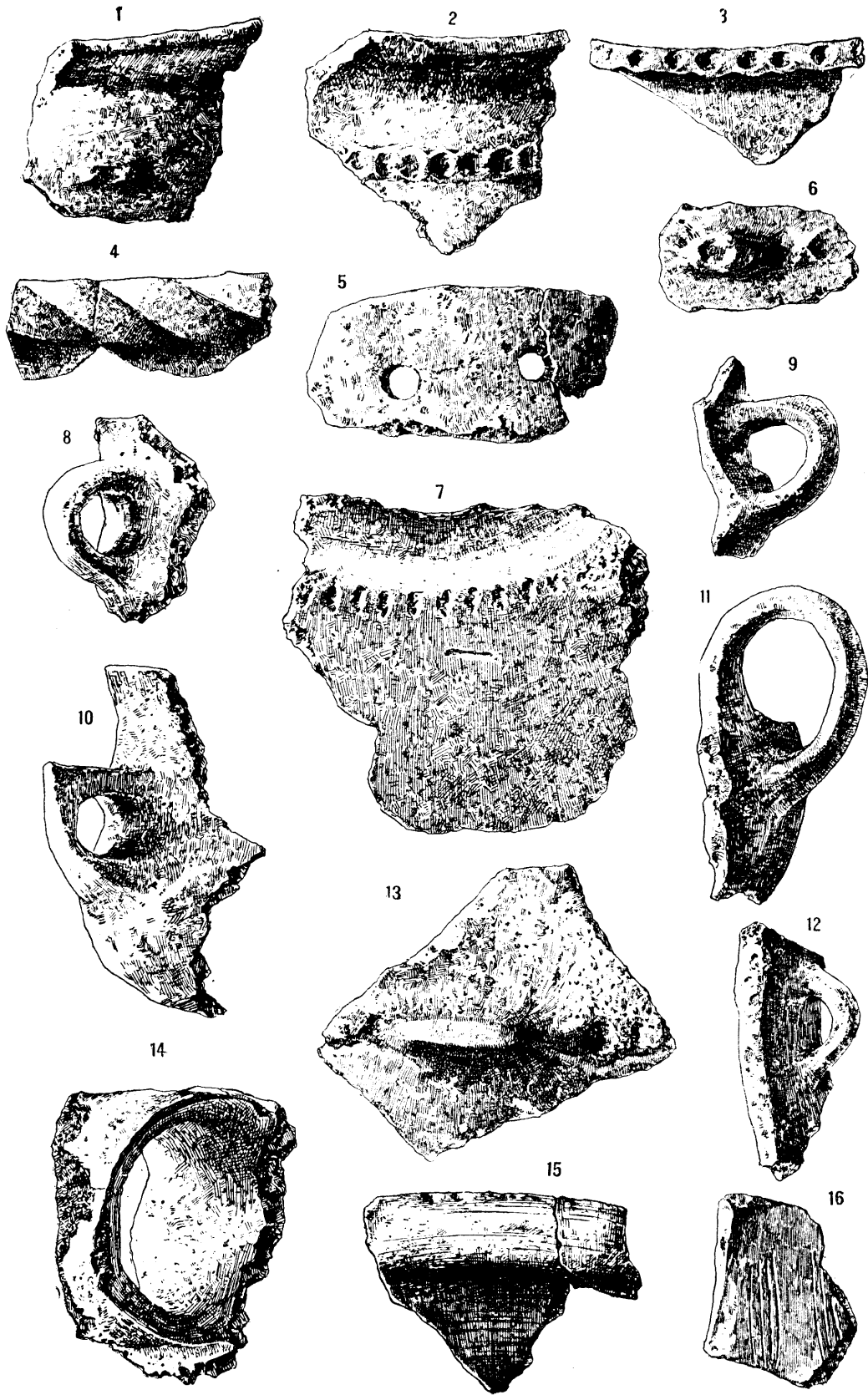

Sl. 46. Zdjelica za talenje kovine. Iz Novoga grada. $\frac{1}{2}$ n. v.

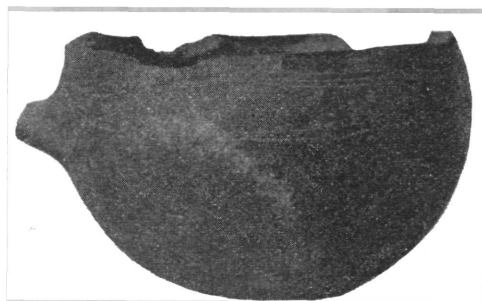
ali iza svakoga se je ljevanja morala forma razbiti, da se uzmogne predmet izva-

tankim bočinama, da bismo gotovo mislili, e da su načinjeni iskucavanjem pomoću čekića. Kako se međutim na nekima još sačuvaše oni mali komadići bronse, koji su rastavljali vanjsku formu jezgre i kako se n. pr. u dršcima mačeva obično, a u cijevima kopalja katkada barem djelomice još nalaze ilovaste jezgre, to o načinu postupanja ne može biti dvojbe. Velika je prednost takovoga postupanja, što su se mogli salijevati predmeti sa veoma tankim bočinama,

Tabla I.

Ulomei zemljanih posuda iz Novoga grada. $\frac{1}{2}$ nar. vel.

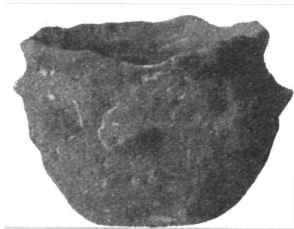

Sl. 47. Zemljana zdjelica sa ručicom.
Iz Novoga grada. $\frac{1}{2}$ nar. vel.

Mačeve, noževe, srpove, sjekire i t. d. moglo se je samo kovanjem naoštriti. Ti su predmeti, kada bi se iz kalupa izvadili, bili sasna tupi, ali se brušenjem nebi dali dobro zaoštriti. Kopče sa špiralnim zavojima pravile bi se od žice, koja bi se primjereno tanko iskovala, a slično se je postupalo i sa iglama ukosnicama. Bronsa se u opće veoma lako daje kovati; ona doduše uslijed takova postupanja otvrdne i postaje krhkom, ali se ti nedostaci opet izgube, ako se predmet u vatri opet usija.

Tehnike kelenja kao da u bronsano doba nisu ni poznavali. Zato su predmete po mogućnosti cijele lijevali, a kod većih, gdje to nije bilo moguće, pomogli bi si tako, da bi pojedine dijelove spajali zakovicama i peticama ili da bi ih prisastavljali usijavanjem. Popravci oštećenih predmeta načinili bi se katkada novim nalijevanjem kovine.

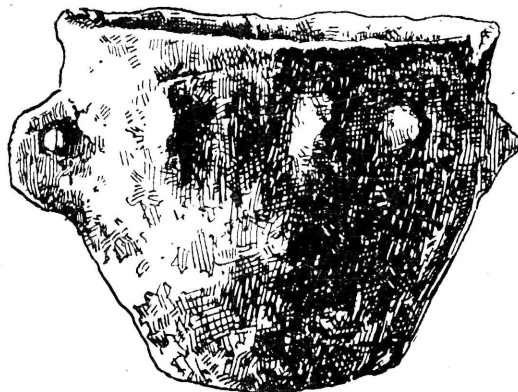
Lončarski proizvodi iz Novoga grada velikim su dijelom prosto rukom građeni od surove krupnim zrnima pijeska pomiješane i nesavršeno pečene ilovače. Kao svagdje u smetištima starih naselbina, tako je i ovdje tih proizvoda najviše. Kod kopanja nije im se posvetila nikakova pažnja; pa se je pokupilo i muzeju poslalo samo ono, što je bilo ili cijelo, ili se je kakogod n. pr. ručicama isticalo. Ja sam prigodom svoje prisutnosti u Novom gradu mogao još da sakupim više karakterističnih ulomaka, po kojima lončarska djelatnost novogradskoga čovjeka postaje nešto jasnijom. Mnogi i to osobito veći komadi tih hrblina nemaju ručica, ali mjesto njih katkada čvoraste (T. I, 6), gukaste (T. I, 1) ili gužvaste (T. I, 13) nastavke, od kojih su gdje-koji horizontalno (sl. 48) ili vertikalno probušeni, tako da su se kroz te luknje mogle provući uzice, pa posude objesiti ili nositi. U istu se je svrhu gdje-koji put i bočina

Sl. 49. Zemljana posudica.
Iz Novoga grada.
 $\frac{2}{3}$ nar. vel.

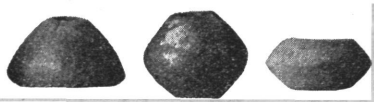
diti, pa se je tako svaki put za svaki predmet, koji se je htjelo ili moralo na taj način saliti, morala načiniti nova forma.

Uz lijevanje kovine već se je u najstarije doba poznavalo i kovanje čekićem. To nam u prvom redu dokazuju sami bronsani čekići raznoga oblika i nakovanji, kojih se je jednih i drugih među predmetima bronsanoga doba dosta našlo, a u drugom redu, i to još mnogo češće, jasni tragovi kovanja na samim predmetima.

Sl. 48. Zemljana posudica. Iz Novoga grada.
 $\frac{9}{10}$ nar. vel.

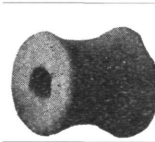
posude blizu njezina gornjega ruba probušila (T. I, 5). Veće posude, od kojih se nije našla nijedna cijela, imaju debele, na vanjskoj strani neravne bočine. Ako su

Sl. 50–52. Zemljani prešljeni.

Iz Novoga grada. $\frac{1}{3}$ n. v.

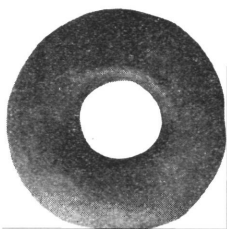
kada ornamentima urešene, to ovi sastoje od niza noktom (T. I, 7) ili prstom utisnutih udubina, koje su ili neposredno u jače ili slabije uzvinuti rub (T. I, 3) ili u stijenu posude utisnuti, ili je na još nepečenu posudu pričvršćena takovim utiscima sprovedena letvica (T. I, 2). Nešto većom pomnjom kao da je bila građena velika oplitka zdjela, od koje su se sačuvala četiri ulomka sa ruba (T. I, 4). Bila je crno bojadisana, ali dosta slabo pečena. Rub je bio svuda naokolo urešen pravilno povučenim kosim širokim potezima, koji su nastali uslijed toga, što je lončar sa dva ili tri srednja prsta redom naokolo preko ruba posude prešao, dok je bila još nepečena. Od većih posuda je gdjejoja imala ručice, pa nam se je jedna takova i sačuvala (T. I, 14). Bio je posebice modeliran i naknadno na sirovu posudu pričvršćen, tako da se to na površini ni ne raspoznaje. Toliko je velik, da u nj zgodno staju tri srednja prsta od ruke, pa se je tako posuda mogla sa dovoljno snage prihvatiti. Pločica ilovače, od koje je ta ručica savijena, pristajala je uz posudu 0·065 širokim krajevima, a u svom srednjem dijelu sužavala se je na 0·03 m.

Sl. 53. Zemljani mosur.

Iz Novoga grada. $\frac{1}{3}$ n. v.

Manje posude gradile bi se od finije smiješane ilovače, u kojoj nema ili nikakova pijeska ili samo nešto sitnijega. Bočine su im mnogo tanje i najčešće ugladene. Obično su i bolje ispečene. Sada tamnosiva površina tih posudica negda je sigurno bila crno naličena i sjajna, a po katkada urešena urezanim geometrijskim ornamentima (crte: T. I, 16). Dvojbeno je, da li su ti zarezi bili ispunjeni tvarju bijele boje (ugljkovo vapno), kako to poznajemo n. pr. na posudama neolitičkoga doba u Vučedolu kod Vukovara i drugdje. Manje ove posude obično imaju vertikalno smještene ručice, koje sastoje od okrugloga (T. I, 12) ili plosnatoga komada ilovače. Ručice su naknadno ili nastavljene na bočine posuda (T. I, 8 i 9) ili se uzdižu sa gornjega ruba visokim zavojem, pa pristaju na najjače izbočeni dio njihov (T. I, 11). Jedan držak (T. I, 10) prolazi ravnim okomitim dijelom s vrata jedne manje posude, pa se sa doljnjim zaobljenim svojim dijelom sastaje šiljatim završetkom.

Sl. 54. Zemljani kolo-bar. Iz Novoga grada

$\frac{1}{3}$ n. v.

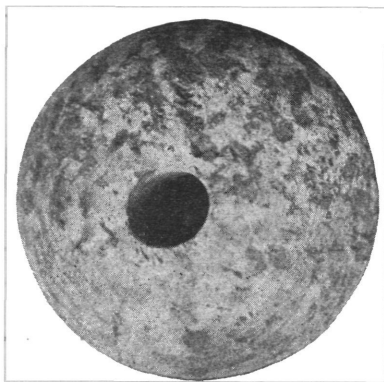
Od manjih su se posuda od dvije vrste četiri komada sačuvala cijela. Jednu vrstu zastupaju dvije polirane i crno nabojadisane zdjelice sa po jednom visoko uzvinutom ručicom, koja je na oba primjerka otkinuta. Veća (sl. 47) je 0·055 m visoka; na zjalu su joj promjeri 0·103 i 0·093 m, a na dnu, gdje je ravno sploštena, 0·04 m. Uz gornji rub ima nekakov ornament od plitko naokolo urezanih linija, i to jedan put tri usporedno ravne, a drugi put dvije, koje su imale da budu valovite. Druga je posudica 0·047 m visoka, a promjeri iznose na zjalu 0·093 i 0·083 m, a na ravnom dnu 0·045 m. Crteža nema. Slične su posudice bile u porabi u ranije

halštatsko doba, pa ih imamo iz groblja sa žarama u Treščerovcu¹ i Krupačama kod Krašića.²

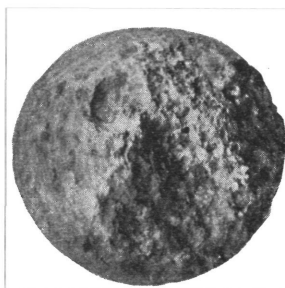
Veoma surove su radnje dvije čvrsto pečene posudice, kojima je ilovača iznutra plavkasto-sive, a izvana crvene boje. Gornji im je rub ponešto van izvinut, a dno im je ravno, ali nesavršeno izgladeno. Veća (sl. 48) je 0'041 visoka, a promjeri joj iznose: na zjalu 0'068 m, a na dnu 0'033 m. Blizu zjala ima na vanjskoj strani sedam čvorastih nastavaka (bilo ih je osam) i jednu horizontalno probušenu ručicu za provlačenje uzice. Druga sasma slična posudica (sl. 49) sa 0'034 visine, gornjim promjerom od 0'054 m i doljnjim od 0'035–0'032 m, ima samo osam gukica, a nema ručice.

U novogradskoj naselbini našlo se je i ulomaka od posuda, koje je građeno pomoću lončarskoga kola (n. pr. T. I, 15). Biti će, da te čvrsto pečene posude spadaju u halštatsko ili la ténsko doba.

Osim posuda našlo se je u kulturnom sloju novogradske naselbine i drugih predmeta od pečene zemlje, koji se mogu klasificirati kao utezi, prešljeni, kolobari, mosuri i kruglje. Utezi su veće četverostrane, gore zaobljene ili otupljene piramide, koje su blizu gornjega kraja horizontalno probušene, da se može provući odeblja uzica i predmet objesiti. Rabili su kao pri-tezi na ribarskim mrežama, a možda i na tkalačkim stanovima. Dva potpuno

²/₃ n. v.

¹/₂ n. v.

Sl. 55 i 56. Buzdovani od gabroa. Iz Novoga grada.

sačuvana primjerka imaju dimenzije 0'155 × 0'09 × 0'1 m i 0'125 × 0'09 × 0'09 m. Jedan nepotpuni urešen je na bridovima nizom udubina, koje su načinjene prstom.

Kao gotovo svagdje, gdje su ljudi kadgod stanovali, našlo se i u Novom gradu mnogo onih probušenih zemljanih predmeta (sl. 50–52), koji se obično nazivlju prešljenima, a za koje se drži, da su rabili na vretenima za pređenje, da svojom težinom omoguće brže okretanje vretena. Takova je poraba tih predmeta doduše vjerojatna, ali je i gotovo sigurno, da su ti utezi služili i na ribarskim mrežama, da ih potegnu u dublinu. I danas još služe sasma odgovarajući utezi u gdjekojim krajevima, kao n. pr. u dolini Une u Bosni.³ Iz Novoga grada imamo svega 15 komada veoma raznovidnih oblika, koji baziraju na kusočunju, krugljinom segmentu i njihovim kombinacijama. Jedan takov predmet u obliku neprobušena kusočunja pretvoren je u malu posudicu, koja je možda služila kao dječja igračka. Djeca su se valjda igrala i nesavršeno spečenim krugljama, od kojih se je jedna malena (promjer 0'03 m) našla.

¹ Ljubić Popis prethistoričke zbirke t. XXXIV br. 16.

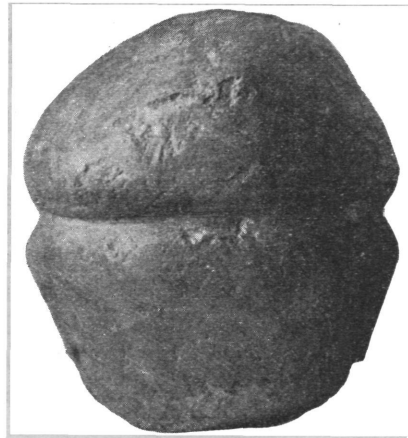
² Brunšmid u Vjesniku hrv. arh. dr. N. s. III. str. 139 br. 6.

³ Wissenschaftl. Mitth. aus Bosn. u. der Hercegovina. Bd. V str. 30.

Za namatanje uzice ili konaca služio je jedan vertikalno probušeni mosurić (sl. 53). Vis. 0.04, promjeri na obim krajevima 0.039 i 0.043 m.

Po svojoj prilici sa kuhanjem su u savezu zemljani kolobari, savijeni od debelih ilovastih valjaka, od kojih ima najveći u promjeru 0.09 m, a najmanji 0.06 m. Našlo ih se osam cijelih i dva nepotpuna. Jedan komad (sl. 54) osim obične velike rupe po srijedi još je blizu vanjskoga ruba probušen, da se može uzicom privezati, pa objesiti ili zgodnije ponijeti. Ti su kolobari valjda služili kao podstavci za lonce na otvorenoj vatri.

Kada sam ono osobno u Novom gradu bio, nisam uz najveću pomnju mogao da nađem ma i jedan trunak od kremenca. To me je uvjerilo, da tamošnji prethistorički čovjek nije više poznao neolitičkoga alata. Artefakti od kamena kao da su tamo u opće rijetki. Osim već spomenutoga ulomka od žrvnja imamo odanle samo slijedeće predmete od kamena: 1. dvije ponešto sploštene ugladene kruglje za buzdovane od gabra. Da ih se uzmagne nataknuti na držala, pokušalo ih se probušiti, ali je posao ostao nedovršen. Na većem komadu (sl. 55), kojemu promjeri iznose 0.063 i 0.073 m, dospjelo se bušenjem 0.025 m duboko. U 0.015 m širokoj rupi još se sada vidi šiljak, koji je uslijed načina bušenja morao nastati. U drugi komad (sl. 56), kojemu promjeri iznose 0.054 i 0.066 m, rupu se je zabušilo samo 0.003 duboko. Možda je kruglja, koja je sada na jednoj strani veoma okrhana, tom prigodom popucala, pa se stoga zabacila. 2. Jedan na tri strane ugladen ulomak od gabra, 0.05 m vis., 0.056 dug i 0.036 m deo, potječe možda od kamenoga čekića. 3. Ulomak veće ugladene kruglje od pješčenjaka, koji sadržaje mnogo vapna, naokolo okrhana, rabio je valjda za žrvnanje žita, na što bi nas putile i neke ozljede na ugladenoj površini. 4. Nprobušeni čekić ili tucalo (sl. 57) od glinene konkrecije, 0.1 dug, 0.09 širok i 0.055 m deo. Predmet, koji je na površini sjajno crn, valjda je u svojoj sadanjoj formi proizvod naravi, koji se je poradi zgodna oblika u porabu uzeo. Na jednom je kraju bio splošten, tako da može stojati, a ponešto je ravan i na jednoj od duljih stranica, da bolje pristane uz držalo. Po srijedi ima naokolo žlijeb, koji je možda proizvod naravi, ali bez dvojbe je i za to služio, da se predmet užetom priveže uz držalo, kako bi se s njime to većom silom moglo vertikalnim smijerom udarati. Da je taj čekić svojoj svrsi zaista i služio, dokazuju jasni tragovi porabe, uslijed kojih je površina na oba kraja veoma oljuštena.

Sl. 57. Tucalo od glinene konkrecije. Iz Novoga grada. 1/2 n. v.

* * *

¹ Materijal po mnijenju g. prof. Kišpatića po svojoj prilici potječe iz sjeverne Bosne, gdje

ga n. pr. oko Gračanice dosta ima.

U ovim sam recima pokušao, da u glavnim crtama orišem kulturno stanje čovjeka, koji je prije 2500—3000 godina stanovao u slavonskoj Posavini, da prikazem hrvatskom općinstvu, do kakovih se sve podataka može doći na temelju onih neuglednih ostanaka, koji se kod nas svaki čas i svagdje prigodom obradivanja zemlje i tehničkih radnja nalaze. Nije ta crtica potpuna, a nije to ni mogla da bude, jer sam se u njoj većinom osvrtao samo na činjenice, koje su se mogle ustanoviti iz onoga razmjerno malenoga broja predmeta, što su se nekako na brzu ruku samo na jednom nalazištu — u Novom gradu — pokupili. Sve bi nam postalo mnogo jasnije, kada bi se i tamo i na drugim mjestima moglo sustavno kopati.

Ipak se nadam, da će svatko, koji ovu crticu pročita, pa dođe u priliku da na takove stvari naiđe, te predmete starih kultura odsele susretati sa više poštovanja i nastojati, da se za zemlju sačuvaju i pohrane u njezinom narodnom muzeju, kojemu je svrha, da bude vjernim ogledalom prošlosti zemalja, u kojima danas Hrvati stanuju. Ta se svrha može postići samo zajedničkim radom, a svatko, tko se smatra dobrim sinom ove zemlje, ima i pravo i dužnost, da se smatra pozvanim, da u tom poslu učestvuje.

Dr. Josip Brunšmid.

PREHISTORIJSKI PREDMETI ŽELJEZNOGA DOBA IZ ŠARENGRADA U SRIJEMSKOJ ŽUPANIJI.

I. Skupno našašće predmeta ranijega halštatskoga doba iz Šarengrada.

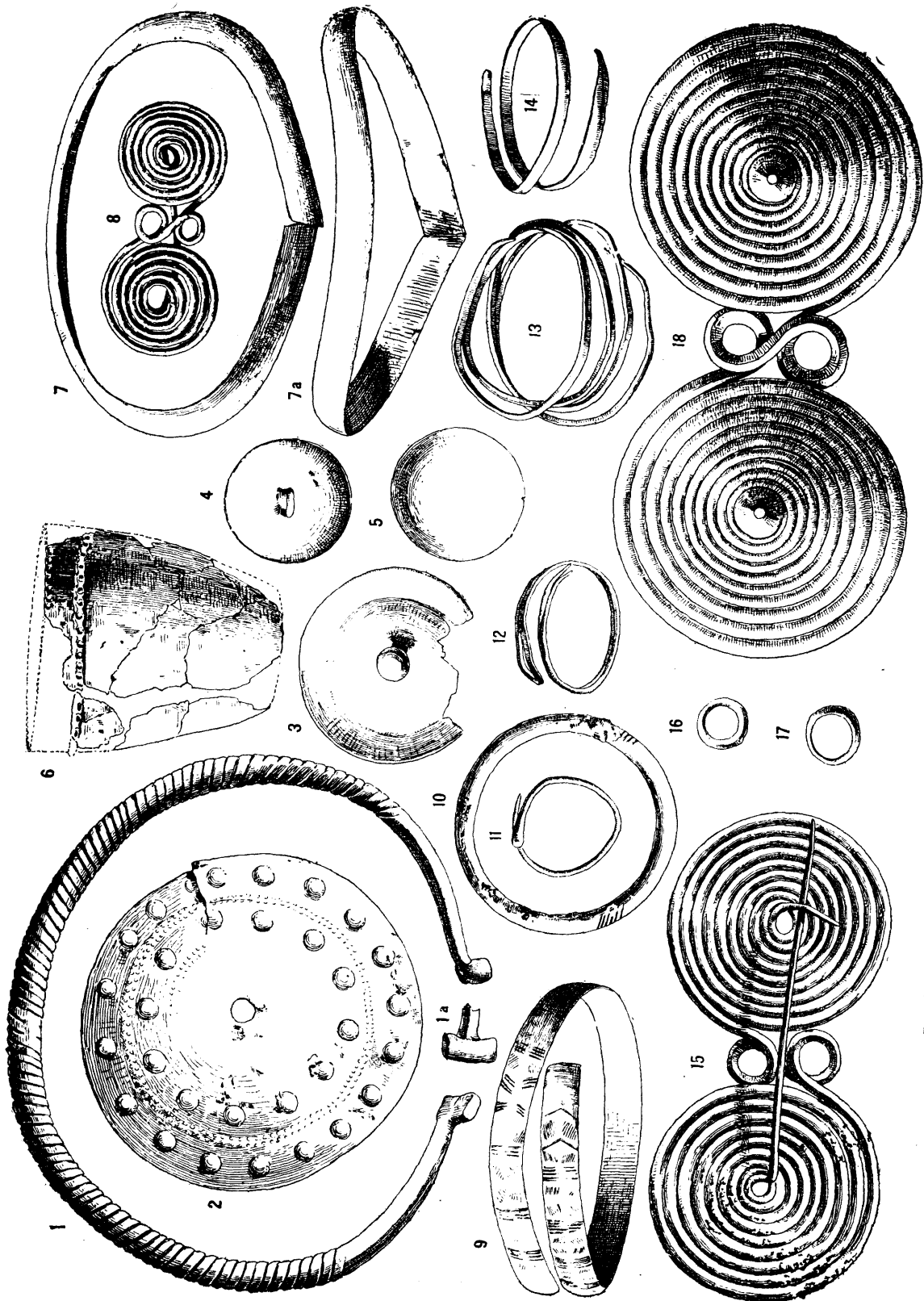
U prosincu 1897 izišla je u zagrebačkom dnevniku „Obzoru“ jedna vijest, u kojoj se javljalo, da se je u selu Šarengradu iločkoga kotara našao veći skup starih bronsanih i željeznih predmeta. Ravnateljstvo arheološkoga odjela narodnoga muzeja u Zagrebu tim je povodom odmah izaslalo na službovanje dodjeljenoga si prof. Josipa Purića na lice mjesta, da stvar potanje izvidi i predmete za muzej nabavi. Prof. Puriću je zaista i pošlo za rukom, da cijelo našašće uz umjerenu cijenu za muzej kupi, a ustanovio je, da je šarengradski žitelj Ivan Palinkaš, rigolujući svoje zemljište na t. zv. „Bašćinama“ na brijegu povrh sela, iskopao od prilike jednu stotinu bronsanih i željeznih predmeta i ulomke jednoga većega zemljanoga lonca, u kojem su isti valjda pohranjeni bili. Lonac (t. II, 6), koji se je mogao iz pokupljenih ulomaka restaurirati, pri čemu su se manjkajući dijelovi sadrom nadopunili, prosto je rukom građena 0·295 m visoka posuda sivkasto crvene boje sa od prilike 0·01 debelim neravnim bočinama. Promjer na zjalu iznosi od prilike 0·25 m, a na ravnom dnu 0·16 m. Ispod zjala, koje je izvana naokolo bilo urešeno prstom utisnutim udubinama, 0·04 m dalje dole je pričvršćen reljefni prutić sa sličnim udubinama, koji je služio u tu svrhu, da se posuda može zgodnije prihvatiti.

Predmeti šarengradskoga našašća spadaju u ranije halštatsko (prvo željezno) doba, kada se je uz bronsu u izdašnjoj mjeri rabilo već i željezo za proizvodnje predmeta, što su čovjeku u svagdanjem životu služili. Halštatsko doba u našim zemljama započimlje od prilike oko godine 800 pr. Kr., pa je prema tomu vjerojatno, da su predmeti iz Šarengrada prije više od 2500 godina zakopani bili. Povodu, zašto se je to učinilo, ne možemo se domisliti, jer nam onodobne prilike po današnjem Srijemu nisu poznate, ali toliko je ipak sigurno, da tu nemamo posla sa priložima, kako ih je u drevno doba ljudske kulture žaleća svojta običavala polagati u grob kakova miloga pokojnika. Veoma je vjerojatno, da je tu netko sklonio svoju za ono doba razmjerno dosta znatnu svojinu na sigurnom zakloništu, pa da kasnije nije više dospio, da ju opet iskopa.

Odakle je potekla evropejska kultura željeznoga doba, još se uvijek nije dalo ustanoviti. Čini se, da je poznavanje željeza u Grčku i Italiju došlo sa sjevera. Hoernes¹ postavlja hipotezu, da su Grci i Iliri u doba, kada su posjedovali

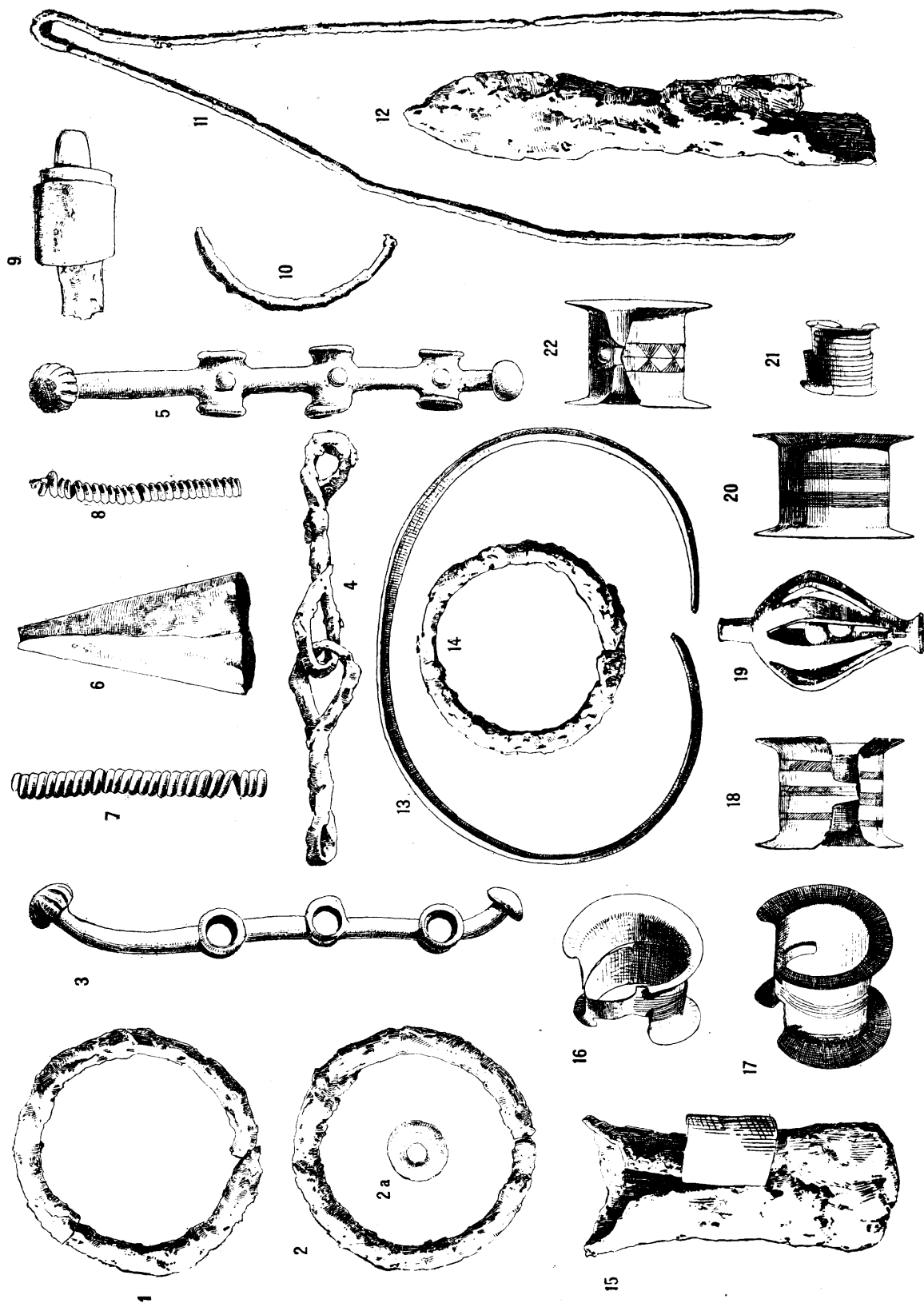
¹ Hoernes Die Urgeschichte des Menschen str. 531,

Tabla II.

Predmeti iz skupnoga našašća kod Šarengrada. $\frac{1}{2}$ nar. vel. (Br. 6. u $\frac{1}{8}$ nar. vel.).

Tabla III.

Predmeti iz skupnoga našašća kod Šarengrada. $\frac{1}{2}$ nar. vel. (Br. 11. u $\frac{1}{3}$ nar. vel.).

još nerazvijenu bronsanu kulturu, stanovali na sjeveru balkanskoga poluotoka, a tu da su se oko g. 1200 prije Kr. skitskim uplivom upoznali sa porabom željeza. U toj svojoj postojbini da su razvili evropejske elemente halštatskoga stila, a kada su se kasnije, prodrijevši do mora, upoznali sa Feničanima i drugim orijentalnim narodima, da su na prilično jednak način poprimili i dalje raširili prednjoazijske elemente, koje u dotjeranom halštatskom stilu susretamo. Prema tomu morala bi željezna kultura u sjevernim stranama balkanskoga poluotoka biti ranija od one u Grčkoj i Italiji, pa u srednjoj Evropi. Pravim vlasnicima halštatske kulture imaju se smatrati Iliri, od kojih se je ona dalje širila na sve strane, zahvativši cijeli balkanski i apeninski poluotok, pa prelazeći na sjeveru i preko Dunava. Baš hrvatski su krajevi bili prelazna točka, preko koje se podržavala sveza između zemalja srednje i južne Evrope, a utvrđuju to i obilni nahodaji u nekropolama halštatskoga doba po Liki i Bosni. Munificencija bosanske vlade omogućila je, da nam je kultura ovoga razdoblja, u koliko se tiče bosanskoga teritorija, već prilično dobro poznato. Ponešto smo o njoj upućeni i iz ličko-krbavske županije, gdje su mnogo toga na vidjelo iznijela iskapanja u Prozoru kod Otočca, u Vrepcu kod Gospića i slučajna našašća na drugim mjestima. Manje znademo iz krajeva između Drave, Dunava i Save, a tu nam prazninu donekle ispunjaju našašća groblja sa urnama u Treščerovcu, Ozlju i Krupačama,¹ pa evo sada i skupno našašće u Šarengradu. Sva ta našašća, pripadajući starijemu razdoblju halštatskoga doba, dokazuju, da je u Hrvatskoj i Slavoniji u to doba stanovao narod, koji je tu kulturu posjedovao.

Skupno našašće iz Šarengrada sastoji koje od predmeta, koji su samomu čovjeku neposredno služili, koje opet od takovih, koji spadaju na konjsku opremu. Od oružja našao se je samo jedan šiljak željeznoga koplja (t. III, 12) sa oštećenim tulcem. Duljina mu iznosi 0·152 m. Tamo, gdje tulac na gornjem kraju završuje, nalazi se na svakoj strani blizu zaoštrena kopljeva ruba po jedna rupica. U koju su svrhu te rupice služile, ne da se reći; za direktno pričvršćivanje na držalo sigurno ne, jer one ne prolaze kroz tulac.

Kao oruđe služila su samo tri predmeta, naime ulomak bronsane sprave za rezanje, pa jedan željezni kelt i jedne željezne klješte za vatru. Od bronsane sprave za rezanje (t. III, 9) sačuvao se je samo 0·08 m dugi i 0·015 m široki ulomak ravne oštrice, koja je negda iskivanjem na obje strane zaoštrena bila. Ulomak, koji je na dvoje slomljen, obložen je sa dva konveksna okova od tankoga bronsanoga lima, koji su metnuli jedan u drugi. Vjerojatno je, da to nije bio nož, nego ulomak pile onoga oblika, kako ih u skupnim našašćima bronsanoga doba veoma često nalazimo. Onih konveksnih okova od tankoga bronsanoga lima sa dole svinutim rubovima na duljim stranama, kojima su se možebiti oblagali tokovi od noževa, našlo se je svega šest komada. Osim spomenuta dva, u kojima se nalazi navedeni fragmenat za rezanje, jedan je utaknut u jednu pukotinu na jednom željeznom keltu, a ostala tri su svaki za sebe. Duljina im varijira između 0·028 i 0·031, a širina između 0·021 i 0·024.

¹ Brunšmid u Vjesniku n. s. III. str. 137.

Željezni kelt (t. III, 15) dug je 0'104 m, a ima slabo zaobljenu oštricu od 0'04 m duljine. Tulac na obje strane završuje zašiljeno. Kod naticanja na držalo ovaj je kelt, koji po obliku posvema odgovara keltovima bronsanoga doba, jednom prilikom na jednoj strani popucao, pa je u tu pukotinu još u staro doba utaknut okov od tankoga bronsanoga lima, koji se još u njemu nalazi. Može biti da je negda gornji dio kelta naokolo bio obložen takovim bronsanim pločicama, da oruđe dobije uglednije lice.

Željezne klješte (maše; t. III, 11), koje su još do danas očuvale svoju elastičnost, sastoje od jednostavno previnuta 0'012 širokoga i 0'004 debeloga prutića. Duljina potpuno sačuvanoga ali ponešto previjena kraka, koji je pri kraju ponešto zašiljen, iznosi 0'415. Od drugoga je kraka jedan sačuvani komad odlomljen, ali valjda tek prigodom našašća.

Među velikim brojem predmeta, kojima se je čovjek kitio, važno mjesto zauzimalju kopče (fibule), koje su arheolozima za ustanovljenje vremena kojega našašća upravo tako važne, kao što su stanovite školjke vodilice za geologe. U šarengradskom skupu našlo se je svega sedam kopča, koje zastupaju dvije varijante jednoga te istoga tipa. To je tip karakteristično halštatske fibule u obliku naočara (Brillenfibel). Ta halštatska fibula sastoji od dvijuh ravnih u špiralu savijenih toka, načinjenih od jednoga komada debele bronsane žice, koje su među sobom spojene dvostrukom zavojčicom u obliku brojke 8. Na toj je zavojčici žica četverouglasto iskovana. Kod jedne varijante te fibule savijene su i toke i igla i zamčica, u koju se igla zakvačila, na veoma jednostavan način iz jednoga komada žice, kako to slika 8 na tabli II od naprijed, a sl. 15 od ostrag prikazuje. Od te varijante imamo četiri primjerka razne veličine sa slijedećim mjerama:

- a) Duljina 0'171 m; promjer ploča 0'08 m; 9½ zavoja;
- b) „ 0'163 „ „ 0'078; 9½ zavoja (t. II, 15);
- c) „ 0'14 „ „ 0'068; 8½ zavoja. Prelomljena i izvitlavita.
- d) „ 0'084 „ „ 0'036; 5½ zavoja (t. II, 8).

Kod druge vrste bila je luknja na sredini toka zatvorena bronsanim dugmetima, koja su na jednom primjerku ispala. Željezo, koje ih je držalo, a od kojega je bila načinjena i igla i zamčica, u koju se je iglu zapinjalo, rda je posvema izjela, pa se je iskrunilo. Sa mnogo mjesta poznajemo takovih toka, koje je ostrag držala duguljasta limena ploča, a koje kao da nisu uvijek imale igle. Šarengradska tri primjerka na površini nigdje ne pokazuju traga, gdje bi uz njih pristajale takove limene pločice, pa su sudeći po ostancima željeza na naličju obzirom na zapinjanje posve srodne onoj formi, koju Montelius u La civilisation primitive de l' Italie I. T. XXI br. 284 i 285 priopćuje, razlikujući se od njih u nekim drugim detaljima. Mjere šarengradskih primjeraka jesu:

- a) Duljina 0'242 m; promjer ploča 0'113 m; po 11 zavoja; igla i dugmeta fale, ali je od jednoga sačuvano željezo, koje ga je negda držalo.
- b) Duljina 0'209 m, promjer ploča 0'096 m; po 9 zavoja; sprijeda 0'01 visoka dugmeta. Igla fali. (t. II, 18.)
- c) Duljina 0'197 m, promjer ploča 0'09 m; po 10 zavoja. Sprijeda nejednaka dugmeta od 0'016 i 0'009 visine. Igla fali. Fibula je ponešto izvitlavita.

Ovakovih fibula i slično načinjenih uresa, kakovih je u ostalom bilo već i u bronsano doba, našlo se po cijelom balkanskom poluotoku, u Italiji, pa po

Ugarskoj i alpinskim austrijskim zemljama. Po katkada ali orijetko našlo se je primjeraka i u južnoj Njemačkoj, a sjeverno od Dunava i do Sleske. U narodnom muzeju zagrebačkom ima ih najviše iz važne nekropole kod Prozora blizu Otočca,¹ pa iz Lešća kod Otočca, Trnovca kod Brloga,² Sv. Jurja kod Senja,³ Vrepca, Metka, Gračca i Udbine. Iz Bosne ih poznajemo iz Jezerina,⁴ Drvara kod Doljnega Unca,⁵ iz sojenica u Ripču⁶ i Sanskoga Mosta.⁷ Srodnih nakita našlo se je u Hrvatskoj u Velikoj Popini,⁸ ličko-krbavske, u pećini kod Korane⁹ modruško-riječke županije, u Varaždinskim Toplicama,¹⁰ u Dalmaciji u Ninu¹¹ i spljetskoj okolici,¹² u Hercegovini u Krehinom Gracu¹³ i u Bosni u Jajcu¹⁴ i na Glasincu.¹⁵

Promotrimo li поближе nalazišta tih tokastih nakita, upasti će nam u oči, da ih se je najviše našlo po ličko-krbavskoj županiji i najbližim joj bosanskim krajevima, t. j. tamo, gdje je negda stanovalo ilirsko pleme Japoda, koje nalazimo u posjedu veoma razvijene halštatske kulture. Dokazano je obilnim našašćima, da su ti Japodi barem u nešto kasnije vrijeme morali biti u živom trgovačkom saobraćaju sa veoma udaljenim stranama svijeta. Našašća iz grobova podariše nas velikim količinama jantara, koji su Japodi po svoj prilici kopnenim putem dobivali iz baltičkih zemalja. Valjda taj dragocjeni materijal od njih su kupovali Feničani i Italci, plaćajući ga afrikanskim i italjskim bakrenim novcem.¹⁶

Među ostalim nakitima najveći je jedna ogrlica (torques; t. II, 1) od 0·011 debela prema krajevima sve to tanjega bronsanoga prutića, kojoj premjeri iznose 0·175 i 0·16 m. Ogrlica, koja ima okrugli presjek, na većem je dijelu svoje površine sprovedena špiralno izvedenim žlijebićem. Prema krajevima, gdje je prutić četverouglasta presjeka, ta torzija prestaje. Krajevi završuju sa 0·02 dugim švarcima (Stollen; t. II, 1a), koji su jedan od drugoga 0·035 m daleko.

Ovelik je broj otvorenih kolobara, savinutih od bronsanih 0·012—0·016 širokih i 0·002—0·003 debelih prutića. Jedna vrsta, zastupana sa 10 cijelih komada i jednim ulomkom, savinuta je tako, da komadić prutića prelazi preko stjecišta obijuh krajeva. Jedan od tih komada (t. II, 9), koji su služili kao narukvice ili naramnice, ima pri krajevima urezane ornamente od razno poredanih ravnih crta. Drugi jedan (t. III, 13) nema više svoga prvobitnoga položaja, ali je moguće, da je tako razvnut tekar iza našašća.

Druga vrsta tih kolobara (t. II, 7), zastupana sa 5 cijelih i jednim u staro doba na dvoje slomljenim komadom, služila je valjda kao ures oko noge povrh glježnja. Ti su kolobari savijeni na oblik elipse, a oba su uža kraja elipse povrh

¹ Ljubić Popis predhist. zbirke nar. muz. str. 112—118, t. XVIII.

² Ljubić n. m. str. 68 br. 26 i 27, t. IX. 24.

³ Ljubić n. m. str. 73 br. 2 i 3, t. X. 38.

⁴ Glasnik bos. herc. muz. V. t. XVI. 1 i 2.

⁵ Glasnik VI. 428, sl. 2.

⁶ Glasnik VII. t. XIX. 20.

⁷ Glasnik VIII. str. 248. 256 i 264.

⁸ Ljubić n. d. str. 67, 17; t. IX. 23.

⁹ Ljubić n. d. str. 71, 12, t. X. 32.

¹⁰ Ljubić n. d. str. 60 19.

¹¹ Ljubić n. d. str. 95 br. 25 i 26.

¹² U narodnom muzeju u Zagrebu (solinska zbirka).

¹³ Ljubić n. d. str. 99, 17—19.

¹⁴ Ljubić n. d. str. 97, 4.

¹⁵ Glasnik V. str. 728.

¹⁶ Skupna našašća afrikanskih i italjskih novaca iz Mazina i Široke Kule u Hrvatskoj, pa Krupe i Doljnega Unca u Bosni. Sr. Vjesnik n. s. II. str. 42 i sl.

toga još gore uzvinuta (t. II, 7a). Na oblasti vanjskoj površini opažaju se tragovi, koji dokazuju, da su se ti prutići u svoju sadanju formu savijali uporabom čekića.

Jedna narukvica, urešena ornamentima od plitko zarezanih crtica, bila je načinjena od 0.008 debeloga prutića polukružnoga presjeka, ali se je od nje sačuvala samo od prilike jedna trećina.

Narukvicama se mogu smatrati još dva špiralno savijena predmeta. Jedan (t. II, 13) savijen je od 0.003 debele žice u špiralu od četiri zavoja. Drugi (t. II, 14) načinjen je od 0.005 širokoga prutića, a ima dva zavoja.

Za mindžuše možemo držati tri potpune i jednu u novije doba slomljenu špiralu od dvostruko složene žice (t. II, 12), uz koje ima još i ulomak od petoga primjerka. U istu je svrhu služila valjda i jedna savinuta igla ukosnica (t. II, 11), kojoj je duljina iznosila 0.127 m.

Za privjeske na mindžušama ili oko čela svezanoj vrpici moći ćemo smatrati neke šuplje cilindrične predmete neobičnoga oblika, od kojih su se dvije ponešto različite vrste našle. Jedna vrsta (t. III, 17, 18, 20 i 22) sastoji od limenih cilindara sa van izvijenim rubovima na gornjem i doljnjem kraju. Cilindar nije zatvoren, pa s jednoga ruba njegove bočine polazi podulji jezičac, koji je u pet slučajeva izrezan iz istoga komada lima, iz kojega je i sam cilindar načinjen, dočim je u dva slučaja posebno zakovicom (Niete; t. III, 22) prikovan. Za taj jezičac predmet se je bez sumnje vješao. Na vanjskoj su strani cilindri urešeni ornamentima, kojima su elementi paralelne i kose crte i šrafirani trokuti. Visina i najveći promjeri pojedinih komada iznose:

- a) Vis. 0.35, promjer 0.49; ornamenat: četiri šrafirana prutića (t. III, 18).
- b) „ 0.36, „ 0.52; „ 5 paralelnih crta (t. III, 17).
- c) „ 0.33, „ 0.51; „ dva puta po 8 paralelnih crta.
- d) „ 0.33, „ 0.52; „ jedanput 9 i jedanput 8 paralelnih crta (t. III, 20).
- e) „ 0.31, „ 0.43; „ jedanput 5 i jedanput 6 paralelnih crta.
- f) „ 0.35, „ 0.49; „ dva prutića sa šrafiranim trokutima; sa zakovicom (t. III, 22).
- g) „ 0.32, „ 0.50; „ 5 paralelnih crta; sa zakovicom.

Druga vrsta (t. III, 16 i 21) izgleda kao da je savijena od dviju polovica predašnje, koje međusobno spaja spomenuti jezičac. Ti su privjesci načinjeni iz jednoga na sredini duboko zarubljenoga komada lima pačetvorinastoga oblika, koji se je špiralno savio. Ima ih četiri veća i dva manja komada, od kojih su oba potonja i jedan od većih izvana urešeni plitko zarezanim usporednim crtama.

- a) Vis. 0.22, promjer 0.48; bez ornamenta.
- b) „ 0.26, „ 0.43; „ „
- c) „ 0.27, „ 0.47; ornamenat: po 10 i 9 usporednih crta. (t. III, 16.)
- d) „ 0.30, „ 0.39; bez ornamenta.
- e) „ 0.18, „ 0.30; ornamenat: po 8 i 7 crta. (t. III, 21.)
- f) „ 0.20, „ 0.26; „ po 7 i 6 crta.

Ovakovih cilindričnih privjesaka nije se dosele još nigdje ni u Hrvatskoj, ni u Ugarskoj, ni u austrijskim zemljama našlo, a nešto sličnoga poznajem samo iz Estavayera u Švajcarskoj.¹

Nakit su bile i u špiralnu cjevčicu savijene prutasto rastančene bronsane žice (saltaleoni; t. III, 7 i 8), koje bi se nanizale na konac, pa oko vrata nosile. Najdulji je komad 0·103 dug, a najkraći 0·054. Našlo ih se u Šarengradu šest komada, od kojih je jedan na dvoje slomljen. Ovakovih se špirala nađe svagdje u grobovima halštatskoga doba, pa ih u narodnom muzeju ima veoma mnogo osobito iz Prozora i drugih mjesta ličko-krbavske županije.

Zrno iz niza bila je jedna probušena okrugla pločica od vapnenjaka (t. III, 2a), koja je na površini rezanjem ponešto oštećena. Promjer joj iznosi 0·018 m.

Svi ostali predmeti šarengradskoga našašća spadati će valjda na konjsku opremu. Od konjskih žvala ima tu dva komada bronsanih držaka i jedan željezni lanac. Dršci (t. III, 3 i 5), od kojih je jedan nešto izvitlavit, sastoje od okruglo saljevenih i na krajevima malo svinutih 0·144 dugih prutića od 0·009 m promjera. Na krajevima završuju oblim dugmetima, od kojih je doljnje narovašeno. Prema gornjem kraju nalaze se u jednakim razmacima po tri 0·019 duga probušena valjka, od kojih su u srednjem dosta izglođanom bile učvršćene same žvale. Na tim valjcima izraženi su na nutarnjoj strani ispupčinama kao neki čavli ili zakovice, koji ovdje imaju samo ornamentalnu vrijednost. Posve sličan držak od žvala bronsanoga doba, nađen negdje u Mađarskoj, nalazi se u muzeju u Zürichu u Švajcarskoj.¹

Da li su ovi dršci žvala negda bili spojeni bronsanim ili željeznim lančićem, neda se ustanoviti, ali je potonje vjerojatno, jer se u šarengradskom skupu nalaze i jedne željezne žvale (t. III, 4), 0·148 duge, koje sastoje od dva na oblik osmice savita članka.

Na konjsku opremu bezuvjetno spada i jedan bronsani praporac u obliku pupoljka (t. III, 19), 0·065 dug, sa najvećim promjerom od 0·038 m. Bočine su mu sprovedene sa osam duguljastih zareza, kroz koje se vide dvije krugljice od 0·009 promjera, kojima se je proizvodio glas. Karika, kojom se je praporac privješao, fali.

Ovamo će valjda spadati i neke bronsane i željezne karike. Od bronsanih jedna otvorena je načinjena od iznutra sploštene 0·004 debele žice, pa bi ju prema njezinoj veličini (promjer 0·065) moglo dijete nositi kao narukvicu. Meni je međutim vjerojatnije, da je i ona kao što i druga dva zatvorena primjerka od iste po prilici veličine, rabila na konjskoj opremi. Od takovih su se karika u Šarengradu našla još i četiri deblja komada (debljina 0·005—0·007), a jedan od njih (t. II, 10) urešen je na tri od prilike jednako razdaleka mjesta sa po sedam usporedno zarezanih kosih crtica. Površina toga komada na tri je mjesta pokriva jačom naslagom željezne rđe, pa je stoga moguće, da je negda bio u savezu sa nekim željeznim komadima. Željeznih karika našla su se tri cijela komada i jedan ulomak. Jedan sada slomljeni primjerak (t. III, 1) po svoj je prilici bio zatvoren; ostala su dva otvorena, pa jednomu (t. III, 2) pristaju krajevi točno jedan uz drugi, dočim je kod drugoga (t. III, 14) jedan kraj prevučen preko drugoga. Ulomak četvrtoga primjerka (t. III, 10) bio je od mnogo tanjega prutića savijen.

¹ Hampel J. A bronzkor I. t. LXI, 1.

Uz ove veće karike našle su se dvije posve malene, koje su na doljnjoj strani ravne. Jedna od bijele kovine (t. II, 16), valjda sadržaje mnogo kositra, a druga je od bronsa (t. II, 17). Na obima se nalazi naslaga od željezne rđe.

Kao uresi na konjskoj opremi rabila su tri dugmeta, sprovedena na doljnjoj strani petljama (vidi t. II, 4). Jedno (t. II, 3), 0·064 široko, na rubu okrhano, na čunjasto izbočenom svojem srednjem dijelu ima pričvršćeno masivno narovašeno dugmence. Druga su dva načinjena od oblo iskucanih limenih pločica. Veće (t. II, 4; iznutra), 0·044 široko, jače je izbočeno od manjega (t. II, 5), kojemu promjer iznosi 0·042 m.

Okrugla jedna konveksna limena ploča (t. II, 2), u promjeru 0·114 m široka, mogla je biti i uresna toka na odijelu i ukras na konjskoj opremi, a možda i pupak na štitu. S nutarnje su strane oko ruba iskucana dva reda većih okruglih gukica, 19 u vanjskom i 13 u nutarnjem okrugu. Ti su redovi gukica omeđeni piknjastim kružnim crtama, tako da imamo na vanjskom rubu jedan red takovih točkica, a unutra dvaputa po dvostruke redove. U nutarnjem krugu okomito se sijeku dva promjera od slično izvedenih dvostrukih piknjastih ravnih crta. Na vrhu izbočene ove ploče nalazi se u sredini veća luknja, kojom je prolazio čavao, s kojim je ploča valjda na drvo pričvršćena bila. Ploča je već u staro doba bila puknuta, a pukotina se je tako popravila, da se jedan njezin rub prevukao preko drugoga i malim željeznim čavlom prikovao. Toga čavla danas više nema, ali je na površini ostavio trag svojom željeznom rdom. U blizini te reparature ima još jedna luknja, koja je valjda zato trebala, što ploča na tom mjestu nije dobro pristajala uz materijal, na kojem je bila pričvršćena, pa ju se još i tu moralo prikovati.

Jedna ravna nepravilno okruglo obrezana ploča od debljega lima sa promjerima od 0·107 m i 0·102 m potječe možda od kakove bronsane posude.

Nepoznato je, zašto bi mogli biti neki čunjasti smotci, načinjeni u obliku fišeka od tankoga lima (t. III, 6). Našlo ih se je u Šarengradu 15 komada, od kojih je 13 komada od prilike 0·07 visoko, a dva po 0·06. Moglo bi se pomišljati, da su to bili zvečeći privjesci sa konjske opreme, koji su bili tako obješeni, da ih se je pojedince navuklo na nit, koja je bila sprovedena većim čvorom.

Među opisanim predmetima iz šarengradskoga skupnoga našašća ima ih nekoliko, koji su ili sasma jednaki predmetima, koje poznajemo iz raznih nahodaja bronsanoga doba, dočim opet drugi po svojim oblicima na nje veoma sjećaju. Stoga je sasma opravdano, da se predmeti iz Šarengrada uvrste u najranije razdoblje halštatskoga doba, kada je tradicija oblika bronsane kulture bila još dosta živa.¹

¹ Hoernes (Funde verschiedener Altersstufen aus dem westlichen Syrmien str. 20), napominjući uzgredice šarengradsko našašće, pripućuje, da je jedan dio toga našašća dospio u bečki dvorski muzej. Na pismeni upit imao je dobrotu, te mi je javio, da je dvorski muzej baš nekako u ono doba, kada se je našao šarengradski skup, kupio sasma sličnih pred-

meta, za koje je prodavaoc rekao, da su nađeni u predjelu rimskih bedema između Tise i Dunava, i to između Gardinovaca i Kovilja u Bačkoj. Ti predmeti (inv. br. 34369—34373) jesu: jedna naočarasta fibula sa srednjim dijelom u obliku osmice (sr. t. II, 8), 7·7cm. duga; četiri karike od dvostruko složene žice (sr. t. II, 12), promjer 4cm; četiri

II. La-tènski mač iz Šarengrada.

Godine 1898 kupio sam od g. Nikodema Vlašića u Vukovaru uz druge predmete iz raznih nalazišta također i jedan željezni mač (sl. 58), koji je on nabavio u Šarengradu, gdje je po svoj prilici i nađen. Poblži podaci o prilikama, kako se je našao, nisu se dali ustanoviti, ali je veoma vjerojatno, da potječe iz jednoga groba sa paljevinom. Mač je nađen presavinut, a u tomu se očito odaje namjera, da ga se je htjelo učiniti neprikladnim za daljnju porabu. Kako znademo iz našašća na raznim mjestima i u Hrvatskoj i Slavoniji, postupalo se je tako u neko davno doba sa oružjem pokojnika, kad im se je polagalo u grob. Mislilo se, mrtvacima i onako njihovo oružje više ne će rabiti, pa neka se ni drugi ljudi s njim ne posluže. Veoma je vjerojatno, da se je u šarengradskom grobu, iz kojega potječe taj mač, našlo više i drugih predmeta, koje neuki ljudi nisu pokupili i sačuvali. Bilo bi veoma važno, da se može točno ustanoviti mjesto, gdje se je taj mač našao, jer on po svoj prilici ne potječe iz osamljena groba, nego se je na tom mjestu valjda nalazilo groblje, u kojem bi se moglo naći još više grobova sa priložima. Kada bi se takovo groblje sustavno pod nadzorom stručnjaka pretraživalo, moglo bi se bez sumnje doći do zanimivih rezultata znanstvene vrijednosti i do znatnoga obogaćenja zbiraka narodnoga muzeja.

Duljina šarengradskoga mača, koji je na obje strane zaoštren, iznosi 0·76 m, a širina njegove liti 0·04 m. Na gornjem kraju liti još se raspoznaju tragovi kratke zavijene dočekaljke (Parirstange), koja se sva pretvorila u rđu i većim dijelom oljuštila. Na doljnjoj strani mač završuje zašiljenim lukom, a gore ima veoma usku 0·12 m dugu i 0·01—0·027 široku peticu, kojom se je uticao u balčak, ali taj se nije sačuvao, jer je bio od prolaznoga materijala — valjda drveta — načinjen. Koricama, koje su se izrađivale od dvijuh limenih ploča, nema traga.

Ovaj mač ima, kako se iz opisa vidi, posvema obilježje mačeva drugoga željeznoga (la tènskog) doba, koje obuhvaća od prilike zadnja četiri stoljeća prije Krista. Vlasnici i nosioci la tènške kulture bili su, kako znademo, Kelti, ali to dakako ne isključuje, da je ona mogla prodrijeti, a zaista je i prodrła u krajeve, gdje Kelta nije ni bilo.

U Hrvatskoj i Slavoniji, gdje je stanovao keltski narod Skordiska, pa gdje je i kod Japoda u ličko-krbavskim predjelima bilo jake keltske natruhe već se je na mnogim mjestima konstatovalo naselbina i grobova la tènške perijode, ali je žalibože razmjerno veoma malo u narodni muzej dospjelo. Za neke od tih grobova znademo, da su sadržavali pepeo spaljivanih mrtvaca. Najvažnije

slične ali nešto manje, promjer 3·5—3·7cm; dvije otvorene limene karike, na kojima su rubovi poput vijenca previnuti (sr. t. III, 17, 18, 20 i 22), oštećene, promjer 4·6cm; jedna tordirana ogrlica sa zašiljenim krajevima (sr. t. II, 1), promjer 15·5cm. Kako međutim po izvještaju prećasnoga g. Solana Matkovića

Palinkaš tvrdi, da je prof. Puriću sve nađene predmete predao, to je veoma opravdana pomisao, da predmeti dvorskoga muzeja potječu iz drugoga našašća istoga vremena, dakle zaista iz predjela između Gardinovaca i Kobilja.

Sl. 58. La-tenski mač iz Šarengrada. $\frac{9}{10}$ nar. vel.

takovo otkriće učinilo se blizu Malunja kod Jaske, a predmeti su došli kao dar tadanjega podžupana Vladimira Mažuranića u narodni muzej. Našašće sastoji od doljnijega dijela jedne veće zemljane posude, napaljenih ulomaka od 3—4 bronsane i od triju željeznih la tènskih fibula,¹ 2 željezna pupka od štitova,² 6 željeznih kopalja,³ 1 željezne kopljeve petice,⁴ 1 željeznoga noža,⁵ 3 savinutih željeznih la tènskih mačeva i ulomaka korica od mačeva.⁶ Nema sumnje, da se je tu naišlo na groblje, u kojem je bilo zakopano više spaljenih mrtvaca, a sudeći po jednoj lubanji, koja se u muzeju zajedno s tim stvarima čuva, možda se je na tom mjestu i kasnije zakapalo, kada je opet bio zavladao običaj, da se mrtvaci sahranjuju nespaljeni.

Jedan grob la tènskoga doba sa spaljenim mrtvacem našao se je prije jedno deset godina u jednoj šumi blizu sela Platićeva (kotar Ruma). Njegov sadržaj, naime malu zemljanu posudu sa spaljenim kostima, presavinuto željezno koplje, željeznu la tènsku fibulu i mali željezni čekić darovao je narodnomu muzeju g. Makso Prokić, šumarnik petrovaradinske imovne općine.

Groblje la tènskoga doba ustanovilo se i u Novim Banovcima na Dunavu, pa je prošle godine u njem na muzejski trošak kopao tamošnji učitelj Mijo Fakundini. Našlo se je pet zemljanih posuda sa spaljenim kostima, dvije bronsane la tènške fibule, bronsani špiralni prsten, ulomak bronsane narukvice, željezni nož i narovašeno zrno iz niza od raznobojnoga stakla. Iz Novih Banovaca ima u ostalom u narodnom muzeju još i više la tènskih fibula, koje su se pojedince našle uz dunavski bajer (obalu) ispod tamošnje „gradine“.

U la tènsko doba imati će se možda uvrstiti i jedan grob sa paljevinom na Gardošu kod Zemuna, kojega je sadržaj narodnomu muzeju prije jedno deset godina darovao sadanji tehnički savjetnik g. Valentin Lapaine. U grobu su bile spaljene kosti jednoga konjanika i njegova konja pohranjene u velikoj žari sa poklopcem. Kao prilozi našli su se mali zemljani lončić, pa jedna cijela i jedna slomljena šalica sa ručicom, oštećeni bronsani pupak od štita i lijepo ornamentirana štitova priječka za prihvaćanje, zgnječeni bronsani kotlić, kojemu pripada ulomak

¹ Ljubić Popis predhist. zb. str. 179, br. 148—150 t. XXXVI, 316.

² Ljubić n. m. str. 174, br. 89—90, t. XXXVI, br. 290.

³ Ljubić n. m. str. 168, br. 7—12, t. XXXV, br. 266.

⁴ Ljubić n. m. str. 169, br. 22.

⁵ Ljubić n. m. str. 176, br. 113, t. XXXV, br. 301.

⁶ Ljubić n. m. str. 173, br. 84—86, t. XXXV, br. 289; str. 174, br. 87—88.

željeznoga provesla, bronsano cjedilo, pa ulomci jedne bronsane posude i narukvice. Od željeza su bile: konjske žvale i češalj, jedna ostruga, jedno koplje i tri petice od kopalja, 4 noža i oko posude savijen mač.

Groblja la tenskoga doba imala bi se po izvještaju g. Dra Petra Marjanovića u Šimanovcima nalaziti i u Karlovčiću i Kupinovu, jer da se je u tim mjestima našlo više la tenskih mačeva, valjda i opet u grobovima sa paljevinom.

Nahodaja la tenskoga doba iz srijemske županije poznajem nadalje iz Mitrovica (koplje i ulomak mača sa koricama),¹ Novih Jankovaca i Vinkovaca. U Novim Jankovcima naišlo se je prigodom gradnje željeznice na jedan grob valjda sa kosturom, iz kojega su u svoje vrijeme došle u moj posjed 2 bronsane la tenske fibule i više članaka jednoga bronsanoga pojasa. U Vinkovcima nalazila se je la tenska naselbina u livadama na Leskovcu kraj kanala, koji vodi k „prokopu“. Ja sam tamo vidio mnogo ulomaka od dobro pečenih velikih posuda i našao jednu bronsanu la tensku fibulu bez igle. Druga jedna krasno patinirana igla našla se u ulici Ervenici, kada se je gradio Takšičev viganj. Svi ovi predmeti iz Novih Jankovaca i Vinkovaca nalaze se kao moj dar u narodnom muzeju.

Pojedinih predmeta la tenskoga doba ima u narodnom muzeju još i iz Mačkovca² (kotar Nova Gradiška, fibula), Siska (fibule), Pijesaka kod Kloštra (kotar Đurđevac, fibula), zatim iz Grobnika³ (fibula i privjesci), pa opet mnogo obilnije iz ličko-krbavske županije: iz Prozora⁴ (veoma mnogo fibula i raznoga nakita), iz Pećine kod Lešća (razni nakiti iz grobova, prekopanih od Jerka Pavelića), Drenova klanca kod Brloga (1 la tenska fibula iz grobova, koje je prekopao inžinir g. Cv. Wurster), Široke Kule⁵ (fibula), Mutilića (privjesak sa fibule sa konjskim glavama), Oblajca kod Lapca⁶ (fibula), Zaklopa (3 presavinuta željezna koplja i nepotpun željezni srp, poslano od presv. g. vel. župana Bude Budisavljevića, Prijedorskoga), Osredaka kod Srba (2 fibule) i Zvonigrada (fibula).

Čini se dakle, da su i u la tensko doba najgušće naseljene bile ličko-krbavska županija u Hrvatskoj i srijemska u Slavoniji, kao što su to bile i u halštatsko doba. O kulturnim prilikama u ostalim dijelovima Hrvatske i Slavonije u obije perijode željeznoga doba razmjerno još dosta malo znademo. Mislim, da tomu pojavu ne će toliko biti povodom, što bi ti predjeli tobože bili nenastavani, nego prije, što mnogi ljudi ne pripisuju nikakove važnosti staromu posve zardalomu željezu, pa se stoga ne sjete, da bi ga bilo vrijedno sačuvati i u narodni muzej otpravljati. Znademo, da su hrvatsko Zagorje i Slavonija u neolitičko i bronsano doba mogli da hrane dosta znatna broja svijeta, pa stoga nije vjerojatno, da bi ti krajevi od jedared bili opustjeli, te kroz mnogo stotina godina bili ili nikako ili sasna slabo napučeni. I u toj će tmimi u prošlosti hrvatskih zemalja valjda skoro svanuti, kada se naime budu širi slojevi zainteresovali za prošlost svoje zemlje i svjedoke te prošlosti, pa živo nastojali, da se nađeni starinski predmeti sačuvaju i pohrane u narodnomu muzeju.

Dr. Josip Brunšmid.

¹ Hoernes Urgeschichte des Menschen str. 315 sl. 145 i 146.

² Ljubić n. d. str. 78 br. 24.

³ Ljubić n. d. str. 153 br. 13 i 14, t. XXXIII, 246 i 247.

⁴ Ljubić n. d. t. XXXI.

⁵ Ljubić n. d. str. 65 br. 7, t. IX, 19.

⁶ Ljubić n. d. str. 66 br. 13, t. IX, 21.

PODJELJENJE PLEMSTVA PO BANU NIKOLI G. 1346.

U bogatom arkivu jugoslavenske akademije u Zagrebu (Diplomata anni 1346) nalazi se jedna velevažna i zanimljiva povelja na pergameni vojvodkinje (ducissa) Margarete od 20. januara 1355. Ovom se poveljom potvrđuje povelja vojvode (dux) Stjepana od 27. novembra 1353, kojom ovaj potvrđuje ustanove povelje bana Nikole, izdane pod Zadrom 6. jula 1346.

Koli isprava bana Nikole, toli i potvrđnice vojvode Stjepana i vojvodkinje Margarete, zaslužuju osobitu pažnju. Stoga ćemo sve tri isprave redom proučiti, i sadržaj njihov napose istaknuti.

Povelja bana cijele Slavonije i Hrvatske Nikole od g. 1346. Poznato je iz historije hrvatskoga naroda, da su g. 1345 odlučili Mlečani grad Zadar opet sasvim skućiti pod svoju vlast. Zadrani zamole u kralja Ljudevita pomoć, koju im ovaj i obeća. U proljeću g. 1346 krenu kralj Ljudevit s vojskom na pomoć opsjednutom Zadru. Zadar mu se dakako odmah pokloni i preda ključe. Mlečani su tada jur bili zaposjeli tvrđavu sv. Kuzme i Damjana.

Kako iz listine bana Nikole doznajemo, vojevahu pod Zadrom jake čete kraljeve, velikaša kraljevih, pak i bana Nikole. Iz početka poslužila je kralju bojna sreća, jer je 1. jula 1346 zauzeo glavne pozicije Mlečana „sticatum Venetorum capitellium inimicorum suorum ante Jadram constitutum die Sabati post festum beatorum Petri et Pauli apostolorum una cum sua et suorum baronum ac nostra potencia et gente expugnari fecisset...“ Pod zastavom hrvatskoga bana nalazio se je Nikola sin Myke (Nikole) „nobilis jobagio“ križevačkoga „castra“, koji se je tamo junački borio i dopao teških rana od smrtonosnih neprijateljskih strjelica. Hrabrost i zasluge rečenoga Nikole uvažio je hrvatski ban Nikola: odmah tamo pod Zadrom 6. jula g. 1346, izdade mu ispravu, kojom njega i sve njegove posjede, ma gdje goder bili, od počinjenosti jobagionske prema gradu (castrum) Križevcima izuzimlje. On ga nadalje sa svim njegovim potomstvom uvrštuje u zbor i broj plemenitih službenika kraljevih i svojih — učini ga dakle plemićem — tako, da se u buduće može služiti preimuštvima i plemićkim slobodama, kojima se služe ostali plemeniti službenici kraljevi i njegovi (banovi), živući u kraljevini Slavoniji t. j. Hrvatskoj.

Ova povelja bana Nikole po svom sadržaju veoma je važna, jer se podiže „jobagio“ Nikola sin Myke u stališ plemića kraljevine Slavonije (Hrvatske).

Županija (comitatus) u Hrvatskoj od XII.—XV. vijeka je imala svoj „castrum“ — grad, i svog „comesa“ — župana. Pod grad spadale su zemlje i ljudi, koji su na njima živjeli. To su bili „jobagiones“ i „castrensens“ (rustici, cives,

hospites). Jobagiones bili su obvezani na vojnu dužnost, te su vojevali u četi svog župana pod banovim stijegom. Služili su obrani castra i domovine, te su na poziv kralja imali i izvan domovine polaziti u boj. Počinjeni bijahu županu svog grada. Zvali su se i „quasi nobiles“ — ali ne bijahu „nobiles regni“, koji su bili neovisni od castra i župana. Jobagioni činili su posebne općine — bratstva, koja možemo zvati i „plemenitim bratstvima“. Za oto imademo dovoljno dokaza u sredovječnim, naročito hrvatskim ispravama. Castrenses nijesu vršili ratne dužnosti, nego doprinašahu za uzdržavanje castra, i u opće za potrebe obrane budi podavanjem u naravi budi osobnim radnjama. I ovi su sačinjavali posebne općine — bratstva, koje možemo zvati neplemenitim ili seoskim bratstvima.

Takav jobagio bijaše Nikola sin Myke, kojemu je ban Nikola podijelio plemstvo. Da bi ban komu podjeljivao plemstvo, jedini je to do sada poznati slučaj, po tom je ova povelja bana Nikole unicum svoje vrste.

Nastaje pitanje: na koji je način i kakovim pravom ban Nikola mogao podijeliti plemstvo? Da je ovu vlast i pravo dobio od kralja Ljudevita, jasno se razabire iz same povelje, koja na jednom mjestu veli, da on to čini „... in persona regia, maiestate et auctoritate eiusdem nobis concessa...“ Prema riječima ove klauzule nije mu ta vlast po kralju podijeljena bila samo ad hoc, nego u opće. Bilo bi veoma vrijedno, da se pronade i onaj kraljevski privilegij, kojim mu je ovo pravo podijeljeno.

Po hrvatsko-ugarskom državnom pravu mogao je jedini kralj (legitimus princeps) podijeliti plemstvo „... neque nobilis nisi per principem creatur“.¹ Na koji se je način plemstvo postizavalo, poznato je, a osim toga slučaja nema nijednoga drugoga, da bi to pravo makar i dozvolom hrvatsko-ugarskoga kralja vršila ma ikoja osoba. Pače ni palatinova donacija, ako nije bila učinjena personae habili, nije obdarenoga nobilitirala, t. j. nije imala za posljedicu slobode i preimущества plemićkih. Jedinu iznimku, da je nekralj podjeljivao plemstvo, imademo kod gubernatora Ivana Hunjada, od kojega su do danas poznata samo četiri plemićka lista. U Ugarskoj dakle absolutno nije kralj izvršivanje tog svog prava nikada podijelio nijednom velikašu.

Drugačije je to bilo u staroj državi njemačkoga carstva. U prvom redu podjeljivaše plemstvo car kao suveren. Nadalje su ga mogli podjeljivati zemaljski knezovi i druge neke osobe. Među ovima na prvom mjestu istaknuti nam je državnog vikara, koji je vršio ovo majestetno pravo dozvolom carevom za vrijeme njegove odsutnosti ili za vrijeme vakancije prijestolja. Nalazimo primjera, gdje je car podijelio stanovitoj velikaškoj porodici trajno pravo podjeljivanja plemstva (n. pr. g. 1453 kući austrijskoj) ili opet pravo, da se podijeli plemstvo ograničenom broju osoba. Znademo, da su od zemaljskih knezova (Landesfürsten) jedino knezovi bavarski i knezovi izbornici falački mogli podjeljivati plemstvo bez ikakove posebne careve dozvole. T. zv. comites palatini (Pfalzgrafen) mogli su podjeljivati plemstvo i grb (comites palatini caerarei, vikarijatni palatini, falačko-bavarski palatinat).

¹ Trip. pars I. tit. 3. §. 7.

I strani knezovi mogli su podanicima njemačkoga carstva podjeljivati plemstvo, a ovi su ga rabili bez ikakove posebne dozvole od strane državne vlasti.

Sravnimo li ove odnošaje u njemačkom carstvu s onima u Ugarskoj, nalazimo priličnu sličnost između državnoga vikara njemačkoga carstva i gubernatora Ivana Hunjada, koji je kao takav vršio ovo majestetno pravo, dočim slučaj, da bi hrvatsko-ugarski kralj kojoj osobi podijelio to pravo, jest ovaj jedini kod bana Nikole.

Dovoljno imademo dokaza, da je u srednjem vijeku, od vremena kako je Hrvatska stupila s Ugarskom u državnu zajednicu, bilo obzirom na porijeklo dvoje vrsti plemstva u Hrvatskoj. U prvom je redu bilo starohrvatsko plemstvo (praplemstvo, Uradel), t. j. plemstvo, što ga je činilo dvanajst starohrvatskih plemena. Tko je mogao svoju lozu izvoditi od kojega od ovih plemena, bijaše pravi hrvatski plemić i uživao je plemićka prava i slobode. Gdjegod se u kraljevskim ispravama hrvatsko-ugarskih kraljeva spominje kakav pripadnik kojeg starohrvatskog plemena, taj se izrično zove „nobilis regni Sclauoniae“. Za to imamo dovoljno dokaza u ispravama XIII.—XV., pak i XVI. vijeka, a osamljenih primjera imade i poslije.

Druga je vrst plemstva ono, koje imade svoj zametak i temelj na privilegijama hrvatsko-ugarskih kraljeva (donatio, nobilitares armales). Imademo slučajeva, gdje su hrvatsko-ugarski kraljevi podijelili plemstvo „regni Croatiae“ ili „Sclauoniae“. Vidi se dakle jasno, da su i sami kraljevi poznavali hrvatsko plemstvo, različno od onoga „regni Hungariae“. Poznato je, da su „nobiles servientes regis“ istovjetni sa „nobiles regni“, tako u Hrvatskoj, kako i u Ugarskoj. To su nedvojbene plemići krune.

U povelji bana Nikole nalazimo slijedeću klauzulu: ... „vt a modo et deinceps idem Nicolaus filius Myke eadem prerogatiua, nobilitatis libertate qua ceteri nobiles servientes regales et nostri in partibus Sclauonie existentes perfruuntur, perpetuo gaudeant et perfruantur...“ U ovoj klauzuli spominju se „servientes regales et nostri“. „Servientes regales“ jesu oni plemići, koji su postali plemićima milošću hrvatsko-ugarskoga kralja, dok su „servientes nostri“, t. j. „bani“, staro-hrvatski plemići u kraljevini Hrvatskoj, dakle oni „nobiles regni Sclauoniae“. Iz ove klauzule razabiremo, da su obje vrste plemstva uživale ista preimuštva i plemićke slobode u hrvatskoj kraljevini. Prema tomu je i starohrvatsko plemstvo priznavano bilo i onkraj Drave.

Nastaje nadalje važno pitanje: Da li je to po kralju podijeljeno pravo podjeljivanja plemstva pristajalo banu Nikoli samo u njegovoj banovini, ili također i u Ugarskoj? Ovo nam pitanje pomaže rješavati spomenuta klauzula banove povelje. Ban podjeljuje Nikoli, sinu Myke, preimuštva i slobode plemića, živućih u Slavoniji t. j. Hrvatskoj. Prema tomu lako razabiremo, da je ovo pravo podjeljivanja plemstva vrijedilo za bana Nikolu samo u njegovoj banovini.

Pošto je ban to plemstvo podjeljivao „in persona regia maiestate et auctoritate eiusdem...“, vrijedilo je podijeljeno plemstvo baš tako, kao da ga je podijelio sam hrvatsko-ugarski kralj. Nikola, sin Myke, postao je dakle

sa svojim potomstvom pravim i nedvojbenim plemićem kraljevstva, a zadobivene time plemićke slobode i preimuštva vrijedila su tako u Hrvatskoj kao i u Ugarskoj.

Možda bi tko hotio ustvrditi, da je ova povelja bana Nikole krivotvorena? Tvrditi se može sve, ali treba dokaze za tvrdnju! Da je povelja bana Nikole zaista autentična i pravovaljano izdana, svjedoče nam potvrđnice vojvode Stjepana i udovice mu vojvodkinje Magarete. Vojvoda Stjepan potvrđuje taj privilegij u svem sadržaju, te veli, da je „rite legitime ac sine omni suspicione emanatum“. Vojvodkinja Margareta potvrđujući ga veli, da je „non abrasum nec cancellatum neque in aliqua sui parte viciatum“. To je najbolji dokaz, da je isprava bana Nikole bila autentična, i da je ovaj imao pravo podijeliti plemstvo. Da tomu ne bi bilo tako, jamačno ne bi bio vojvoda Stjepan, brat kraljev, potvrdio banovu povelju. Vojvoda je jamačno dobro znao, na što je ban Nikola bio ovlašten.

Dakle o autentičnosti isprave, kao i o pravu bana glede podjeljivanja plemstva ne može biti ni malo dvojbe.

Potvrđnica vojvode Stjepana vrhu povelje bana Nikole izdana je g. 1353. I ova je isprava veoma važna i zanimljiva. Iz ove potvrđnice razabiremo, da je Nikola, sin Myke sina Matijina, došao osobno pred vojvodu Stjepana i zamolio ga, da mu potvrdi „auctoritate ducali“ povelju, danu mu po banu Nikoli. Vojvoda Stjepan učini to, uvrstivši u svoju ispravu doslovce onu Nikole bana. Što više! On potvrdi ovu i za Nikolina brata Grgura, kojega oslobodi i jobagionata grada križevačkoga uvrstivši ga u zbor i broj plemića kraljevine „...eidem Nicolao filio Myke nec non Gregorio fratri suo ex nostra gracia ... exemptionem annuentes prenotatam ita vt et ipse una cum possessionibus suis a jobagionatu et castro modo simili exemptus et in cetum et numerum nobilium regni collocatus et agregatus per nos habeatur...“ Povelja vojvode Stjepana izdana je kroz ruke proto-notara njegovoga dvora meštra Jurja, župana i kaštelana grada Vrbasa.

Povelja vojvode Stjepana nije dakle samo puka potvrđnica povelje bana Nikole, nego je ujedno i plemićki list za brata Nikolina Grgura, sina Myke a unuka Matijina. Vidimo opet nešto novoga, naime da je vojvoda hrvatsko-slavonsko-dalmatinski Stjepan također mogao podijeliti plemstvo, koje je imalo sva preimuštva i slobode „nobilium regni“. Vojvoda Stjepan podjeljuje Grguru, bratu Nikolinom, plemstvo „ex gratia sua“ i „auctoritate ducali“, dakle on to ne čini kao ban Nikola „in persona regia, maiestate et auctoritate ejusdem ... concessa“. Po tomu je jasno, da je vojvodi Stjepanu kao vojvodi (dux) Hrvatske, Slavonije i Dalmacije pripadalo ipso jure pravo podjeljivati plemstvo. Da mu to nije pripadalo, bez sumnje bi se bio pozvao na dozvolu od strane kraljeve.

I to je osamljen, do sada jedini poznati slučaj, da „dux“ podjeljuje plemstvo. Prema tomu nalazimo kod vojvode Stjepana sličan primjer, kao kod nekih zemaljskih knezova njemačkoga carstva, koji su to majestatno pravo bez ikakove posebne careve dozvole vršili. Nema sumnje, da su i drugi hrvatski vojvode ovo majestatno pravo vršili.

Potvrđnicom vojvodkinje Margarete od g. 1355 potvrđuje se u cijelosti povelja vojvode Stjepana, koja sadržaje ispravu bana Nikole. Kada je vojvoda Stjepan umro, došao je Nikola, sin Myke, k vojvodkinji Margareti i zamolio ju, da mu potvrdi povelju vojvode Stjepana. To ona učini, potvrđivši ju za Nikolu i brata mu Grgura. Ova povelja izdana je kroz ruke njezinoga kancelara Petra, prepošta crkve željeznogradske, dne 20. januara 1355. I ova nam povelja potvrđuje autentičnost koli Stjepanove, toli Nikoline isprave.

Važna ova povelja, pisana na pergameni, izvrsno je sačuvana; jedino se je pečat izgubio, a glasi doslovce ovako:

Nos Margaretha dei gracia regnorum Sclauonie, Croacie et Dalmacie ducissa memorie commendantes significamus tenore presencium quibus expedit vniuersis, quod Nicolaus filius Myke filii Matheus in nostram accedendo presenciam exhibuit nobis quoddam privilegium serenissimi principis et domini domini Stephani ducis, consortis nostri karissimi felicis recordacionis, petens nos cum instancia, vt ipsum priuilegium dicti domini nostri acceptare, aprobare et ratificare eidem et suis posteritatibus dignaremur confirmare, cuius tenor talis est: Stephanus dei gracia eorundem regnorum Sclauonie, Croacie et Dalmacie dux omnibus Christi fidelibus presentibus et futuris noticiam presencium habituris salutem in domino sempiterno. Ut ea que aguntur in tempore inuiolabiliter apud posteros perseuerent litterarum testimonio solent perhempnari, proinde ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire: Quod Nicolaus filius Myke filii Matheus in nostram accedendo presenciam exhibuit nobis quoddam priuilegium Nicolai bani priori et antiquo sigillo suo consignatum super exempcione et translacione a iobagionatu castri Crisyensis facta confectam (sic!) tenoris infrascripti, petens nostram serenitatem humiliter et deuote, vt ipsum priuilegium domini Nicolai bani et exempcionem ac translacionem a iobagionatu ipsius castri expressam in eodem acceptare, aprobare et ratificare nostraque auctoritate ducali eidem et suis posteritatibus dignaremur confirmare. Cuius tenor talis est: Nicolaus tocus Sclauonie banus et Croacie. Omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presencium noticiam habituris salutem in omnium saluatore. Justis petencium desideriis facilem prebere consensum ius inuitat, ratio expostulat et magnitudinis sublimitas ad ea merito exortatur, ad vniversorum igitur noticiam harum serie volumus peruenire: quod nos attendentes et circumspicientes fidelitates et fidelium seruiciorum merita ac effusiones sanguinum Nicolai filii Myke nobilis iobagionis castri Crisyensis, qui, dum excellentissimus princeps dominus Lodouicus dei gracia inclitus rex Hungarie sticatum Venetorum capitelium inimicorum suorum ante Jadram constitutum die Sabati post festum beatorum Petri et Pauli apostolorum vna cum sua et suorum baronum ac nostra potencia et gente expugnari fecisset, wlnera mortifera per ictus sagittarum pro exaltacione honoris regiminis sub nostro vexillo viriliter in se resumpmere non formidauit, eundem Nicolaum filium Myke et possessiones suas vbilibet existentes pro ipsius fidelitate ab fidelium seruiciorum meritis ac effusionibus sanguinum eius in persona regia maiestate et auctoritate eiusdem nobis concessa, a iobagionatu predicti castri Crisyensis penitus et in toto excipientes et eximentes in cetum et numerum nobilium seruicium regalium et nostrorum de gracia speciali duximus agregandum et collocandum, ita vt a modo et dein-

ceps idem Nicolaus filius Myke eadem prerogatiua nobilitatis libertate, qua ceteri nobiles seruientes regales et nostri in partibus Sclauonie existentes perfruuntur, perpetuo gaudeant et perfruantur sine lese in filios filiorum suorum et heredes, vt igitur huius nostre libertatis donacio eidem Nicolao et heredibus suis perpetuo possit perdurare, presentes eidem concessimus litteras nostras priuilegiales pendentis sigilli nostri munimine roboratas. Datum in eodem exercitu nostro ante Jadram in octauis festi beatorum Petri et Pauli apostolorum anno domini MCCCXL sexto. — Nos itaque iustis et iuri consonis petitionibus eiusdem Nicolai filii Myke nobis prorrectis iamdictum priuilegium dicti domini bani super dicta exempcione et translacione a iobagionatu ipsius castri Crisyensis rite et legitime ac sine omni suspicione emanatum fore conspicientes, quoad omnes sui continencias de verbo ad verbum presentibus insertum simul cum prenominata exempcione per eundem dictum dominum banum expressam in eodem gratanter acceptamus, approbamus et ratificamus ducalique auctoritate eidem Nicolao filio Myke nec non Gregorio fratri suo ex nostra gracia pro suis fidelibus seruiciis exempcionem annuentes prenotatam, ita vt et ipse vna cum possessionibus suis a iobagionatu et castro modo simili exemptus et in cetum et numerum nobilium regni collocatus et agregatus per nos habeatur ac more ipsius domini bani eosdem a dicto iobagionatu honore, seruicio et solucione qualibet ipsius iobagionatus castri predictos Nicolaum et Gregorium filios Myke ac eorum heredes, successores et posteritates simul cum vniuersis possessionibus eorum vbilibet existentibus pure in perpetuum eximentes presentis privilegii nostri patrocinio mediante. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes eidem concessimus litteras nostras priuilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus magistri Georgii aule nostre prothonotarii, comitis et castellani nostri de Orbaz, dilecti et fidelis nostri, quinto kalendas mensis Decembris anno dominice incarnationis MCCCL tercio, ducatus autem nostri anno primo. Nos igitur donacioni et confirmacioni eiusdem domini ducis Stephani domini et consortis nostri karissimi felicis memorie derogare nolentes sed potius adherere ad petitionem eorundem Nicolai et Gregorii filiorum Myke, ipsum priuilegium eorum per eundem dominum ducem consortem nostrum karissimum super premissis emanatum, non abrasum nec cancellatum neque in aliqua sui parte viciatum, de verbo ad verbum presentibus inseri facientes perpetuo valere confirmamus et ad eiusdem rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes litteras nostras concessimus priuilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri domini Petri prepositi ecclesie Castriferrei et cancellarii nostri in die festi beatorum Fabiani et Sebastiani martirum, anno domini MCCC quinquagesimo quinto.

Završujući ovaj članak, spomenuti ćemo u malo riječi, kojoj li je hrvatskoj porodici pripadao Nikola, sin Myke (Mihajla), koji je od bana Nikole dobio plemstvo. Iz isprava, koje se čuvaju u istom arhivu jugoslavenske akademije, doznajemo, da je on pripadao porodici, koja je nosila pridjevak „de Raven“, te koja ishodi od Isaka „de Raven“. Rodopis ove porodice do vremena Nikolina je slijedeći:

Isak

Jakša ban 1244					Junk	
Pavao 1261.	Petar 1261. 1297.	Mihael 1261. 1297.	Matija Nikola de Raven		Ivan	Beke
Stjepan 1306	Jakob 1297. 1322.	Mihael 1297. 1306.	Gregor 1353.	Nikola 1346.	Ivan	
Pavao 1374	Petar	Bogdan. Petar, kanonik 1381		Andrija. Pavao.	Mirko 1374.	Pavao. Dioniz.
Margareta.	Ivan 1377.	Dionis 1350.	Nikola 1377.	Petar 1350.	Mihael 1350.	Nikola de Vrbouch Praotac potonjih „Borotva de Vrbvch“ (Britvići)
					Nikola	Ivan
					de Cirkvena Pradjedovi porodice „de Cirkvena“ (Mykhecz)	

Porodica Ravenskih držala je već u XIII. vijeku posjede u Cirkveni, Ravnu i dr. u županiji križevačkoj. U Ravnu sagradiše mali kašteo. Mihajlo de Raven bijaše protonotar kraljevine Slavonije, te je g. 1425 od kralja Sigismunda dobio grb. Porodica „Raven“ izumrla je u muškoj lozi u drugoj polovici XVI. vijeka.

Emilij Laszowski.

„EX LIBRIS“ ZAGREBAČKOGA BISKUPA ALEKSANDRA ALAGOVIĆA.

U biblioteci nadbiskupskoga sjemeništa zagrebačkoga nalazi se na koricama knjige „Tractatus de sanctissima Trinitate, autore D. Carolo Vuitasse. Pars prima. Posonii 1788. bakrorezni „ex libris“ sa grbom braće Aleksandra, Mirka i Ladislava Alagovića. Otisnut je na 0·13^m visokom i 0·09^m širokom papiru, a prikazuje nam se ovako (sl. 59.): U štitovu polju stoji na srednjem od tri jednako visoka brijega na desno (heraldički) okrenut golub, koji u kljunu natrag zakrenute glave drži prsten. U gornjem desnom uglu štitovu nalazi se polumjesec, a u lijevom veliko sunce. Na štitu počiva napred okrenuta okrunjena kaciga, a na njoj stoji na desno okrenuta odjevena svinuta ruka, koja drži zavinutu sablju sa krsnicom (Kreuzesgriff). Sa objih strana kacige spušta se niz štitove strane akantovo lišće, a ispod štita napisan je na zavinutoj vrpici napis: *Fraterum Alexandri Emerici et Ladislai Alagovich*. Knjiga je došla u sjemenišnu biblioteku sa knjigama, što ih je ovoj knjižnici biskup Alagović poklonio.

Dr. Ivan Bojničić je u svojem lijepom djelu „Der Adel von Kroatien und Slavonien“ na t. 2. priopćio i grb obitelji Alagovića, ali se njegov nacrt bitno razlikuje od ovdje priopćenoga. Tamo je golub na desno okrenut i ima gore zvinuta krila, a kod nas zakreće glavu na lijevo, a krila mu pristaju uz tijelo. Po Bojničićevom opisu znademo, da je golub bio bijele boje sa crvenim nogama, da su brijegovi zelene, polumjesec srebrene, a sunce i prsten zlatne boje.

Plemićka porodica „Alagovića“ obitavala je negda u Slavoniji, gdje je posjedovala velika imanja, no bojeći se provala turskih u Slavoniju, preseli se u Ugarsku, poimence u županiju nitranjsku i požunsku. Slavonski su Alagovići imali predikat „de Dobrotin“ i Alagova kula“, te od njih potječe i zagrebački biskup Aleksandar Alagović.

Aleksander Alagović ugleda svjetlo života u nitranjskoj županiji, u mjestancu Manighi 30. prosinca 1760. od oca Ladislava i majke Anke rođene Manighe. Poodrasav Aleksander, poslaše ga roditelji u pučku školu, koju svrší dobrim uspjehom, a pokazujući osobitu volju za svećenički stalež dadoše ga u gimnaziju, koju svrší dijelom u Njitri, a djelom u Trnavi. Kao sedamnaestgodišnji mladić bijaše već klerikom — slušao je filozofiju u Njitri, a bogosloviju u budimpeštanskom centralnom sjemeništu, gdje bude nakon svršenih bogoslovnih nauka, položiv stroge ispite, ovjenčan doktorskom lovorikom iz bogoslovije. Reden u svećenika mjeseca prosinca 1784. bude poslan u Požun za profesora i nadstojnika duhovne mladeži, koju je čast kroz tri godine obnašao. Kao nadstojnik mladeži stekao si je veliku ljubav u srcima svojih gojenaca radi svojih lijepih vrlina i

plemenita srca. Kako bijaše mlad, a uz to uček čovjek svrati na sebe pozornost svojih glavara, poimence njitranskog biskupa Franje Fuchsa, koji ga 1789. imenova svojim tajnikom, a 1790. podijeli mu župu u Močonaku. Ovdje podigne svojim revnovanjem, a troškom biskupovim iz temelja ubožnicu i župni stan. No ovdje ne osta dugo, jer ga raznim novim častima odlikovaše. Dok je još bio župnikom u Močonaku, bude najprije imenovan profesorom, a ne dugo iza toga (1791) i rektorom njitranskog sjemeništa. Za zasluge, što ih steče u tom svojstvu, nastojeći oko boljka mladega svećenstva i uređenja sjemenišne zgrade, bude imenovan kanonikom njitranskim. Istodobno povjeriše mu župu u trgovištu Galanthe, gdje je svojim troškom i milodarima pobožnih župljana podignuo u brzo iz temelja novi župni dvor, učionu i ubožnicu. Radi ovijeh zasluga imenova ga car Franjo II. kanonikom požunskim, a grad Požun svojim župnikom. No ne osta ni ovdje dugo, jer ga već god. 1809. isti car Franjo II. imenova kanonikom ostrogonskim, te mu istodobno povjeri i upravu centralnog sjemeništa u Pešti.

U to vrijeme pada i provala Francuza u zemlje carevine austrijske. Od kako su Francuzi pod Napoleonom I. koncem 1805. provalili u Dalmaciju, a 1810. posjetili i jedan dio naše uže Hrvatske, bilo se bojati, e će se rascijepati zemlje carevine austrijske, a kako je Alagović nastojao oko toga, da se to ne zbude, bude za ove zasluge već 1810. imenovan naslovnim biskupom rozonenskim i dodijeljen ugarskom namjesničkom vijeću na službovanje. Njegovom inicijativom sagrađena je sada bolnica u Pešti, a uprava njezina povjerenjena milosrdnoj braći. Za ove zasluge bude Alagović odlikovan čašću referendara i tajnim dvorskim savjetnikom kod ugarske kancelarije, koju je čast kroz sedam godina na opće zadovoljstvo vršio, kad no ga 1821. nadariše vranskim prioratom i čašću prepošta kaptola zagrebačkoga, a 1828. posta locumtenens (banski namjesnik) i tajni dvorski savjetnik.

16. prosinca 1827. umrije veliki biskup zagrebački Maksimilijan Vrhovac, a već 18. listopada 1829. imenovan bi mu nasljednik u osobi Aleksandra Alagovića. Slijedeće godine 1830. na 30. svibnja bude Alagović u Kaloči posvećen i 25. srpnja u Zagrebu svečano ustoličen. Kao biskup zagrebački stekao je Alagović velikih zasluga kako za čitavu biskupiju, tako i za samu prvostolnu crkvu i svoj biskupski dvorac, Naložio je, da se imadu svećenici svake godine po dva puta

Sl. 59. „Ex libris“ zagrebačkoga biskupa Alagovića i njegove braće.

u svojim arcidakonatima sastajati na t. zv. „coronae“, gdje će raspravljati o bogoslovnim pitanjima i o potrebama svojih vjernika. Kao „locumtenens banalis“ mnogu je važnu odredbu izdao za upravu naše kraljevine. Svoj biskupski dvorac uredio je prema modernome ukusu, osušiv poveći potocić, koji je pokraj dvorca tekao. Ovećom svotom novaca pripomogao je, da se sabornica raširi i poljepša. Ugledav se u primjer svoga predšasnika biskupa Maksimilijana Vrhovca, koji je u Zagrebu osnovao sirotište, kupi Alagović od Isusovaca za 60.000 for. njihov samostan u Požegi i preuredi ga za odgojilište, i to za 20 dječaka i 6 djevojčica (danas se u tom zavodu odgajaju samo dječaci). Taj zavod postoji još i danas, te je od sadanjeg nadbiskupa Jurja Posilovića nešto proširen.

Godine 1826. predložio je tajnik i virtuoz grofa Erdödyja Đuro Dragutin Wiesner pl. Morgenstern (kasnije koralista kod stolne crkve u Zagrebu) biskupu Vrhovcu, prepoštu Alagoviću i kanoniku grofu Sermageu, da se osnuje u Zagrebu filharmonično društvo. Biskupu se ta misao osobito svidala, te je toplo preporučio prepoštu Alagoviću. Taj nagovori Wiesnera, da sastavi pravila za zagrebačko filharmonično društvo, koja će se podastrijeti vladi na odobrenje. 5. svibnja 1827. budu od ugarskog namjesništva pravila potvrđena, za malo i društvo osnovano, a Alagović bude tome društvu osnivatelj i pokrovitelj.

Alagović volio je znanostima i umjetnostima, te je njegovim troškom štampano u Zagrebu kod Fr. Suppana 1831. „Čtenje i Evangelium za vse nedelje i svetke celoga leta za potrebuvanje slavne biskupije zagrebačke“ u 8°. God. 1834. na sam Božić odpjeva u zagrebačkoj stolnoj crkvi svoju zlatnu misu velikim slavljem. Živeći skromno i pobožno umrije 18. ožujka 1837. od kapi, te ga sahraniše u stolnoj crkvi.

Zlatko Kolander.

NEKOLIKO NAŠAŠĆA NOVACA NA SKUPU U HRVATSKOJ I SLAVONIJI.¹

Dodatak k V. Našašće italskih i afrikanskih novaca u Mazinu.

Iz ovoga zanimivoga našašća, od kojega je zauzimanjem presvijetloga g. velikoga župana B. Budisavljevića Prijedorskoga najveći dio došao u narodni muzej, ostalo je dosta komada i u privatnim rukama koje u Mazinu, a koje u nekim drugim mjestima u okolici. Gosp. Dr. K. Patsch, kustos bosansko-hercegovačkoga muzeja, upozorio me je, da je među ostalim vidio u g. Omčikusa u Lovincu jedan kampanski semis grave, koji među muzejskim novcima iz mazinskoga našašća nije bio zastupan.² Kako bi bilo potrebno, da mazinski skup u narodnom muzeju bude što potpunije zastupan, obratio sam se na presv. g. velikoga župana Budisavljevića sa molbom, da on kod vlasnika u prilog muzeja intervenira. Presv. gospodin se je molbi kao uvijek rado odazvao, ali g. Omčikus nije mu onoga semisa mogao predati, jer ga je već bio poklonio nekomu gospodinu Hadžiju u Zagrebu. Tim povodom poslala je međutim kr. kotarska oblast u Gračcu posredovanjem presvijetloga gospodina velikoga župana narodnomu muzeju više komada iz mazinskoga našašća, koje je moglo pokupiti, a među njima nekoliko, kakovih u prijašnjim pošiljkama nije bilo.

Više komada iz mazinskoga skupa (2 aes rude, 2 asa, 3 numidska, 6 kartaških i 1 egipatski novac) darovao je naknadno muzeju još g. Josip Rebernjak u Zagrebu, a najznatniji komad (velik ulomak aes signatum) iz toga našašća dobio je taj zavod hvale vrijednim nastojanjem g. Frana Šabana, kr. kotarskoga pristava u Ogulinu, u zamjenu od g. Jurkovića, kanceliste u Ogulinu, koji u svojoj zbirci ima i više drugih komada iz mazinskoga skupa.

Nakupilo se je dakle toga toliko, da bi bilo opravdano taj dodatak napisati, sve da nije među tim novcima onako zanimiv komad kao što je to ovaj aes signatum g. Jurkovića. U slijedećim recima opisujem novo pridošle novce, a dodajem još i nekoliko primjedaba k prije opisanim novcima:

Rim. Aes rude I. Komadi bakra nepravilna oblika:

Br. 234. 360 gr. Br. 236. 113·5 gr. Br. 238. 66·5 gr.
235. 136·5 gr. 237. 75·5 gr.

Rim. Aes rude IV. Pločasti komadi (ulomci):

Br. 60. 79·4 gr. Br. 61. 47·7 gr.

¹ I—IV. u Vjestniku n. s. I. str. 96 i sl., V—VII ² Narodni muzej ima u ostalom dva komada
u Vjestniku n. s. II. str. 42 i sl. toga novca, ali ti nisu kod nas nadeni.

Rim. Aes rude. V. Pogačasti komadi:

Br. 72. 385·5 gr. Br. 73. 199 gr. Br. 74. 95·5 gr. Br. 75. (ulomak) 85·7 gr.

Kod br. 72. zanimiva je pojava, da se na jednoj strani nalazi odeblja naslaga olova. Čini se, da je bila namjera lijevača, da bakar legira sa olovom, a možda i sa drugim kovinama, ali mu taj pokušaj nije uspio.

Rim. Aes signatum X. Tronog (doljnji dio). Sl. 60.

Ječmeni klas (doljnji dio), a sa svake strane po jedna velika krugljica. Sl. 61.

Duljina 0·08, širina 0·09, najveća debljina 0·022, težina 760 gr. Na strani tronoga komad je ponešto pupčast, a na strani klasa više ravan. Pokriva ga crnkasta patina, a mjestimice zeleni i smeđecrveni oksid. Potonji potječe bez sumnje od željeza.

Od ovoga kvadrilatera poznaje Garrucci (*Le monete dell' Italia antica t. XV. 2*) jedan ulomak gornje strane iz skupnoga našašća u Vulciju, koji se nalazi u Kircherijanskom muzeju u Rimu. Poradi neznatnosti toga ulomka, nisu numizmatičari, koji su se s njime bavili, mogli ustanoviti likove toga kvadrilatera. Tako je Čavedoni¹ kotao tronoga držao posudom, koju on nazivlje diotom, a Mommsen (*Hist. de la monn. I. Annexes p. 331*) ga nazvao amforom. Garrucci (n. d. p. 9.) prvi je prepoznao, da su to ostanci tronoga. Lik druge strane dosele nije nitko prepoznao. Dočim se Mommsen ograničuje na to, da ih nazove kosim crtama, Garrucci ih smatra perjem Pegazovih krila ili još rade perjem orlovih krila. Iz mazinskoga komada sada doznajemo, da je sve to nagađanje neispravno, a da lik prikazuje ječmeni klas.

O vremenu, kada je saljeven kvadrilater, kojemu spada vulcijski ulomak, istaknuo je Milani (*Aes rude, signatum e grave u Rivista ital. di num. IV. p. 76*) hipotezu, koja sada dakako sama po sebi pada, pošto mazinski ulomak dokazuje, da onaj jedan lik ne prikazuje orla nego klas. Milani taj kvadrilater dovodi u savez sa Pyrrhovim vremenom i zauzećem Krotona i datira ga godinom 277 pr. Kr. Sve kada bi Milanijevi nazori o hronologijskom raspoređaju kvadrilatera bili ispravni, moralo bi probuditi opravdanu sumnju, da li je slobodno jedan kvadrilater, koji ima lik tronoga, hronologijski tako daleko staviti od srodnih komada sa istim tipom, kako to Milani čini. Po Milanijevu nazoru su kvadrilateri sa tronogom i sidrom najstariji, te ih on datira godinama 453(?), 433, 399 i 396—392. Razmak od barem 85 godina od najmlađega komada sa tronogom i sidrom do komada sa tronogom i klasom svakako je preznatan, a da ne bi probudio sumnju u ispravnost toga Milanijeva hronologičkoga raspoređaja, koji se i onako mora smatrati samo pokušajem, kojemu manjka pravi temelj. Po tomu, što su kvadrilateri u opće veoma rijetki, mnogo je vjerojatnije, da ih se je lijevalo samo u kratkom razdoblju, a Dressel² misli, da je to moglo biti oko g. 350 pr. Kr.

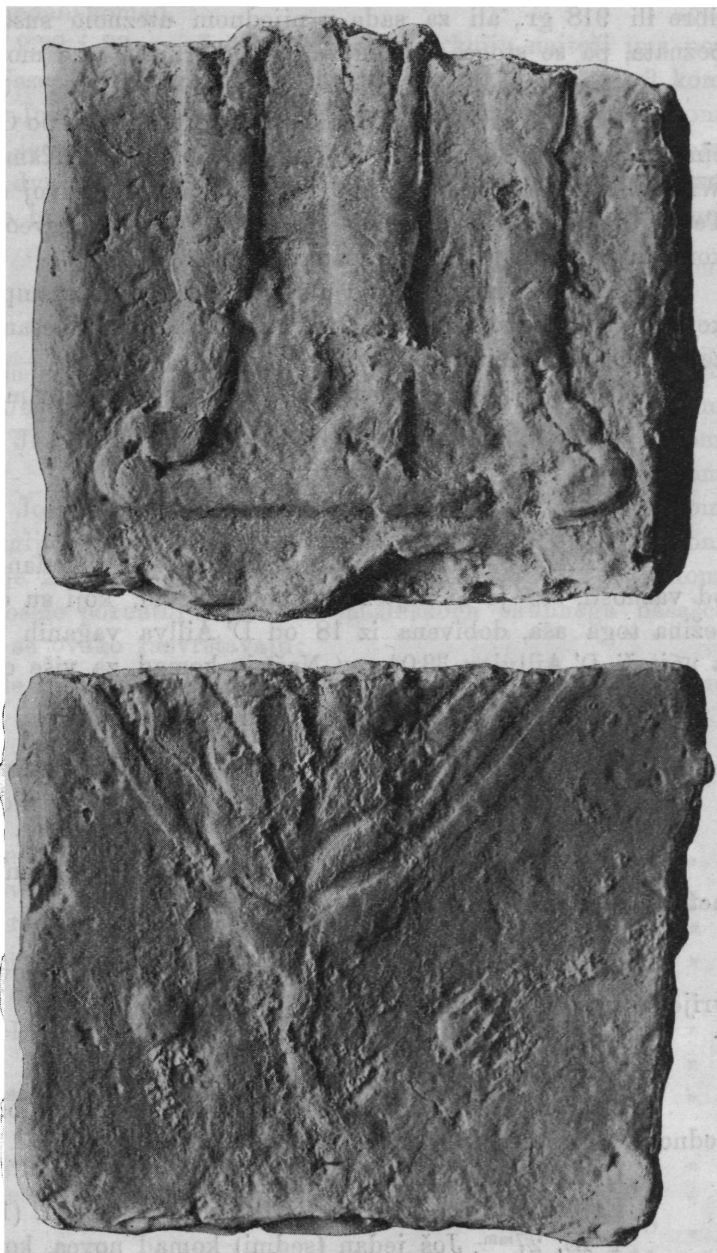
Mazinski ulomak važe 760 grama, dakle po prilici 2 rimske libre i skoro 4 uncije. Kako je ovo nešto manje od polovice cijeloga kvadrilatera, to nema

¹ Fr. Carellii numorum Italiae veteris tabulas CCII edidit Cael. Cavedonius. Lipsiae 1850. t. XXXIX, 2.

² Beschreibung der ant. Münzen der kgl. Museen zu Berlin III, p. IX.

sumnje, da je potpuni komad bio saljeven približno na težinu od 5 libara, što bi odgovaralo težini od 1637 grama. Iskustvo nas međutim poučava, da tu suponiranu zakonitu težinu nema nijedan od sačuvanih kvadrilatera, pa da ih ima više, koji su ili znatno teži (najteži 1898·14 gr.) ili laglji (najlaglji 1347·8 gr., jedan dapače 1141·6 gr.). Valjda dakle nitko nije bio obvezan, da taj novac prima bez vage. Potpunih kvadrilatera sa tronogom i sidrom, koji su ovomu mazinskomu ulomku najbliži, svega je poznato četiri, i to tri iz našašća u La Bruni, kojima je težina 1830·5, 1677·2 i 1543·7¹ gr., i jedan iz Genzana u britkom muzeju težak 1495·6 gr. Od prilike sličnu težinu biti će da je imao i potpuni kvadrilater, od kojega je naš mazinski komad najznatniji dosele poznati ulomak.

Neprotumačeno ostaje znamenovanje onih dviju krugljica, koje se nalaze postrance do klasove stapke. Sudeći po vulcijskom ulomku na potpunom ih kvadrilateru nije bilo više nego te dvije. Nešto sličnoga i to opet u dvostrukom broju ima na drugom jednom kvadrilateru iz Vulcija sa dva kokota na jednoj, a

Sl. 60. i 61. Aes signatum iz Mazina. Nar. vel.

¹ Ovo je primjerak berlinskoga muzeja, kojemu je po Milaniju težina 1544·5 gr.,

dočim je u berlinskom katalogu zabilježeno 1543·7 gr.

dva trozuba i dva delfina na drugoj strani. Na strani kokota izražene su tu dvije osmerotrake zvijezde sa krugljicama u središtima.¹ Moguće je, da te krugljice i zvijezde označuju dvije jedinice jednoga nominala. Takova jedinica iznosila bi 2½ libre ili 918 gr., ali za sada u nijednom uteznom sustavu nije takova jedinica poznata, pa se stoga znamenovanje tih krugljica ne može ustanoviti.

Campania. *Aes grave.*

Sextans sa školjkom i kaducejem, koji sam po Garrucciju dodijelio Sabinima (Vjesnik n. s. II. str. 59), spadati će prije u Kampaniju (sr. Friedländer u Wiener Num. Ztschr. I. p. 260 i sl.), pa pripada prvoj od šest kampanjskih serija. Teška uncija, koju sam mislio prepoznati u jednom veoma oštećenom mazinskom komadu, po svoj prilici ne spada ovamo.

Nasuprot mogu ovdje uvrstiti jedan teški kampanjski semis šeste serije, koji je po svjedočanstvu g. Dra. Patscha, kustosa bosansko-hercegovačkoga muzeja nađen u Mazinu:

Æ; ?^{mm.} ? gr. — Pegaz na desno, pod njegovim trbuhom **S**.

Pegaz na lijevo, pod njegovim trbuhom **2**.

Garrucci n. d. tab. XXXIV, 2.

Rim. Reducirani asi.

Biljeg: Grif. Uncijalan (?) as.

11. Æ; 35—33^{mm.}; 35·25 gr. (sic!). — Još jedan primjerak, koji je stoga od važnosti, što je to najteži komad od svih, koji su dosele poznati. Prosječna težina toga asa, dobivena iz 18 od D' Aillya vaganih komada, iznosi 25·76 gr. a najteži D' Aillyjev 33·04 gr. Naš je komad za više od 2 gr. teži.

D' Ailly n. d. II₂ tabla LXVIII, 5

1 kom.

Monogram **A** (Atilius?). Uncijalan as.

16. Æ; 32—31^{mm.}, 25·07 gr. — Još jedan drugi primjerak, ali sa **ROMA**.

21. Æ; 32^{mm.}, 30·5. gr. Još jedan sekstantarni as monetara Q. Marcija Libona.

1 kom.

23. Æ; 31^{mm.}, 22·8 gr. Još jedan nešto prelagan sekstantarni (?) as monetara Papirija Turda.

1 kom.

Biljeg: Sidro. Sekstantarni as.

31. Æ; 34 i 32^{mm.}, 36·6 i 36 gr. — Obični likovi; desno od broda sidro; vrijednosni znak iznad broda.

D' Ailly n. d. II₂ tabla LXVIII. 5.

2 kom.

Biljeg: Meta iz cirka. Sekstantaran as.

32. Æ; 32^{mm.}, 36·6 gr. — Obični likovi; iznad broda meta iz cirka, a vrijednosni znak desno od broda. Napis **ROMA**.

D' Ailly n. d. II₂ tabla LXXII. 9.

1 kom.

Egipat. Ptolemaeus VIII. Euergetes II. (170—117).

4. Æ; 27^{mm.} Još jedan (sedmi) komad novca, kovana u Kyreni između g. 156—146.

Sr. Brit. Mus. Cat. p. 94 br. 80—81.

1 kom.

¹ Garrucci n. d. t. XVIII.

Kartaški novci.

1. Æ; 44 ^{mm} . Još jedan veoma izlizan komad.	
4. Æ; 21 ^{mm} . Još jedan komad.	1 kom.
18. Æ, 44 ^{mm} , 96, 93·2 i 93 gr. Još tri komada, od kojih najteži ima pod konjskim trbuhom polumjesec, a najlaglji slovo (Karthago 11)	3 kom.
19. Æ; 29—26 ^{mm} . Još deset komada sa nejasnim biljezima	10 kom.
35. Æ; 28 ^{mm} . Još jedan komad.	1 kom.
36. Æ; 26 ^{mm} . Još dva komada.	2 kom.
45. Æ; 26 ^{mm} . Kao br. 19—40, ali med prednjim i stražnjim konjskim nogama znak 	1 kom.

Numidski novci.

2. Æ; 26 ^{mm} . Još jedan komad sa stupajućim konjem.	1 kom.
9. Æ; 26—24 ^{mm} . Još dva komada.	2 kom.
13. Æ; 26—25 ^{mm} . Još četiri komada sa krugljicom pod konjevim trbuhom.	4 kom.
15. Æ; 26—25 ^{mm} . Još četiri komada sa nejasnim biljezima.	4 kom.
16. Æ; 27 ^{mm} . Krugljica među prednjim konjevim nogama.	1 kom.
17. Æ; 26 ^{mm} . Dvije krugljice pod konjevim trbuhom.	1 kom.

Broj svih meni dosele poznatih novaca iz mazinskoga skupnoga našašća iznosi 1408 komada, koji se ovako razvrstavaju:

Italija. Aes rude nepravilna oblika (I.)	238 kom.
" " " poluvaljkaste šipke (II.)	10 "
" " " Bari (III)	72 "
" " " pločasta oblika (IV.)	61 "
" " " pogačasta oblika (V.)	75 "
" Aes signatum	19 "
" Aes grave	3 "
" Rimski reducirani asi	39 "
" Campania rimska	1 "
" Salapia Apuliae	1 "
" Teate Apuliae	2 "
" Incerti	2 "
Sicilija. Syracusae	4 "
Grčka. Caphyae Arcadiae	1 "
Egipat. Ptolemaeus VIII. Euergetes II.	15 "
" Ptolemaeus X. Soter II.	12 "
Karthago	505 "
Numidija. Starija serija	11 "
" Mlada serija	317 "
Ulomci uresnih predmeta i nakita	20 "

Dodatak. G. Fran Šaban, kr. kotarski pristav i muzejski povjerenik u Ogulinu dostavio je muzejskomu ravnateljstvu jedan komad Aes rude nepravilna

oblika (vrsta I. b. r. 239) iz Mazina. Pošto se je činilo, kao da taj komad sastoji od željeza, predao sam ga g. prof. Kišpatiću, koji ga je po svom asistentu g. Mati Vrgoču dao analizovati. Kvalitativna analiza je dokazala, da komad ima posve neznatnih tragova željeza i sumpora, nešto malo olova i arsena, a u glavnom da sastoji od bakra, antimona i niklja. Komad teži sada 617 gr.

VIII. Našašće rimskih carskih denara kod Sv. Petra na Mriježnici

(kotar Karlovac).

Godine 1896. predao je g. Laszowski, pristav kr. zemaljskoga arkiva, kao dar g. Ivana Jakovčića, kapelana u Gradini u Slavoniji, osam komada srebrnih rimskih novaca, koji navodno potječu iz okolice Sv. Petra na Mriježnici. Poblizi se podaci nisu mogli dobiti. Kako ovi novci imaju posvema jednako vanjsko lice i kako spadaju svi u jedno doba, to ne može biti sumnje, da su bili sastavni dio većega skupnoga našašća, koje je bilo zakopano negdje u prvom četvrtu III. stoljeća poslije Krista.

Novci, koji su dospjeli u narodni muzej, ovi su:

M. Aurelius (161—180).

1. M ANTONINVS—AVG TR P XXVII. Carevo poprsje, ovjenčano lovorom i odjeveno plaštom, na desno.

IMP·VI—COS III. Na desno stupajuća Nika sa vijencem u desnoj i trofejem u lijevoj ruci.

Kovan g. 926. (173 posl. Kr.).

AR; promjer 18^{mm}, tež. 2·67 gr.

Cohen Monn. imp. III.² str. 27 br. 262.

Septimius Severus (193—211).

2. L SEPT SEV PERT—AVG IMP VIII. Careva lovorom ovjenčana glava na desno.

ARAB ADIAB—COS II PP. Na lijevo stupajuća Nika sa vijencem i trofejem.

Kovan g. 949. (196 posl. Kr.).

AR; promjer 18^{mm}, težina 2·38 gr.

Cohen n. d. IV.² str. 8 br. 51.

3. S prijeda isto, ali sa IMP VIII.

HERCVLI—DEFENS. Na desno okrenut gol Herakles sa lavljom kožom na lijevom ramenu upire se o svoj buzdovan, a u lijevoj ruci drži luk.

Kovan g. 950 (197 posl. Kr.).

AR; promjer 16^{mm}, težina 3·39 gr.

Cohen n. d. IV.² str. 26 br. 212. (4 fr.).

4. SEVERVS—PIVS AVG. Careva lovorom ovjenčana glava na desno.

P M TR P XIII—COS III P P. Na lijevo okrenuti Ares sa kacigom na glavi, Nikom u desnoj i okrenutim kopljem u lijevoj ruci.

Kovan g. 958 (205 posl. Kr.).

AR suvremeni falzifikat sa bakrenom animom; promjer 17^{mm}, težina 1·81 gr.

Cohen n. d. IV.² str. 49 br. 471.

Julia Domna, supruga Septimija Severa († 217.)

5. IVLIA—AVGVSTA. Odjeveno poprsje caričino na desno.

PIETAS—PVBLICA Koprenom zastrta božica pobožnosti, dižući obje ruke, stoji na lijevo okrenuta pred urešenim žrtvenikom, na kojemu gori vatra.

AR; promjer 19^{mm}; težina 3·01 gr.

Cohen n. d. IV.² str. 118 br. 156.

6. IVLIA·AVGVSTA. Odjeveno caričino poprsje na desno.

PVDI—CITIA. Božica sramežljivosti sa koprenom na glavi, sjedeći na lijevo okrenuta i naslonjena na svoje sjedalo, prinosi desnu ruku k svojim grudima.

AR; promjer 19^{mm}; težina 3·20 gr.

Cohen n. d. IV.² str. 119 br. 168.

7. Napis i lik kao kod br. 5.

VENVS VICTRIX. Polugola na lijevo okrenuta Aphrodita, koja se lijevim laktom naslanja na stup, u rukama drži kacigu i palminu grančicu. Do njezinih noguh leži veoma izbočen štit.

AR; promjer 20^{mm}; težina 2·51 gr.

Cohen n. d. IV.² str. 123 br. 215.

Caracalla (197—217).

8. IMP CAE M AVR A—NT AVG P TR P. Ovjenčano i odjeveno carevićevo poprsje na desno.

FIDES PV—BLICA. Na desno okrenuta božica vjernosti sa dijademom u kosi, te svežnjem klasova u spuštenoj desnoj, a košaricom sa voćem u podignutoj lijevoj ruci.

Kovan 951 (198 posl. Kr.).

AR; promjer 19^{mm}; težina 2·37 gr.

Cohen n. d. IV.² str. 151 br. 82.

IX. Našašće rimskih srebrnih novaca kod Garčina

(kotar Brod na Savi).

Uz dopis od 4. veljače 1897. poslao je Josip Schwind, ratar u Garčinu ravnateljstvu arheološkoga odjela narodnoga muzeja 100 komada novaca, koje je 7. studenoga 1896., orući svoju njivu na Ruški u polju, u zemljanom loncu našao. Na upit toga ravnateljstva, nije li više toga novca našao i uputu, da na istom mjestu još potraži, ne bi li našao još koju posudu sa novcem, Schwind odgovori, da je u spomenutom loncu bilo 124 komada novca, od kojih je 24 komada porazdijelio, zadržavši si samo 8. Lonac, od kojega je ulomke poslao, da se je nalazio u zemlji u dubljini od 0·55 m. Po naputku muzejskoga ravnateljstva kopao je

Schwind opet na istom mjestu, gdje je prije novce našao, te ga sreća opet posluži. Samo 0'16 m. dalje naiđe na drugi razlupan lonac u 0'60 m. dubljine, a u njemu 128 komada novca, koje je sve muzeju na otkup poslao zajedno sa ulomcima lonaca, koji se nisu dali restaurirati. Iz pripisanoga nacrtu vidio sam, da je novac nađen u nekadanjem koritu potocića, koji, slijevajući se sa brda Garduna, prolazi u blizini Schwindove oranice. — Da je narodni muzej došao u priliku, da skoro cijelo našašće od Schwinda otkupi, zasluga je umirovljenoga činovnika g. Arsenijevića u Garčinu, koji je vlasnika nagovorio, da muzeju novce na uvid i otkup pošalje. Bilo je ljudi, koji su ga drugačije svjetovali, ali je vlastnik svakako ovako bolje prošao.

Novci garčinskoga našašća prikazuju nam srebrni novac, koji je u rimskoj državi oko g. 260 posl. Kr. u prometu bio. Veći dio skupnoga našašća sačinjavaju Antoninijani, koja se je vrsta novca počam od cara Caracalle (211—218.) u sve to većoj količini, ali i sve to lošijoj smjesi kovala. Od 228 komada je 220 (93 + 127) Antoninijana, uz koje se je iza sredine III. stoljeća još u prometu održao i stariji rimski denar od ponešto boljega srebra. U garčinskom skupu bilo je 8 (7 + 1) denara iz vremena od g. 188—238, dočim su Antoninijani svi kovani iza g. 238. Među Antoninijanima zanimivi su br. 30 (od Decija), 31 (od Etruscille), 33 (od Herennija Etruska) i 52 (od Voluzijana), koji su kovani na novcima (denarima) starijih careva. Ovakovo prekivanje starijega novca, dosta običajno u starijim grčkim općinama, u rimskom novčarstvu poznajemo samo u III. stoljeću. Novci efemernoga cara Regalijana, koji se je oko g. 262 u Moesiji podigao i njegove supruge Dryantille, svi su tako prekovani, a Th. Rohde¹ upozorio je i na dva novca Etruscille i Herennija Etruska u zbirci potpukovnika O. Voettera, na kojima se vidi isti postupak. Novci br. 30, 31, 33 iz garčinskoga našašća dokazuju, da to nije bilo slučajno, nego da su se u doba vladanja cara Decija stariji novci u većoj mjeri prekivali, a br. 52 nas upozoruje, da se je tako postupalo i u doba cara Galla i sina mu Voluzijana. Dok će biti za prekivanje u Regalijanovo doba, po svoj prilici razlogom pomanjkanje srebra i kratkoća vremena tako da se nije došlo do lijevanja pločica za kovanje novca, u Decijevo doba valjda su se prekivali većinom stariji izlizani novci manje vrijednosti (2 denara = 1 Antoninijanu), da kao Antoninijani zadobe veću zakonitu vrijednost. Težina Antoninijana i onako je već tako spala bila (od prvobitno 5'12 gr.). da je u sredini trećeg vijeka bila gotovo jednaka sa težinom neronskoga denara (od prvobitno 3'41 gr.). Herennijev novac (br. 33), težak 4'51 gr. i Voluzijanov (br. 52) težak 3'72 gr. kovani su valjda na izlizanim Antoninijanima kojega od njihovih predšastnika.

U garčinskom skupu su bili zastupani slijedeći vladari i članovi vladarskih porodica²:

Commodus	1	(1 + 0)	} Denari.
Septimius Severus	1	(1 + 0)	
Elagabal	2	(2 + 0)	

¹ Arch. epigr. Mitth. XVI. str. 241.

² Pripisani broj označuje broj komada, a bro-

jevi u zaporeci broj komada, koji su u prvom i u drugom loncu bili.

Julia Maesa	1	(0 + 1)	} Denari.
Severus Alexander	2	(2 + 0)	
Balbinus	1	(1 + 0)	
Gordianus III.	15	(6 + 9)	
Philippus pater	8	(3 + 5)	
Philippus filius	3	(3 + 0)	
Decius	3	(2 + 1)	
Etruscilla	2	(0 + 2)	
Herennius Etruscus	2	(1 + 1)	
Gallus	17	(8 + 9)	
Volusianus	10	(5 + 5)	
Aemilianus	1	(0 + 1)	
Valerianus	79	(35 + 44)	
Mariniana	1	(0 + 1)	
Gallienus	30	(9 + 21)	
Salonina	37	(18 + 19)	
Saloninus	7	(2 + 5)	
Valerianus iunior	3	(1 + 2)	
Macrianus iunior	1	(0 + 1)	
Quietus	1	(0 + 1)	

Najmlađi su dakle novci od cara Gallijena i njegove obitelji i od protucareva Makrijana mladega i brata mu Kvijeta, koji su zajedno sa svojim ocem starijim Makrijanom g. 260 u Orijentu carevima proglašeni. Oba Makrijana pogiboše na vojni u Traciji ili Iliriji protiv Domicijana, vojvode protucara Aureola (g. 262), a skoro iza toga je Odenat u Emezi smaknuo i Kvijeta. Kako su novci careva iz Makrijanove obitelji kovani tek od g. 260, garčinski skup nije mogao biti zakopan prije te godine, a sigurno nije ni mnogo kasnije, jer u njem nisu zastupani veoma obični novci iz kasnijega Gallijenovoga vremena. Najmlađi sigurno datirani novac je Valerijanov (br. 78) od g. 258, a jedan (br. 91) odnosi se na njegovu pobjedu nad Parčanima (g. 259). Veoma je dakle vjerojatno, da je garčinski skup zakopan oko g. 261, a vlasnik toga blaga imao je za zakopavanje dosta povoda u nesigurnim ratnim prilikama, koje su u ono doba vladale po cijeloj rimskoj državi, a napose u ilirskim pokrajinama, gdje su se u taj par podigla dva efemerna cara Ingenuus i Regalianus.

Zanimivo je, da je garčinski skup bio u skoro jednakom broju komada (124 i 128) pohranjen u dvije posude. Vjerojatno je, da to nije bilo slučajno. Vlasnik je valjda u svaki lonac metnuo jednak broj novaca, naime 128 komada, koji su reprezentirali stanovitu kupovnu vrijednost. Kako je vjerojatno, da se je iz rimske funte kovalo 60 ili 64 antoninijana,¹ ta je kupovna vrijednost iznosila valjda nominalno po dvije rimske funte.

Novci garčinskoga skupa, koji su došli u narodni muzej, jesu:

¹ Mommsen Gesch. d. röm. Münzw. str. 783.

Commodus (180—192). -

1. M COMM ANT P—FEL AVG BRIT. Careva lovorom ovjenčana glava na desno.

P M TR P XIII IM—P—VIII COS V PP. Božica Dikaiosyne (Aequitas) sa vagom u desnici, a rogom obilnosti na lijevoj ruci, stoji na lijevo okrenuta.

Kovan g. 941 od sagr. Rima (188 posl. Kr.).

AR; promjer 16^{mm}; težina 2·83 gr.

| 1 | —

Cohen monn. imp. III.² str. 302 br. 538.

Septimius Severus (193—211.)

2. SEVERVS—PIVS AVG. Careva lovorom ovjenčana glava na desno. FVNDATOR—PACIS. Na lijevo okrenuti car sa koprenom na glavi u podignutoj desnici drži uljičnu grančicu, a u spuštеноj lijevici knjigu.

Kovan između g. 951—954 (198—201 posl. Kr.)

AR; promjer 19^{mm}; težina 3·56 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. IV.² str. 25 br. 205

Elagabal (218—222).

3. IMP ANTONINVS PIVS AVG. Carevo lovorom ovjenčano i carskim plaštom odjeveno poprsje na desno.

P M TR P III COS III PP. Zračastom krunom okrunjeni Helios (Sol) stupajući na lijevo diže desnu ruku, a u lijevoj drži bič. Na lijevoj strani u polju osmerotraka zvijezda.

Kovan g. 973 (220 posl. Kr.).

AR; promjer 19^{mm}; težina 2·90 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. IV.² str. 338 br. 154.

4. IMP ANTO—NINVS AVG. Carevo lovorom ovjenčano i carskim plaštom odjeveno poprsje na desno.

SALVS—AVGVSTI Hygieia (božica zdravlja), hraneći zmiyu, koja se je obavila oko jednoga žrtvenika pred njom, i upirući lijevu ruku o krmilo, stoji na lijevo okrenuta.

AR; promjer 19^{mm}; težina 3·04 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. IV.² p. 348 br. 264.

Julia Maesa, Elagabalova baba († 223).

5. IVLIA MAESA AVG. Caričino poprsje na desno.

PVDICITIA. Božica sramežljivosti, držeći žezlo i raskriljujući desnicom svoju koprenu, sjedi na lijevo okrenuta.

AR; promjer 19^{mm}; težina 3·06 gr.

| — | 1

Cohen n. d. IV.² p. 395 br. 36.

Severus Alexander (222—235).

6. IMP C M AVR SEV ALEXAND AVG. Carevo lovorom ovjenčano i carskim plaštom odjeveno poprsje na desno.

P M TR P—II — C—OS P P. Ares, držeći uljičnu grančicu i koplje, stoji na lijevo okrenut.

okrenuta

Kovan g. 976 (223 posl. Kr.).

AR; promjer 20^{mm}; težina 3·36 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. IV.² p. 425 br. 231.

7. Prednja strana kao kod br. 6.

P M TR P III — COS P P. Na lijevo okrenuti car upire se lijevom rukom o žezlo, a u desnoj drži kruglju.

Kovan g. 977 (224 posl. Kr.).

AR; promjer 19^{mm}; težina 2·73 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. IV.² p. 427 br. 256.

Balbinus (238).

8: IMP-C D CAEL BALBINVS AVG. Carevo lovorom ovjenčano, carskim plaštom i oklopom odjeveno poprsje na desno.

PROVIDENTIA DEORVM. Božica providnosti, stojeći na lijevo okrenuta, pokazuje štapićem na kruglju do svojih nogu, a na lijevom ramenu nosi rog obilnosti.

AR; promjer 21^{mm}; težina 2·79 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. V.² str. 11 br. 23 (10 fr.)

Gordianus III. (238—244).

9. IMP GORDIANVS PIVS FEL AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i carskim plaštom odjeveno poprsje na desno.

AETER-N—ITATI AVG. Zračastom krunom okrunjeni Helios, stojeći na lijevo diže desnicu, a u ispruženoj ljevici drži kruglju.

AR; promjer 21^{mm}; težina 4·10 gr.

| — | 1

Cohen n. d. V.² str. 26 br. 41.

10. Prednja str. kao kod br. 9.

CONCORDIA MILIT. Na lijevo sjedeća božica sloge sa zdjelicom u desnoj, a dvostrukim rogom obilnosti na lijevoj ruci.

AR; promjer 23^{mm}; težina 4·06 gr.

| — | 1

Cohen n. d. V.² str. 28 br. 62 (2 fr.)

11. Prednja strana kao kod br. 9.

FELICITAS TEMPORVM. Božica sreće, sa kaducejem u desnoj i rogom obilnosti na lijevoj ruci, stoji na lijevo okrenuta.

AR; promjer 22^{mm}; težina 4·38 gr.

| — | 1

Cohen n. d. V.² str. 29 br. 81.

12. Prednja strana kao kod br. 9.

MARS PROPVG. Ares, sa kopljem u desnoj i štitom na lijevoj ruci, stupa na desno.

AR; promjer 23^{mm}; težina 4·17 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. V.² str. 36 br. 155. (2 fr.)

13 Napis kao kod br. 9. Carevo zračastom krunom okrunjeno i oklopom odjeveno poprsje na desno.

ORIENS AVG. Lik kao na stražnjoj strani br. 9.

Kovan valjda u Viminaciju (Kostolac u Srbiji).

- AR; promjer 22 i 21^{mm}. težina 4·37, 3·57 gr. | — | 2
 Cohen n. d. V.² str. 38, br. 167 (3 fr.)
14. IMP CAES M ANT GORDIANVS AVG. Poprsje kao kod br. 9.
 P M TR P II COS P P. U koprenu zamotani car, držeći u ljevici žezlo,
 žrtvuje na tronogu, koji je na lijevo od njega.
 Kovan g. 992 (239 posl. Kr.). | 1 | 1
 AR; promjer 23^{mm}, tež. 3·01, 2·69 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 42, br. 210.
 Oba komada od lošije smjese.
15. Prednja strana kao kod br. 9.
 P M TR P III COS II P P. Apollon, sjedeći na lijevo okrenut, drži u
 ispruženoj desnici lovorovu grančicu, a lijevu ruku upire o liru.
 Kovan g. 994 (241 posl. Kr.).
 AR; promjer 21^{mm}.; težina 4·60, 4·40 gr. | 2 | —
 Cohen n. d. V.² str. 46, br. 250.
16. Prednja strana kao kod br. 9.
 PROVID AVG. Božica providnosti, stojeći na lijevo okrenuta, drži lijevom
 rukom žezlo, a štapićem u desnici pokazuje na kruglju, koja leži do njezinih nogu.
 AR; promjer 23^{mm}.; težina 4·42 gr. | — | 1
 Cohen n. d. V.² str. 54 br. 296.
17. Prednja strana kao kod br. 9.
 SECVRITAS PERPETVA. Božica sigurnosti, stojeći prekrštenih nogu na
 lijevo okrenuta, drži u desnoj ruci žezlo, a lijevom se je uprla o stup.
 AR; promjer 21^{mm}.; težina 4·48 gr. | 1 | —
 Cohen n. d. V.² str. 57, br. 336.
18. Prednja strana kao kod br. 14.
 VIRTVS—AVG. Božica Virtus sa kacigom na glavi, stojeći na lijevo okre-
 nuta, desnom se je rukom uprla o štit, a lijevom o obrnuto koplje.
 AR; promjer 22^{mm}.; težina 4·12 gr. | 1 | — |
 Cohen n. d. V.² str. 64, br. 381.
19. Prednja strana kao kod br. 9.
 VIRTVS AVG. Ares, stojeći na lijevo okrenut, u desnoj ruci drži uljičnu
 grančicu, a lijevom se upire o koplje. Na lijevo do njegovih nogu stoji štit.
 AR; promjer 22^{mm}.; težina 4·59 gr. | — | 1 |
 Cohen n. d. V.² str. 65, br. 388.
20. Prednja strana kao kod br. 9.
 VIRTVTI AVGVSTI. Gol Herakles, podbočiv se desnom rukom, stoji na
 desno okrenut naslonjen na buzdovan, koji je upro na jednu pećinu.
 AR; promjer 23^{mm}.; težina 4·49 gr. | — | 1 |
 Cohen n. d. V.² str. 67, br. 404.

Philippus pater (244—249).

21. IMP M IVL PHILIPPVS AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno
 i carskim plaštom odjeveno poprsje na desno.

AEQVITAS AVGG. Božica Dikaiosyne (Aequitas) sa vagom u desnici, a rogom obilnosti na lijevoj ruci, stoji na lijevo okrenuta.

AR; promjer 23 i 21 mm.; težina 4.75, 4.65 gr. | 1 | 1 |
Cohen n. d. V.² str. 95, br. 9 (Tiskarska pogreška AVG mjesto AVGG).

22. Prednja strana kao kod br. 21.

ANNONA AVGG. Božica obilnosti, držeći u desnoj ruci tri klasa, a na lijevoj rog obilnosti, stoji na lijevo okrenuta pred mjericom (modius) punom klasja.

AR: promjer 22^{mm.}; težina 3.39 gr. | — | 1 |
Cohen n. d. V. str. 97, br. 25.

23. IMP PHILIPPVS AVG. Poprsje kao kod br. 21.

FELI—CITAS—IMPP u tri retka u lovor vijencu.

AR; promjer 21^{mm.}; težina 3.83 gr. | — | 1 |
Cohen n. d. V₂ str. 98, br. 39 (10 fr.)

24. Prednja strana kao kod br. 21.

LAETIT EVNDAT. Božica veselja, stojeći na lijevo okrenuta, drži u desnici vijenac, a lijevom se rukom upire o krmilo.

AR; promjer 24^{mm.}; težina 4.36 gr. | — | 1 |
Cohen n. d. V.² str. 101, br. 80.

25. Prednja strana kao kod br. 21.

P M TR P IIII COS P P. Božica sreće sa kaducejem u desnoj i rogom obilnosti na lijevoj ruci, stoji na lijevo okrenuta.

Kovan g. 1000 (247 posl. Kr.)
AR; promjer 23^{mm.}; težina 3.56 gr. | 1 | — |
Cohen n. d. V.² str. 108, br. 136.

26. Prednja strana kao kod br. 21.

ROMAE AETERNAE. Božica Roma sa malom Nikom na desnom dlanu, upirući se lijevom rukom o žezlo, sjedi na lijevo okrenuta. Do njezina prijestolja stoji okrugli štit.

AR; promjer 23 i 21^{mm.}; težina 4.13, 3.32 gr. | 1 | 1 |
Cohen n. d. V.² str. 111, br. 169.

Philippus filius (244—249).

27. M IVL PHILIPPVS CAES. Carevićevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.

PRINCIPI IVVENT. Po vojničku odjeveni carević sa krugljom u desnoj i obrnutim kopljem u lijevoj ruci, stoji na lijevo okrenut. Do njegovih nogu sjedi zarobljenik.

AR; promjer 22, 22 i 21 mm.; težina 4.10, 3.85, 3.34 gr. | 3 | — |
Cohen n. d. V.² str. 167, br. 57 (3 fr.).

Decius (249—251).

28. IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i oklopom odjeveno poprsje na desno.

DACIA. Dacija, stojeći na lijevo okrenuta drži u desnici štap, koji se gore završuje magarećom glavom.

AR; promjer 22^{mm.}; težina 3·73 gr. | 1 | — |

Cohen n. d. V.² str. 187, br. 16 (2 fr.).

29. Prednja strana kao kod br. 28.

DACIA. Dacija, stojeći na lijevo okrenuta, drži u desnici bojni znak.

AR; promjer 21^{mm.}; težina 3·92 gr. | 1 | — |

Cohen n. d. V.² str. 188, br. 27.

30. Prednja strana kao kod broja 28.

GEN ILLVRICI. Na pola goli genije, sa mjericom (modius) na glavi⁴ zdjelicom u desnoj i rogom obilnosti na lijevoj ruci, stoji na lijevo okrenut.

AR; promjer 22^{mm.}; težina 2·89 gr. | — | 1 |

Cohen n. d. V.² str. 190 br. 46.

Ovaj je novac kovan na starijem denaru, od kojega se raspoznaju na prednjoj strani neznatni tragovi glave, na stražnjoj lik na lijevo okrenute božice sa rogom obilnosti na lijevom ramenu, a od napisa samo slovo **S** iza njezinih leđa (možda felicitas?).

Etruscilla, Decijeva supruga.

31. HER ETRVSCILLA AVG. Caričino poprsje, sa dijademom u kosi, na polumjesecu na desno.

FECVNDITAS AVGG. Božica plodnosti sa rogom obilnosti na lijevoj ruci, stojeći na lijevo okrenuta, pruža desnu ruku spram dječaka, koji podignutih ruku pred njom stoji.

AR; promjer 22^{mm.}; težina 3·22 gr. | — | 1 |

Cohen n. d. V.² str. 209, br. 11.

Ovaj je novac kovan na novac S. Severa. Na prednjoj strani još se jedva poznaje trag napisa SEVERVS , a na stražnjoj lik Jupitera sa žezlom i munjom i napis P M COS III P P.

32. Prednja strana kao kod br. 31.

PVDICITIA AVG. Božica sramežljivosti, stojeći na lijevo okrenuta, drži žezlo u lijevoj ruci, a desnicom raskriljuje svoju koprenu.

AR; promjer 22^{mm.}; težina 3·17 gr. | — | 1 |

Cohen n. d. V.² str. 210, br. 17.

Q. Herennius Etruscus, stariji Decijev sin.

33. Q HER ETR MES DECIVS NOB C. Carevićevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.

CONCORDIA AVGG. Dvije rukujuće se ruke.

AR; promjer 22^{mm.}; težina 4·51 gr. | — | 1 |

Cohen n. d. V.² str. 216, br. 4 (3 fr.).

Na ovom novcu raspoznaju se tragovi napisa sa novca starijega doba⁴ ali nije moguće ustanoviti, kakov je bio prijašnji novac.

34. Prednja strana kao kod br. 33.

PIETAS AVGG. Na lijevo stojeći Hermes sa mošnjom i kaducejem u rukama.

AR; promjer 24^{mm.}; težina 3.93 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. V.² str. 217, br. 11.

Trebonianus Gallus (251—254).

35. IMP C C VIB TREB GALLVS P F AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.

ADVENTVS AVG. Car, jašeći na konju na lijevo, diže desnicu, a u ljevici drži žezlo.

Kovan g. 1005 (252 posl. Kr.).

AR; promjer 22—21^{mm.}; težina 4.15, 3.15 gr.

| — | 2

Cohen n. d. V.² str. 236, br. 2 (5 fr.).

36. IMP CAE C VIB TREB GALLVS AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.

AETERNITAS AVG. Božica vječnosti u podignutoj desnici drži kruglju, na kojoj stoji ptica feniks, a ljevicom pridržaje svoju odjeću.

AR; promjer 23^{mm.}; tež. 4.32 gr.

| — | 1

Cohen n. d. V.² str. 238, br. 13 (3 fr.).

37. Prednja strana kao kod br. 36.

ANNONA AVGG. Na desno okrenuta božica obilja stavlja lijevu nogu na kljun broda; desnicom se upire o veliko krmilo, a u ljevici drži dva klasa.

AR; promjer 21^{mm.}; tež. 3.86 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. V.² str. 238, br. 17.

38. Prednja strana kao kod br. 35.

FELICITAS PVDL (sic!). Božica sreće, sa kaducejem u desnoj i rogom obilnosti na lijevoj ruci, stoji na lijevo okrenuta.

AR; promjer 22^{mm.}; tež. 3.55 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. V.² str. 240, br. 34.

39. Prednja strana kao kod br. 36.

FELICITAS PVBLICA Božica sreće na lijevo okrenuta drži kaducej i žezlo upoprijeko, te se naslanja lijevim laktom na jedan stup.

AR; promjer 23^{mm.}; tež. 3.51 gr.

| 1 | —

Cohen n. d. V.² str. 241, br. 41.

40. Prednja strana kao kod br. 36.

FELICITAS PVBLICA. Lik kao kod br. 38.

AR; promjer 21^{mm.}; tež. 2.63 gr.

| — | 1

Cohen n. d. V.² str. 241, br. 37.

41. Prednja strana kao kod br. 36.

LIBERTAS AVGG. Na lijevo okrenuta božica slobode, drži u desnici kapu, a ljevicom se upire o žezlo. U polju na desnoj strani šesterotraka zvijezda.

AR; promjer 22^{mm.}; tež. 4.13, 2.32 gr.

| 1 | 1

Cohen n. d. V.² str. 245, br. 63.

42. Prednja strana kao kod br. 35.

MARTEM PROPVGNATOREM. Na desno stupajući Ares, oružan kopljem i štitom.

AR; promjer 21 mm.; tež. 4.27 gr. | 1 | —

Cohen n. d. V.² str. 245, br. 70 (3 fr.).

43. Prednja strana kao kod br. 35.

MARTI PACIFERO. Na lijevo stupajući Ares, drži u podignutoj desnici uljičnu grančicu, a u ljevici žezlo.

AR; promjer 21^{mm.}; tež. 3.62, 3.20 gr. | — | 2

Cohen n. d. V.² str. 246, br. 72.

44. Prednja strana kao kod br. 35, ali je poprsje odjeveno sa oklopom, a ispod njega ima biljeg . .

PAX AVGVVS. Na lijevo okrenuta božica mira sa uljičnom grančicom u podignutoj desnoj i žezlom u lijevoj ruci. Ispod lika biljeg . .

AR; promjer 22^{mm.}; tež. 3.14 gr.

Cohen n. d. V.² str. 247, br. 80 | 1 | —

45. Prednja strana kao kod br. 36.

PIETAS AVGG. Na lijevo okrenuta božica pobožnosti, umotana u koprenu diže obje ruke. U polju na desnoj strani šesterotraka zvijezda.

AR; promjer 20^{mm.}; tež. 3.55 gr.

Cohen n. d. V.² str. 247, br. 84. | 1 | —

46. Prednja strana kao kod br. 35.

PIETAS AVGG. Lik kao kod br. 45, ali je pred božicom goreći žrtvenik a u polju nema zvijezde.

AR; promjer 21^{mm.}; tež. 3.77 gr.

Cohen n. d. V.² str. 248, br. 88. | 1 | —

47. Prednja strana kao kod br. 35, samo je pod poprsjem biljeg . .

VBERTAS AVG. Na lijevo okrenuta božica plodnosti sa mošnjom u desnoj i rogom obilnosti na lijevoj ruci. Ispod lika biljeg . .

AR; promjer 23^{mm.}; tež. 3.10 gr.

Cohen n. d. V.² str. 252, br. 125. | — | 1

48. Prednja strana kao kod br. 36.

VICTORIA AVGG. Na lijevo okrenuta Nika sa vijencem u podignutoj desnoj i palmom u lijevoj ruci.

AR; promjer 21^{mm.}; tež. 3.07 gr.

Cohen n. d. V.² str. 252, br. 128. | — | 1

Volusianus (251—254).

49. IMP CAE C VIB VOLVSIANO AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.

AEQVITAS AVGG. Na lijevo okrenuta božica pravde sa vagom u desnoj, a rogom obilnosti u lijevoj ruci.

AR; promjer 21^{mm.}; tež. 3.55 gr.

Cohen n. d. V.² str. 267, br. 8. | 1 | —

50. Prednja strana kao kod br. 49.

CONCORDIA AVGG. Božica sloge, sjedeći na lijevo okrenuta, drži u desnoj ruci zdjelicu za žrtvovanje, a na lijevoj dvostruki rog obilnosti.

AR; promjer 23^{mm.}; tež. 4·00 gr.

Cohen. n. d. V.² str. 268, br. 25.

| 1 | —

51. Prednja strana kao kod br. 49.

CONCORDIA AVGG. Na lijevo okrenuta božica sloge sa zdjelicom za žrtvovanje u desnoj i dvostrukim rogom obilnosti na lijevoj ruci.

AR; promjer 20^{mm.}; tež. 3·12 gr.

Cohen. n. d. V.² str. 268, br. 20.

| 1 | —

52. IMP C C VIB VOLVSIANUS AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.

FELICITAS PVBL. Na lijevo okrenuta božica sreće sa kaducejem u desnoj i rogom obilnosti na lijevoj ruci.

AR; promjer 22^{mm.}; tež. 3·72 gr.

Cohen. n. d. V.² str. 269 br. 32 (2 fr.).

Na reverzu ovoga novca raspoznaju se tragovi starijega kova.

| — | 1

53. Prednja strana kao kod br. 49.

PAX AVGG. Na lijevo okrenuta božica mira sa uljičnom grančicom u podignutoj desnoj i žezlom u lijevoj ruci.

AR; promjer 21^{mm.}; težina 3·30 gr.

Cohen n. d. V.² str. 273, br. 70.

| — | 1

54. Prednja strana kao kod br. 49.

PIETAS AVGG. Lik kao kod br. 46.

AR; promjer 21^{mm.}; težina 3·67, 3·60 gr.

Cohen n. d. V.² str. 274, br. 88.

| 1 | 1

55. Prednja strana kao kod br. 49.

SALVS AVGG. Na desno okrenuta Hygieia (božica zdravlja) hrani iz zdjelice zmiju, koju drži desnom rukom.

AR; promjer 23^{mm.}; težina 3·43 gr.

Cohen n. d. V.² str. 287, br. 118.

| 1 | —

56. Prednja strana kao kod br. 49.

VIRTVS AVGG. Na lijevo obrnuta božica hrabrosti sa kacigom na glavi upire desnicu o štit, a ljevicu o obrnuto koplje.

AR; promjer 21^{mm.}; težina 4·18 gr.

Cohen n. d. V.² str. 279, br. 135.

| — | 1

57. Isti novac, ali je na reversu desno u polju šesterotraka zvijezda.

AR; promjer 21^{mm.}; težina 3·23 gr.

Cohen n. d. V.² str. 279, br. 135.

| — | 1

Aemilianus (253—254).

58. IMP. AEMILIANVS PIVS FEL AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.

ROMAE AETERN. Na lijevo okrenuta Roma drži u desnici kruglju, na kojoj stoji ptica feniks, a lijevom rukom upopriječeno koplje. Iza nje se nalazi štit.

AR; promjer 21^{mm}; težina 3·13 gr.
Cohen n. d. V.² str. 291, br. 41. (10 fr.)

| — | 1

Valerianus (253—260).

59. IMP C P LIC VALERIANVS P F AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i carskim plaštom odjeveno poprsje na desno.

AETERNITATI AVGG. Na lijevo okrenuti zračastom krunom okrunjeni Helios sa krugljom u lijevoj ruci, diže desnicu u vis.

Bil.; promjer 22^{mm}; tež. 3·63 gr.

Cohen n. d. V.² str. 299, br. 9.

| 1 | —

60. Prednja strana kao kod br. 59.

APOLINI (sic!) CONSERVA. Na lijevo okrenuti Apollon sa lovor grančicom u ispruženoj desnoj ruci, upire ljevicu na liru, koju je postavio na pećinu.

Bil.; promjer 22—20^{mm}; težina 3·16, 2·44, 2·42, 2·41, 2·15 gr.

Cohen n. d. V.² str. 300, br. 17 (2 fr.)

| 3 | 2

61. Kao br. 60, ali napis na prednjoj strani glasi: IMP C P LIC VALERIANVS AVG.

Bil.; promjer 20^{mm}; težina 2·69 gr.

Cohen n. d. V.² str. 300, br. 18 (2 fr.)

| — | 1

62. Kao br. 60, ali bez pećine pod lirom.

Bil.; promjer 20^{mm}; tež. 2·90, 2·45 gr.

Cohen n. d. V.² str. 300, br. 61.

| 1 | 1

63. Prednja strana kao kod br. 61.

APOLINI (sic!) PROPVG. Na desno okrenuti Apollon, odjeven sa plaštom, koji leprša u vjetru, strijelja sa luka.

Bil.; promjer 21—19^{mm}; težina 3·21, 3·07, 2·60, 1·88 gr.

Cohen n. d. V.² str. 301, br. 25 (2 fr.)

| 2 | 2

64. Prednja strana kao kod br. 59.

Stražnja strana kao kod br. 63.

Bil.; promjer 23^{mm}; tež. 1·98 gr.

Cohen n. d. V.² str. 301, br. 26 (2 fr.)

| — | 1

65. Prednja strana kao kod br. 59.

FELICITAS AVGG. Lik kao na br. 38.

Bil.; promjer 21—19^{mm}; tež. 3·27, 3·06, 2·96, 2·92, 2·81, 2·60 gr.

Cohen n. d. V.² str. 303, br. 53.

| 2 | 4

66. Prednja strana kao kod br. 61.

Stražnja strana kao kod br. 65.

Bil.; promjer 20^{mm}; tež. 3·21 gr

Cohen n. d. V.² str. 303, br. 55.

| 1 | —

67. Prednja strana kao kod br. 61.

FIDES MILITVM. Na lijevo okrenuta božica vjernosti drži dva bojna znaka.

Bil.; promjer 22—20^{mm}; tež. 3·77, 3·49, 3·45, 3·30, 3·13, 3·11, 3·08, 2·78, 2·23 gr.

- Cohen. n. d. V.² str. 304, br. 65. | 5 | 4
 68. Prednja strana kao kod br. 59.
 LAETITIA AVGG. Na lijevo okrenuta božica veselja drži u rukama vijenac i sidro.
 Bil.; promjer 21—19^{mm}; tež. 2·96, 1·95 gr.
 Cohen. n. d. V.² str. 307, br. 102. | 1 | 1
 69. IMP VALERIANVS P F AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.
 LIBERALITAS AVGG. Na lijevo okrenuta božica darežljivosti sa tesarom u desnoj i rogom obilnosti na lijevoj ruci.
 Varijanta ka Cohen n. d. V.² str. 307, br. 105 i sl. | — | 1
 70. Prednja strana kao kod br. 61.
 LIBERALITAS AVGG II Na lijevo okrenuta sjedeća božica darežljivosti sa tesarom u desnoj i rogom obilnosti na lijevoj ruci.
 Bil.; promjer 21^{mm}; tež. 3·38 gr.
 Varijanta ka Cohen n. d. V.² str. 308, br. 113 (1 fr.), od kojega se razlikuje u napisu obijuh strana. | 1 | —
 71. Prednja strana kao kod br. 59.
 ORIENS AVGG. Na lijevo okrenuti zračastom krunom okrunjeni Helios uzdiže desnicu, a u ljevici drži bič.
 Bil.; promjer 21—19^{mm}; težina 3·34, 2·97, 2·57, 2·48, 2·37 gr.
 Cohen. n. d. V.² str. 310, br. 135 (2 fr.). | 2 | 3
 72. Prednja strana kao kod br. 59.
 ORIENS AVGG. Lik kao na stražnjoj strani br. 9.
 Bil.; promjer 19—18^{mm}; težina 2·80, 1·93 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 310 br. 140. (2 fr.). | 1 | 1
 73. IMP VALERIANVS P AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.
 PAX AVGG. Lik kao kod br. 53.
 Bil.; promjer 22^{mm}; težina 3·30 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 311, br. 147. | — | 1
 74. Prednja strana kao kod br. 59.
 PIETAS AVGG. Valerijan i Galijen, stojeći jedan spram drugoga, žrtvuju pred žrtvenikom, koji je med njima. Onaj s lijeve strane (Valerijan) drži u ruci žezlo, na kojemu stoji orao, a onaj s desne (Galijen) u spuštenoj ruci drži žezlo bez orla.
 Bil.; promjer 20^{mm}; težina 5·00 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 311, br. 152 (4 fr.). | — | 1
 75. Prednja strana kao kod br. 61.
 P M TR P II COS (sic!) P P. Na lijevo okrenuti car, umotan u koprenu i držeći u spuštenoj ljevici žezlo, žrtvuje iz zdjelice pred gorećim žrtvenikom.
 Kovan g. 1007 (254 posl. Kr.).
 Bil.; promjer 21^{mm}; težina 3·97 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 312, br. 159 (6 fr.). | — | 1
 76. Prednja strana kao kod br. 59.

P M TR P III COS III P P. Na lijevu stranu stupajući zračastom krunom okrunjeni Helios diže desnu ruku u vis, a u lijevoj drži bič.

Kovan g. 1009 (256 posl. Kr.).

Bil.; promjer 20^{mm}; težina 2·98 gr.

Cohen n. d. V.² str. 313, br. 164 (1 fr.).

| 1 | —

77. IMP VALERIANVS AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.

P M TR P V COS III P P. Valerijan i Galijen stoje jedan spram drugoga upirući se o svoje štitove; u polju dva koplja.

Kovan g. 1010 (257 poslije Kr.).

Bil.; promjer 20—19^{mm}; težina 4·07, 3·72 gr.

Cohen n. d. V.² str. 313, br. 169 (4 fr.).

| — | 2

78. Prednja strana kao kod br. 59.

P M TR P VI COS III(?) P P. Lik kao kod br. 76.

Kovan g. 1011 (258 poslije Kr.).

Bil.; promjer 19^{mm}; tež. 2·10 gr.

Cohen nema.

| — | 1

79. Prednja strana kao kod br. 73.

PROVID AVGG. Na lijevo okrenuta božica providnosti drži na lijevoj ruci rog obilnosti, a štapićem u desnici pokazuje na kruglju, koja leži pred njezinim nogama.

Bil.; promjer 24^{mm}; tež. 4·09 gr.

Cohen n. d. V.² str. 314, br. 174.

| — | 1

80. Prednja strana kao kod br. 59.

RESTITVTOR ORBIS. Na lijevo okrenuti car drži lijevom rukom žezlo, a desnu je pružio pred njim klečećoj turnjanom krunom okrunjenoj ženi, da ju pridigne.

Bil.; promjer 22—19^{mm}; tež. 3·95, 3·02, 2·76, 2·60, 2·48, 2·42, 2·17 gr.

Cohen n. d. V.² str. 315, br. 187 (4 fr.).

| 3 | 3

81. Prednja strana kao kod br. 59.

RESTITVT ORIENTIS. Na desno okrenuta turnjanom krunom okrunjena žena (personifikacija Orijenta) pruža vijenac pred njom stojećemu caru, koji se lijevom rukom upire o žezlo.

Bil.; promjer 19^{mm}; tež. 3·11 gr.

Cohen n. d. V.² str. 316, br. 189 (4 fr.).

| — | 1

82. Prednja strana kao kod br. 61.

ROMAE AETERNAE. Na lijevo okrenuta na svojem štitu sjedeća Roma sa Nikom u desnoj, a kopljem u lijevoj ruci.

Bil.; promjer 21^{mm}; tež. 2·98 gr.

Cohen n. d. V.² str. 316, br. 192 (1 fr.).

| — | 1

83. Prednja strana kao kod br. 61.

SALVS AVGG. Na lijevo okrenuta Hygieia sa žezlom u lijevoj ruci, hrani iz zdjelice zmiju, koja se je obavila oko žrtvenika.

Bil.; promjer 21^{mm}; tež. 4·02 gr.

Cohen n. d. V.² str. 316, br. 197.

| — | 1

84. Prednja strana kao kod br. 73.
SALVS AVGG. Lik kao na stražnjoj strani br. 55.
Bil.; promjer 21^{mm}.; tež. 3·61 gr.
Cohen n. d. V.² str. 316, br. 200. | — | 1
85. Prednja strana kao kod br. 69
Stražnja strana kao kod br. 84.
Bil.; promjer 21^{mm}.; tež. 3·73
Cohen n. d. V.² str. 316, br. 201. | — | 1
86. Prednja strana kao kod br. 69.
SECVRIT PERPET. Na lijevo okrenuta božica sigurnosti upire se desnom rukom o žezlo, a lijevom laktom o stup, kraj kojega prekrštenih nogu stoji.
Bil.; promjer 21^{mm}.; tež. 2·68 gr.
Cohen n. d. V.² str. 317, br. 204 (1 fr.). | — | 1
87. Prednja strana kao kod br. 73.
SPES PVBLICA. Na lijevo stupajuća božica nade (Elpis) u desnoj ruci drži cvijet, a lijevom si pridiže odjeću.
Bil.; promjer 22^{mm}.; tež. 3·10 gr.
Cohen n. d. V.² str. 317, br. 208. | — | 1
88. Prednja strana kao kod br. 59.
VICTORIA AVGG. Na lijevo okrenuta Nika sa palmom u lijevoj ruci meće desnicu na štit, koji stoji kraj nje.
Bil.; promjer 22—20^{mm}.; tež. 3·30, 3·28, 3·00, 2·93, 2·66 gr.
Cohen n. d. V.² str. 318, br. 224. | 2 | 3
89. Prednja strana kao kod br. 61.
VICTORIA AVGG. Na lijevo okrenuta Nika uzdiže desnicom vijenac, a u lijevoj ruci drži palmu.
Bil.; promjer 22—20 mm.; tež. 3·43, 3·34, 3·25, 2·83, 2·82 gr.
Cohen n. d. V.² str. 319, br. 230. | 3 | 2
- Jedan komad od 22^{mm}. promjera na prednjoj je strani iz istoga kalupa dva put kovan.
90. Prednja strana kao kod br. 61.
VICTORIA AVGG. Napred okrenuta Nika, koja se oglede na lijevo, u ispruženoj desnoj ruci drži vijenac, a u lijevoj palmu.
Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 3·65 gr.
Cohen nema. | 1 | —
91. Prednja strana kao kod br. 69
VICT PART. Na lijevo okrenuta Nika sa vijencem i palmom u rukama. Pred njom sjedi zarobljenik svezanih na leđima ruku.
Bil.; promjer 21—20^{mm}.; tež. 2·96, 2·90, 2·72 gr.
Cohen n. d. V.² str. 321, br. 255 (4 fr.). | 3 | —
92. Prednja strana kao kod br. 61
VIRTVS AVGG. Na lijevo okrenuta božica hrabrosti oslanja se o svoj štit, a u lijevoj ruci drži šiljkom dole obrnuto koplje.
Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 2·00 gr.
Cohen n. d. V.² str. 322, br. 263. | — | 1

93. Prednja strana kao kod br. 59.

VIRTVS AVGG. Valerijan i Galijen stojeći jedan spram drugoga; onaj s lijeve strane drži žezlo i kruglju, a onaj s desne malu Niku i upopriječeno žezlo.

Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 4·60 gr.

Cohen n. d. V.² str. 323, br. 276 (4 fr.).

| 1 | —

Mariniana, valjda Valerijanova supruga.

94. DIVAE MARINIANAE. Caričino u koprenu umotano poprsje na polumjesecu na desno.

CONSECRATIO. Na desno leteći paun nosi Marinijanu u nebo.

Bil.; promjer 23^{mm}.; tež. 1·91 gr.

Cohen n. d. V.² str. 343, br. 16 (8 fr.).

| — | 1

Gallienus (253—268).

95. GALLIENVS AVG. Careva zračastom krunom okrunjena glava na desno.

AEQVITAS AVG. Lik kao na naličju br. 49.

Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 3·68 gr.

Cohen n. d. V.² str. 350, br. 24.

| — | 1

96. IMP C P LIC GALLIENVS AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i oklopom odjeveno poprsje na desno.

CONCORDIA EXERCIT. Na lijevo okrenuta božica sloge sa zdjelicom u desnoj i dvostrukim rogom obilnosti na lijevoj ruci.

Bil.; promjer 21^{mm}.; tež. 2·99 gr.

Cohen n. d. V.² str. 360, br. 131.

| — | 1

97. IMP GALLIENVS P F AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom i oklopom odjeveno poprsje na desno.

GERMANICVS MAXIMVS. Tropej, do kojega sjede dva germanska zarobljenika, svezanih na leđima ruku.

Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 2·32 gr.

Cohen n. d. V.² str. 375, br. 306,

| 1 | —

98. GALLIENVS P F AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom i oklopom odjeveno poprsje na desno.

GERMANICVS MAX V. Sličan lik kao kod br. 97, ali zarobljenici nisu svezani.

Bil.; promjer 22^{mm}.; tež. 4·06 gr.

Cohen n. d. V.² str. 375, br. 308 (2 fr.).

| — | 1

99. Prednja strana kao kod br. 96.

IOVI CONSERVA. Na lijevo okrenuti Jupiter, odjeven plaštom, koji mu se spušta s lijeva ramena, drži u desnoj ruci munju, a lijevom se upire o žezlo.

Bil.; promjer 21^{mm}.; tež. 3·25 gr.

Cohen n. d. V.² str. 379, br. 351.

| — | 1

100. IMP GALLIENVS AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom i oklopom odjeveno poprsje na desno.

LIBERALITAS AVGG. Lik kao na naličju br. 69.

- Bil.; promjer 22^{mm}.; tež. 3·32 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 395, br. 569 (2 fr.) | 1 | —
 101. IMP C P LIC GALLIENVS P F AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i oklopom odjeveno poprsje na desno.
 Naličje kao kod br 100.
 Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 2·39 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 395, br. 571 (2 fr.) | — | 1
 102. IMP GALLIENVS AVG G M. Carevo zračastom krunom okrunjeno i oklopom odjeveno poprsje na desno.
 PAX AVGG. Lik kao na naličju br. 53.
 Bil.; promjer 19^{mm}.; tež. 1·93 gr. (fali komadić).
 Cohen n. d. V.² str. 415, br. 757. | — | 1
 103. IMP C P LIC GALLIENVS P F AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.
 PIETAS AVGG. Lik kao na naličju br. 74.
 Bil.; promjer 26—22^{mm}.; tež. 3·11 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 417, br. 792 (5 fr.) | — | 1
 104. IMP GALLIENVS P F AVG GERM. Carevo zračastom krunom okrunjeno i oklopom odjeveno poprsje na desno.
 P M TR P IIII COS III P P. Lik kao na naličju br. 76.
 Kovan g. 1009 (256 poslije Kr.).
 Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 2·91 gr.
 Varijanta ka Cohen n. d. V.² str. 419 br. 805. | — | 1
 105. Prednja strana kao kod br. 101.
 Naličje kao kod br. 104.
 Kovan g. 1009 (256 poslije Kr.).
 Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 2·70 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 419, br. 806. | — | 1
 106. Prednja strana kao kod br. 101.
 PROVIDENTIA AVGG. Lik sličan onomu na naličju br 79.
 Bil.; promjer 22—20^{mm}.; tež. 3·52, 2·45 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 428, 888. | 2 | —
 107. IMP C P LIC GALLIENVS AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom i oklopom odjeveno poprsje na desno.
 RESTITVT ORIENTIS. Lik kao na naličju br. 81.
 Bil.; promjer 22—20^{mm}.; tež 3·68 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 429, br. 902 (4 fr.) | — | 1
 108. IMP GALLIENVS P AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i oklopom odjeveno poprsje na desno.
 SPES PVBLICA. Lik kao na naličju br. 87.
 Bil.; promjer 23^{mm}.; tež. 3·09 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 437, br. 991 (2 fr.) | — | 1
 109. Prednja strana kao kod br. 98.
 VICT GERMANICA. Na lijevo stupajuća Nika sa vijencem u ispruženoj

desnoj, a palmom u lijevoj ruci, staje desnom nogom na zarobljenika, koji pred njom na leđima svezanih ruku sjedi.

Bil.; promjer 21^{mm}.; tež. 2·36 gr.

Cohen n. d. V.² str. 445, br. 1060.

| — | 1

110. IMP GALLIENVS AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i oklopom odjeveno poprsje na desno.

VICTORIA AVGG. Na lijevo leteća Nika drži sa obje ruke teniju; na zemlji sa svake strane po jedan štit.

Bil.; promjer 25—20^{mm}.; tež. 4·24, 2·82 gr.

Cohen n. d. V.² str. 452, br. 1148 (3 fr.).

| 2 | —

111. Prednja strana kao kod br. 104.

VICTORIA GERM. Na lijevo okrenuta Nika sa vijencem i palmom u rukama. Pred njom sjedi svezan zarobljenik.

Bil.; promjer 22—19^{mm}.; tež. 3·35, 3·06, 2·42 gr.

Cohen n. d. V.² str. 453, br. 1162.

| — | 3

112. Prednja strana kao kod br. 95.

VIRTVS AVG. Na lijevo okrenuti Ares drži u ispruženoj desnici kruglju, a lijevom se rukom upire o žezlo.

Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 1·90 gr.

Cohen n. d. V.² str. 459, br. 1225.

| — | 1

113. Prednja strana kao kod br. 107.

VIRTVS AVGG. Na lijevu stranu okrenuti Ares, sa kopljem u desnoj ruci, upire se lijevom rukom o svoj štit.

Bil.; promjer 22—21^{mm}.; tež. 3·43, 2·45 gr.

Varijanta ka Cohen n. d. V.² str. 464, br. 1273.

| — | 2

114. Prednja strana kao kod br. 97.

VIRTVS AVGG. Lik kao na naličju br. 92.

Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 2·80 gr.

Varijanta ka Cohen n. d. V.² str. 465, br. 1284 i sl.

| 1 | —

115. Prednja strana kao kod br. 96.

Naličje kao kod br. 114.

Bil.; promjer 23—22^{mm}.; tež. 3·48, 3·22 gr.

Cohen n. d. V.² str. 465, br. 1288.

| 1 | 1

116. Prednja strana kao kod br. 108.

Naličje kao kod br. 114.

Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 3·28 gr.

Cohen n. d. V.² str. 465, br. 1289.

| 1 | —

117. Prednja strana kao kod br. 104.

VIRTVS AVGG. Na desno stupajući gologlavi Romulus sa tropejem na lijevom ramenu i naperenim kopljem u desnoj ruci.

Bil.; promjer 20^{mm}.; tež. 3·28 gr.

Cohen n. d. V.² str. 466, br. 1301 (3 fr.).

| — | 1

118. Prednja strana kao kod br. 107.

VOTA ORBIS. Dvije Nike pričvršćuju na palmovo stablo štit sa napisom SC.

Bil.; promjer 23^{mm}.; tež. 3·28 gr.

Varijanta ka Cohen n. d. V.² str. 469, br. 1335 i sl. (3 fr.).

| — | 1

Salonina, Galijenova supruga.

119. CORN SALONINA AVG. Caričino poprsje, sa dijademom u kosi, na polumjesecu na desno.

CONCORDIA AVGG. Galijen i Salonina, stojeći jedno spram drugoga, rukuju se.

Bil.; promjer 22^{mm}; tež. 2·89 gr.

Cohen n. d. V.² str. 499, br. 31 (2 fr.).

| — | 1

120. SALONINA AVG. Caričino poprsje, sa dijademom u kosi, na polumjesecu na desno.

FECVNDITAS AVG. Na lijevo okrenuta božica plodnosti desnu je ruku pružila jednomu djetetu, koje ispred nje stoji, a pogled je svrnula na desno na dijete, što ga drži na lijevoj ruci.

Bil.; promjer 23^{mm}; tež 2·76 gr.

Cohen n. d. V.² str. 501, br. 44.

| — | 1

121. Prednja strana kao kod br. 120.

IVNO REGINA. Na lijevo okrenuta Junona drži zdjelicu u desnoj ruci, a lijevom se upire o žezlo.

Bil.; promjer 22—18^{mm}; tež. 3·60, 3·43, 3·33, 3·21, 3·05, 3·05, 2·96, 2·87, 2·86, 2·85, 2·83, 2·73, 2·71, 2·70, 2·53, 2·52, 2·45, 2·44, 2·43, 2·43, 2·10, 1·98 gr.

Cohen n. d. V.² str. 502, br. 60.

| 9 | 13

122. Prednja strana kao kod br. 120.

IVNO VICTRIX. Lik kao na naličju br. 121.

Bil.; promjer 21—20^{mm}; tež. 3·20, 3·07, 2·70 gr.

Cohen n. d. V.² str. 503, br. 68.

| 2 | 1

123. Prednja strana kao kod br. 119.

PIETAS AVG. Na lijevo okrenuta božica pobožnosti omotana koprenom drži posudu za parfum u lijevoj ruci, a desnicu je u gestu govora ispružila.

Bil.; promjer 23—20^{mm}; tež. 4·13, 3·88, 2·84 gr.

Cohen n. d. V.² str. 804, br. 78.

| 2 | 1

124. Prednja strana kao kod br. 120.

PIETAS AVGG. Na lijevo sjedeća carica (kao Pietas), uprta ljevicom o žezlo, pruža desnu ruku spram dvoje djece, koja pred njom stoje; treće jedno dijete stoji kraj njezina prijestolja.

Bil.; promjer 20^{mm}; tež. 3·17, 2·19 gr.

Cohen n. d. V.² str. 505, br. 84 (3 fr.).

| 1 | 1

125. Prednja str. kao kod br. 120.

ROMAE AETERNAE. Na desno okrenuti Galijen prima malu Niku od Rome, oružane kacigom, kopljem i oklopom, koja pred njim na lijevo okrenuta sjedi; kraj njezina sjedala leži štit.

Bil.; promjer 22 20^{mm}; tež. 3·34, 2·76 gr.

Cohen n. d. V.² str. 507, br. 103 (1 fr.).

| 1 | 1

126. Prednja strana kao kod br. 119.

VESTA. Na lijevo okrenuta Vesta sa zdjelicom i žezlom u rukama.

Bil.; promjer 22—20^{mm}; tež. 2·81, 2·09 gr.

- Cohen n. d. V.² str. 510, br. 137. | 2 | —
 127. Prednja strana kao kod br. 119.
 Naličje kao kod br. 126.
 Bil.; promjer 19^{mm}; tež. 2·57 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 510, br. 139. | 1 | —

Saloninus, Galijenov sin († 259).

128. DIVO CAES VALERIANO. Carevićevo zračastom krunom okrunjeno, plaštom i oklopom odjeveno poprsje na desno.
 CONSECRATIO. Goreći žrtvenik urešen sa četiri krugljice.
 Bil.; promjer 21—20^{mm}; tež. 2·45, 2·29 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 518, br. 13 (4 fr.). | 1 | 1
 129. Prednja strana kao kod br. 128.
 Naličje kao na br. 128, ali na žrtveniku mjesto krugljica četiri karike.
 Bil.; promjer 20^{mm}; tež. 2·46 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 518, br. 13 (4 fr.). | — | 1 |
 130. VALERIANVS CAES. Carevićevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.
 IOVI CRESCENTI. Jupiter kao dječak, sjedeć na desno stupajućoj Amaltejskoj kozi, uzdiže osvrćući se desnu ruku, a lijevom se drži za kozin rog.
 Bil.; promjer 23^{mm}; tež. 3·65 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 520, br. 26. | — | 1 |
 131. SALON VALERIANVS CAES. Carevićevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.
 PIETAS AVG. Augurski štap, nož za žrtvovanje, na lijevo okrenuti vrč (oinochoë), posudica za grabljenje (simpulum) i škropionik.
 Bil.; promjer 22^{mm}; tež. 3·40 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 522, br. 41. | — | 1 |
 132. P LIC VALERIANVS CAES. Carevićevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.
 PIETAS AVGG. Škropionik, simpulum, na desno okrenuta oinochoë, nož za žrtvovanje i augurski štap.
 Bil.; promjer 22^{mm}; tež. 2·68 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 522, br. 45. | 1 | —
 133. P C L VALERIANVS NOB CAES. Carevićevo zračastom krunom okrunjeno, plaštom i oklopom odjeveno poprsje na desno.
 PRINCIPI IVVENT. Na lijevo okrenuti carević u vojničkom odjelu drži kruglju u desnoj ruci, a lijevom se upire o žezlo.
 Bil.; promjer 19^{mm}; tež. 2·29 gr.
 Cohen n. d. V.² str. 525, br. 70. | — | 1 |

Valerianus mlađi († 268), brat i suvladar Galijenov.

134. VALERIANVS · P · F · AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno, plaštom i oklopom odjeveno poprsje na desno.

DEO VOLKANO. U hramu sa četiri stupa stoji na lijevo okrenuti Hefajst sa čekićem i klještima u rukama.

Bil.; promjer 21^{mm}.; tež. 2·82 gr.

Cohen n. d. V.² str. 539, br. 2 (3 fr.).

| — | 1

135. Prednja strana kao kod br. 134.

ORIENS AVGG. Lik kao naličju br. 9.

Bil.; promjer 22^{mm}.; tež. 3·95 gr.

Cohen n. d. V.² str. 540, br. 5 (3 fr.).

| — | 1

136. IMP P LIC VALERIANO AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno, plaštom i oklopom odjeveno poprsje na desno.

VIRTVS AVG. Na lijevo okrenuta božica hrabrosti drži u desnoj ruci malu Niku, a u lijevoj koplje i štit.

Bil.; promjer 22^{mm}.; tež. 2·61 gr.

Cohen n. d. V.² str. 541, br. 14 (3 fr.).

| 1 | —

Macrianus mlađi (260—262), protucar u Orijentu.

137. IMP C FVL MACRIANVS P F AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i oklopom odjeveno poprsje na desno.

AEQVTAS (sic!) AVGG. Na lijevo okrenuta božica pravde sa vagom u desnoj, a rogom obilnosti na lijevoj ruci. U polju gore lijevo šesterotraka zvijezda.

Bil.; promjer 22^{mm}.; tež. 3·96 gr.

Cohen n. d. VI.² str. 3, br. 1 (30 fr.).

| — | 1

Quietus, Makrijanov brat (260—263), protucar u Orijentu.

138. IMP C FVL QVIETVS P F AVG. Carevo zračastom krunom okrunjeno i plaštom odjeveno poprsje na desno.

ROMAE AETERNA (sic). Na lijevo okrenuta Roma sjedi na svojem štitu; u desnoj ruci drži malu Niku, a lijevom se upire o koplje.

Bil.; promjer 21^{mm}.; tež. 3·95 gr.

Varijanta ka Cohen n. d. VI.² str. 7, br. 11 (30 fr.).

| — | 1

X. Našašće frizaških novaca u Ostrovu (kotar Vukovar).

U „Narodnim novinama“ od 12. veljače 1898 nalazila se je notica, u kojoj se javljalo, da je ostrovački žitelj Stevan Cvetković našao lončić sa jedno 3.500 komada staroga srebrnoga novca, pa da ga je putem općinskoga poglavarstva u Nuštru predao kr. kotarskoj oblasti u Vukovaru. Gotovo istodobno obavijestio je muzejsko ravnateljstvo o tom našašću i vinkovački profesor g. Dr. Josip Modestin. Muzejsko se je ravnateljstvo odmah na prvu vijest obratilo za pobliže podatke na kr. kotarsku oblast vukovarsku, koja je nadene novce muzeju uz primjeren izvještaj dostavila. Iz toga izvještaja i jednoga Cvetkovićeve lista konstatovalo se je slijedeće: Cvetkovićev sin rigolovao je 7. veljače 1898 sa slugama Stevanovu bašću (parc br. 269), koja se nalazi na kraj sela jedno 300^m od njegove kuće.

Tom prigodom nađoše u dubljini od 0·5^m jedan starinski vrč pun srebrnoga novca, među kojim se je nalazio i jedan srebrni prsten i savijen srebrni kolut od nekakova nakita. Kako to u takovim prilikama već obično biva, lonac se je razlupao, a ulomci su se bacili natrag u zemlju i zatrpali, tako da se nisu više mogli naći. Cvetković je našašće odmah prijavio općinskomu poglavarstvu u Nuštru, a sâm je novce predao kr. kotarskoj oblasti u Vukovaru, koja ih je otpravila narodnomu muzeju na proučenje i eventualni otkup. Vlasnik je za nađene novce odmah imao jednu ponudu u iznosu od 100 for., ali je izjavio, da će ih za tu cijenu rađe prepustiti narodnomu muzeju, nego li kakovomu privatniku. Narodni muzej vlasnikov je zahtjev prihvatio, pa mu je putem kr. kotarske oblasti vukovarske svotu od 100 for. isplatio. Od Cvetkovićeve našašća nije u narodni muzej došlo jedno 2—300 komada, koje sam ja kasnije vidio u raznih ruku u Nuštru. Pošto su mi vlasnici rado za muzej odstupili, što nije u onoj većoj hrpi zastupano bilo, to se može reći, da je ostrovački skup u svim svojim glavnim dijelovima u narodnom muzeju zastupan.

Novci ostrovačkoga našašća velikom većinom potječu iz kovnice u Friesachu u Koruškoj, gdje su ih u XII. i XIII. vijeku kovali salzburški nadbiskupi i koruski vojvode, ali ih ima mnogo i iz drugih kovnica po Koruškoj, Štajerskoj i Kranjskoj, od akvilejskih nadbiskupa, od ugarskih kraljeva Andrije II. i Bele IV., pa od engleskoga kralja Henrika III., kolinskih i trevirskih nadbiskupa i biskupa u Metz u Münsteru, a po jedan komad i od mletačkoga dužde Jacopa Tiepola i njemačkoga cara Fridrika II., kovan u Aachenu. Svi su ti novci kovani u XII. i XIII. vijeku, a zakopani su bili svakako iza godine 1261., kada je Engelbert II. grof Falkenburg postao nadbiskupom u Kölnu. Ali dugo iza te godine ne pada vrijeme zakopanja toga blaga, jer u ostrovačkom skupu nema nijednoga od onih veoma običnih novaca, koji su se za Bele IV. kovali za Slavoniju, a za koje sigurno znademo, da su se od prilike počam od g. 1260 u Zagrebu kovali. Kada je u ostrovačkomu skupu uz frizaške novce i njihove inozemske primjese u većem broju zastupan i ugarski novac, sigurno bi bio i domaći hrvatski (t. zv. slavonski), kada bi već u većoj mjeri u općeniti promet došao bio.

Na temelju ostrovačkoga našašća može se ustvrditi, da je još na početku sedmoga decenija XIII. vijeka u predjelu između Save i Drave, dakle u nekadašnjoj „Slavoniji“ s ove strane gore Gvozda kao redovito prometno sredstvo služio frizaški novac, uz koji se je — ali u mnogo manjoj mjeri — nalazilo u prometu novca ugarsko-hrvatskih kraljeva, pa engleskih i od porajnsko-njemačkih nadbiskupa i biskupa. Za frizaške novce se znade, da su ih salzburški nadbiskupi počeli oko g. 1130. u koruskom gradu Friesachu kovati, pa da su oni poradi vrsnoće svoje sadržine u XII. i XIII. vijeku bili veoma obljubljeni, tako da nisu kolali samo u austrijskim alpinskim zemljama, nego i u Furlanskoj, pa u Ugarkoj, Hrvatskoj, Slavoniji, Bosni i Dalmaciji. U onodobnim pisanim spomenicima ti se novci po svojoj kovnici zovu frisatici ili slično. Koliko sam mogao ustanoviti, prvi se put taj novac u Hrvatskoj spominje g. 1211 u listini kralja Andrije II., kojom daruje Cistercitema u Topuskom gorsku županiju sa svim dohodecima, koje su prije uživali vojvode. U ime kunovine imala im je svaka kuća (mansio) plaćati

na godinu viginti quatuor frisaticos.¹ Od toga su plaćanja izuzeti neki jobagioni i njihovi rođaci, stanujući na manastirskom zemljištu, ali ovi imaju mjesto toga da plate po tri pense na godinu. U listini od g. 1213 poimence se navodi tih 15 jobagiona, od kojih svaki ima godišnje da plaća tres pensas frisaticorum.² Stanovnici trgovišta Topuskoga (Hospites de foro Toplice) osim kunovine, koju plaćaju kao i svi drugi, moraju da plate u dva obroka — na božić i na uskrs — decem pensas frisaticorum.³

U Hrvatskoj se indirektno spominju frizaški novci i u pismu pape Gregorija od 22. srpnja 1233, kojim se potvrđuje dogovorno riješenje neke parnice između zagrebačkoga biskup Stjepana II. i kaptola, te opata sv. Martina panonskoga. Među ostalim obvezao se je zagrebački biskup, da će platiti quingentas marcas argenti ad pondus Vngarie bonorum et electorum frisaticorum vendentium et ementium tam pro possessionibus, quam rebus aliis commercio competentium, prout vendi consuevit et emi apud castrum, quod Alba communi vocabulo nuncupatur.⁴ Zadnji put se u jednoj listini frizaški novci spominju još godine 1256,⁵ što dokazuje, da su u to doba još u prometu bili. Po toj listini prodao je neki Bilota neko zemljište pro 33 pensis frisaticorum.

Koliko je meni poznato, rabio se je u općem prometu t. zv. slavonski novac prvi put g. 1260. Ban Roland spominje naime u listini od 15. studenoga 1265, da se je g. 1260 jedno zemljište prodalo pro 15 pensis denariorum zagrabiensium.⁶ Druga direktna vijest o porabi hrvatskoga novca sadržana je u listini zagrebačkoga kaptola od 20. rujna 1261, u kojoj se spominje prodaja jednoga vinograda u Kemluku pro 27 pensis denariorum zagrabiensium quorum singulae quinque pensae marcam tunc temporis faciebant.⁷ Od toga se vremena češće spominju ti hrvatski novci zagrebačke kovnice, o kojima je Truhelka⁸ napisao lijepu študiju. Uz naziv denarii zagrabienses počam od g. 1269 nalazimo i drugi naime denarii banales.⁹

Ostrovačko našašće upućivalo bi nas, da početak kovanja t. zv. slavonskih novaca ne metnemo daleko prije g. 1261. Ali nema li kakvih vijesti, po kojima bi se dalo zaključiti, da ih se je ipak počelo znatno prije kovati, pa da je samo puki slučaj, što se u ostrovačkom skupu nije našlo i hrvatskih banovica? Frizaški su novci sasvim lijepo uz domaći novac ostali u prometu još i u sedmom deceniju XIII. vijeka. Protiv toga, da bi to bilo samo slučajno, govori u prvom redu veliki broj novaca ostrovačkoga skupa, pa onda činjenica, da su u njemu uz frizaške

¹ Tkalčić Monumenta episcopatus Zagrabiensis I. str. 26.

² Tkalčić ibid. str. 28.

³ Tkalčić ibid. str. 29.

⁴ Tkalčić ibid. str. 73.

⁵ Fejer Codex dipl. IV₂, 413. Wenzel Cod. dipl. Arpad. VII. 443.

⁶ Kukuljević Regesta. Starine XXVII. str. 85, br. DCCXCVII.

⁷ Kukuljević ibidem str. 39 br. DCCCXV.

⁸ Slavonski banovci. Prinos hrvatskoj numismatici. Glasnik zem. muz. u Bosni i Hercegovini. IX (1897) str. 1. i sl. — Die slavonischen Banaldenare. Ein Beitrag zur croatischen Numismatik. Wiss. Mitth. aus Bosnien u. d. Hercegovina. VI S. 323 u. fgde.

⁹ Fejer Cod. dipl. IV₃ 529.

novce zastupani u prilično velikom broju i onodobni mađžarski novci. Da su u Hrvatskoj već davno i u velikom broju bili u prometu domaći novci, sigurno bi koji bio zabasao i u ruke negdašnjega vlasnika ostrovačkoga skupa. — Ni pisani izvori ne pomažu nam, kako bi kovanje banovica pomakli u nešto ranije doba. Eventualnost, da bi kada moglo doći do kovanja novca u Hrvatskoj, ali da još nikada nije kovan bio, naglašena je već u listini Andrije II. od godine 1217.¹ Izraz *quod non credimus* ne dopušta nam, da pristanemo uz Truhelku,² koji iz te listine izvodi, da su se već g. 1217 u Slavoniji novci kovali. — Veoma su zavodljive neke listine od g. 1253 i 1256. U jednoj od 3. listopada 1253 spominje Bela IV. komornike srijemske komore u Mitrovici, od kojih je dobio tužbu na neke ljude iz Bešenova, koji su bili zatečeni, kako su patvorili novac.³ Ne ću doduše da zaniječem mogućnost, da je ta srijemska komora kovala novac, ali ako je to činila, to sigurno nije izdavala t. zv. slavonskih banovica, koje se u prvi kraj nazivlju zagrebačkim i banskim denarima, nego kraljevski mađžarski. Moguće je, da je među Belinim novcima ostrovačkoga skupa gdjevoja vrsta, potekla iz kovnice srijemske komore. U Belinim listinama od 6. i 16. prosinca 1256⁴ navodi se *camera de ultra Drava* ili *Camera de Puchruch* (Pakrac), a tu ima jedna izreka, po kojoj bi se moglo pomišljati, da se je u to doba u Pakracu novac kovao. Kralj naima veli, da na crkvu i nadbiskupa ostrogonskoga *dictae camere decimatio, sicut et aliarum, in quacunqve provincia camerae (camera) constituentur (constituatur) vel moneta cudatur, pertinet et pertinuit*. I iz drugih listina znademo, da su crkva i nadbiskup ostrogonski uživali desetinu od dohodaka svih komora u državi, dakle i od kovnica. Onaj izraz o kovanju sasna je općenit, pa se odnosi obzirom na riječi *in quacunqve provincia* na one komore u Ugarskoj (a možda i na srijemsku), koje su novac zaista i kovale. Pakračka komora imala je valjda samo zadaću, da pobire raznovrsne poreze, od kojih je po privilegiju desetina išla ostrogonskoga nadbiskupa i njegovu crkvu. Mogućnost, da se je u Pakracu novac kovao, nije doduše isključena, ali se to ne može smatrati sigurno dokazanim.

Ostrovačko našašće frizaških i srodnih novaca nije prvo iz Hrvatske i Slavonije. Meni su poznata još slijedeća:

1. Mjeseca lipnja 1869 izorao je seljak Vincek iz Dolja blizu Gračana kod Zagreba na tamošnjem „gradišću“ lončić pun srebrnih novaca, koji su u XIII. vijeku kovani u Kostanjevici u Kranjskoj. Novce je kupio i stalió zagrebački srebrnar Jungmann, a u narodni muzej je došlo samo 11 komada kao dar Ivana Tkalčića i Dra. Franje Račkoga.⁵

2. Mjeseca ožujka 1871 našao se je skup frizaških novaca na vlastelinstvu kapošvarskoga velikoga župana Jankovića u Vučiji između Gačića i Budakovca (kotar Virovitica), i to kraj jedne struge dvije stope duboko u zemlji.⁶ Bilo je

¹ Kukuljević Jura *regnum Slav., Dalm. et Cr. I.* str. 46.

² U njemačkom izdanju. *Wiss. Mitth.* VI str. 331.; u hrvatskom izdanju Truhelka ne ide tako daleko.

³ Fejer *Cod. dipl.* IV₂, 170.

⁴ Fejer *Cod. dipl.* IV₂, 293, 370, 371.

⁵ *Viestnik nar. zem. muzeja* 1870 str. 233.

⁶ Muzejski spisi.

navodno oko 600 komada novca, dva zlatna prstena sa zelenim kamenom, tri srebrna prstena, četiri komada srebrnih kolobara i dva čovječja kostura. Od toga je skupa koje kupom koje darom došla u narodni muzej od prilike jedna trećina novaca. Po popisu, koji je načinio ondašnji muzejski ravnatelj Ljubić, bilo je 14 frizaških sa zabatom i dva tornja, 56 salzburških od Eberharda II, 102 koruška od Ulrika II., Bernharda II. i Filipa i 2 štajerska od Leopolda. Novci su dakle od prilike u isto doba bili zakopani, kada i oni u Ostrovu, jer je Filip koruški počeo vladati g. 1247.

3. Na početku osamdesetih godina vidio sam kod jednoga zagrebačkoga starežara nekoliko stotina frizaških novaca iz jednoga skupnoga našašća, koje sigurno potječe negdje iz Hrvatske ili Slavonije.

4. Godine 1887 našao se je na Pfeiferovoj pustari Orlovinjaku kod Osijeka veći broj frizaških novaca i mađarskih brakteata. 79 komada nabavio si je Ljudevit Kaiser, za onda oružnički stražmeštar u Vinkovcima, a od njega sam i ja nekoliko dobio bio, pa se to par mojih komada nalazi sada kao moj dar u narodnom muzeju. Kaiserove je novce opisao Raimann,¹ a spadaju: na engleskoga kralja Henrika III. 1 kom., na ugarskoga kralja Belu IV. (ne III.) 2 brakteata, na Kostanjevicu u Kranjskoj 2 kom., na Optuj u Štajerskoj (Leopold) 1 kom., a 73 komada na razne kovnice salzburških nadbiskupa i koruških vojvoda (Friesach, St. Veit i t. d.).

U najnovije doba našao se je jedan skup frizaških novaca i u Dalmaciji. Godine 1899 iskopao je naime neki posjednik u Rogoznici kod rigolovanja koju stotinu frizaških novaca, od kojih je dva komada (jedan frizaški sa zabatom i dva tornja i jedan koruški od Hermann) narodnomu muzeju u Zagrebu darovao g. Juraj Ercegović iz Rogoznice.

I pojedince našlo se je na nekim mjestima po Hrvatskoj i Slavoniji frizaških i srodnih novaca, koji su s njima zajedno kolali. U narodnom muzeju ima takovih novaca iz Novih Banovaca na Dunavu² i Mitrovice,³ a po jedan frizaški sa zabatom i dva tornja iz Like i iz Sasine kod Staroga Majdana u Bosni. Za druge neke komade ne zna se provenijencija.

Ostrovački skup je po nas važan, što nam vjerno predočuje, kakov se je sve novac u Slavoniji na početku šesdesetih godina XIII. stoljeća promitao, pa da su to još bili t. zv. frisatici. Ali ima i općenitiju važnost, što u njemu ima mnogo novih varijanata dosele poznatih novaca, dapače i dosele sasna nepoznatih ili neopredijeljenih, koji se po kojem boljem našem primjerku mogu opredijeliti. Takovi su novci brakteat Bele IV. sa slonom (t. VI Col. 3, br. 7. na kraju), koji je za sada unicum i tri novca kovnice u Hrvatskom Brodu (Gutenwert) u Kranjskoj (t. VI Col. 1, br. 7), koja se po jednom lijepo sačuvanom primjerku iz ostrovačkoga našašća sada prvi put konstatuje.

¹ Wiener numismatisches Monatsblatt 1892 br. 105 str. 118.

² Köln Engelbert II. 1 kom., Friesach sa zabatom 6 kom. (4 od bakra), Salzburg Eberhard II. 5 kom. (1 bakren), Koruška 4 kom. (1 bakren), Kranjska freisinški biskupi 1 kom.

Ovdje spomenuti bakreni novci suvremene su patvorine, načinjene možda od domaćih patvarača, koji se u Srijemu spominju već u listini od g. 1253.

³ 1 koruški od Hermann i 1 kovnice u Windischgrätz.

U ostrovačkom skupu našla su se i dva predmeta od srebra. Jedno je srebren prsten (t. VI. Col. 3 dole desno) sa 0·023 m najvećega promjera. Na njegovoj okrugloj pločici od 0·014—15 m promjera vide se u piknjastom kolobaru dvije na desno okrenute ribe, gore veća, a dole manja, a povrh veće šesterotraka zvijezda i rogovima dole okrenut polumjesec. Taj prsten ima u toliko neku važnost, što nam prikazuje proizvod domaćega srebrnarskoga obrta, koji je po skupa s njim nađenim novcima datiran od prilike sredinom XIII. vijeka.

Drugi predmet (t. VI. Col. 3 dole lijevo) je od prilike 0·09 m duga odeblja svinuta srebrna žica, koja je na jednoj strani omotana tanjom od dvije razne debljine. Možda je to bila naušnica. Osim te žice našla su se i dva mala duguljasta ulomka od sasna tankoga srebrnoga lima, kojim je možebiti kakov predmet obložen bio.

Novci ostrovačkoga našašća jesu slijedeći:

Englezka. Henrik III. (1216.—1272.)

a) Kovnica Canterbury.

1. HENRICVS R-EX Napred okrenuta okrunjena bradata kraljeva glava; izvan okrugla desna ruka sa velikim žezlom. Napis je omeđen sa dva linearna okrugla.

✠ HΘ HRI ONO ANT Krst sastavljen od po dvije usporedne crte; u kutovima mali piknjasti krstići. Napisi, koji se prema imenu kovničara i kovnice mijenjaju, omeđeni su sa dva okrugla, sastavljena od biserja.

1 kom. Dm. 19^{mm}. tež. 1·45 gr.

2. ✠ IOA NO HIE O NCA. — 3 kom. Dm. 20—18^{mm}, tež. 1·51, 1·47, (1·33) gr.

3. ✠ IOA NCH IE O NCA. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·45 gr.

4. ✠ HIC HΘ LE O NCA. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·35 gr.

5. ✠ HIC HOL HON CAN. — 2 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·48 (1·40) gr.

6. ✠ OS MVN DON CAN. — 3 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·51, (1·51, 1·46) gr.

7. ✠ SA LEM VNO NCA. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·41 gr.

8. ✠ SA MVEL ·ON· CAN. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·47 gr.

9. ✠ S/im u/ND ONO ANT. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·46 gr.

10. ✠ SIM VNO NCA NTA. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·46 gr.

11. ✠ TO MAS ONO AN. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·39.

12. ✠ TO MA/s/ ONO ANT. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·41 gr.

13. ✠ WA TAR ONO AN. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·20 gr.

14. ✠ WI LEM MON CAN. — 2 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·45, 1·40 gr.

15. ✠ WIL LEM ONO ANT. — 2 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·46, (1·45) gr.

16. ✠ WIL HIC(OVS R-EX). — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·40 gr. Po-
<HENRICVS>O NCA NTA — greškom kovničara na obje strane dva

puta kovan.

17. ✠ . . V H·O NCA HT. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·35 gr.

18. ·D·B OD . . . O ANT. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·40 gr.

b) Kovnica London.

19. ✕ AB EL·O H·LV HDΘ. — 1 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 1·22 gr.
 20. ✕ AB EL·O H·LV HDΘ. — 2 kom. Dm. 21—19^{mm}, tež. 1·45, 1·19 gr.
 21. ✕ AD AMO HLV HDΘ. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·43 gr.
 22. ✕ FV LRΘ ·OH· VHD. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·21 gr.
 23. ✕ FV LRΘ. OH·L VHDΘ. — 1 kom. (t. IV. Col. 1 br. 1) Dm. 20^{mm}, tež. 1·43 gr.
 24. ✕ HLI SOHL VHD ΘH. — 1 kom. Dm. 18—16^{mm}, tež. 1·23 gr.
 25. ✕ GI FFRΘ ION LVH. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·35 gr.
 26. ✕ hΘ HRI· OH· LVNO. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·42 gr.
 27. ΘQ HVJ HO ΘQJI ✕ (Napis retrogradan: Ilge on Lunde). — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·33 gr.
 28. ✕ LH DVLF OHL VHD. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·17 gr.
 29. ✕ HIQ hOL ΘOH LV. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·39 gr.
 30. ✕ Θ HGN LVH DΘ. — 1 kom. (slomljen). Dm. 19^{mm}, tež. 1·27 gr.
 31. ✕ RA VF·O H·L VND. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·42 gr.
 32. ✕ RA VF·O H·LV HDΘ. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·37 gr.
 33. ✕ RA VF·O HLV HDΘ. — 1 kom. Dm. 20^{mm}, tež. 1·45 gr.
 34. ✕ RA VLF OHL VND. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·45 gr.
 35. ✕ RIQ ARD OH LVNO. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·46 gr.
 36. ✕ STI VHH Θ·OH ·LV. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·40 gr.
 37. ✕ WA LTH R·OH ·LV. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·44 gr.
 38. ✕ WAL THR ·OHL VH. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·37 gr.
 39. ✕ WA LTHR ·OH· LVND. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·22 gr.
 40. ✕ WI LLHL M·B·O H·LV. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·45 gr.

c) Kovnica Winchester.

41. ✕ AD AM· OH·W HD. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·22 gr.
 42. ✕ BA RTΘ LMΘ ·OR·W. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·42 gr.

d) Kovnica Lincoln.

43. ✕ GO GGLM ·OR· O·LIN. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·32 gr.

e) Inozemska oponašanja englezkih novaca.

44. ✕ ΓB EL· OH VC. — 8 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·41, (1·29), (1·22) 1·20, 1·16, (1·12), 1·09, 0·96 gr. Napis prednje strane izopačen
 45. ✕ I ΘQ HHL VS HIO. — 5 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·21, (1·18), (1·13), 1·08, 0·97 gr.
 46. ✕ IΘN HI· ND GSM. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·23 gr.
 47. ✕ IΘ . . . NO ·GD. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 0·98 gr.
 48. ✕ IDQ NLI LND· O·L. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·08 gr U napisu se spominje kovnica Lincoln.

49. ✠ IDQ HNL V·NO .ϷϷ. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·50 gr. U napisu se spominje kovnica London.

Aachen. Fridrik II. (1215.—1250.).

1. ✠ ICXIC· — DECVS Napred okrenuti okrunjeni car sa krstolikim žezlom i jabukom u rukama sjedi na svodu, koji je na gornjoj strani urešen sa dva tornjića, a na doljnjoj sa dva krstića.

✦ S·ANCTVS T... Crkvena zgrada sa tri tornja i otvorenim vratima.

Sr. Sallets Zeitschr. f. Num. I. str. 74. — 1 kom. (t. IV. Col. 2. br. 1.) Dm. 17^{mm}, tež. 1·40 gr.

Köln nadviskupija. Adolf I., grof altenski (1193.—1205.).

1. ✠ ADOLPFS — RQHIEPIS Ponešto na desno okrenuti na klupi sjedeći nadviskup sa mitrom na glavi, s biskupskim štapom u lijevoj i otvorenom knjigom u podignutoj desnoj ruci.

✠ S·ANCTA COLONIA Crkva sa jednim tornjem, na kojoj se sa svake strane nalazi po jedna lepršuća zastava sa piknjastim krstićem na vrhu.

Sr. Cappe Besch. der köln. Münzen des Mittelalters str. 109—111 br. 468—483, tabl. X. 152—153. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·49 gr.

2. Slično, ali sa napisima ✠ ADOLIS — ... IEPIC (sic!)

✠ S·ANCT CO — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·22 gr.

3. Slično, ali sa napisima ✠ ADOPFVS — RQHIEP

... OTT COL. NIA — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·33 gr.

4. Slično, ali sa napisima: ✠ TDO . . . — RQHIEP

✠ S·ANCTA COLONIA. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·11 gr.

Köln. Dietrich I., grof Heinsberg (1208—1214).

5. ✦ ENCOHEPOI Napred okrenuti sjedeći nadviskup sa infulom na glavi drži u svakoj ruci po jednu lepršuću zastavu sa piknjastim krstićem na vrhu.

✦ CN RCHNI Ispod trostrukoga svoda sa jednim širokim šiljatim tornjem i dva tornja sa kupolama napred okrenuto poprsje sv. Petra sa osjenkom oko glave i ključem u lijevoj ruci. Ispod desnoga svečeva ramena slovo T.

Sr. Cappe n. d. str. 116 br. 503, tab. X. br. 156 (navodno kovnica Marsberg). — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·28 gr.

6. Sličan oponašan komad, ali sa napisima ✦ S·AN CTT CO T na strani nadviskupova lika.

.. I. CIAIo . . . na strani lika sv. Petra; mjesto slova T otvorena knjiga. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 0·90 gr. (platirano srebro).

7. ✦ THEODERICVS Lik kao u br. 5.

✦ S·ANCTA COLONI Ispod trostrukoga svoda sa jednim širokim šiljatim tornjem i dva tornja sa kupolama napred okrenuto poprsje sv. Petra sa osjenkom oko glave, otvorenom knjigom u desnoj i ključem sa znakom krsta u lijevoj ruci.

Sr. Cappe n. d. str. 115 br. 496, tab. X. br. 154. — 4 kom. Dm. 19—18^{mm}. tež. 1·46, 1·43 (1·42), 1·38 gr.

8. Slično, ali sa napisom DERICTS. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·35 gr.

9. Slično, ali sa napisom ✦ THIOÛ — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·48 gr.

Köln. *Engelbert I., grof altenski i berški* (1216—1225).

10. ✠ *ERGELBE—RTVS III* (= minister). Napred okrenuti nadbiskup sa infulom na glavi, sjedeći na stolici, urešenoj pasjim glavama, drži desnom rukom biskupski štap, a na lijevoj knjigu.

✠ *STANCTA COLONIA* Crkvena zgrada sa jednim tornjem i ogradom otvorenih vrata; na ogradi na svakoj strani po jedna lepršeća zastava sa piknjastim krstićem na vrhu.

Sr. Cappe n. d. str. 125, br. 535, tab. X. br. 169. — 3 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·44, 1·42, 1·39 gr.

11. Slično, ali sa napisom ✠ *ERGELBE—RTVS III* — Sr. Cappe n. d. str. 125 br. 536. — 3 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 1·51, 1·50, 1·37 gr.

12. Slično, ali sa napisom ✠ *ERGELB—E . . . III*, a kraj knjige karičica. — 1 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 1·43 gr.

13. Slično, ali sa napisom ✠ *ERGELBE—RTVS III* (sic!)

Cappe n. d. str. 125, br. 535. — 1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 1·27 gr

Köln. *Heinrich I., grof Molenark* (1225—1235).

14. *HARR—IDVS* Napred okrenuti nadbiskup sa dvošiljatom mitrom na glavi, sjedeći na stolici urešenoj pasjim glavama, drži u desnici biskupski štap, a u ljevici otvorenu knjigu.

STANCTA COLONIA Crkveni toranj na širokom zidu sa otvorenim vratima; na zidu sa svake strane po jedna lepršeća zastava sa piknjastim krstom na vrhu.

Sr. Cappe n. d. str. 131, br. 568—574. — 7 kom. (svi prilično izlizani). Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·51, 1·47, (1·45), 1·43, 1·42, (1·40), 1·16 gr.

15. ✠ *HARRIO - ARHEPO* Lik kao br. 14.

STANCTA COLONIA Ispod crkvene zgrade sa dva tornjića poprsje sv. Petra, koje drži u rukama po jednu lepršeću zastavu sa piknjastim krstićima.

Sr. Cappe n. d. str. 132, br. 581—588, t. X. br. 171. — 11 kom. (svi prilično izlizani). Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·51, 1·48, 1·44, (1·42), 1·41, (1·40), 1·39, (1·37, 1·36), 1·31, (1·17) gr.

16. Slično sa napisom [*STANCTA*] *COLONI*. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·43 gr.

17. Kao br. 15, ali sa napisom ✠ *HAR . . . — . . CIHPSC*. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·21 gr.

18. ✠ *HARRI*. — *ARHEPO* Napred okrenuti nadbiskup sa dvošiljastom mitrom na glavi, sjedeći na stolici urešenoj pasjim glavama, drži u desnoj ruci zastavu sa piknjastim krstom na vrhu, a u lijevoj otvorenu knjigu. Iznad knjige mali krstić.

✠ *STANCT . . . ONIA* Iza ograde crkva sa tri tornja, od kojih je srednji šiljat, a oba pobočna sa kupolama.

Cappe n. d. str. 136, br. 605. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·29 gr.

Köln. *Konrad grof Hochsteden* (1237—1261).

19. ✠ *COURTO—VS HIT* Napred okrenuti nadbiskup bez mitre, sjedeći na stolici urešenoj pasjim glavama, drži u svakoj ruci po jednu zastavu sa piknjastim krstićem na vrhu.

ΣΤΑΝΟΥΤΑ ΚΟΛΟΝΙΑ Kupolna crkva sa tri tornja, od kojih srednji stoji na urešenom svodu, ispod kojega se nalaze otvorena vrata.

Sr. Cappe n. d. str. 138, br. 608 - 611, t. XI. br. 175. — 5 kom (prilično izlizani). Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·49, 1·44, 1·41, 1·41, (1·40) gr.

20. Slično, ali sa napisom ΣΤ ΟΝΑ (sic!) — 1 kom Dm. 16^{mm}, tež. 1·17 gr.

Köln. Engelbert II. grof Falkenburg (1261—1275).

21. ΗΙΓΓΕΛΒ—ΕΡΤΥ' Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa šiljastom infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i otvorenom knjigom u lijevoj ruci.

ΟΟ - ΛΟ - ΝΙ - Α Crkvena zgrada sa tri tornja i otvorenim vratima na sredini; sa svake strane srednjega piknjastim krstićem okrunjenoga tornja po jedna zastava sa piknjastim krstićem na vrhu; ispod zida četverolatična rozeta.

Cappe n. d. str. 156, br. 698—699, tab. XII, br. 198. — 6 kom. Dm. 19—18^{mm}, tež. 1·48, 1·46, (1·45), 1·43, 1·13, 1·03 gr.

22. Slično, ali sa piknjicama u polju prednje strane. — 1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 1·35 gr.

(?) **Münster** biskupija. *Dietrich III. Isenberški* (1218—1226).

1. ΤΗΙC — Napred okrenuti sjedeći biskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

. ΟΝΤΙC . . VO Iznad zida sa pet svodova crkvena zgrada sa tri tornja; u srednjem svodu piknjasti krst. — 1 kom. (t. IV. Col. 3, br. 1). Dm. 19^{mm}, tež. 1·22 gr.

Trier nadbiskupija. *Dietrich II. grof Wied* (1212—1242).

1. [teo] DER — [icus] Na desno okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj [i knjigom u lijevoj] ruci.

TREV — [eris] Crkvena zgrada sa krstom na krovu, sa dva postrana tornja i velikim vratima.

Sr. Bohl Die trierischen Münzen str. 9, br. 4, t. I. br. 4. — 1 kom. Dm. 15^{mm}, tež. 0·63 gr.

2. . . ЯVEP — (napis izopačen dvokratnim kovanjem). Na desno okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi.

CVI — IAI Crkvena zgrada sa krstom na krovu, sa dva postrana tornja i velikim vratima. Dole sedmerotraka zvijezda između . . .

Bohl n. d. nema. — 1 kom. Dm. 14^{mm}, tež. 0·50 gr.

Metz biskupija. *Johannes d' Apremont* (1225—1239).

1. I[o]hT[n]—[ne]S Na lijevo okrenuto biskupovo poprsje. Naokolo piknjasti okrug.

[m]-E-[t]-I Na krstu ruka, koja blagosivlje.

Sr. Ch. Robert Monnaies, jetons et medailles des évêques de Metz u Annuaire de Num. XII. str. 11—12. — Denar. 1 kom. Dm. 14^{mm}, tež. 0·39 gr.

2. I-OH-TNΘ-S Na lijevo okrenuto biskupovo poprsje sa mitrom na glavi i sa biskupskim štapom u desnoj ruci. Piknjasti okrug.

[m]HTΘRSIS Krst sa četiri piknje u uglovima. Piknjasti okrug.

Sr. Robert n. d. str. 13 i sl. — Denar. 2 kom. Dm. 14^{mm}, tež. 0·76, 0·67 gr.

Mleci. Jacopo Tiepolo (1229—1249).

1. **·IA TCVPL· — DVX — ·S M·VENETI·** Sv. Marko predaje desno do njega stojećemu duždu zastavu.

IC—XC Spasitelj na prijestolju. Bez biljega u prijestolju. — Grosso. Dm. 21^{mm}, tež. 2·18 gr. Papadopoli Le Monete di Venezia I. str. 98, br. 2. 1 kom.

Friesach. Anonimni denari sa crkvenim zabatom i sa dva tornja.

1. **·∞ | ∞ | H 3 0 Ā I R 3** u dvostrukom linearnom okrugu. Nadbiskupovo poprsje sa infulom sa dva šiljka na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci. Nad glavom je slovo **Ā**.

Zabat crkve sa krstom na vrhu i sa dva tornja sa šiljatim krovovima na obim stranama. U zidu dole četiri karike. Dvostruki okrug od biserja.

134 kom. Dm. 21—19^{mm}. Tež. 1·38, 1·32, 1·31, 1·30, 1·28, 1·28, 1·26, 1·24, 1·24, 1·23, 1·20, 1·19, 1·17, 1·13, 1·08, 1·06, 1·02, 1·02, 1·01, 0·97, 0·88, 0·81, 0·70, gr. 111 neuvrštenih komada teži 111·8 gr.

2. Kao br. 1. Sa napisom **·∞ | ∞ | H 3 0 Ā I R 3** — 14 kom. Dm. 19—17^{mm}. Tež. 1·21, 1·10, 1·08, 1·04, 1·00, 0·96, 0·95, 0·94, 0·90, 0·90, 0·89, 0·86, 0·84 gr.

3. Kao br. 1. Sa napisom **·∞ | ∞ | H 3 0 Ā I R 3** — 3 kom. Dm. 19—17^{mm}. Tež. 1·21, 1·11, 0·96 gr.

4. Kao br. 1. Sa napisom **∞ | ∞ | H 3 0 Ā I R 3** — 2 kom. Dm. 19—17^{mm}. Tež. 0·90, 0·87 gr.

5. Kao br. 1. Sa napisom **∞ | ∞ | H 3 0 Ā I R 3** Nad glavom je slovo **VI**. — 1 kom. Dm. 18^{mm}. Tež. 1·16 gr.

6. Kao br. 1. Sa napisom **∞ | ∞ | H 3 0 Ā I R 3** Nad glavom slovo **Ā**. — 175 kom. Dm. 17—15^{mm}. Tež. 1·00, 1·00, 0·93, 0·90, 0·87, 0·85, 0·85, 0·83, 0·82, 0·80, 0·80, 0·80, 0·78, 0·78, 0·77, 0·76, 0·76, 0·75, 0·75, 0·74, 0·74, 0·72, 0·70, 0·69, 0·65, 0·65, 0·65, 0·65 gr. 148 neuvrštenih komada teži 115 gr.

7. Kao br. 1. Sa napisom **∞ | ∞ | H 3 0 Ā I R 3**. — 2 kom. Dm. 16^{mm}. Tež. 0·75, 0·63 gr.

8. Kao br. 1. Sa izopačenim napisima.

a) ∞ ∞ H 3 0 Ā I R 3 — Tež. 1·14 gr.	o) Ā I ∞ 3 ∞ E — Dm. 18 ^{mm} .
Tež. 0·94 gr.
b) 3 I H 0 I 3 H ∞ I — Tež. 1·13 gr.	p) . . ∞ — Dm. 19 ^{mm} . Tež.
0·79 gr.
c) Λ C C N I ∞ E E — Tež. 1·15 gr.	r) Λ ∞ N V . . — Dm. 18 ^{mm} . Tež.
1·01 gr. Velika slova; surova radnja.
d) ∞ ∞ H 3 0 Ā I R 3 — Tež. 1·10 gr.	s) · E 3 I ∞ I E . . — Dm. 18 ^{mm} . Tež.
0·82 gr.
e) . . ∞ ∞ H 3 0 Ā I R 3 — Tež. 1·04 gr.	š) ∞ ∞ H 3 0 Ā I R 3 I — Dm. 18 ^{mm} .
Tež. 0·68 gr.
f) ∞ ∞ H 3 0 Ā I R 3 — Tež. 0·97 gr.	t) . . ∞ ∞ H 3 0 Ā I R 3 — Dm. 16 ^{mm} .
Tež. 0·85 gr.
g) · X I) . H Ā C ∞ — Tež. 1·21 gr.	u) C I ∞ V L 3 Ā — Dm. 17 ^{mm} .
Tež. 0·75. Nad glavom C I .
h) ∞ E ∞ Ā E I ∞ V J — Tež. 1·29 gr.	
i) C I 3 I I I ∞ C K . ∞ — Tež. 0·95 gr.	
j) 0 I ∞ H 3 0 Ā I R 3 — Tež. 1·27 gr.	
k) E C Ā C C — Tež. 0·90 gr.	
l) I ∞ H 3 0 Ā I R 3 3 — Tež. 1·19 gr.	
m) N Λ ∞ 3 Λ . C — Tež. 1·07 gr.	
n) ∞ D F Λ F N — Tež. 1·21 gr.	

17. Kao br. 16. — Zabat crkve sa dva postrana tornja sa šiljatim krovovima nad zidom sa četiri karike. Iznad zabata šesterotraka rozeta.

1 kom. Dm. 19^{mm}. 0·88 gr.

18. Kao br. 1 МЕРІО . . . ГОНІ Napred okrenuto gologlavo poprsje sa mačem (?) u desnoj i žezlom sa liljanom u lijevoj ruci. — 1 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 0·95 gr.

Salzburg. *Eberhard II.*, truchsess waldburški (1200—1246).

1. a) ☒ ΕΒΕΡΗΑ — . . . ΡΤΩ u dvostrukom linearnom okrugu. Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa infulom na glavi, knjigom u desnoj i štapom sa piknjastim krstom u lijevoj ruci. — 11 kom. Dm. 20—18^{mm}.

Zgrada sa tri tornja, okružena zidom, u kojem su po srijedi vrata. Dvostruki okrug od biserja.

Zeller Des Erzstiftes Salzburg Münzrecht u. Münzwesen str. 52 br. 29—33 Cat. Windischgrätz br. 1375—1377, Cat. Welzl br. 9682—9683.

4 kom. Tež. 1·02 gr., 3 daljnja komada ukupno 3·16 gr.

Oponašani primjerci sa izopačenim napisima:

b) ☒ Ε . . . ΒΙΗ. — V . . . ∞ — Tež. 0·89 gr.

c) ☒ . . . ΛΗ . . — ΛΗΛΔ ∞ — Tež. 1·03 gr.

d) — ΗΙΙΠ . . — 2 kom. Tež. 0·94, 0·93 gr.

e) ☒ ∞ Ε Γ Ι Ι ∞ — — Tež. 0·88 gr.

f) — . . ∞ C ∞ — Tež. 1·02 gr.

g) — ΙΙΙΠΩΩ — Tež. 1·05 gr.

2. Kao br. 1, samo što nadbiskup mjesto krsta ima u lijevoj ruci štap sa tri cvijetka.

Sr. Cat. Welzl br. 9684—9687. 41 kom. Dm. 20—18^{mm}. 25 neuvrštenih komada teži 25·30 gr.

a) ☒ ΕΒΕΡΗΑ — ΡΙΔ ∞ ΕΡΤΩ — 3 kom. Tež. 1·20, 1·16, 1·11 gr.

b) ☒ ΕΒΕΡΗΑΡ — Δ ∞ ΕΡΤΩ — Tež. 1·18 gr.

c) ☒ ΕΒΕ . . . — — Okruglo obrezan. Dm. 17^{mm}, tež. 0·83 gr.

Oponašani primjerci sa izopačenim napisima (djelomice valjda iz kovnica u Furlanskoj):

d) — ΕΡCΕ — 2 kom. Tež. 1·10, 0·88 gr.

e) ☒ ∞ — CΕΤ — Tež. 1·19 gr.

f) ☒ ∞ . . Ι ∞ — ΕΡCΕΙΙ: — 2 kom. Tež. 1·26, 0·95 gr.

g) ☒ ∞ ΙΙ . . . — . . . CΕΒΙ . — Tež. 0·97 gr.

h) ☒ ∞ ∞ ΡΛΛ — ΔΙ — Tež. 1·26 gr. (t. IV Col. 2. sl. 2.)

i) ☒ Ε C . . . — . . . ∞ Ε ∞ — Tež. 1·25 gr.

j) ☒ Ι ∞ VCCI — ΠΙC — Tež. 0·99 gr.

k) ☒ CΕ ∞ . — ∞ ΩΩ — Tež. 1·13 gr.

l) — Ο Ω Η Ω — Tež. 0·93 gr.

3. Kao br. 2, ali su atributi zamijenjeni (štap u desnoj, a knjiga u lijevoj ruci) i napisi retrogradni. Rezbar je u svojoj nevještni rezao pozitivan lik na kalup.

Zeller n. d. str. 52, br. 34—36 — 7 kom. Dm. 19—17^{mm}.

j) $V . I C . R - D$. Napred retrogradni napis $\times H . . \infty I . . -$
Dm. 18^{mm}. Tež. 1·12 gr.

k) $\times \Lambda \infty . - \infty I D$ Napred $\times . . \infty . D . -$ Dm. 17^{mm}. Tež. 0·87 gr.

7. Kao br. 6. Okruglo obrezani komadi od 16—15^{mm} promjera sa znatno manjom težinom. — 21 kom., od kojih 13 neuvrštenih teži 9·05 gr.

a) Kao 6a). 6 kom. Dm. 15^{mm}. Tež. 0·78, 0·78, 0·75, 0·73, 0·72, 0·70 gr.

b) Kao 6 d. Dm. 16^{mm}. Tež. 0·74 gr.

c) $\times E B E R H - -$ Dm. 16^{mm}. Tež. 0·75 gr.

8. $\times E B E R H - . R D \infty \Theta - \infty$. Napred okrenuti nadbiskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

$\times \Lambda P I V \infty \equiv P I H$ Lik kao kod br. 6. — 1 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 0·87 gr.

9. $\times \epsilon D \infty \epsilon P \infty$ Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi, knjigom u desnoj i biskupskim štapom u lijevoj ruci.

$\times P I \infty . . .$ Lik kao kod br. 6 — 1 kom. Dm. 15^{mm}. Tež. 1·12 gr.

10. $\times . X \bar{A} R \Theta -$ Napred okrenuti nadbiskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i štapom sa krstom u lijevoj ruci.

$\times . . . \infty . . . E I$ Lik kao br. 6. — 1 kom. Dm. 16^{mm}. Tež. 0·76 gr.

11. $\infty \Lambda N - \bar{Y} C . .$ Napred okrenuti nadbiskup sa infulom na glavi i sa dva žezla sa liljanima u rukama.

$\Lambda P H I . \infty \Theta R$ Lik kao br. 6. — 3 kom. Dm. 17—15^{mm}. Tež. 1·04, 1·03, 0·99 gr.

12. $\times \Theta R H . . . - \infty$ Napred okrenuti nadbiskup sa piknjastim krstom u desnoj i nejasnim predmetom u lijevoj ruci.

\times Lik kao br. 6. — 1 kom. Dm. 16^{mm}. Tež. 1·45 gr.

13. Napis nejasan. Na desno okrenuti stupajućii lav.

Napis nejasan. Lik kao br. 6. — 1 kom. Dm. 17—15^{mm}. Tež. 0·93 gr.

14. Napred okrenuti nadbiskup sa dva mača u rukama. U dvostrukom linearnom okrugu napis (a—d).

$\times F R I \infty A C H$ u dvostrukom linearnom okrugu. Napred okrenuto poprsje anđela sa visoko podignutim krilima; iznad njegove glave kula sa trostrukim kruništem.

Kovan u Friesachu. 153 kom. Dm. 18—15^{mm}. 130 neuvrštenih komada teži 127·50 gr. — Sr. Zeller n. d. str. 49, br. 5—6; Cat. Windischgrätz br. 1383; Cat. Welzl br. 9602—03

a) $\times E B E R H \bar{A} - R D \infty \epsilon P \infty -$ 20 kom. Tež. 1·37, 1·32, 1·25, 1·23, 1·20, 1·15, 1·14, 1·11, 1·09, 1·09, 1·06, 1·04, 1·02, 1·00, 1·00, 1·00, 0·95, 0·93, 0·91, 0·82 gr.

b) $\times E B E R H \bar{A} - R D \infty \epsilon P S -$ Tež. 1·13 gr.

c) $\times . . E R H \bar{A} - R D S \epsilon P \infty -$ Tež. 0·92 gr.

Oponašan komad sa veoma malenim slovima:

d) $\cdot \Theta B \Theta \cdot H \bar{A} - R \Theta \cdot . . \infty -$ Dm. 17^{mm}. Tež. 1·16 gr. (t. IV. Col. 2. br. 3.).

15. Kao br. 14. Okruglo obrezani manji komadi. — 4 kom. Dm. 15^{mm}. Tež. 0·85, 0·70, 0·67, 0·62 gr.

16. Napred okrenuti nadbiskup sa infulom na glavi, štapom sa krstom u desnoj i biskupskim štapom u lijevoj ruci. Razni izopačeni napisi (a-p).

Kao br. 14. Razni izopačeni napisi. — 19 komada.

Ostrag:

Napred:

a) ☒ ΕΡΝΙ—ΑΕΩ	☒ ΕΡΥΩΙΣΙ	— 1 kom. Dm. 16 ^{mm} . Tež. 1·15 gr.
b) ☒ ΕΡ...—...Ω	☒ ΩΔ...Π.	— 1 kom. Dm. 17 ^{mm} . Tež. 1·00 gr.
c) ΕΡΝΙ—....	☒ ΕΡ.ΣΑΥ.	— 1 kom. Dm. 17 ^{mm} . Tež. 1·00 gr.
d) ...ΣΙ—ΑΡ..ΙΣΙ	— 1 kom. Dm. 16 ^{mm} . Tež. 0·87 gr.
e) ☒ ΕΡΥΡ.—....ΠΣ.	— 1 kom. Dm. 16 ^{mm} . Tež. 0·87 gr.
f)—ΑΗΡ..	☒ Ε...ΥΣ	— 1 kom. Dm. 16 ^{mm} . Tež. 0·95 gr.
g) ☒ ΕΡΑΥ—ΡΙΣΙ	..ΙΩΩ..	— 1 kom. Dm. 16 ^{mm} . Tež. 0·88 gr.
h) isto	...ΔΥΩΙΩ	— 1 kom. Dm. 15 ^{mm} . Tež. 0·93 gr.
i) isto	...ΩΩΙ.	— 1 kom. Dm. 15 ^{mm} . Tež. 0·76 gr.
j) isto	☒ ΠΙΩΩ.Τ	— 1 kom. Dm. 16 ^{mm} . Tež. 0·87 gr.
k) ☒ ΕΡ....—...Α	...ΩΩΥΩ...	— 1 kom. Dm. 15 ^{mm} . Tež. 0·93 gr.
l) ☒ Ε....—ΑΡΩΙΣ	...ΡΩΙΡ.	— 2 kom. Dm. 16 ^{mm} . Tež. 1·00, 0·90 gr.
m) ...ΣΕΩ—ΑΡΧ...	☒ ...ΥΩΠ	— 2 kom. Dm. 16 ^{mm} . Tež. 0·88, 0·77 gr.
n)—...ΩΝ	☒ ...ΩΗΑ	— 2 kom. Dm. 17 ^{mm} . Tež. 1·09, 0·93 gr.
o) ☒ ...ΥΩΝ—....	☒ ΕΥ...	— 1 kom. Dm. 16 ^{mm} . Tež. 0·80 gr.
p) ☒ ΕΗΥΩΛΩ—	☒ ...ΣΙΡ.	— 1 kom. Dm. 15 ^{mm} . Tež. 0·80 gr.

17.—...ΩΩΙΣ Napred okrenuti nadbiskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i štapom sa krstom u lijevoj ruci.

☒ ΙΩΡ.... Lik kao br. 14. — 1 kom. Dm. 18^{mm}. Tež. 1·27 gr.

18. ☒ ΕΡΕΙΙ—...ΗΩ Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa infulom na glavi i sa dva biskupska štapa u rukama.

☒ .ΠΙΩΠΧΗ Lik kao br. 14. — 1 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 1·41 gr.

19. Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi i sa dva štapa sa piknjastim krstovima u podignutim rukama; iznad glave velika šestero-traka zvijezda.

Lik kao br. 14.

Napred:

Ostrag:

a) ☒ ΓΣΩΙΙ..	ΕΡΥΕ...ΗΣ	Dm. 17 ^{mm} . Tež. 1·05 gr.
b) ☒ Ε...ΑΧΗΩ	Dm. 17 ^{mm} . Tež. 1·15 gr.
c) ☒ ΕΡΙΩΠΧΗ	.Β...Ω.	Dm. 17 ^{mm} . Tež. 0·98 gr.

20. ...ΡΗΑΔΩ... Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi, knjigom u desnoj i biskupskim štapom u lijevoj ruci.

...ΙΩΠΧΗ Lik kao br. 14. — 1 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 0·90 gr.

21. ΧΕΡΥΕ□.—ΑΡΗΩΙ Napred okrenuti vojvoda u ljuskastom oklopu sa dva mača u rukama

...ΠΙΩΑ... Lik kao br. 14. — 1 kom. Dm. 18—17^{mm}. Tež. 1·00 gr. (Koruška).

22. Kao br. 21.

Bez napisa. Lik kao br. 14., ali mjesto lijevoga anđelova krila zastavica. 2 kom. Dm. 18—17^{mm}. Tež. 1·03, 0·99 gr. (t. VI. Col. 3 br. 5).

23 . . . $\text{H} \Lambda \text{P} \text{L}$. . . Napred okrenuti vojvoda u ljuskastom oklopu sa mačem u desnoj i trouglastim štitićem na lijevoj ruci.

$\otimes \Lambda \text{P}$ Lik kao br. 14. — 1 kom. Dm. 15^{mm}. Tež. 0·90 gr.

24 $\otimes \text{E B E R H A} - \text{R D} \infty \text{E P} \infty$ Napred okrenuti nadbiskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u podignutoj lijevoj ruci.

Bez napisa. Napred okrenuto poprsje anđela sa gore uzvinutim krilima između dva tornja sa po dva prozora; iznad glave, između dvijuh šesterotrakih zvijezda polumjesec, a u njemu krstić.

Zeller n. d. str. 50, br. 12—13; Windischgrätz br. 1383 1384; Welzl br. 9602—9603. — 61 kom. Dm. 18—16^{mm}. Tež. 1·37, 1·31, 1·30, 1·26, 1·20, 1·09, 1·05, 0·94, 0·90, 0·90, 0·86, 0·85 gr. 49 neuvrštenih komada teži 50·5 gr.

Oponašani primjerci sa izopačenim napisima:

a) $\otimes \text{E} . \text{E} . \text{I I} . - \text{P}$ — Dm. 18^{mm}. Tež. 1·05 gr.

b) $\otimes . \text{J} . \text{R H A} - -$ Dm. 19—17^{mm}. Tež. 1·04 gr.

c) $\otimes \text{E H E} \Lambda \text{H V} - \text{D} -$ Dm. 18—16^{mm}. Tež. 1·00 gr.

d) $\otimes \text{E} \infty \text{A} . . . - \text{D} -$ Dm. 19—18^{mm}. Tež. 1·11 gr.

e) — $\Lambda > \text{C} \infty$. — Dm. 19—18^{mm}. Tež. 1·11 gr.

f) $\otimes . . . \text{H H} . - \text{H H H} -$ Dm. 19—18^{mm}. Tež. 1·00 gr.

g) $\otimes \sim \text{C V} . . - . . . \text{C J} -$ Dm. 19^{mm}. Tež. 1·12 gr.

h) . . . $\text{K} . - . \infty \text{o} \infty . -$ Dm. 19—16^{mm}. Tež. 0·98 gr.

25. $\otimes \otimes \text{H} \text{I B}$ Napred okrenuto gologlavo poprsje sa mačem u desnoj i štapom sa krstom (?) u lijevoj ruci.

Rev. kao br. 24. — 1 kom. Dm. 18—17^{mm}. Tež. 0·85 gr.

26. $\text{E} \text{E P} \infty$ Poprsje nadbiskupovo sa infulom na glavi i dva žezla sa liljanima u podignutim rukama Gore velika šesterotraka zvijezda.

1 kom. Dm. 18—16^{mm}. Tež. 1·22 gr.

27. $\otimes . . \text{C} \text{H} . . \text{D} \infty \text{E P} \infty$ Napred okrenuti nadbiskup sa štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

Između dva tornjića poprsje anđela sa gore uzvinutim krilima. Iznad glave između dvije šesterotrake zvijezde kukasti krst sa piknjama u kutovima.

1 kom. Dm. 20^{mm}. Tež. 1·17 gr. (t. IV. Col. 3. br. 3).

28. $\otimes \text{E B E R H A} - \text{R D} \infty \text{E P} \infty$ Napred okrenuti nadbiskup sa infulom na glavi i štapom sa krstom u lijevoj ruci, podignutom desnicom blagosivlje.

Bez napisa. Na jednom zidu dva napred okrenuta poprsja, od kojih ono na lijevo ima infulu na glavi. U polju gore velika šesterotraka zvijezda između dva krstića, a između obijuh poprsja tri u trokut stavljene piknje.

Zeller n. d. str. 51, br. 26; Windischgrätz br. 1385; Welzl br. 9631.

40 kom. Dm. 18—15^{mm}. Tež. 1·31, 1·17, 1·14, 1·13, 1·13, 1·06, 1·01, 0·96, 0·85, 0·83, 0·83, 0·81, 0·78, 0·77 gr. 26 neuvrštenih komada teži 27 gr.

1 Hälbling. Dm. 15^{mm}. Tež. 0·62 gr.

2 kom sa $\text{P} \infty$. Dm. 18—16^{mm}. Tež. 1·39, 0·92 gr.

Oponašani komadi sa izopačenim napisima:

a) $\otimes \text{E} \text{H} . . . - \text{H J} \infty \text{E} \infty -$ Dm. 16^{mm}. Tež. 1·05 gr.

b) $\text{X} \text{ S } \text{ S } \text{ S } \text{ S } \text{ S} - \text{A H Y } \text{ S } \text{ S } \text{ S}$ (retrogradni napis). Dm. 17—16^{mm}. Tež. 0.86 gr.

29. $\text{X} \text{ E R E H S} - \text{R} . . . \text{P S}$ Kao br. 28, ali poprsje na desno ima infulu na glavi.

1 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 0.90 (t. IV. Col. 1 br. 4.)

30. $\text{X} \text{ E R H A} -$ Kao br. 29, ali nadbiskup ima krst (?) u desnoj i ključ u lijevoj ruci.

2 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 1.25, 1.02 gr.

31. — $\text{H R} . .$ Napred okrenuti nadbiskup sa infulom na glavi, štapom sa krstom u desnoj i zastavicom (?) u lijevoj ruci.

Kao br. 28, ali oba poprsja sa infulama na glavama, a do zvijezde mjesto krstića sa svake strane po jedna piknja.

1 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 0.83 gr.

31 a) $\text{E B E R H A} - \text{R D S E P S}$ Napred okrenuti nadbiskup sa biskupskim štapom u desnoj i ključem u lijevoj ruci.

Bez napisa. Na jednom zidu dva napred okrenuta poprsja, od kojih ono na lijevoj strani ima infulu na glavi; iznad obiju poprsja oveći krst između dva manja, a između njih tri u trokut stavljene piknje.

3 kom., od kojih su dva četverouglasta oblika Dm. 18—17^{mm}; tež. 0.94, 0.88, 0.83 gr.

32. $\text{E B E R H A R D S E P S}$ Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi i dva žezla sa liljanima u podignutim rukama. Gore velika šesterotraka zvijezda.

Bez napisa. Napred okrenuto poprsje nadbiskupa sa infulom na glavi između dva tornja sa krstićima na vrh krovova. Nad poprsjem tornjić sa karikom na vrh krova.

Zeller n. d. str. 50, br. 14—15; Windischgrätz br. 1386; Welzl br. 9646.

66 kom. Dm. 17—15^{mm}. Tež. 1.29, 1.28, 1.27, 1.25, 1.20, 1.20, 1.18, 1.03, 0.99, 0.95, 0.95, 0.87, 0.77, 0.76 gr. 52 neuvrštena komada teže 50.80 gr.

Razlike u napisu:

a) $\text{E B E R A H R D S E P S} - 4$ kom Dm. 15^{mm}. Tež. 0.91, 0.87, 0.87, 0.81 gr.

b) $\text{E B E R H A D S E P S} - 3$ kom. Dm. 17—15^{mm}. Tež. 1.20, 0.90, 0.85 gr.

c) $\text{E B E R H A R D S P S} - 1$ kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 1.04 gr.

Oponašani komadi sa izopačenim napisima:

d) $\text{E R H A P D} -$ Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1.22 gr.

e) $\text{E P E} -$ Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1.11 gr.

f) $\text{E} \text{A H S} -$ Dm. 16^{mm}. Tež. 0.81 gr.

g) $\text{H A A H} . -$ Dm. 15^{mm}. Tež. 0.80 gr.

h) . . $\text{I C C B E} -$ Dm. 16^{mm}. Tež. 1.32 gr.

i) $\text{E V S A} . . . -$ Dm. 16^{mm}. Tež. 1.03 gr.

j) $\text{H A} \text{S} -$ Dm. 16—15^{mm}. Tež. 0.91 gr.

k) **ERVĒĀPŠHC** — Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1.17 gr. Poprsje na prednjoj strani je gologlavo (t. IV. Col. 2, br. 4).

l) Hälbling sa nečitljivim napisom. Dm. 14^{mm}. Tež. 0.71 gr.

33 **RHQVDIRT-ÅĀ** Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi i sa dva mača u rukama. Povrh glave velika šesterotraka zvijezda.

Kao br. 32. — 2 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1.09, 0.98 gr. (t. IV. Col. 3. br. 4).

34. . . . **IV** Napred okrenuti nadbiskup sa krunolikom infulom na glavi i sa dva mača u rukama. U polju sa svake strane po jedna piknja, a povrh glave zvijezda.

Kao br. 32. — 1 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 0.83 gr.

35. **QΛ** Kao br. 34, ali i poprsje na naličju ima krunoliku infulu. — 1 kom. Dm. 16^{mm}. Tež. 1.01 gr. (t. IV. Col. 1 br. 5).

36. — **RD** Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa infulom na glavi i sa dva žezla sa liljanima u rukama. Povrh glave zvijezda.

Kao br. 32. — 1 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 0.91 gr.

37. Izopačen napis. Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa infulom na glavi i sa dva biskupska štapa u rukama. Povrh glave zvijezda.

Kao br. 32. — a) **C.C** **HS** — Dm. 16^{mm}. Tež. 1.28 gr.

b) **C.CII** — — Dm. 17^{mm}. Tež. 0.96 gr.

c) **ĀIR** ~ — **QII** ~ — Dm. 16^{mm}. Tež. 0.67 gr.

38. **V** Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj, a štapom sa krstom u lijevoj ruci.

Kao br. 32. — 1 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1.07 gr.

39. Napis nečitljiv. Kao br. 38, ali nadbiskup bez infule, a krst piknjast. 1 kom. Dm. 16—15^{mm}. Tež. 0.96 gr.

40. **✠RΛ** ⊂ Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa infulom, na glavi, ključem (?) u desnoj i štapom sa piknjastim krstom u lijevoj ruci.

Kao br. 32. — 1 kom. Dm. 16—15^{mm}. Tež. 0.71 gr.

41. Bez napisa. Napred okrenuto poprsje nadbiskupa sa infulom na glavi i dva žezla sa liljanima u rukama. Nad glavom mala šesterotraka zvijezda.

Bez napisa. Napred okrenuto poprsje nadbiskupa sa infulom na glavi i a iznad njega tornjić sa karikom povrh krova. Sa svake strane po jedan krst povrh piknje.

Hälbling. 1 kom. Dm. 13^{mm}. Tež. 0.51 gr. (t. IV, Col. 2 br. 5).

42. **EBERHÄRDŠEPŠ** Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi i dva žezla sa liljanima u podignutim rukama. Gore velika šesterotraka zvijezda.

Bez napisa. Napred okrenuto gologlavo poprsje između dva tornja, povrh kojih je lijevo šesterotraka zvijezda, a desno krstić. Nad poprsjem tornjić sa karikom na vrh krova.

Zeller n. d. str. 50 br. 16.

30 kom. Dm. 17—15^{mm}. Tež. 1.50, 1.23, 1.21, 1.15, 1.13, 1.11, (t. IV. Col. 3. br. 5.), 1.08, 0.96, 0.93, 0.90, 0.89 gr. 19 neuvrštenih komada teži 18.8 gr.

4 Hälblinga. Dm. 14^{mm}. Tež. 0.85, 0.77, 0.72 gr. 1 neuvršten 0.74 gr.

1 komad sa **EBERHAD S EP [S]**. Dm. 16—15^{mm}. Tež. 1·10 gr.

Oponašani komadi sa izopačenim napisima:

a) **UBRV S CP A** Θ α. 3 kom. Dm. 16^{mm}. Tež. 0·91, 0·88, 0·75 gr.

b) . . . **ER S**. Dm. 16^{mm}. Tež. 1·10 gr.

43. **✠ EBERH . . . S E . S** Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi, knjigom u desnoj i biskupskim štapom u lijevoj ruci.

Kao br. 42. — 1 kom. Dm. 15^{mm}. Tež. 0·92 gr.

44. . . . — **A . S** Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

Kao br. 42. — 1 kom. Dm. 14^{mm}. Tež. 0·97 gr.

45. **✠ EPI S . . .** Napred okrenuti nadbiskup sa infulom sa dva šiljka na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

Kao br. 42. — 1 kom. Dm. 15^{mm}. Tež. 0·95 gr.

To je lik sa frizaških novaca sa crkvenim zabatom i dva postrana tornja.

46. **✠ . . . A . . . S**. Napred okrenuti lik nadbiskupa do koljena, sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

Kao br. 42. — 1 kom. Dm. 15^{mm}. Tež. 1·30 gr.

47. **× ERE . — APVD S** Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa infulom na glavi i sa dva biskupska štapa u rukama.

Bez napisa. Napred okrenuto poprsje sa infulom na glavi između dva tornjića sa krstovima. Nad poprsjem karika.

Zeller n. d. str. 51, br. 17; Windischgrätz br. 1389. Welzl v. Wellenheim br. 9665. — 3 kom. Dm. 16^{mm}. Tež. 1·10, 1·05, 0·96 gr. — 72 slabije sačuvana neuvrštena komada sa sličnim napisom teže 69·2 gr. — Varijante:

a) **× ERE . — A . S** — Dm. 16—15^{mm}. Tež. 0·91 gr.

b) **× ERC A — I A H S** — 3 kom. Dm. 17—15^{mm}. Tež. 1·00, 0·92, 0·88 gr.

c) **× ER O I I — A H S** — Dm. 17—16^{mm}. Tež. 0·91 gr.

d) **× ERE . — . . . H S** — Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1·03 gr.

e) **× — . . . A V S** — Dm. 17^{mm}. Tež. 1·25 gr.

f) **× ERV . — h A S I** — 3 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 1·18, 1·10, 1·06 gr.

g) **× ERV A . — S H O P V** — 2 kom. Dm. 17—15^{mm}. Tež. 1·40, 1·05 gr.

h) — . . . I H Θ . — Dm. 16^{mm}. Tež. 1·08 gr.

i) **× ER Θ V A — H L P A S** — 3 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 1·27, 1·24, 1·10 gr.

j) **× O P A V . —** — Dm. 17^{mm}. Tež. 1·18 gr.

k) **× R V A . — . . . S .** — Dm. 16^{mm}. Tež. 0·90 gr.

l) **× — ER S I** — Dm. 16^{mm}. Tež. 1·20 gr.

m) **× RE . . —** — Dm. 16^{mm}. Tež. 1·10 gr.

n) **× E . V E — A C H S** — Dm. 16^{mm}. Tež. 1·01 gr.

Jače obrezani komadi:

o) **× CRC — . . H S** — Dm. 14—13^{mm}. Tež. 0·87 gr.

p) **✠ — H E P .** — Dm. 15^{mm}. Tež. 0·90 gr.

r) **. C . . . — I A H S** — 2 kom. Dm. 14^{mm}. Tež. 1·05, 0·72 gr.

s) **. . . E . — A V S .** — Dm. 15^{mm}. Tež. 0·75 gr.

š) nejasan napis. Dm. 14—13^{mm}. Tež. 0·67 gr.

Još 16 slabije sačuvanih jače obrezanih komada teži 12·8 gr.

Surovije imitacije istoga tipa:

t) **HO S A — M N** — Dm. 17^{mm}. Tež. 0·99 gr.

u) **A A V X S** — . . . — Dm. 17^{mm}. Tež. 1·12 gr.

v) **X . . . — I S E E** . — 2 kom. Dm. 18—17^{mm}. Tež. 1·03 (t. IV. Col. 1, br. 6) 0·85 gr.

48. Bez napisa. Napred okrenuti stojeći biskup sa dva biskupska štapa u rukama.

Kao br. 47. — 1 kom. Dm. 18^{mm}. Tež. 1·60 gr. Surovija radnja.

49. . . . **HR — ARDV** . . Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa žezlom sa ljljanom u lijevoj ruci.

Kao br. 47. — 1 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1·10 gr.

50. **X HR VIA — A LP S** Napred okrenuti sjedeći biskup sa infulom na glavi, krstom u desnoj, a biskupskim štapom u lijevoj ruci.

Kao br. 47. — 2 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1·07, 0·97 gr.

51. **X ER . . . — . . S . . .** Napred okrenuti sjedeći gologlav knez sa piknjastim krstom u desnoj ruci.

Kao br. 47. — 1 kom. Dm. 15^{mm}. Tež. 0·85 gr.

52. **X . . HR — N S . .** Napred okrenuti biskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj, a knjigom u podignutoj lijevoj ruci.

Kao br. 47. — 1 kom. Dm. 16^{mm}. Tež. 0·82 gr. (t. IV. Col. 2, br. 6.)

53. **EBERHARD S EP S** Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi i dva velika žezla sa ljljanima u podignutim rukama. Povrh glave velika šesterotraka zvijezda.

Kao br. 47. — 2 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1·31, 1·09 gr.

a) Varijanta sa napisom **S S S S**

1 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 0·91 gr.

54. **X EBERH — A — D S EP S** Napred okrenuti nadbiskup sa krunolikom infulom na glavi, sa knjigom u desnoj i biskupskim štapom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Napred okrenuto biskupsko poprsje sa dvošiljatom infulom na glavi; na svakoj strani po jedan toranj sa karičicom na vrh krova, a povrh poprsja između dvije piknje oveći krst.

Zeller n. d. str. 50 br. 9—11; Windischgrätz br. 1390; Welzl br. 9657. — 3 kom. Dm. 18—16^{mm}. Tež. 1·07, 1·02, 1·01 gr. — 41 slabije sačuvan komad teži 40·2 gr. — Varijante:

a) **X EBERH A — D S EP S** — Dm. 17^{mm}. tež. 1·13 gr

b) **X — A D S EP S** — Dm. 16—15^{mm}, tež. 1·02 gr.

c) **X EBER A — HD S EP S** — 2 kom. Dm. 18—16^{mm}, tež. 1·20, 1·07, gr. (t. IV. Col. 3, br. 6).

d) **X EBERH — D S EP S** — 2 kom. Dm. 16—15^{mm}, tež. 0·84, 0·78 gr.

e) **X EBERH — DE P S** — Dm. 16—15^{mm}, tež. 1·04 gr.

f) — **S EP S** — Dm. 16^{mm}, tež. 1·15 gr.

g) **X EBE . . . — . . . EP** — Dm. 16^{mm}, tež. 0·94 gr.

h) **EBERH A — DV S P** . — 2 kom. Dm. 16—15^{mm}, tež. 0·85, 0·72 gr.

i) Surova imitacija sa potezima mjesto napisa. Dm. 17^{mm}, tež. 0·77 gr.

55. ✕ **EBERHARDV** ∞ Lik i naličje kao br. 54.

2 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·97, 0·88 gr. — Jače obrezani komadi: 2 kom. Dm. 14^{mm}, tež. 0·76, 0·52 gr. — 1 kom. Dm. 13^{mm}, tež. 0·66 gr. (sa napisom ∞ I). — Sr. Windischgrätz br. 1391 (Hälbling).

56. . . . **B** Napred okrenuti biskup sa infulom na glavi i sa piknjastim krstom u lijevoj ruci.

Kao br. 54. — 1 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·20 gr.

57. I I C C C O . Napred okrenuti biskupski lik do koljena sa nejasnim atributima.

Kao br. 54. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·21 gr. Dubčast; surova radnja.

58. ✕ * — O V J . . . Napred okrenut sjedeći biskup sa mačem u desnoj ruci.

Kao br. 54. — 1 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 0·92 gr.

59. ✕ **EBERH — D P EP P** Napred okrenut sjedeći nadbiskup sa dvošiljastom infulom na glavi i sa dva žezla sa krstovima u rukama.

Bez napisa. Na kuli sa trostrukim kruništem poprsje anđela sa raširenim krilima.

Windischgrätz br. 1394—1400. — 5 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·20, (t. IV. Col. 1 br. 7), 1·16, 1·07, 1·02, 1·02 gr. 33 lošije sačuvanih komada teži 28·6 gr.

Varijante:

a) ✕ **EBERH — D P EP P** — 3 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·11, 1·02, 1·00 gr.

b) ✕ — **RDV** ∞ — Dm. 19—17^{mm}, tež. 1·01 gr.

c) **ERA — I D ∞ E I ∞** — Dm. 15^{mm}, tež. 0·81 gr.

d) ✕ **E . . C — D ∞ C B 2** — 3 kom. Dm. 16—15^{mm}, tež. 0·88, 0·85, 0·65 gr.

60. — **D ∞ E B ∞** Napred okrenuti sjedeći nadbiskup sa dvošiljatom infulom na glavi i sa dva piknjasta krsta u rukama.

Kao br. 59. — Zeller n. d. str. 51, br. 19. — 1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 1·01 gr.

Varijante:

a) **IVT — ∇ H . ∇ . H** — 2 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·70, 0·66 gr.

b) ✕ **PI** — Dm. 16^{mm}, tež. 0·85 gr.

c) **H** — Dm. 16^{mm}, tež. 0·94 gr.

61. ✕ **IA O H O** Napred okrenut sjedeći nadbiskup sa dvošiljatom infulom na glavi, mačem u desnoj, a štapom sa krstom u lijevoj ruci.

Kao br. 59. — 1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·90 gr.

62. ← O ~ **XC O M R** Napred okrenut sjedeći nadbiskup sa jednostavnom infulom na glavi i sa dva biskupska štapa u rukama.

Kao br. 59. — 1 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 1·05 gr.

63. . **EBER** . . . ∞ H . ∞ Napred okrenut sjedeći gologlav knez (sic!) sa mačem u desnoj i ljljanom u lijevoj ruci.

Kao br. 59. — 1 kom. Dm. 16—14^{mm}, tež. 0·82 gr.

Varijante:

- a) \boxtimes Θ B Θ Λ — ∞ — Tež. 0·93 gr.
 b) \boxtimes Θ \bar{A} Θ . I — I D ∞ Θ ∞ — 2 kom. Tež. 0·87, 0·77 gr.
 c) \ast Θ — — Dm. 14^{mm}, tež. 0·68 gr.
 d) Napis izlizan. 4 kom. Tež. 0·91, 0·83, 0·76, 0·66 gr.

64. . . . ∞ — o ∞ . . Surovo crtana napred okrenuta sjedeća figura sa zastavicama (?) u rukama.

Kao br. 59. — 1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·67 gr.

65. . . . I \boxtimes Π \boxtimes — Posve nejasan lik.

Kao br. 59. — 1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·80 gr.

66. \boxtimes Θ B Θ R H \bar{A} — R D ∞ Θ P ∞ Napred okrenut sjedeći gologlav nadbiskup sa ljljanastim žezlom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Napred okrenuto biskupsko poprsje sa infulom na glavi drži podignutim rukama zgradu sa kupolom po srijedi i sa dva tornjića na stranama.

Zeller n. d. str. 50, br. 8. — Kovan u Optuju u Štajerskoj. — 11 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·44, 1·20, 1·15, 1·11, 0·99, 0·90 gr.

Varijante:

- a) \boxtimes Θ B — R — Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·90 gr.
 b) \boxtimes — P H D F D ∞ — Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·91 gr.
 c) \boxtimes . . X B . . — P H B B D ∞ — Dm. 18^{mm}, tež. 1·18 gr.
 d) \boxtimes . . . R H A — . . ∞ Θ A . — Dm. 17^{mm}, tež. 0·92 gr.
 e) . . Λ Q ∞ I — — Dm. 15^{mm}, tež. 0·82 gr.
 f) — h A R D V . — Mala slova. Dm. 18^{mm}, tež. 1·20 gr.
 g) \boxtimes . B . . H — A . D V . Ukusniji stil. Dm. 16^{mm}, tež. 0·87 gr. (t. IV.

Col. 2, br. 7.)

67. Kao br. 66. — Hälbling. 3 kom. Dm. 15^{mm}. Tež. 0·77, 0·65 gr.

68. . . . B Θ β — . . . D \vee Kao br. 66, ali nadbiskup na prednjoj strani ima infulu na glavi. — 1 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 1·09 gr.

69. \boxtimes Θ B Θ R H A — . . . Θ ∞ Napred okrenut sjedeći gologlav nadbiskup sa ljljanjastim žezlom u desnoj ruci.

Kao br. 66. — 1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·86 gr.

Varijante:

- a) \boxtimes Θ B . . H A — D ∞ Θ P ∞ — Dm. 16^{mm}, tež. 0·84 gr.
 b) Napis nečitljiv. Dm. 16^{mm}, tež. 1·05 gr.
 c) \boxtimes Θ B Θ H C . — Surov stil. Dm. 17 · 16^{mm}, tež. 0·95 gr.
 d) \boxtimes . . H . D — A Θ P ∞ ∞ Surov stil. Dm. 17 — 16^{mm}, tež. 0·93 gr.
 e) — Θ . . . — Surov stil. Dm. 17—15^{mm}, tež. 0·98 gr.
 f) \boxtimes . . . H C — . . ∞ . . Surov stil. Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·93 gr.

70. \boxtimes Θ R X H I — . . . Θ ∞ Napred okrenut sjedeći nadbiskup sa infulom na glavi, krstom u desnoj i knjigom u podignutoj lijevoj ruci.

Kao br. 66. — 1 kom. Dm. 15^{mm}, tež. 0·74 gr.

Varijanta:

- a) \boxtimes Θ P I . — . . . ∞ I — Dm. 17^{mm}, tež. 0·82 gr.

71. . . R V X P — \bar{A} Θ . . . Napred okrenut sjedeći gologlav nadbiskup sa ljljanastim žezlom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Postamentat u obliku otomane sa dva naslona postrance i jednim od ostrag. Iznad postamenta zgrada sa kupolom po srijedi i dva tornjića na stranama.

Oponašanje optujskih novaca br. 66 i sl. — 1 kom. Dm. 15^{mm}, tež. 0·73 gr.

72. ☒ $\Theta R \dots - \bar{A} \bar{H} \Theta X H$ Napred okrenut sjedeći nadbiskup sa infulom na glavi, krstom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

Kao br. 71. — 1 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·83 gr.

Varijante:

a) $\dots \Theta R I - H \dots -$ Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·96 gr.

b) ☒ $\Theta R C - \bar{A} C V \dots -$ Tež. 0·87 gr.

c) ☒ $H \Theta P \infty H - \dots -$ Tež. 1·05 gr.

d) $\dots H - \dots -$ Tež. 0·84 gr.

e) Hälbling. Dm. 15^{mm}, tež. 0·58 gr. (t. IV. Col. 3, br. 7).

73. $\cdot B \cdot H \bar{A} \dots \infty P \infty$ Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa ljiljanastim žezlima u rukama. Gore velika šesterotraka zvijezda.

$\cdot \infty I L - V C V$ Napred okrenuto poprsje sv. Vida.

1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 0·97 gr.

74. ☒ $\Theta H \infty \dots \dots$ Napred okrenut nadbiskupov lik sa biskupskim štapom u desnoj i ljiljanastim žezlom u lijevoj ruci.

$V \infty C - \dots$ Napred okrenuto poprsje sv. Vida.

1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 1·11 gr.

75. $\times \Theta B \Theta R H \bar{A} - R D \infty \Theta P \infty$ Napred okrenut nadbiskup sa infulom na glavi i sa dva mača u rukama.

Bez napisa. Na desno stojeće osvrćuće se janje sa krstom.

2 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 0·98, 0·91 gr.

76. $\Theta B \Theta \dots - \dots \Theta P \infty$ Napred okrenuto nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi i sa dva ljiljanasta žezla u rukama; nad glavom velika šesterotraka zvijezda.

Kao br. 75. — 1 kom. Dm. 19—16^{mm}, tež. 1·21 gr.

77. ☒ $\Theta B \Theta R - \dots A \Theta \infty \Theta$ Napred okrenut nadbiskup sa ljiljanastim (?) žezlom u desnoj i žezlom sa piknjastim krstom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Na jednom zidu napred okrenuto poprsje i orao raskriljenih krila; iznad njih šesterotraka zvijezda između dva krstića,

1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·99 gr.

78. $\times \Theta B \Theta R H \bar{A} - R D \infty \Theta P \infty$ Napred okrenut nadbiskup sa infulom na glavi i sa dva mača u rukama.

Kao br. 77. — 2 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 0·85, 0·74 gr.

79. ☒ $\Theta K \dots - \dots V \infty$ Napred okrenut nadbiskup sa infulom na glavi i dugim krstom u lijevoj ruci, desnicom blagosivlje.

Kao br. 77. — 1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·72 gr.

80. ☒ $\Theta \dots - \mathfrak{J} C P C \bar{A} I$ Napred okrenut nadbiskup sa infulom na glavi i dugim piknjastim krstom u lijevoj ruci, desnicom blagosivlje.

Kao br. 77, samo što je još između poprsja i orla ∴.

1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 1·14 gr.

81. ✠ — **OVI**. Napred okrenut biskup (?) sa piknjastim krstom u desnoj i ljiljanastim žezlom (?) u lijevoj ruci.

Kao br. 77. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·08 gr.

82. ✠ **ERDV** — **ACCH** Napred okrenut nadbiskup sa infulom na glavi i krstolikim štapom u lijevoj ruci, desnicom blagosivlje.

Bez napisa. Na jednom zidu napred okrenuta poprsja sv. Marka i njegova lava; iznad njih šesterotraka zvijezda između dva krstića.

3 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·17, 0·92, 0·81 gr. — 1 jače obrezan komad. Dm. 15^{mm}, tež. 0·71 gr.

83. ✠ **E** — **AR** Napred okrenut nadbiskup podbočenih ruku sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i ključem (?) u lijevoj ruci.

Bez napisa. Ispod velikoga krsta napred okrenuta biskupska glava sa infulom; sa svake strane po jedan toranj, a do njih po tri debele piknje jedna ispod druge.

Zeller p. 51, br. 18. — 1 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 0·75 gr.

Koruška.

1. Bez napisa. Napred okrenuti vojvoda sa zastavom u desnoj i mačem u lijevoj ruci.

Bez napisa. Velik kukasti krst sa velikim krugljicama u uglovima.

Sr. Windischgrätz br. 2218—2219. Welzl br. 9785—88, 9920—21.

19 kom. Dm. 20—17^{mm}, tež. 1·25, 1·18, 1·08, 1·08, 1·07, 1·02, 0·98, 0·95, 0·78 gr. Lošije sačuvanih daljnjih 10 komada važe 9·50 gr.

Koruška. (?) *Hermann* (1161—1181).

2. Bez napisa. Na desno okrenut vojvodin lik do koljena sa mačem u desnoj ruci; iza njega zastava.

Bez napisa. Gradski zid sa kruništem, sa dva tornja i kapijom; između tornjeva peterotraka zvijezda.

Sr. Windischgrätz br. 2221—2222, Welzl br. 9893.

21 kom. Dm. 21—17^{mm}, tež. 1·24, 1·10 (t. IV. Col. 3, br. 9), 1·08, 0·95, 0·91, 0·88, 0·88, 0·86, 0·85, 0·73 gr. Daljnjih 11 komada teži 8·95 gr.

3. Bez napisa. Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj i zastavom u lijevoj ruci.

Kao br. 2. — Sr. Windischgrätz br. 2221. 1 kom. Dm. 21^{mm}, tež. 0·93 gr.

4. Bez napisa. Na desno okrenuti vojvoda sa mačem (?) u desnoj i štitom u lijevoj ruci.

Kao br. 2. — 1 kom. Dm. 20^{mm}, tež. 0·97 gr.

5. Mjesto napisa peterotrake zvijezde u dvostrukom linearnom okrugu. Lik kao br. 3.

Kao br. 2. — 2 kom. Dm. 20^{mm}, tež. 1·07, 0·97 gr.

6. Kao br. 2.

Bez napisa. Gradski zid sa kruništem, jednim tornjem između dvije krugljice i kapijom. U kapiji i do nje sa svake strane po jedna, a na zidu pet debelih krugljica.

Sr. Windischgrätz br. 2223—2224. — 8 kom. Dm. 19—16^{mm}, tež. 0·96 (t. V. Col. 1, br. 1), 0·90, 0·72 gr. Daljnjih 5 komada 4·65 gr.

7. Slično, ali bez krugljica kapiji sa strana, a na zidu ima šest krugljica. 2 kom. Dm. 19—17^{mm}, tež. 1.23, 0.92 gr.

8. Bez napisa. Na desno okrenut vojvodin lik do koljena, odjeven ljuskastim oklopom, sa mačem u desnoj ruci; iza njega zastava.

Bez napisa. Gradski zid sa kruništem, jednim tornjem između dvije krugljice i kapijom, na kojoj se nalazi debela krugljica. Na zidu ima sedam debelih krugljica.

1 kom. Dm. 20^{mm}, tež. 1.33 gr.

9. . . I I F E Σ J Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj i zastavom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Gradski zid sa kruništem, jednim tornjem između dvije krugljice i kapijom, na kojoj se nalazi debela krugljica. Na zidu ima pet debelih krugljica, a jedna iznad tornja.

1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 0.97 gr.

10. Slično, ali sa napisom I I I E P Σ D O — . . . E P . H H i sa dvije sitnije krugljice nad tornjem.

1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1.03 gr.

11. A ∞ . . . ∞ 1 ∞ I (korumpirano mjesto Friacensis). Napred okrenut nadbiskupov lik do koljena, sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

Kao br. 7, ali sa pet krugljica na zidu.

1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0.49 gr. (Hälbling; t. V. Col. 2, br. 1.)

Koruška. Ulrich II. (1181—1201).

12. ☒ J . X J Λ I I — . . . C Λ ∞ Napred okrenut vojvoda, odjeven oklopom, sa mačem u desnoj i štitom na lijevoj ruci.

~ A N C I V ~ Krst sa četiri petertrake zvjezdice u uglovima.

Sr. Windischgrätz br. 2225, Welzl br. 9717.

Kovan u sv. Vidu. 7 kom. Dm. 18—15^{mm}, tež. 1.15, 1.13, 1.13, 1.12, 0.99, 0.95, 0.85 gr. — 75 slabije sačuvanih neuvrštenih komada ove vrste važe 70 gr.

Varijante:

a) ☒ . . X J Λ I I — I Я A V ~ — 4 kom. Tež. 1.18, 1.16, 1.02, 0.98 gr.

b) ☒ J . X J Λ I — N Я Λ V ~ — 3 kom. Tež. 1.32, 1.08, 1.05 gr.

c) ☒ J . X J Λ I I — N Я V Λ ~ — 3 kom. Tež. 1.13 (t. V. Col. 3. br. 1.), 1.13, 1.12 gr.

d) . . . X J Λ I I I — I h C ∞ ~ — Tež. 1.04 gr.

e) . . . I J I — I o J Λ I ~ — 2 kom. Tež. 1.21, 1.02 gr.

f) — o I J Λ Λ ~ — 2 kom. Tež. 0.92, 0.87 gr.

g) . J . X J Λ I I — Я Я Я A . — Tež. 1.17 gr.

h) — R J — Tež. 1.17 gr.

i) — ∞ J — Tež. 1.06 gr.

j) . . Λ J I — . . I ∞ . ∞ — Tež. 1.07 gr.

k) ☒ J X Я ~ — Tež. 1.21 gr.

l) ☒ — B Λ J ~ — Tež. 0.87 gr.

m) . . A J Λ I I — — Tež. 0.95 gr.

- n) — R J I ° Λ . . — Tež. 0·72 gr.
 o) ✚ . . . — . . . 3 — Tež. 0·93 gr.
 Jače obrezani komadi sa Dm. 15—13^{mm}.
 p) ✚ J X I I J Λ — . . A Λ ∞ — 5 kom. Tež. 0·91, 0·87, 0·82, 0·73, 0·59 gr.
 r) ✚ J X I I C Λ — — Tež. 0·92 gr.
 s) . . X Λ C I I — — Tež. 0·62 gr.
 š) ✚ C X . . — D C A ∞ — Tež. 0·69 gr.
 t) ✚ J X . . — . . Λ I ∞ — Tež. 0·89 gr.
 13. ✚ Q E V A — . . Λ H — Napred okrenut vojvoda sa mačem u lijevoj i štitom na desnoj ruci (dakle obratno, nego što mora biti).
 Kao br. 12. — 1 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·87 gr.
 Varijanta: a) ✚ I ∞ . . — — Tež. 1·00 gr.
 14. ✚ ∞ I . — . . . Kao br. 12.
 ✚ ∞ ∞ ∞ Lik kao br. 12. — 1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·63 gr.
 15. . . . — . . . Λ A o Okrunjeno poprsje prekrštenih na prsima ruku.
 Bez napisa. Lik kao br. 12. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·01 gr.
 16. ✚ ∞ V O A . — Vojvoda sa mačem u desnoj i ljiljanastim žezlom u lijevoj ruci. U polju lijevo pet u krst stavljenih krugljica, a desno tri u trokut stavljene.
 Bez napisa. Krst sa četiri šesterolatične rozete u uglovima.
 1 kom. Dm. 19^{mm}, ponešto dubčast, tež. 1·00 gr.
 • 17. ∞ Λ N — . . D Biskup sa infulom na glavi, krstom u lijevoj i ljiljanastim žezlom u desnoj ruci.
 ✚ — X Λ — o h Λ N Krst sa četiri peterotrake zvjezdice u uglovima.
 1 kom. četverouglasta oblika i ponešto dubčast. Dm. 16^{mm}. Tež. 0·84 gr. (t. V. Col. 1, br. 2).
 18. Napisi raznolični. Napred okrenuto okrunjeno vojvodino poprsje sa dva ljiljanasta žezla u rukama.
 ✚ ∞ A I C T A ∞ Na lijevo okrenut okrunjen krilati lav.
 Kovan u Sv. Vidu. Sr. Windischgrätz br. 2227, Welzl br. 9726. — 80 kom.
 Dm. 19—15^{mm}. 58 neuvrštenih komada teži 53 gr. — Varijante:
 a) ✚ C A I I Q R A V ∞ 5 kom. Tež. 1·20, 1·07, 1·02, 0·99, 0·90 gr.
 b) . . . H Q R V 2 kom. Tež. 1·27, 0·95 gr.
 c) ✚ J A I I · H V P V I ∞ 5 kom. Tež. 1·01, 0·93, 0·91, 0·85 (t. V. Col. 2, br. 2), 0·73 gr.
 d) ✚ C X I ∞ Tež. 0·96 gr.
 e) ✚ J X I I Q ∞ 2 kom. Tež. 1·16, 1·07 gr.
 f) ✚ C I o I ∞ Tež. 1·02 gr.
 g) . . . I I ∞ / V . . Tež. 1·06 gr.
 h) t I ∞ Tež. 0·80 gr.
 i) Tragovi napisa. 4 kom. Tež. 1·25, 1·16, 1·16, 1·00 gr.
 19. ✚ Q A I I Q — . . V ∞ Napred okrenut vojvoda u ljuskastom oklopu sa mačem u desnoj i štitom na lijevoj ruci.
 ✚ ∞ Λ N C T A ∞ Velika šesterotraka zvjezda sa krugljicama u uglovima.

Kovan u Sv. Vidu. Sr. Windischgrätz br. 2228, Welzl br. 9725. — 17 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·13 (t. V. Col. 1. br. 3), 1·09, 0·97, 0·88, 0·74, 0·72 gr. Daljnjih 11 komada teži 9·30 gr.

Varijante:

a) ✕ — **D I X** . . — Tež. 1·06 gr.

b) **V X** . — Dm. 15^{mm}, tež. 0·68 gr. (Hälbling). Sr. Windischgrätz br. 2229.

20. Napisi raznolični. Napred okrenut vojvoda, sa mačem u desnoj ruci, sjedeć prekrštenih nogu.

Napisi raznolični. Četiri krsta.

Kovan u Sv. Vidu. Sr. Windischgrätz br. 2230, Welzl br. 9711—9715.

33 kom. Dm. 19—16^{mm}. 15 neuvrštenih komada teži 15·50 gr.

Varijante:

Prednja strana:

Stražnja strana:

a) ✕ . . . **XC** . . . **NC.C** . ✕ **NI S Ā . . S** — Tež. 1·14 gr. (t. V. Col. 2 br. 3).

b) — **INC** . ✕ **S A C Λ S D Ā** — Tež. 1·10 gr.

c) — **NCIE** ✕ **S Ā C Λ S D Ā** — Tež. 0·87 gr.

d) . . **V C Ā** — . . . ✕ . . . **l S D Ā** — Tež. 1·07 gr.

e) . . . **C Ā** — **INCIE** ✕ **IE.V. Ā DR S** — 5 kom. Tež. 1·16, 1·06, 1·02, 0·82, 0·78 gr.

f) ✕ — . . **C** **l . ε . .** — Tež. 1·07 gr.

g) ✕ **D** **C** **ε** . . ✕ **Y S Λ E S** — 2 kom. Tež. 1·09, 1·09 gr.

h) ✕ **D R** **ε** nejasno — Tež. 0·82 gr.

i) **CI** . nejasno — Tež. 0·69 gr.

j) Oba napisa nečitljiva. — 4 kom. Tež. 1·18, 1·04, 0·83, 0·79 gr.

Koruška. Bernhard II. (1201—1256).

21. ✕ **D V X C A R — I N T H I C** Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj i trouglastim štitom na lijevoj ruci.

✕ **S Ā I N D E Λ E I T** Na desno okrenut lav sa podignutim repom.

Kovan u Sv. Vidu. Sr. Windischgrätz br. 2231, Welzl br. 9707.

9 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·09, 1·01, 0·93, 0·92, 0·91, 0·89 gr (t. V. Col. 3. br. 3); daljnja 3 kom. teže 2·58 gr.

Daljnje varijante: a) . . . **C A R I N — T H** . . Mnogo finije rezan od ostalih, četverouglasta oblika. Dm. 20—18^{mm}, tež. 1·25 gr. (t. V. Col. 1. br. 4).

b) . . **N . . B T** . — Dm. 19—18^{mm}, tež. 1·09 gr.

22. Napisi raznolični. Napred okrenuto vojvodino poprsje u oklopu, sa kacigom na glavi i kopljem u desnoj ruci, lijevu ruku diže na prisegu.

S Λ N T — V E I I Napred okrenuto poprsje Sv. Vida.

Kovan u sv. Vidu. Sr. Windischgrätz br. 2232—2233, Welzl br. 9702.

26 kom. Dm. 19—17^{mm}. 9 neuvrštenih komada teži 8·20 gr.

Varijante:

a) ✕ . . . **AR. I T H I E** . — Tež. 1·15 gr. (t. V. Col. 3. br. 2).

b) ✕ **D V X . . R I N O H I E** — 4 kom. Tež. 1·05, 0·90, 0·87, 0·85 gr.

c) ✕ **J V X J E** — Tež. 1·12 gr.

- d) **С А Я И Н** . . . — Tež. 0·93 gr.
 e) nečitljivo; na naličju **С А Т** . . . — Tež. 0·68 gr.
 f) . . **CARIN** . . ; na naličju **С А И Т** . . . — 2 kom. Tež. 1·21, 0·87 gr.
 g) na naličju **С А И Т — В Е И Л** — Dm. 15^{mm}, tež. 0·60 gr. (Hälbling.)
 h) na naličju **С А Н Т — В С И Т** — 6 kom. Dm. 20—16^{mm}, tež. 1·11, 0·92, 0·90, 0·73, 0·69, 0·50 gr.

23. Napisi raznolični. Napred okrenuto vojvodino poprsje sa dvije zastave u rukama.

Bez napisa. Napred okrenuto poprsje pod svodom, koji je gore na sredini okrunjen krstom, a postrance ljiljanima.

Sr. Windischgrätz br. 2234—35, Welzl br. 8944.

116 kom. Dm. 19—16^{mm}. 94 neuvrštenih komada teži 91 gr.

(7 trake zvjezdice.) Varijante:

- a) * **Д А Х В С В Ш Н В Д Л С** — Tež. 0·96 gr.
 b) * **Д А Х В С В Ш Н В Ш Л С** — 6 kom. Tež. 1·17 (t. V. Col. 3. br. 4), 1·15, 1·09, 1·00, 0·91, 0·89 gr.
 c) * **Д В Х В Е В Ш Н В Я Д Л С** — Tež. 0·91 gr.
 d) * **Д В Х В Е Р И А . Т** — 4 kom. Tež. 1·21, 1·13, 1·07, 1·06 gr.
 e) . . . **Х В С В Н . Д** . . — Tež. 1·02 gr.
 f) **В . Д С** — Tež. 1·00 gr.

Jače obrezani komadi i Hälblingi sa Dm. 16—15^{mm}:

- g) * **Д А Х В С В Ш Н В Д Л С** — 4 kom. Tež. 0·87, 0·79, 0·51, 0·50 gr.
 h) * **Е Я Ш Н Ш Д С** — 2 kom. Tež. 0·68, 0·60 gr.
 i) **И А Р Т** — 2 kom. Tež. 0·75, 0·47 gr.

24. **Д Е С А . . . В И Т** Lik kao br. 23.

Kao br. 23. Kovan u Sv. Vidu. — 1 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 0·98 gr.

Varijanta: a) **Д Е В Р Е С А . И** . — 2 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·02, 0·92 gr.

25. **Д А Х Н Р Д Ш** Napred okrenuto vojvodino poprsje sa mačem u desnoj i ljiljanastim žezlom u lijevoj ruci.

Kao br. 23. — 5 kom. Dm. 19—18^{mm}, tež. 1·21, 0·98, 0·85, 0·85, 0·83 gr.

Varijanta: a) sa vanjskim okrugom od crtica i nutarnjim linearnim oko lika naličja (mjesto dva okruga od crtica). — 3 kom. Dm. 19—17^{mm}, tež. 1·20, 1·15, 1·13 gr.

26. **С** Desno okrenut stupajućii lav.

Bez napisa. Napred okrenuta kruglja urešena piknjicama (glava ?) pod svodom, koji je gore na sredini okrunjen kukastim krstom, a postrance ljiljanima.

1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·04 gr. (t. VI. Col. 2, br. 5).

27. **Д А Х В С В Ш Н В Д Л С** Napred okrenuto okrunjeno vojvodino poprsje sa mačem u desnoj i ljiljanastim žezlom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Dvoglavi orao raskriljenih krila; iznad njega zid sa tri tornjića, od kojih srednji ima tri kruništa, a postrani krovove.

Sr. Windischgrätz br. 2236, Welzl br. 9891.

4 kom. Dm. 18—16^{mm}, tež. 1·20 (t. V. Col. 2, br. 5.), 1·05, 0·95, 0·88 gr.

Varijanta: a) **H B D** ∞ Tež. 0·92 gr.

b) Sličan Häbling. Dm. 16^{mm}, tež. 0·64 gr.

28. **⊠ D A X B E B — U H V B D Λ** Napred okrenut vojvoda sa krstom u desnoj i zastavom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Na desno okrenuto a osvrćuće se janje božje sa krstom.

Sr. Windischgrätz br. 2237, Welzl br. 8949—50, 9832—41.

34 kom. Dm. 19—17^{mm}, tež. 1·22, 1·18 (t. V. Col. 2, br. 4.) 1·17, 1·16, 1·16, 1·13, 1·12, 1·11, 1·11, 1·10, 1·08, 1·07, 1·07, 1·04, 1·01, 1·01, 1·00, 0·97, 0·92. Dalnjih 14 kom. teži 14·50 gr.

Varijanta: a) **⊠ D A X B E B — U H V B D Λ** 4 kom. Tež. 1·24, 1·18, 0·97, 0·90 gr.

29. **⊠ D A X B E B U H V B D V** Napred okrenuto vojvodino poprsje sa mačem u desnoj i ljiljastim žezlom u lijevoj ruci.

Kao br. 28. — 2 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 1·14, 0·89 gr.

30. Raznolični napisi. Napred okrenut vojvoda sa ljiljanastim žezlom, naslonjenim preko desnoga ramena i sa sokolom na lijevoj ruci.

Bez napisa. Napred okrenuto poprsje i orao raskriljenih krila na jednomu zidu; iznad njih šesterotraka zvijezda između dva krstića.

Sr. Windischgrätz br. 2239, Welzl br. 9812—19.

14 kom. Dm. 17—16^{mm}. — Varijante:

a) **⊠ E R H C . — . E R ∞ I** — 2 kom. Tež. 1·11, 0·97 gr.

b) . . . **Λ C X — Γ Θ . . .** — 2 kom. Tež. 1·04, 0·91 gr.

c) **⊠ E R H C . — . . C . V C** — Tež. 0·86 gr.

d) **⊠ E B R L V — U Λ** — Tež. 0·95 gr.

e) **⊠ E R Θ H — . . . H Λ ∞** — 3 kom. Tež. 0·98 (t. V. Col. 1, br. 6.), 0·93, 0·82 gr.

f) **⊠ E R H P Θ I —** — Tež. 0·75 gr.

g) — . . **A h ∞** — Tež. 0·91 gr.

h) — . . **Θ H . . .** — Tež. 0·99 gr.

i) **⊠ E . I I . . — I Θ** — Tež. 1·08 gr.

j) **⊠ E R V E . . —** — Tež. 1·11 gr.

31. **⊠ E . . . H — . . . I Q** Napred okrenut sjedeći vojvoda sa ljiljanastim žezlom, naslonjenim preko desnoga ramena i sa sokolom na lijevoj ruci.

Kao br. 30. — 1 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·02 gr.

32. **. E . N E ∞ — A E . . .** Napred okrenut vojvoda sa ljiljanastim žezlom u ispruženoj desnoj i sa sokolom na lijevoj ruci.

Kao br. 30. — 1 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·79 gr.

Varijanta a) sa **⊠ E R . C . — . . D H Θ** na prednjoj strani i sa **∞** između poprsja i orla na naličju. — 1 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·96 gr.

33. **⊠ U V X . . — A E D ∞** Napred okrenut sjedeći vojvoda podbočenih ruku sa ljiljanastim žezlom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Na jednom zidu napred okrenuta poprsja sv. Marka i njegova lava, a iznad njih šesterotraka zvijezda između dva krstića.

Sr. Welzl br. 9733—36. — 5 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·97 (t. IV. Col. 1. br. 8), 0·90, 0·89, 0·85, (15^{mm}.) 0·75 gr.

Varijante: a) sa između sveca i lava. Tež. 0·95 gr.

b) na licu napis $\Theta R \Theta H$. — $\Gamma \Lambda D V \infty$ — 2 kom. tež. 0·95 0·77 gr.

34. $\Theta R E V$ · — $F A H \Theta \infty$. Napred okrenut sjedeći vojvoda podbočenih ruku sa ljiljanastim žezlom u desnoj ruci.

Kao br. 33. — 3 kom. Dm. 17—15^{mm}, tež. 0·96, 0·90, 0·70 gr.

35. . . $N \Theta T C R \Lambda$ Napred okrenuta glava anđela raširenih krila iznad kolobara, u kojemu je velika šesterotraka zvijezda.

Bez napisa. Između dvije kule sa kruništima kapija, na kojoj je velika osmerotraka zvijezda, a nad kapijom gornja polovica lijevo gledajućega rastućega orla raskriljenih krila.

Neka biskupska kovnica. — Sr. Windischgrätz broj 2242, Welzl br. 9880—81. — 7 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·16, 1·16, 1·04, 1·03, 1·02, 0·98, 0·96 gr. (t. VI. Col. 1. br. 1).

36. Mjesto napisa niz karičica u dvostrukom kolobaru (vanjskom od crtica i nutarnjim linearnim). Desno stupajući lav; iza njegove glave i prednjih nogu po jedna peterotraka zvijezda.

Bez napisa. Napred okrenuta jelenova glava između dvije kule sa trostrukim kruništima, koje se nalaze na zidu sa dva svoda; iznad jelenove glave šesterotraka zvijezda.

Sr. Windischgrätz br. 2243, Welzl br. 9801. — 16 kom. Dm. 18—14^{mm}, tež. 1·38, 1·25, 1·19, 1·15 (t. V. Col. 3, br. 5), 1·14, 1·14, 1·06, 1·05, 1·02, 0·94, 0·90 gr. Daljnjih 5 kom. teži 4·90 gr.

37. $\Theta R \Lambda C \Theta$ — $\Omega \infty \Theta \infty$ Napred okrenut sjedeći vojvoda sa štapom, na kojem su tri cvijetka u desnoj i sa sokolom na lijevoj ruci.

Bez napisa. Napred okrenuto okrunjeno poprsje između dvije kule sa kruništima, na kojima se nalazi po jedna zastavica.

Kovnica Slovenska Gorica (Windischgrätz). Sr. Windischgrätz br. 941 i 2244, Welzl br. 9761—67. — 14 kom. Dm. 18—15^{mm}, tež. 1·12 (t. V. Col. 1, br. 5), 1·11, 1·09, 1·07 gr. Daljnjih 10 sličnih kom. teži 10·70 gr.

Varijante: a) $\Theta R \Lambda C$ — $\Theta \Omega \infty \Theta \infty$ 2 kom. Tež. 1·23, 1·21 gr.

b) Napis kao kod a) ali na štapu pet cvijetaka. 9 kom. Tež. 1·12, 1·12, 1·09, 1·01, 1·00, 0·99, 0·90, 0·90, 0·84 gr.

c) $\Theta . . . \Omega$ — $\Omega S \Theta \infty$ Na štapu ljiljan. Tež. 1·11 gr.

38. . . $\Theta R H \Lambda R D V \infty D$. . Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj i trouglastim štitom na lijevoj ruci.

Bez napisa. Bradato svetačko poprsje sa ljiljanima u podignutim rukama; povrh poprsja zgrada sa tri svoda, od kojih je na srednjemu kula sa trostrukim kruništem između dvije šesterotrake zvijezde.

Sr. Welzl br. 9789—91. — 6 kom. Dm. 20—17^{mm}, tež. 1·08 (t. V. Col. 1. br. 8), 1·00, 0·89, 0·75, 0·64, (15^{mm}.) 0·69 gr.

Koruška. Filip (1247—1256).

39. Napisi raznolični, ali nijedan potpun. Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj i krstom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Napred okrenuto biskupsko poprsje sa infulom na glavi između dva tornjića sa šiljatim krovovima, a povrh poprsja dvostruki zabat sa dva postrana tornjića.

101 kom. i 3 Hälblinga. Dm. 17—16^{mm}. 52 neuvrštena komada teže 47·30 gr.

— Varijante:

a) ☒ ∞ C T . — — Tež. 0·98 gr.	r) Λ . — — Tež. 0·84 gr.
b) ☒ S T O H . — — Tež. 0·79 gr.	s) ☒ — h H J A — 2 kom. Tež. 0·79, 0·72 gr.
c) ☒ ∞ T C V A — — Tež. 0·90 gr.	š) * — o V J □ — Tež. 1·37 gr.
d) . ∞ I T J I — Λ — 4 kom. Tež. 1·27, 1·07, 1·03, 0·98 gr.	t) — T E A — 2 kom. Tež. 0·93, 0·71 gr.
e) — A C I — Tež. 1·20 gr.	u) ☒ — . . T ∞ I A — Tež. 1·10 gr.
f) ☒ O T O H A — — 3 kom. Tež. 1·06, 0·94, 0·91 gr.	v) ☒ H H * ∞ O — — Tež. 0·92 gr.
g) ☒ C T — H ∞ — Tež. 1·16 gr.	z) ☒ — . . H C . — Tež. 0·93 gr.
h) . C T O I — — Tež. 1·08 gr.	ž) — . H A J ∞ — 2 kom., tež. 0·87, 0·73 gr
i) ☒ C — ∞ T — Tež. 0·99 gr.	aa) ☒ ∞ C A — Tež. 1·00 gr.
j) ☒ C T T — ∞ T — 4 kom. Tež. 0·99, (t. V. Col. 1, br. 7.), 0·98, 0·82, 0·78 gr.	bb) — o J A — Tež. 0·92 gr.
k) ☒ C T — ∞ — Tež. 0·87 gr.	cc) ☒ — O E T A — Tež. 0·78 gr.
l) ☒ . A — ∞ — Tež. 1·06 gr.	dd) Napisi nečitljivi. 9 kom. Tež. 1·18, 1·05, 1·01, 1·01, 0·96, 0·94, 0·93, 0·79, 0·65 gr.
m) ☒ T J T — — Tež. 1·00 gr.	ee) Napisi nečitljivi. 3 Hälblinga. Tež. 0·53, 0·51, 0·48 gr.
n) ☒ T A — ∞ H — Tež. 0·79 gr.	ff) † H O V A . — 1 — Dm. 16 ^{mm} , tež. 0·85. Strana imitacija.
o) ☒ . . O . . . O T — I † A — Tež. 0·98 gr.	
p) . . Λ A C . — — 2 kom. Tež. 0·99, 0·96 gr.	

40. Napisi različni. Napred okrenut sjedeći biskup sa infulom na glavi, mačem u desnoj i piknjastim krstom u lijevoj ruci.

Kao br. 39. — 45 komada i 3 Hälblinga. Dm. 17—16^{mm}. 23 neuvrštena komada teže 24·20 gr. — Varijante:

a) ☒ ∞ A . T . — . . . * . . — 6 kom. Tež. 1·30, 1·27, 1·14, 1·13, 1·08, 1·03 gr.	g) ☒ T ∞ A . — — Tež. 1·04 gr.
b) . ∞ E I T — — Tež. 0·95 gr.	h) — A C — Tež. 1·14 gr.
c) ☒ ∞ . H A — — Tež. 1·15 gr. (t. V. Col. 2, br. 7.).	i) . . . C ∞ × * — o — Tež. 1·22 gr.
d) ☒ C * A . — . ∞ H A — Tež. 0·94 gr.	j) — . A H . — Tež. 1·14 gr.
e) ☒ C ∞ A C — — 2 kom. Tež. 1·28, 1·08 gr.	k) ☒ — . . . ∞ H — Tež. 0·96 gr.
f) ☒ A C . . — T H V ∞ — 2 kom. Tež. 1·06, 1·05 gr.	l) — o ∞ W C A — Tež. 0·94 gr.
	m) — o Λ ∞ . . — Tež. 0·71 gr.
	n) J — — Tež. 1·01 gr.
	o) ^ Λ . . E ∞ — Tež. 1·16 gr.
- Izopačen napis.

p) — . . . — Tež. 0·66 gr. Hälbling. s) Nejasan napis. Tež. 0·69 gr. Hälbling.
r) — . . . — Tež. 0·76 gr. Hälbling.

41. $\times \infty \text{OV} \infty \infty \cup \text{oY} \infty \text{A} \infty$ Napred okrenut sjedeći vojvoda sa krstom u desnoj i mačem u lijevoj ruci.

Kao br. 39. — 2 kom. Ponešto dubčast. Dm. 18^{mm}, tež. 0·89, 0·87 gr.

42. $\times \text{JXJ} \infty \text{HH} . . \text{MJA} \infty$ Napred okrenut vojvoda u ljuskastom oklopu sa mačem u desnoj i štitom na lijevoj ruci.

Kao br. 39. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 0·74 gr.

43. Napis nečitljiv. Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj ruci; u polju ispod mača šesterotraka zvijezda.

Kao br. 39. — 1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·72 gr.

44. Napisi raznolični. Napred okrenut sjedeći biskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i krstom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Napred okrenuto biskupsko poprsje sa infulom na glavi povrh jednoga luka; sa strana krstovi, a povrh njih karike.

Sr. Windischgrätz br. 2258, Welzl br. 9884—85. — 86 kom. i 4 Hälblinga. Dm. 18—15^{mm}. odnosno 15—13^{mm}. 46 nevrštenih kom. teži 41·80 gr.

Varijante:

a) $\times \text{H} \text{A} \text{Q} * - \text{N} \text{A} \infty - 5 \text{ kom.}$ Tež. 1·07, 1·01, 0·83, 0·71, 0·65 gr.

b) $\times \text{Q} \text{H} \text{N} \text{Q} . - \text{oH} - 3 \text{ kom.}$ Tež. 0·88, 0·81, 0·76 gr.

c) $\times \text{Q} \text{H} \text{JL} \text{AN} - . . -$ Tež. 0·99 gr.

d) $\times \text{Q} \text{A} \text{AN} - . . - 4 \text{ kom.}$ Tež. 1·05, 0·97, 0·87, 0·83 gr.

e) $\times \text{Q} \text{A} . . . - . . . \text{A} - 2 \text{ kom.}$ Tež. 1·05 (t. V. Col. 3. br. 7), 0·88 gr.

f) $\times \text{H} \text{A} . . . - . \text{Q} \cdot \text{o} \text{H} \infty - 2 \text{ kom.}$ Tež. 1·14, 0·92 gr.

g) $\times . . . \text{A} - . . . -$ Tež. 0·88 gr

h) $\times . . \text{A} \text{A} \text{o} - \text{H} \text{H} \infty - 3 \text{ kom.}$ Tež. 0·89, 0·81, 0·74 gr.

i) $\times * \text{o} . . - . . \infty \supseteq \text{Q} -$ Tež. 1·02 gr.

j) $\times . . \text{I} \infty - * \text{D} . - 2 \text{ kom.}$ Tež. 1·00, 0·94 gr.

k) — $\text{H} \text{D} . -$ Tež. 0·81 gr.

l) — . . $\text{H} \text{H} -$ Tež. 0·71 gr.

m) — . . $\text{H} \text{H} . -$ Tež. 1·01 gr.

n) . . $\text{Q} \text{I} - -$ Tež. 0·87 gr.

o) — . . $\infty . . -$ Tež. 0·96 gr.

p) . . $\text{H} * - \text{oI} . . -$ Tež. 1·23 gr.

r) . . $\infty * - -$ Tež. 1·00 gr.

s) Napis nečitljiv. 9 kom. Tež. 1·17, 1·08, 1·06, 1·05, 1·02, 0·99, 0·87, 0·80, 0·73 gr.

Hälblingi:

t) $\times . . . - . . . \text{N} -$ Tež. 0·51 gr.

u) $\times . . . - . . \text{I} \text{H} -$ Tež. 0·72 gr.

v) nečitljivo. 2 kom. Tež. 0·73, 0·48 gr.

Koruška.

45. Tragovi napisa Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj i trouglastim štitom na lijevoj ruci.

Bez napisa. Napred okrenuto gologlavo poprsje sa sokolom, privezanim na lančić, na desnoj ruci; povrh figura krst između dvije karike, a između njih $\cdot \cdot$.

1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·64 gr. (t. V. Col. 2, br. 6).

46. Napisi raznolični. Napred okrenut sjedeći biskup sa infulom na glavi i mačem, položenim preko koljena.

Bez napisa. Između dva tornjića sa krstovima crkveni zabat, u kojemu se nalazi krst; povrh zabata okrunjena svetačka glava.

14 kom. i 2 Hälblinga. Dm. 20—17^{mm} — Varijante:

- a)   — 9 kom. d) — Tež. 1·00 gr.
Tež. 1·20, 1·14, 1·08, 0·98, 0·95, 0·88 e) — Tež. 0·85 gr.
(t. VI. Col. 1. br. 2), 0·88, 0·81, f) — Tež. 1·13 gr.
0·80 gr.

Hälblingi:

- b) — Tež. 1·14 gr. g) — Tež. 0·58 gr.
c) — Tež. 1·03 gr. h) Nejasno. Tež. 0·57 gr.

47. . Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj i štitom na lijevoj ruci; ispod mača šesterotraka zvijezda.

Bez napisa. Napred okrenuto svetačko poprsje sa unutra okrenutim pticama na podignutim rukama; povrh glave šesterotraka zvijezda

6 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·12, 0·82 (t. V. Col. 2. br. 8), 0·82 gr. Daljnja 3 komada teže 2·85 gr.

48. . Napred okrenut svetac, sa osjenkom oko glave i nejasnim predmetom (krst?) u lijevoj ruci, desnicom blagosivlje.

Bez napisa. Između dva tornjića sa krstovima napred okrenuta glava sa infulom; povrh glave velik karikom okrunjeni ljiljan između dvije krugljice.

1 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 0·84 gr. (t. VI. Col. 2. br. 3).

49. . Napred okrenuta odjevena figura (biskup?) sa sklopljenim na prsima rukama.

Kao br. 48. — 2 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 0·81, 0·81 gr.

50. Bez lika, jer je novac kovan na način brakteata.

Kao br. 48. — 1 kom. Četverouglast i dubčast. Dm. 19^{mm}, tež. 0·98 gr.

51. . Napred okrenuto poprsje biskupa sa infulom na glavi, krstolikim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Napred okrenuta glava povrh trijuh u trokut postavljenih i crticama spojenih karičica, s kojih vise tri krstića.

Sr. Welzl br. 9857—59. — 1 kom Dm. 18^{mm}, tež. 0·79 gr. (t. VI. Col. 3. br. 1).

Koruška. Friesach.

52. . Napred okrenut sjedeći (?) vojvoda sa žezlom preko desnoga ramena i štapom (?) u lijevoj ruci.

Bez napisa. Mala crkvica sa dva stupa, zabatom i velikim krstom, između dva van okrenuta a osvrćuća se orla; povrh krsta šesterotraka zvijezda.

2 kom. Dm. 19—18^{mm}, tež. 0·99 (t. VI, Col. 3. br. 2), 0·97 gr.

53. Napis nečitljiv. Napred okrenut sjedeći biskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci; povrh biskupovih koljena u polju po jedna karičica.

Bez napisa. Mala crkvica sa dva stupa, zabatom i velikim krstom; lijevo do nje osvrćući se orao, a desno kula sa kruištem; povrh kule šesterotraka zvijezda, a ispod nje velika krugljica.

1 kom. Dubčast. Dm. 19^{mm}, tež. 0·95 gr. (t. VI. Col. 2, br. 2).

54. **FRI** ∞ **Ā C A** ∞ Napred okrenuto poprsje biskupa sa ljiljanastim štapom u desnoj i biskupskim štapom u desnoj ruci; povrh njega polumjesec, a na njemu krstić.

Bez napisa. Velik krst na podnožju a sa svake mu strane po jedno napred okrenuto poprsje sa infulom.

Sr. Welzl br. 9886 18 kom. Dm. 19—17^{mm}, tež. 1·10, 1·06, 0·95, 0·75, 0·71 (t. V. Col. 3, br. 6) gr. 6 neuvrštenih komada teži 5·45 gr.

Varijante: a) Polumjesec prazan. 2 kom. Tež. 1·10, 1·03 gr.

b) Polumjesec neizražen. 3 kom. Tež. 0·93, 0·86, 0·86 gr.

c) Napis retrogradan **⊠** ∞ **Λ** / — Tež. 1·18 gr.

55. [**⊠**] **ST** Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj i štitom na lijevoj ruci; povrh štita ∴

Bez napisa. Veća kula sa trostrukim kruništem između dvijuh manjih sa krovovima, na kojima se nalaze zastave. Na vratima srednje kule šesterotraka zvijezda iznad trijuh krugljica, a gore sa svake strane po jedna karičica.

4 kom. Dm. 18—17^{mm}. tež. 0·94 (t. VI. Col. 2, br. 1.), 0·85, 0·83, 0·73 gr.

56. **⊠** **Я** **A Q** ∞ Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj i štitom (?) na lijevoj ruci.

Bez napisa. Zabat, okrunjen sa tri kule, od kojih srednja ima krov, a pobočne kruništa; u zabatištu napred okrenuta glava između trijuh u trokut stavljenih krugljica.

3 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 0·93, 0·92, 0·87 gr. (t. V. Col. 3, br. 8.) četvero-uglast i dubčast.

57. Napisi raznolični. Na lijevo stupajući lav, a ispod njega orao raširenih krila, okrenut glavom na lijevo.

Bez napisa. Na pećini kula sa kruništem i šiljatim krovom između dvijuh na pećinama sjedećih unutra okrenutih ptica.

15 denara sa Dm. 17—15^{mm}. i 1 Hälbling sa Dm. 14^{mm}. — Varijante:

a) **⊠** **GRQE. Ā — ĀL** ∞ **H** — 2 kom. Tež. 1·09, 1·06 gr. g) **⊠** **D → •** — 1 kom. Tež. 1·06 gr.

b) **⊠** **QIACCĀ** . . . ∞ — 2 kom. Tež. 1·18, 0·98 gr. h) **⊠** **CH** **Э** . — 1 kom. Tež. 0·92 gr.

c) **⊠** **CRvAV** **HQ** — 2 kom. Tež. 0·97, 0·77 gr. i) . . . ∞ **QĀ** . — 1 kom. Tež. 0·96 gr.

d) **QĀI** — 1 kom. Tež. 1·10 gr. j) Nečitljiv napis. — 3 kom. Tež. 0·89, 0·87, 0·80 gr.

e) **⊠** **Q** **o** — 1 kom. Tež. 0·90 gr. k) Hälbling. **⊠** **GRQ** . . . — 1 kom.

f) **TIIDC** **C|ŕI** — 1 kom. Tež. 0·65 gr.

Tež. 0·71 gr.

58. Napred okrenut gologlav biskup sa biskupskim štapom na desnom, a štapom sa krstom na lijevom ramenu. U dvostrukom linearnom okrugu napis.

Šiljati zabat sa karikom na vrhu i sa dva postrana tornjića, a u njemu napred okrenuta glava. Gore krstić povrh jednoga luka

11 kom. Dm. 18—17^{mm}. 6 neuvrštenih komada teži 5·22 gr.

a) $\cdot \Lambda / \Lambda \cdot - \Omega T O \Gamma$ — 4 kom. (t. VI. Col. 1. br. 3). Tež. 1·18, 1·14, 0·99, 0·98 gr.

b) — $\Lambda \approx I T$ — 1 kom. Tež. 0·85 gr.

Naličje je ponešto slično onomu na novcima akvilejskoga patrijarke Bertolda (br. 1. i 2.).

Štajerska. *Leopold VI. slavni* (1194—1230.).

1. $\otimes \cdot DVX \cdot LIV - P o L D V$. Napred okrenut vojvoda na prijestolju, sa ljiljastim žezlom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Poprsje biskupa sa infulom na glavi, koji na podignutim rukama drži crkvenu zgradu sa kupolom i sa dva postrana tornjića.

59 kom. i 5 Hälblinga. Dm. 19—17^{mm}, tež. 1·37 (t. VI. Col. 3, br. 4), 1·33, 1·28, 1·25, 1·23, 1·20, 1·20, 1·15, 1·14, 1·14, 1·10, 1·07, 1·07, 1·06, 1·02, 0·97, 0·93, 0·91, 0·88 gr. Daljnjih 40 komada teži 42·70 gr.

Težina Hälblinga: 0·78, 0·75, 0·75, 0·74, 0·68 gr.

Varijante: a) — $P o H D V$ — Tež. 0·88 gr.

b) $\cdot \Lambda X h \Theta$ — Tež. 0·91 gr.

c) $\otimes \cdot H$ — $o h M V$ · Tež. 0·87 gr.

2. . . . $\mathfrak{H} \Lambda$. . . — . . . $o \approx$. . . Napred okrenut vojvoda sa dva mača u rukama.

Kao br. 1. — 1 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 0·87 gr.

3. $\cdot \Lambda \approx I \approx X P I$ Napred okrenut sjedeći biskup sa infulom na glavi i ljiljanastim žezlom u lijevoj ruci.

Kao br. 1. — 1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·26 gr.

4. $\star \Theta \Lambda \approx \cdot \approx V \approx$ Nejasno napred okrenuto poprsje (biskupa?) sa ljiljanima u podignutim rukama.

Kao br. 1. — 1 kom. Dm. 17^{mm}, tež. 0·82 gr.

5. Nejasan napis i nacrt (?) Napred okrenut vojvoda sa zastavom u desnoj i štitom na lijevoj ruci.

Kao br. 1., samo što je poprsje pod kupolom bez infule.

1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 0·86 gr.

6. $\otimes DVX \cdot \Gamma I - V P o \Gamma D$ Napred okrenut vojvoda sa krstolikim žezlom u desnoj i jabukom (?) u lijevoj ruci.

$\otimes E P I \cdot \approx \cdot \bar{A} C H$ Napred okrenuta glava anđela sa velikim gore uzvinutim krilima; povrh glave krst.

9 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·45, 1·20 (t. VI. Col. 2, br. 4), 1·04, 0·96, 0·96, gr. Daljnja 4 komada teže 3·85 gr.

2 Hälblinga. Dm. 16—14^{mm}, tež. 0·85, 0·57 gr.

7. $\otimes DVX \cdot \Theta \bar{A} - R I \approx V \approx$ Lik kao br. 6.

Kao br. 6. — 3 kom. Dm. 18—16^{mm}, tež. 1·24, 0·93, 0·87 gr.

8. $\otimes DVX \cdot \Gamma I - V P o \Gamma D$ Napred okrenut vojvoda sa podignutom desnicom, drži u lijevoj ruci krstoliko žezlo.

$\otimes E P I \approx \bar{A} C H$ Lik kao br. 6. — 2 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·05, 0·94 gr.

9. $\otimes \cdot V X \cdot$. . . — . . . V . . . Napred okrenut stojeći biskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i ključem (?) u lijevoj ruci.

Kao br. 6. — 1 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 0·79 gr.

10. — **P O L D V**. Napred okrenut sjedeći vojvoda sa ljiljanastim žezlom u lijevoj ruci.

Bez napisa. Na desno okrenuto a osvrćuće se janje božje sa krstom.

1 kom. Dm. 18^{mm}, tež. 1·06 gr.

11. ☒ — **P V L D V** Napred okrenut vojvoda sa mačem u desnoj, a trouglastim štitom na lijevoj ruci.

Bez napisa. Ispod šiljata zabata sa krstom i dva postrana tornja napred okrenuta glava između dvije karike.

2 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·84, 0·71 gr.

12. **Λ Ι Ι Ρ Ο Γ Δ** . . . Napred okrenuto vojvodino poprsje sa zastavama u rukama.

Bez napisa. Napred okrenuto poprsje ispod svoda, koji je na sredini okrunjen krstom, a postrance ljiljanima.

1 kom. Dm. 18—17^{mm}, tež. 1·14 gr. (t. VI. Col. 1. br. 5).

Štajerska (?).

13. Bez napisa. Na lijevo stupajući konj; iznad njegovih leđa ljiljanasto žezlo.

Janje sa krstolikim štapom na desno. Naokolo u dvostrukom linearnom okrugu peterotrake zvijezdice.

Luschin Die Wiener Pfennige u „Num. Ztschr.“ VIII. Taf. V. sl. 237.

1 kom. Dm. 20^{mm}, tež. 0·97 gr. (t. VI. Col. 1. br. 6).

14. Bez napisa. Na lijevo stupajući grif.

Na desno stupajući panter. Naokolo u dvostrukom linearnom okrugu šesterotrake zvijezdice.

1 kom. Dm. 19^{mm}, tež. 0·83 gr. (t. VI. Col. 2. br. 6).

Kranjska. Frizinški biskupi (XIII. vijek).

1. Bez napisa. Na lijevo okrenuta glava (sv. Korbinijan?) na velikom slovu **T**; u uglovima četiri osmerotrake zvijezde. Dvostruki okrug od biserja.

Bez napisa. Poprsje anđela gore uzvinutih krila, koji ruke sklapa na molitvu; povrh glave i na stranama po jedna osmerotraka zvijezda. Okrug od biserja.

Sr. Windischgrätz br. 2396, Welzl br. 9849—56.

4 kom. Dm. 21—18^{mm}, tež. 1·23, 1·17 (t. VI. Col. 2, br. 8), 1·16, 1·09 gr.

2. Kao br. 1, ali sa karičicama mjesto zvijezda na naličju.

1 kom. Dm. 20—19^{mm}, tež. 1·30 gr.

Kranjska. Bernhard II. (1201—1256).

3. Napisi raznolični. Na lijevo okrenut lav sa krstom u desnoj prednjoj šapi. Dvostruki linearni okrug oko napisa.

Bez napisa. Na jednom zidu dva napred okrenuta poprsja, a iznad njih piknjasti štap sa velikim ljiljanom; povrh poprsja karičice. Dvostruki okrug od biserja.

Kovan u Kostanjevici (Landstrass). Sr. Windischgrätz br. 2397—99, Welzl br. 9769—72, 10058—63.

3 kom. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·00, 1·00, 0·87 gr. (t. VI. Col. 1. br. 8).

Varijante: a) ☒ **T R O** ∞ **Θ D Θ N**

b) ☒ ∞ **L** **R O** ∞ 2 kom.

Kranjska. Kostanjevica (Landstrass).

4 ☒ **LANDESTRO** Na desno stupajući grif prednjom desnom šapom gnjavi zmiju.

Bez napisa. Dvoglavi orao raširenih krila

6 kom. Dubčasti. Dm. 17—16^{mm}, tež. 0·89, 0·89, 0·82 (t. VI. Col. 2, br. 7), 0·59 gr, Daljnja 2 komada teže 1·20 gr.

5. **MA** Na lijevo stupajući lav sa krstićem u podignutoj prednjoj desnoj šapi.

Bez napisa. Između dvije peterotrake zvijezde postamenat, okrunjen krstićem i dvjema piramicama; ispod postamenta između dvije karičice napred okrenuta lavlja glava i biljevni ornamenat.

2 kom. Četverouglasti. Dm. 17—16^{mm}, tež. 1·00 (t. VI. Col. 3. br. 7), 1·00 gr.

Kranjska. Hrvatski brod (Gutenwert).

6. ☒ **CVTENVVURT** Dvije ribe okrenute protivnim smijerovima. Dvostruki linearni okrug oko napisa.

Bez napisa. Na jednom zidu napred okrenuto poprsje i na lijevo gledajući orao raskriljenih krila; gore šesterotraka zvijezda između dvije karičice. Dvostruki okrug od biserja.

Sr. Welzl br. 9808—11, gdje nisu nikakovoj kovnici dodijeljeni

2 kom. Četverouglasti. Dm. 18—16^{mm}, tež. 0·90, 0·82 gr. (t. VI. Col. 1 br. 7).

7. Kao br. 6, ali je napis ☒ **CVTENVVURT**

1 kom. Dm. 16^{mm}, tež. 0·77 gr.

Gorica.

1. ☒ **LVNYE** Osmerolatična rozeta sa debelom krugljicom po srijedi.

Bez napisa. Gradski zid sa otvorenim vratima, a na njemu četiri kruništa i jedan toranj sa dva kruništa; sa svake strane tornja po jedna osmerotraka zvijezda.

Kovan u Lienzu u Tirolu (Pusterthal).

1 kom. Dm. 19—18^{mm}. Tež. 1·11 gr. (t. VI. Col. 3 br. 6).

Aquileia. Denari XII. vijeka po frizaškom tipu.

1. Napred okrenuta veoma surovo crtana glava; povrhnje između dvije velike krugljice krst sa krugljicama na krajevima, lijevo od glave biskupski štap, a desno peterotraka zvijezda. Naokolo okrug od velikih krugljica.

Velik kukasti krst sa velikim krugljicama u uglovima. Naokolo okrug od velikih krugljica

Sr. Puschi L'atelier monétaire des patriarches d'Aquilée (u Annuaire de num. XII. str. 32.). — 2 kom. Dm. 18^{mm}. Tež. 1·18, 1·17 gr.

2. Slično, ali je na prednjoj strani naokolo okrug od biserja u obliku debelih crtica. — 2 kom. Dm. 18^{mm}. Tež. 1·08, 1·08 gr.

3. Slično, ali je na prednjoj strani okrug od crtica, a ostrag linearni okrug, Crteži razmjerno ukusniji.

2 kom. Dm. 19—18^{mm}. Tež. 1·08 (t. IV. Col. 1, b. 9.), 0·92 gr.

4. Glava kao kod br. 1. Naokolo linearni okrug.

Tvrđava sa tri kule, iznad kojih se nalaze od velikih krugljica sastavljeni krstići; na svodu iznad kapije 6—8 velikih krugljica, a ispod njega dvije. Naokolo okrug od biserja.

Sr. Puschi n. n. m. str. 34. 7 različitih komada. Dm. 20—18^{mm}. Tež. 1·26, 1·24, 1·23, 1·09, 1·07, 1·07 (t. IV Col. 2, br. 9.), 1·04 gr.

5. Manji nominal od br. 4.

2 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 0·84, 0·79 gr.

Aquileia. *Gottfried II.* (1182—1199).

1. Crkveno zabatište sa krstom i sa dva postrana tornja sa šiljatim krovovima. Na zidu ispred crkve četiri karike, a ispod njega tri krugljice. Dvostruki okrug od biserja.

С I С И З О Л И Я Э u dvostrukom okrugu od biserja. Nadbiskupovo poprsje sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci. Na knjigi Andrijin krst.

Puschi n. n. m. str. 37. — 3 kom. Dm. 21—18^{mm}. Tež. 1·25, 1·09, 0·81 gr.

2. Kao predašnji, samo što je ispod zida jedna jedina krugljica.

А Q V I L E G I А · P · u dvostrukom linearnom okrugu. Lik kao u predašnjega, ali bez Andrijina krsta na knjigi.

Puschi n. n. m. str. 38. — 6 kom. Dm. 19—16^{mm}. Tež. 1·14, 1·04, 1·02, 0·90, 0·81, 0·80 gr.

3. Kao br. 2, ali je na knjigi početak nadbiskupova imena $\begin{matrix} G O \\ T I \end{matrix}$

Puschi n. n. m. str. 39. — 1 kom. Dm. 17^{mm}. Tež. 0·95 gr.

Aquileia. *Peregrinus II.* (1199—1204).

1. Posvema kao br. 3 od Gottfrieda, samo sa početnim slovkama nadbiskupova imena $\begin{matrix} P I \\ L I \end{matrix}$ na knjigi.

Puschi n. n. m. str. 39. — 5 kom. Dm. 21—19^{mm}. Tež. 1·24, 1·07 (t. IV Col. 3. br. 8), 0·99, 0·98, 0·95 gr.

Aquileia. *Bertold meranski* (1218—1251).

1. **✠ B E R T O — Г D V S . P .** Napred okrenut gologlav patrijarka sa biskupskim štapom u desnoj i krstom u lijevoj ruci.

Šiljati zabat sa krstom na vrhu i sa dva postrana tornja; u zabatu između dvije karike napred okrenuta glava.

2 kom. Dm. 18^{mm}. Tež. 0·96, 0·90 gr.

2. **✠ B E R . . — L D V . P** Kao br. 1, ali je krst u desnoj, a biskupski štap u lijevoj patrijarkovoj ruci.

4 kom. Dm. 17—16^{mm}. Tež. 1·07, 1·01, 0·86 (t. IV Col. 2. br. 8), 0·74 gr.

Ovom patrijarki će valjda pripadati:

3. **✠ P E R . . O L D V Z .** Napred okrenut nadbiskup sa infulom na glavi, biskupskim štapom u desnoj i knjigom u lijevoj ruci.

Ispod velikoga krsta napred okrenuta biskupova glava sa infulom sa dva šiljka. Sa svake strane po jedan toranj sa šiljatim krovom i sa dva prozora, a do njih po tri piknje jedna ispod druge.

1 kom. Dm. 18^{mm}. Tež. 1·21 gr. (t. VI Col. 3 br. 3).

Ovaj se novac oponaša u slijedeća dva sa izopačenim napisima:

3. a) \boxtimes I . C T . L A E V . Lik kao br. 3.

1 kom. Dm. 18^{mm}. Tež. 0·75 gr.

3. b) Mjesto napisa karičice sa Andrijinim krstom na početku. Napred okrenut biskupov lik sa infulom na glavi, knjigom (?) u desnoj i biskupskim štapom (?) u lijevoj ruci. Lijevo do glave krstić.

Napred okrenuto biskupovo poprsje sa infulom sa dva šiljka na glavi. Desno do njega tornjić sa karikom na vrh krova; na lijevoj strani lik nije izražen.

1 kom. Dm. 19—16^{mm}. Tež. 0·97 gr. (t. VI Col. 1 br.4).

Ugarska. Andrija II. (1205—1235).

1. Orao raskriljenih krila, a na lijevo okrenute glave. Naokolo okrug od biserja.

Bez napisa. Na dvije stube patrijarhijski krst između dva tornjića. Naokolo linearni okrug.

Réthy Corpus nummorum Hungariae I t. 10 br. 189; Rupp Numi Hungariae br. 253.

12 kom. Neki su komadi dubčasti, a većina je gotovo četverouglasta oblika. Dm. 16—14^{mm}. Po težini razlikuju se dva nominala. Od većega nominala ima 3 komada, koji teže 0·87, 0·68, 0·51 gr., od manjega nominala je 9 komada, koji teže 0·37, 0·34, 0·33, 0·32, pa 5 daljnjih komada skupa 1·88 gr. (u prosjeku 0·37 gr.)

Ugarska. Bela IV. (1235—1270).

2. B — Θ L \bar{A} — R Θ X Štit sa patrijarhijskim krstom. Naokolo linearni okrug.

Bez napisa. Peteronogi stol urečen sa sedam krugljica; na njemu između dvije sedmerotrake zvijezde potstavak, na kojem stoji između dvije karike krst; dole je polumjesec između dvije karike. Naokolo okrug od crtica.

Réthy n. d. t. 13 br. 263; Rupp n. d. br. 110.

19 kom. Dm. 13—12^{mm}, tež. 0·38, 0·31, 0·29, 0·23, 0·20, 0·19, 0·18 gr. Daljnjih 12 kom. teži 2·55 gr. (u prosjeku 0·21 gr.).

3. · R · — · B · Napred okrenut okrunjen kralj na prijestolju, sa ljljanastim žezlom u desnoj i krugljom sa krstom u lijevoj ruci. Naokolo okrug od crtica.

Brakteat. Réthy n. d. t. 14 br. 271; Rupp n. d. br. 118.

7 kom Dm. 14—13^{mm}. — Varijante:

a) Bez biljega. 6 kom. Tež. 0·24, 0·23, 0·23, 0·23, 0·22, 0·21 gr.

b) Na repu slova R \blacktriangledown Tež. 0·23 gr.

4. Bez napisa. Na lijevo okrenuta glava ovjenčana cvijetnim vijencem. Naokolo okrug od crtica.

Brakteat. Réthy n. d. t. 14 br. 272; Rupp n. d. br. 116—117.

145 kom. Dm. 17—14^{mm}. 73 izlučena komada bez biljega teže 17·57 gr. (u prosjeku 0·24 gr.), a 16 sa biljezima 3·57 gr. (u prosjeku 0·22 gr.).

Varijante:

- a) Bez biljega. 102 kom., od kojih 29 uvrštenih teži 6·84 gr. (u pr. 0·24 gr.)
- b) Povrh čela ○ Tež. 0·26 gr.
- c) Spram čela ⊃ Tež. 0·24 gr.
- d) Spram oka ● Tež. 0·32 gr.
- e) Spram oka ⊃ Tež. 0·23 gr.
- f) Spram oka \ Tež. 0·26 gr.
- g) Pred ustima ● 7 kom. Tež. 0·28, 0·24, 0·22, 0·19 gr.
- h) Pred ustima ★ 4 kom. Tež. 0·25, 0·22 gr.
- i) Kraj brade ▼ Tež. 0·25 gr.
- j) Ispod glave ● 4 kom. Tež. 0·23, 0·17 gr.
- k) Ispod glave ○ 8 kom. Tež. 0·25, 0·25, 0·21, 0·20 gr.
- l) Ispod glave ⊃ Tež. 0·26 gr.
- m) Ispod glave ⊃ Tež. 0·14 gr.
- n) Ispod glave ⊂ 3 kom. Tež. 0·32, 0·18 gr.
- o) Ispod glave ○ 5 kom. Tež. 0·28, 0·15 gr.
- p) Iza glave ○ 2 kom. Tež. 0·14 gr.
- r) Iza glave ★ 2 kom. Tež. 0·32, 0·23 gr.

5. Bez napisa. Na desno okrenuti jašeći kralj sa krunom na glavi i sokolom na desnoj ruci. Naokolo okrug od crtica.

Brakteat. Réthy n. d. t. 14 br. 275; Rupp. n. d. br. 119.

27 kom. Dm. 14—12^{mm}. 9 izlučenih komada teži 2·03 gr. (u pr. 0·23 gr.).

Varijante:

- a) Bez biljega. 3 kom. Tež. 0·25 gr.
- b) Na kraljevim prsima ● 2 kom. Tež. 0·22 gr.
- c) Na kraljevim prsima ○ 2 kom. Tež. 0·21 gr.
- d) Pred kraljevom glavom ● 4 kom. Tež. 0·22, 0·20 gr.
- e) Pod kraljevim pazuhom ● 2 kom. Tež. 0·28, 0·28 gr.
- f) Pod kraljevim pazuhom ○ 2 kom. Tež. 0·31, 0·23 gr.
- g) Nad konjevim repom ▲ Tež. 0·20.
- h) Nad konjevim repom ○ Tež. 0·24 gr.
- i) Na stražnjem dijelu konja ● 2 kom. Tež. 0·17 gr.
- j) Pod konjem napred ● Tež. 0·33 gr.
- k) Pod konjem na sredini ▲ 2 kom. Tež. 0·20 gr.
- l) Pod konjem na sredini ▼ Tež. 0·19 gr.
- m) Pod konjem ostrag ● Tež. 0·28 gr.
- n) Pod konjem ostrag ★ 3 kom. Tež. 0·26, 0·17 gr.

6. Bez napisa. Od crta sastavljen lik nalik na slovo T, okrunjen patrijarhijskim krstom, kojemu je sa svake strane po jedna krugljica. Dole sa svake strane po jedna šesterolatična rozeta sa krugljicom po srijedi.

Brakteat. Réthy n. d. t. 14 br. 279; Rupp. n. d. br. 111—112.

123 kom. Dm. 15—13^{mm}.

Varijante: a) Na poprječnoj gredi lika pet krugljica i raznolik broj latica na rozetama. 103 komada, od kojih 18 uvrštenih teži 3·42 gr. (u prosjeku 0·19 gr.). Od ostalih 85 komada teži po 10 komada 2·28, 2·28, 2·21, 2·10, 2·10, 2·02, 2·01, 1·92 gr., a zadnjih 5 kom. 0·92 gr. (u prosjeku 0·18 gr.)

b) Na poprječnoj gredi lika sedam krugljica. 16 komada, od kojih 7 uvrštenih teži 1·34 gr. (u prosjeku 0·19 gr.), a 9 izlučenih 2·17 gr. (u prosjeku 0·24 gr.).

c) Na poprječnoj gredi lika osam krugljica. 1 kom. Tež. 0·22 gr.

d) Na poprječnoj gredi lika pet krugljica, a mjesto rozeta karike sa krugljicom po srijedi. 3 kom. Tež. 0·60 gr. (u prosjeku 0·20 gr.)

7. **B** **⊖** **L** **⊖** **R** **⊖** **X** u dvostrukom okrugu od piknjica. Po srijedi glava sa tri lica.

Brakteat. Réthy n. d. t. 14. br. 280; Rupp n. d. br. 114.

30 kom. Dm. 16—14^{mm}. 9 izlučenih komada teži 2·53 gr. (u prosjeku 0·28 gr.)

Varijante:

a) Bez biljega. 16 komada, od kojih 8 teži 2·17 gr. (u prosjeku 0·27 gr.)	f) Iza ⊖ ▼ Tež. 0·31 gr.
b) Prvo je slovo obratno pisano g . Tež. 0·20 gr.	g) Iza ⊖ * Tež. 0·16 gr.
c) Ispred L ┐ Tež. 0·20 gr.	h) Iza ⊖ ┐ Tež. 0·20 gr.
d) Ispred L ● Tež. 0·22 gr.	i) Ispred X ● Tež. 0·20 gr.
e) Ispred L ▲ Tež. 0·28 gr.	j) Na X ● Tež. 0·18 gr.
	k) Iza X ● 3 kom. Tež. 0·27, 0·17 gr.
	l) Iza X ▼ 2 kom. Tež. 0·27, 0·22 gr.

8. Bez napisa. Na lijevo stupajući slon sa tornjem sa kruništem na leđima. Nad glavom **▲**. Naokolo kružna crta.

Brakteat. Dosele nepoznat (t. VI Col. 3. br. 7).

1 kom. Dm. 13^{mm}, tež. 0·18 gr.

XI. Našašće mletačkih, padovanskih i akvilejskih novaca XIV. i XV. stoljeća u Lipovoj glavici (kotar Perušić).

G. Ivan Scheibel, kr. kotarski predstojnik u Perušiću javljao je u dopisu od 18. veljače 1899 presvijetlomu gospodinu Budi Budisavljeviću Prijedorskomu, velikomu županu ličko-krbavske županije, da je Ana Čulumović iz Lipove glavice (općina Perušić) 13. kolovoza 1898 pri žetvi žita na svojem zemljištu našla sedam komada starih novaca i jedanajst ulomaka nakita, a kopajući osam dana kasnije sa svojim djeverom Ivanom na istom mjestu još 72 komada takova srebrna novca. Uz dopis poslao je g. predstojnik presvijetlomu gospodinu velikomu županu i nade ne predmete i novce, a ovaj ih je, kako on to već redovito običaje činiti, odmah poslao na uvid narodnome muzeju, koji ih je od Čulumovićke uz primjerenu otštetu otkupio. I u tomu se slučaju iznovice ne znam već koji put pokazalo, kako svi mjerodavni faktori u ličko-krbavskoj županiji budno paze na svako našašće arheološke i historijske vrijednosti u njihovim područjima, pa kako revno nastoje, da se svako našašće za narodni muzej i znanost spasi. Samo takovomu postupanju, koje u prvom redu vrhovnomu predstavniku te županije po sudu svakoga stručnjaka služi na osobitu čast, ima se zahvaliti, da je ličko-krbavska županija danas u arheološkom pogledu najbolje poznat predjel Hrvatske i Slavonije. Kao ravnatej narodnoga muzeja smatram si za ugodnu dužnost, da priznadem, kako je služba obavješćivanja o arheološkim našašćima u ličko-krbavskoj županiji onako uzorno uređena, kako si ja to kao još nedostignut ideal za cijelu zemlju pomišljam i želim.

Novci, koje je netko na početku XV. vijeka u Lipovoj glavici zakopao bio, pripadaju mletačkim duždevima Andriji Contariniju (1368—1382) 3 kom., Antunu Venieru (1382—1400) 17 kom., Mihajlo Stenu (1400—1413) 13 kom., padovanskomu vojvodi Franji I. de Carrara (1355—1388) 3 kom. i akvilejskim pa-

Tabla IV.
Col. 3.

Br.

Col. 1.

Col. 2.

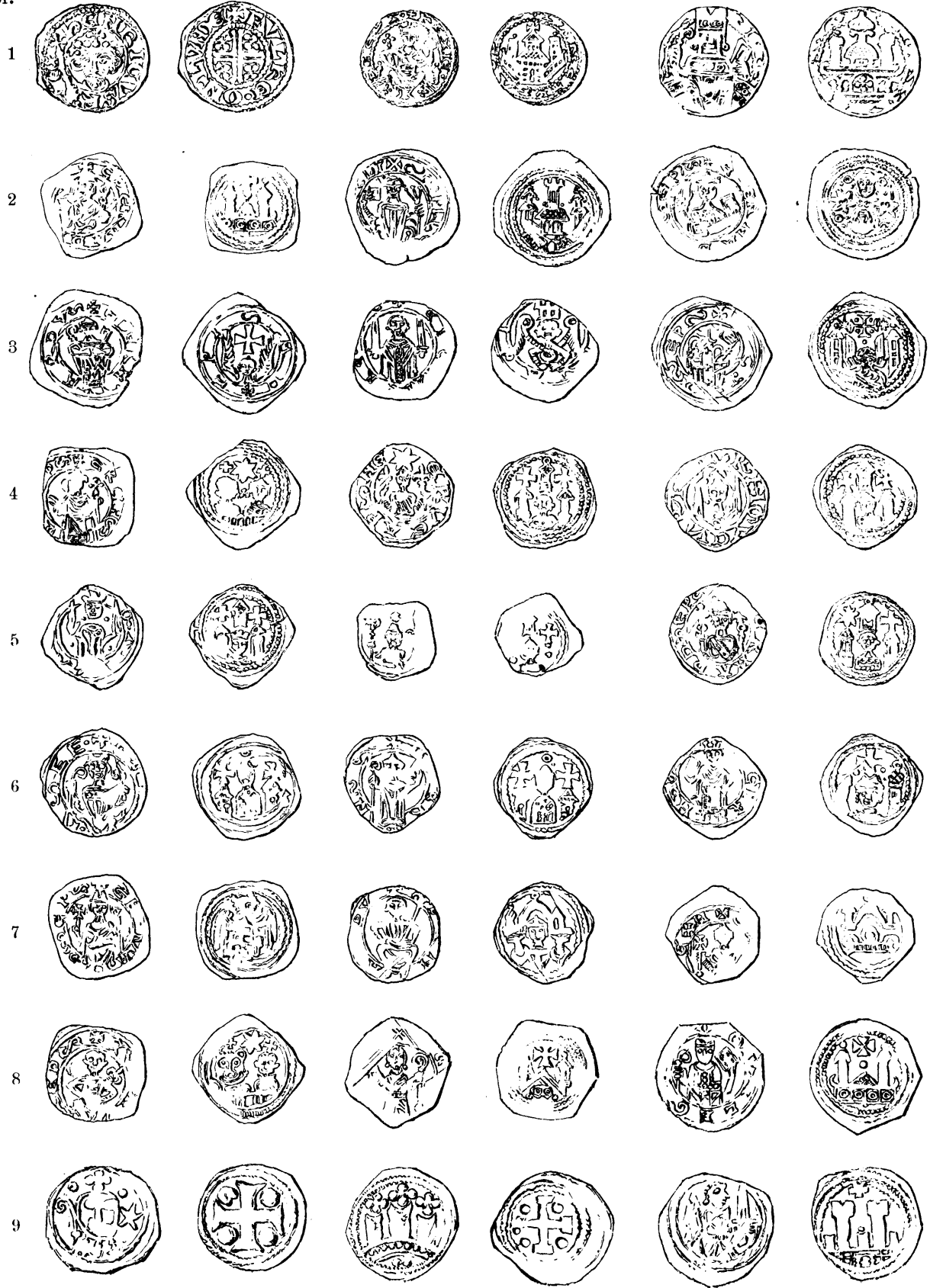

Tabla V.

Col. 1.

Col. 2.

Col. 3.

Br.

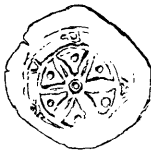
1

2

3

4

5

6

7

8

Tabla VI.

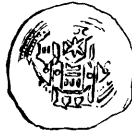
Col. 1.

Col. 2.

Col. 3.

Br.

1

2

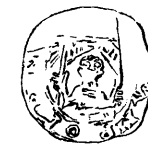
3

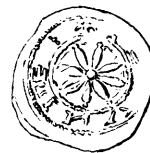
4

5

6

7

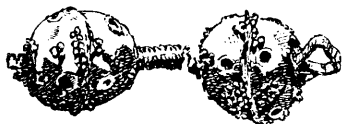
8

trijarkama Nikoli češkomu (1350—1358) 2 kom., Markvardu Randecku (1365—1381) 3 kom., Ivanu moravskomu (1387—1394) 7 kom., Antunu I de Gaštani (1394—1402) 10 kom. i Antunu II. Pancieri (1402—1414) 18 kom. Ovo je malo blago dakle bilo zakopano svakako iza godine 1402, kada je na akvilejsku patrijarkijsku stolicu zasjeo Antonije II., a prije godine 1413, kada je umro mletački dužd Mihajlo Steno, jer niti od njegova nasljednika Tome Moceniga, niti od Antonijevega nasljednika Ljudevita Tecka, koji je g. 1414 postao patrijarka, nema u skupu iz Lipove glavice nijednoga novca, a sigurno bi ih bilo, da su već u promet došli bili.

Skup iz Lipove glavice po nas je u toliko zanimiv, što nam pokazuje, da je na početku XV. vijeka između Kapele i Velebita za redoviti promet služio novac mletačkih duždeva, padovanskih vojvoda i akvilejskih patrijarka. Pri tomu jako upada u oči sigurna činjenica, da u Hrvatskoj s one strane Gvozda u ono doba nije kolao novac ugarsko-hrvatskih kraljeva, pod koje su ti krajevi spadali.

Razlog, zašto su se ti novci zakopali, mogu biti samo nesigurne prilike, koje su u prvom deceniju XV. vijeka u onomu predjelu vladale. U Hrvatskoj je bio planuo sveopći pokret protiv lakoumnoga kralja Sigismunda, a za toga ratovanja sigurno su i ličko-krbavskom županijom prolazili vojnički odjeli. God. 1405

Sl. 62. Starohrvatski srebrni nakit iz Lipove glavice.
(Nar. vel.)

vojevao je ban Pavao Bisen na njezinim međama, pa je osvojio grad Bihać, a g. 1411—1413 ratovao je kralj Sigismund u Dalmaciji i Furlanskoj sa Mlečanima, koji su se, kupiv od Vladislava napuljskoga Dalmaciju, na našu nesreću u Zadru i nekim drugim gradovima ugnjezdili bili. Prilike su dakle bile dosta nepovoljne, tako da se je svako, tko god je nešto imao, rado na to odlučio, da svoj imetak do sigurnijih vremena gđjegd na

kakovom sigurnom mjestu sklone.

Zajedno s novcima našli su se i ulomci nakita od pozlaćena srebrna lima, koji su se dali sastaviti u šest ovalnih šupljih pupoljcima nalikih tjelešaca (duljina 0.011 m, širina 0.009 m.), koja na površini imaju žicom i piknjicama izvedene filigranske ornamente. Dva od tih pupoljaka (sl. 62.) još se drže jedan drugoga malim srebrnim prutićem, koji je obavio tankom pozlaćenom srebrnom žicom. Na jednom od njih nalazi se karičica, u koju se je zakvačio kolobar, na kojemu su ti pupoljci visili.

Kako znademo iz raznih našašća, ovakovi su se pupoljci, i to obično po jedan, nalazili na većim ili manjim kolobarima od žice. Neki su se od tih kolobara bez sumnje nosili kao naušnice u ušima, ali neka nas našašća poučavaju, da su veoma često visili na platnenim ili kožnim povezama na obje strane glave do ušiju. Za primjerke iz Lipove glavice sigurno znademo, da su u porabi bili još na početku XV. vijeka, jer nam ih tako datiraju novci, koji su s njima zajedno zakopani bili. To našašće nam dakle jasno dokazuje, kako se je dugo uz male promjene održao tip jedne vrste nakita, koji poznajemo iz starohrvatskih grobova u Dalmaciji već počam od vremena narodne dinastije. Više takovih nauš-

nica iz Solina objelodanio je B. Poparić¹, koji sve te solinske primjerke meće u doba narodne dinastije. Mislim, da nas našašće iz Lipove glavice upozoruje, da budemo kod datiranja takovih stvari veoma oprezni. Solinske naušnice br. 941—946, 942, 2993—2995, a kako mislim i br. 2008 i 2009 po svojim oblicima veoma sjećaju na ove naše ulomke iz Lipove glavice, koje nisu starije od druge polovice XIV. vijeka, pa bi stoga lako moglo biti, da i solinski komadi spadaju u kasniji srednji vijek. Nasuprot br. 935—940 čine na mene utisak, kao da će biti mnogo stariji, pa da zaista spadaju u doba hrvatske narodne dinastije. O tipologiji tih starohrvatskih nakita pobliže će nas u ostalom uputiti našašća, koja će se dati točno datirati kao n. pr. ovo u Lipovoj glavici.

Mleci. *Andrea Contarini* (1368—1382).

1. Soldino, nuovo tipo. ·✠ **ĀND R'** ~ — **TĀ R' DVX** Na lijevo okrenuti klečeći dužda, drži sa obje ruke zastavu. U polju kovničarski biljezi: **B** (1), **F** (1), **✠|F** (1).

Na lijevo okrenuti sjedeći krilati lav sa evanđeljem u prednjim šapama. U dvostrukom kolobaru: ✠ **S · MĀ R Q V S x V Ā N Ā T I x** (B), ✠ · **S · Marcus V Ā N Ā T I ·** (F), ✠ · **S · MĀ R Q V x S x V Ā N Ā T I x** (✠ F)

AR; promjer 14—15^{mm}. — Papadopoli Le Monete di Venezia str. 216 br. 5 i 6. 3 kom.

Mleci. *Antonio Venier* (1382—1400).

2. Grosso, terzo tipo. Sv. Marko predaje na desno okrenutomu duždi zastavu. U polju na svakoj strani po jedna šesterotraka zvijezda. S duždine strane napis: **Ā N T O · V Ā N Ā R I O**, do zastave vertikalno **D V X**, a do sveca **S · M · V Ā N Ā T I**

Spasitelj sjedi na prijestolju. · ✠ · **T I B I · L Ā V S ·** — · **Ƿ · G L O R I Ā**
AR; promjer 22^{mm}. — Papadopoli n. d. str. 229 br. 3. 1 kom.

3. Soldino, nuovo tipo. Kao br. 1, ali sa legendom ✠ **Ā N T O · V Ā N Ā R I O · DVX** Kovničarski biljezi: **✠|P** (1), **|Ā*** (6), **|F*** (5), **|I*** (4).

AR; promjer 15—16^{mm}. — Papadopoli n. d. str. 230 br. 4 i 5. 16 kom.

Mleci. *Michele Steno* (1400—1413).

4. Grosso, terzo tipo. Kao br. 2, ali sa legendom **M I Q Ĥ A Ā L · S T Ā N'**.
AR; promjer 21—22^{mm}. — Papadopoli n. d. str. 238 br. 2. 5 kom.

5. Soldino, nuovo tipo. Kao br. 1, ali sa legendom: **M I Q Ĥ Ā Ā L — S T Ā N' DVX**. Kovničarski biljezi: **|F*** (1), **|Q*** (3), **|ξ*** (4).

AR; promjer 15—16^{mm}. — Papadopoli n. d. str. 238 br. 3. 8 kom.

Padova. *Francesco I. da Carrara* (1355—1388).

6. Carrarino. · **F R Ā R Q I S Q I · D Ā · Q Ā R Ā R I Ā** · Kola. U polju **F — o I o**

· **S o P R O S — D O Q I O V S o** Blagosivljući svetac sa mitrom i biskupskim štapom. U polju desno P.

AR; promjer 18^{mm}.

1 kom.

¹ B. Poparić Naušnice našaste u Solinu iz doba hrvatske narodne dinastije. Bull. Dalm. XVIII. (1895) str. 57 i sl. sa 2 table.

7. Kao br. 6, ali na reverzu je u polju lijevo ξ
AR; promjer 17^{mm}. 1 kom.
8. Kao br. 6, ali na averzu je u polju F' — F', a na reverzu legenda:
• S • P R O S — D O O I M V S •, a u polju B — Z .
AR; promjer 18^{mm}. 1 kom.
- Aquileia.** *Nikola češki* (1350—1358).
9. Denar. ⚔ M O N E T A ⚔ N I O O L A I Na lijevo okrenut rastući dvorepi lav sa krunom na glavi. Oko napisa dvostruki kolobar.
⚔ P A T H E ⚔ A Q V I L I A G A ' U kartuši od četiri dupla luka krst, sastavljen od četiri cvijeta.
AR; promjer 19^{mm}. — Puschi L' atelier mon. des patriarches d'Aquilée u Ann. num. XII (1888) str. 207. 2 kom
- Aquileia.** *Marquardo di Randeck* (1365—1381).
10. Denar. ⚔ M O N E T A . M P A V P D I . P A T H . A Q . unutar dvostrukoga kolobara. Na lijevo okrenut raskriljen orao stoji na kacigi.
• S • h E R M A — O O R A S †; u polju O — A . Na šiljatom ovalnom štitu sa grbom patrijarke (horizontalna i kosa urešena pruga) poprsje blagosivljućega sv. Mohora sa krstom u lijevoj ruci.
AR; promjer 18^{mm}. — Puschi n. n. m. str. 211 br. 1. 1 kom.
11. Denar. ⚔ M A R Q V S ⚔ P A T A ⚔ Mrežasti relikvijar; iznad njega u doljnoj polovici namrješkana kruglja, a ispod njega veliko slovo M. Naokolo napisa dva piknjasta kolobara.
⊙ A Q — V I L I A — G A R — S I S † Velik krst, prekršten drugim manjim.
AR; promjer 18^{mm}. — Puschi n. n. m. str. 211 br. 2. 2 kom.
- Aquileia.** *Ivan Moravski* (1387—1394).
12. Denar. I O A R E S ⚔ P A T R I A R A * A Q V I • Na lijevo okrenut raskriljen kariran moravski orao. Napis u dvostrukom piknjastom kolobaru.
⚔ S * h E R A M A Q h O R A S o Blagosivljući sv. Mohor sjedi na prijestolju; u lijevoj mu je ruci štap, koji gore završuje zvijezdom. Napis u dvostrukom piknjastom kolobaru.
AR; promjer 18^{mm}. — Puschi n. n. m. str. 214 br. 1. 5 kom.
13. Denar. * I O A R E S † P — A T R I h A Na lijevo okrenuta kaciga sa perjanicom, a ispod nje mali štit sa akvilejskim orlom. U polju dvije peterolatične rozete.
⚔ S A R T V S ⚔ h E R M A Q h O R A S Poprsje sv. Mohora sa mitrom i osjenkom. Napisi u dvostrukom piknjastom kolobaru.
AR; promjer 18^{mm}. — Puschi n. n. m. str. 215 br. 2. 2 kom.
- Aquileia.** *Antonio I. de Gaetani* (1394—1402).
14. Denar. A N T O N I V S — P A T R h A Na lijevo okrenuta kaciga, koja završuje orlovom glavom; ispod kacige štit sa dvije kose valovite pruge. U polju A — R.
⊙ A Q V ⊙ I L A ⊙ G A R ⊙ S I S Na lijevo okrenut raskriljen orao. Napisi u dvostrukom piknjastom kolobaru.
AR; promjer 18^{mm}. — Puschi n. n. m. str. 217 br. 1. 1 kom

- 15) Denar kao br. 14., ali je rastavljeno **P — Ā T R Ħ Ā**, a u reverzu služe kao rastavni znakovi osmerotrake zvijezdice *
- AR; promjer 18^{mm}. — Puschi n. n. m. 1 kom.
16. Denar kao br. 14., samo su u polju averza slova **Ā — S**.
- AR; promjer 18^{mm}. — Puschi n. n. m. str. 218 k br. 1. 1 kom
17. Denar. **✠ Ā Ń T O Ń I V S * P Ā T R I Ā Ń Ħ Ā** Štit sa dvije kose, valovite pruge.
- ✠ Ā Ń V — I L Ā — Ğ Ā Ń — S I S** Velik krst, a u njegovim kutovima peterolatične rozete. Napisi u dvostrukom piknjastom kolobaru.
- AR; promjer 18—16^{mm}. — Puschi n. n. m. str. 218 br. 2. 7 kom.
- Aquileia. Antonio II. Panciera (1402—1414).**
18. Denar. **✠ Ā Ń T O Ń I V S * P Ā T R I Ā Ń Ā**. Štit sa tri koso položene kockaste pruge u gornjem i šesterotrakom zvijezdom u doljnjem dijelu.
- * Ā Ń V * I L Ā * Ğ Ā Ń * S I S**. Na lijevo okrenut raskriljen orao. Napisi u dvstrukom piknjastom kolobaru.
- AR; promjer 18—15^{mm}. — Puschi n. n. m. str. 219. 18 kom.

Dr. Josip Brunšmid.

SPOMENICI GRADA NINA.

Među hrvatskim gradovima za doba narodne dinastije pročelno mjesto ide Nin. Još za predrimskog vremena bio je ovaj grad znatan, a za rimskoga gospodstva svakako se je brojio među poglavitijih dvanajst gradova Liburnije. Pisani izvori nam dobacuju malo svjetla za najstariju povjest Nina, ali tu prazninu nadopunjavaju spomenici, što se prošloga vijeka i ovih zadnjih godina otkriše u Ninu. Prvi otkriti rimski spomenici u Ninu, iz ranijega carskoga doba, dospjeli su u zadarsku zbirku Daniellijevu, koja se sada nahodi u Vidmu (Udine) u Italiji; važni su osobito kipovi rimskih careva.

Pokojni konservator M. Glavinić od g. 1894 je započeo pokusno iskapanje u Ninu i okolici, te zadarski muzej sv. Donata posjeduje zanimivu zbirku liburnijskih i rimskih starina odanle. Uslijed ovih iskapanja, koja su još neobjelodanjena, došlo je na vidjelo dosta podataka za staru topografiju Nina. Nu kao što povjest Nina, tako su mu i spomenici još neobrađeno polje. Da se jednom počme sustavno ovo velevažno zemljište obrađivati, mi ćemo pokušati doprinijeti nekoliko podataka za ninsku topografiju s osobitim obzirom na spomenike.

Grad Nin leži na otočiću posrijed ninske luke, koji je na istoku i jugozapadu kopnu privezan dvama mostovima. Prvobitno bijaše to rtina, sa tri strane oblijevena morem, a s južne privezana kopnu. Stoga je današnji otočić umjetno djelo, jer je za XV. vijeka proširen južni jarak tako, da se u nj zalilo more, dočim ga je prije nalijevala ninska Rječina. Taj umjetni otok ima eliptični oblik, kojega glavna os sjevero-južnim pravcem od crkve sv. Marka do kule Mala Kandija iznosi 570 m., a poprječna od Gornjih Vrata do Pristana van vrata od Kaštela istočno-zapadnim pravcem 418 m. Sredina otoka pravi nešto nadignutu hrptenjaču pravcem od jugozapada k istoku, biva od Donjih Vrata k Gornjim Vratima, što se s obje pobočne strane lagano spušta k moru.

Grad Nin sada je većim dijelom ruševina, pošto je za turskoga ratovanja, osobito pri početku kandijskoga rata g. 1646 bio svojevóljno zapaljen i bombardovan, da se Turci ne bi u njemu ugnjezdili. Nu ipak još se dobro drže perimetralni miri, a raspoznaju se i zidoderine kula i važnijih javnih zgrada. Za djelomičnoga obnovljenja potlam kandijskoga rata, počam od g. 1669 bile su gdjegdje preinačene ulice, ali im je u glavnom ostao stariji rasporedaj.

Po tom već se na prvi pogled mogu razabrati zdanja triju doba. Rimska zdanja su podlogom sredovječnim zgradama, tako da stoje pod današnjom razinom od 0.25 do 1.20 m., kako su najprije pokusna istraživanja dokazala. Sredovječna zdanja još sveder ispunjavaju grad, dok su najnovija naprosto prikrljena ili ugnježdjena u sredovječna.

Pristup k gradu s kopnene strane daju dva mosta mletačkoga doba; Donjim mostom, koji se u izpravama nazivlje Knjeginjin most, premeće se zadarska cesta na Donja vrata, također mletačkoga doba, te se razgranjuje u tri ulice koje razrožno teku prema istočnom obrubu grada. Glavna ulica presijeca južni dio grada, te dospijeva na Gornji most, koji grad spaja sa kopnom prema Grbama. I tu su Gornja vrata mletačkoga doba. Nu ova ulica prije je izdušivala na rimska vrata, što stoje o bok Donjim vratima kod crkve sv. Marka, te je prije mletačkoga doba tekla bez pregiba, što ga sada pravi, dijeleć se od srednje ulice. Srednja ulica ravno teče sredinom grada do polovine, biva do crkve sv. Mihovila, onda uvijajući se k jugu dospijeva k Velikoj kandijskoj kuli. Sjeverna ulica skoro ravnim pravcem teče od Donjih vrata na sjeverni rt otoka, gdje je mala kandijska kula. Četiri poprječne ulice, koje više manje usporedo teku, križaju tri glavne.

Grad je okružen mirima, koji su se djelomice još visoko održali, te obrubljuju eliptični oblik otoka. Većinom su sredovječno djelo na podlozi starijega rimskoga gradskoga zida. Ističe se i nekoliko kula: Stražarnice na Donjim i Gornjim vratima; pak Kaštel, koji je štitio po njemu prozvana zapadna vrata i pristan za brodove; na sjevernom rtu kula Mala Kandija, a posrijed istočnoga boka Kandija Velika, a među obima oveća utvrda unutar grada.

Povjesne isprave srednjega vijeka spominju nam više važnih spomenika u gradu Ninu. Od tih se neki još danas razabiru, bilo da su naše dane doživjeli, bilo da im je predaja živu uspomenu sačuvala. Nu ova nije sveosve pouzdana, a za rimske spomenike moramo se sasvim obratiti pozitivnomu istraživanju.

Dobru podlogu za sredovječnu topografiju grada Nina, pruža nam katastar grada Nina, službeno sastavljen za obnovljenja grada potlam kandijskoga rata u drugoj polovini sedamnajstoga vijeka.

1. Ninski katastri od g. 1675—1677.

Iza kandijskoga rata bijaše se mletačka vlada zauzela, da obnovi grad Nin, a svojski se je toga pothvatio i ninski biskup Ivan de Grassis. Zato je g. 1675 sastavljen točan imovnik čitave ninske županije, te u njoj naseljeno Kotaraca i Primoraca.¹ Dok nam ovaj imovnik pruža iscrpiv povjesni pregled županije, za samu gradsku topografiju je prevažan katastar samoga grada od g. 1677.

U tom katastru su popisane poglavito zgrade za obitavanje bez obzira na vrtove. Popis počimlje od Donjih vrata Srednjom ulicom do trga ispred stolne crkve. Nastavlja zatim početkom Sjeverne ulice od istih vrata do Kaštela, pro-

¹ C. k. namjesnički arkiv u Zadru, Atti della fu comunità di Nona, Libro VI 1675, Generale Ciuran. Summario de' titoli de' privati possessori nel territorio di Nona, zahvaća 282 f. ispisana, gdje su navedene za 134 posjednika posjedovne isprave u iscrpku, koje su pretežno iz XV—

XVIII. v., ali neke i iz XIV. vijeka. Važni su ovi iscrpci za topografiju ninske županije za staro-hrvatskoga doba, jer se po njima mogu točno opredijeliti predjeli, od kojih se imena susreću u ispravama iz doba hrvatske narodne dinastije i poznijih vijekova.

slijediv do kule Male Kandije na sjevernom rtu otoka, te se povraća k sredini do crkve sv. Mihovila. Na trećem mjestu pobilježene su zgrade među crkvom sv. Mihovila i trgom pred stolnom crkvom. Slijedi zatim opis zgrada u sredini grada, koja se još dandanas nazivlje Kreljevaca, od stolne crkve do gornjih vrata, te napokon završuje popisom jugozapadnoga dijela, biva od stolne crkve do starinskih vrata kod sv. Marka.

Ovaj gradski katastar Nina je tim važniji, što nam točno predočuje sve zgrade i raspoređaj ulica prije promjena izvedenih u novije doba, biva iza g. 1677. Sastavljen je u prvoj polovini iste godine za ninskoga kneza I. A. Benzona.¹

Gradski katastar od g. 1677.

Nota di tutte le Case, così habitate come non, et delle muraglie che sono nella Città di Nona con distintione de quali siano restaurabili, e quali affatto distrutte, con il nome de possessori e Padroni come seque cioè. — Porta che vā verso il Palazzo d^{ta} la porta di sotto. A Parte destra:

No 1. Muraglia del Sr Giov. Batta Ponte dimostra esser stata prima casa in soler con tutte le facciate in buon stato, e con poco si restaurerebbe, ha corte, et horto, e scoperta, et inhabitata.

2. Muraglia del Sr Co: Franco Califfi con tutte quattro le facciate buone, no manca che coprirla in soler, con horto.

3. Muraglia del Sr Franco Sorini discoperta in parte, et in parte del Capitolo coperta con falasco et habitata da Simon Milossevich, et Mattia r. q^m Matthio Macchich.

4. Altra del Capitolo coperta con falasco era habitata dal q. Vido Ferletich, li suoi heredi habitan fuori.

5. Del Sr Gov^{re} Parenzi ha tutte le facciate buone con corte et in stato di restaurarsi con poco, era p^{ma} in soler.

6. Delli heredi Perugini coperta con falasco assignata per habitat^{ne} a Simon Marassevich habitante a Ferletich.

7. Del sud^{to} Sr Parenzi assignata a Nicoló Marassevich, coperta con falasco, ma habita fuori.

8. Casa del Sarg^{te} Paolo Segotich habitata dal detto, e coperta di falasco a pe' pian.

9. Casa hora coperta dal Sr Magg^r Mida con copi, ha horto e corte, ne vi habita ancor alcuno.

10. Di Leca Mida Muraglia scoperta era p^{ma} in soler ha li muri buoni, e con poco si restaura.

11. Muraglia del Sr Kr Marco Cernizza in d^{ta} corte Mida, ha le mura buone con parte di horto, e corte, e con poco si restaurerebbe havuto riguardo alla sua grandezza, e comodo che si potrebbe fare.

12. Palazzo del N. H. q. Zuanne Foscari habitato da sei famiglie condotte nuovam^{te} al suo servitio.

13. Chiesa di San Spirito scoperta, il suo benefo e goduto dal R^{mo} Vicario Episcopale.

Segue a parte sinistra principiando da d^{ta} porta sino al luoco sud^{to}:

14. Muraglia di Zuanne Zutenizza habitante a Zara, coperta di falasco a pe' pian con corte et horto, dentro vi habita il Tent^e Marco Strigovizza.

Segue strada che conduce dalla d^{ta} Porta verso il Castello, cioè Alla Parte destra:

15. 16. Due Muraglie unite del Sr Can^o Lupis l' una, l' altra di Nicola Sfirich habitate da Tomaso Falin, con corti, et horti, sono a pe' pian coperte di falasco.

¹ Illustrissimo ed Eccellentissimo Signor mio, Signor Colendissimo! Riceuerà Vostra Eccellenza la nota delle muraglie, e case in questa città formata con ogni possibil dissertione, acciò possa comprendersi il vero stato di cadauna d' esse come viceversa. (Izostaviv ostalo.) Nona li 19. Maggio 1677 di Vostra

Eccellenza Humilissimo devotissimo et obligatissimo servitor Giovanni Antonio Benzon conte. — C. k. namjesnički arkiv u Zadru, odsjek „Atti di Nona“, Libro VII. sveščić: Ciuran No. 4. Fol. 4. Slijedeći katastar stoji na slijedećim Fol. 5—13.

17. Due Muraglie delle figliole q. Lorenzo Spavich habitate da Lucia una di esse, et Mattio Smiglianin, coperte con falasco a pe' pian con corte, et horto.

18. Altra d^{ta} coperta con falasco delli heredi q. Grego Sparich habitata da Zuanne Ferleta, e a pe' pian, ma in stato di ridursi in soler, d^{ti} heredi sono in T. F. al Servo.

19. Due d^{te} degli heredi della q. S^{ra} Patizza Tirabosco si dice havute dal Publico, una con poco si restaura per esser a pe' pian, l' altra in parte caduta; ha poca corte.

20. Due d^{te} del Capitolo, una fa canton per andar al Domo e questa e in stato di restauro essendo a pe' pian; l' altra parte in calcina, e parte in masiera, anco questa con poco si restaura, havendo una parte sola di muro in masiera.

21. Muraglia in calcina delli heredi q. Don Giulio Noncovich, cioè di Lucia moglie del Smiglianich, coperta con falasco, et altra in masiera coperta come sopra; ambi tenute da Zuanna q. Gir^{mo} Gliubich con corte, et horto e queste sono di rimpetto al Vescovato dalla parte di Garbin (Današnja župska kuća).

Segue alla sinistra di d^{ta} contrada cominciando alla porta come sa:

22. Vestigie d' una Casa fu in Masiera con horto delli heredi Zubonich, cioè Vule.

23. Altre due Muraglie di d^{ti} Zubonich contigue da essi habitate, coperte di falasco a pe pian con corte, et horto.

24. In d^{ta} Corte Muraglia una buona da tutte le parti coperta di falasco attaccata alla pub^{ca} Mura di rag^{ne} di Jure Vransich habit^e a Boccagnozzo, ma assignata a Sare Ferletich habitante fuori.

25. Detta delli heredi Gia. Zulonich affatto scoperta vien pret^{sa} da Giacomo Fabro da Brevilaqua, ha corte, et horto e li suoi muri assai buoni con poco si restaura.

26. Le vestigie di tre Case in masiera redotte in horti dicono esser delli heredi Gherghicich habitⁱ a Bibigne.

27. Una muraglia in Calcina coperta di falasco della Chiesa di San Spirito con corte buona per coprir con copi altro non mancandovi, e con poco si riduce in soler, habitata da Zuanne Bassich.

28. Un habitazione in masiera di rag^{ne} di d^{to} Bassich coperta con falasco, e da esso tenuta.

29. Altra d^{ta} in Masiera di Mattio Subonich da Brevilaqua coperta di falasco con corte assignata Zuanne Casich hora habitata fuorl.

30. Casa in soler coperta con falasco buonissima habitata da Bare Fabian di rag^{ne} del R^{do} Cap^{lo}, con corte et horto.

31. Altra d^{ta} del Sr Giov Batta Ponte contigua pure in soler tenuta dal d^o Fabian.

32. Muraglia degli heredi Lago rapp^{nti} da D. Filippo Radetich di Zara con poco horto attaccata alla pub^{ca} Mura e a pe' pian affatto discoperta, ma tutte le parti buone.

33. Tre Case discoperte del Sr Gov^{re} Parenzi sono parte rovinate, hanno horto, e corte si potriano redur in soler come prima con qualche spesa, et queste fanno cantonata per andar al Castello. A parte destra voltando al Castello:

34. Li recinti di tre Case del Sr Dr Cassio con cortivi, et horti hora due a pe' pian sono coperte di falasco habitate da Zuanne Dersalich, si vedono esser le med^{me} state in soler affatto distrutte sono di rimpetto alle sud^{te} del Sr Parenzi.

Segue strada che va' dalla porta del Castello a San Michiele. Alla parte sinistra:

35. Due Casette in muraglia, et una in Masiera di Simon Malinarich da lui habitate con corte, et horto.

36. Casetta in masiera del R^{do} Cap^{lo} con corte, e poco horto, coperta di falasco habitata da Catta Vedova.

37. Due muraglie discoperte furono delli Barachovich, hora l' una di Capⁿ Steffo Cernizza, l' altra di Monsr Abbate Giuradini con corte, et horto, sono discoperte, ma buone e con poco si riduriano habili ad habit^e

Si torna al d^{to} Portello, e poi si volta da bora verso la Casa Schiulich.

38. Muraglia a pe pian scoperta con due altre Casette in Masiera di rag^{ne} del SS^{mo} Sacramento con corte, et horto; d^{ta} muraglia e buona da restaurare.

39. Casa in Masiera a pe' pian del Sr Dr Cassio, ooperta di falasco habitata da Mande Schiulichia.

40. Casa coperta con copi del Sr Can^o Schiulich, et altre tre in masiera coperte di falasco habitate da Pietro, et altri nipoti di d^{to} Sr Can^o

41. Vestiggi di tre Case furono in Masiera, con corte, horti, e pozzo di rag^{ne} delle sorelle q. Pre Nicolò Grusich habitano a Sant^o Eufemia, sono di verun valore.

Si comincia dalla strada passato il Castello dov' e la Casa Schiulich, e si va' a torno sino a San Michiel. A parte sinistra:

42. Due Casette in muraglia a pe' pian, e terza in masiera di rag^{ne} di Catta Sarich habita a San Cassan, coperte di falasco, habitate da due Donne, con corti, et horti, sono di niun valore.

Nella Corte Crissava:

43. Una Muraglia discoperta con tre facciate e mezza buone di rag^{ne} del Sr Michiel Tagliadurich con poco si restaura, et e' in soler.

44. Muraglia picciola de Perugini per coprir, et e in soler.

45. Muraglie due grandi coperte di falasco, e l' altra cadente una di rag^{ne} de SS^{ri} Crissava hora Sr Dr Grisogono, e compartecipi; nella coperta vi habita Simon Donatovich da Uglian suo colono.

46. Case distrutte dove sono horti attaccati a d^{ta} Casa Crissava.

47. Siti di Casa in masiera di rag^{ne} del Sr Dr. Cassio hora servono per horti, sono di rimpetto all' Hospitale.

48. Masiera di d^{to} Sr Cassio attaccata alla pubca Mura et al' horto del Sr Ponte, fu de Grisogoni, scoperta, ne' d' alcuno habitata, con horto.

49. Quattro Muraglie attaccate l' una all' altra furono di Bacuda di Verché hora comprate da Bare Fabian, sono scoperte, ma facili a restaurarsi.

50. Casa dell' Hospitale al presente assignata per habitat^{ne} a Vule, e fratelli Kasina habitanti fuori, e coperta di falasco, in soler.

51. Casa di Muro coperta di falasco, et altra in Masiera di rag^{ne} delle sorelle Lupis habitanti a Verché assignata a Frane Kasina, ma stà fuori.

52. Tre muraglie del R^{do} Capitolo l' una grande in soler, e due a pe pian coperte di falasco habitate dal Sr Can^o Beccio, con corte, horto e pozzo.

53. Due muraglie attaccate l' una all' altra del q. Zuanne Bubanhora di Zuanne da Nona habite a Zara, con horti e corte, e con poco si formarebbero due habitⁿⁱ a pe pian.

54. Casa in masiera habitata da Stoian Sonoich, delli Heredi Mrenich, ch' e' Girm^o Vulionovich da Brevilaqua V. N.

55. Muraglie diverse, et in masiera furono de SS^{ri} Grisogoni acquistate parte dal Sr Ponte, e parte dal Sr Primocerio Vrancovich, parte coperte, et habitate, e parte non, con corti, et horti sono però tutte a pe pian, e da Lavorati.

56. Casa Dominicale del Sr Ponte con diverse Casette per Coloni

57. Chiesa di San Gio: Evang^{ta} discoperta solam^{te}, le sue entrate sono godute dal R^{mo} Vrancovich Primocerio beneficiato.

58. Sito della Chiesa di Sta Marcella, e suo Convento affatto distrutto con horto grandissimo.

59. Tor e publica chiamata Candia piccola.

60. Casa in soler granda di Pietro Beni q. D. Giacinto Soldato in T. F. e su Proce^{re} Mattio Colin hab^e a Zara, e coperta di falasco, ma ha' moltissimi comodi, e stata assignata per habitat^{ne} a Simon Martinovich Morlacco hab^e fuori.

61. Masiera del Capitolo coperta, et assignata ad Angelia Begoaz habitante fuori, con poco horto.

62. Casa in muro, e Caneva coperta di falasco del Sr Can^o Lupis assignata per habitat^{ne} al Capⁿ delle Cernide Martin Lugh habitante fuori.

63. Casa in muro, e due in masiera buoniss^{me} del Sr Girm^o Vitanovich con corte, et horti.

64. Muraglia coperta di falasco, con due Casette in masiera, habitata da Pietro Catussich di rag^{ne} del Caplo.

65. Casa del Sr Girm^o Vitanovich a pe pian con poca spesa si coprirebbe, con corte, et horto.

66. Case parte in muro, e parte in masiera di Pietro Giacometti, habitate da lui, e da Nicolò Cingano, con poco horto.

67. Muraglia scoperta del Sr Can^o Schiulich a pe pian buoniss^{ma} et habile a coprirsi, con corte, et horto.
68. Casa parte in muro, e parte in masiera di Gir^{ma} Catussich habite à Lucoran, coperta di falasco habit^a da Zuane Vucirep, ha corte, et horto, e a pe pian.
69. Vestiggi di tre Case in Muro di Zuanne Buba detto da Nona habite a Zara.
70. Due Case in muro. una in soler, et la terza in masiera con corte, pozzo, et horto delli heredi q. Mattio Cvitich habitanti a Zampontello, assignate, et habitate dalli fratelli Cogandovich.
71. Muraglia di Vule Stoiach habite a Verché in tre parti buona, e a pe pian con horto, e corte.
72. Chiesa di San Michiele.
- Nota che tutte le Case, e Muraglie dal N° 54. inclusive sino al 72. sono dalla parte di bora di San Michiele a drittura sino alle Mura pubbliche, et horti delle Monache.
- Qui si torna a dietro il Vescovato poi si comincia dalla parte di bora del med^{mo} sino al Quartier di San Michiele.
73. Palazzo Episcopale.
74. Casa, e bottega di D. Iseppo Bon da Zara habitat' e coperta di copi.
75. Casa serve per Caneva della Confraterna di S. Michiele con sua corte coperta di falasco e a pe pian.
76. Casa in masiera di Zuanna moglie di Vinc' Vucobrat, coperta di falasco habitata dal detto.
77. Casa in masiera del Sr Kr Soppe Fortezza scoperta, et inhabitata con corte, et horto.
78. Case tre del d^{to} Sr Kr e comparticipi, due coperte di falasco habitate da Zorzi Bugliat, la terza scoperta, hanno li muri buoni, e con poco si formerebbe comod^{ma} habitat^{ne}, ha corte, et horto.
79. Muraglieta di Zuanne Fantovich habite a Poveiana Isola di Pago, e in buon stato per coprire a pe pian (per error scritta).
80. Casa del R^{mo} Primocerio Vrancovich coperta con copi.
81. Due Muraglie dei Sr Kr Soppe con corte, et horti, sono in poco buon stato.
82. Casa delli heredi Pagianei ha li muri buoni, coperta in parte dentro di falasco habitata da essi heredi, cioè Zuanna Madre, Nicoló, e Greg^o fig^{ti} Barci. Si formerebbe comoda habitatione in Soler.
83. Case tre in muro di Zuanne Stoiach a pe pian coperte di falasco, e da lui habitate.
84. Casa di Paolo Kerstesich e comparticipi in Soler coperta di falasco, e da lui habitata.
85. Casa in muro coperta de copi del Sr Can^o Lupis, e fraterna con corte, et horto, da essi habitata.
86. Casa di Lucia Zoricichia di muro coperta con falasco, in soler con corte, et horto.
87. Muracca scoperto, e quasi affatto distrutta del Sr Dottor Cassio da garbin di San Michiele con corte, et horto.
88. Case due in masiera di Gir^{ma} moglie di Zorzi Colarich, coperta di falasco con corte da essa habitata.
89. Casa de muro coperta di falasco in Soler con corte, et horti di Nicolò Sfeich dal med^{mo} habitata.
- Da Sirocco di d^{ta} Chiesa San Michiel.
90. Due Casette in masiera habitate una da Simon Zetich, l' altra assignata a Pietro Lipotizza habite fuori, con corte, et horto.
- Si principia dal Palazzo Pret^o seguendo sino alle Mura della Città, et horto delle Monache di Santa Marcella, poi girando verso la porta di sopra d' ambi le parti.
91. Palazzo Pret^o ove rissiede l' Illmo Sr Co.
92. Due Casette a pe pian scoperte ma con poco si restaurano, servivano per ili Cancre Pret^o una attaccata all' altra.
93. Casetta a pe pian in muro scoperta di Santa Maria di Misericordia, ha li muri parte buoni, ma per la povertà della Scuola non e coperta, con poco si farebbe comod' habitat^{ne}.
94. Casa de SS^{ri} heredi Cedolini ha le mura cadenti, habitata da Gerca Covacichia, ma in ricoveri fatti in masiera.

95. Casetta a pe pian parte in muro, e parte in masiera di Zuanne Stoiach habitata da Frane Ivancevich coperta di falasco con corte, et horto.

96. Tre pezzi di Muracca con corte, et horto delli Heredi Cerlech da essi habitati parte coperti con falasco.

97. Murracca affatto buona di And^a Alinerich habita a Pontadura e a pe pian, e con poco si restaurerebbe, con corte, et horto, et altra Casetta in masiera.

98. Casette N^o tre di Dno Iseppo Bon con muri sufficienti alla coperta con poca spesa per esser a pe pian.

99. Altra vicina vi vorebbe spesa in restaurarla, et ha horti.

100. Casa di Lucia Zoricichia in masiera a pe pian coperta di falasco habita Vido Milossevich, con corte, et horto.

101. Casa Dominicale fu dei SS^{ri} Voicenti rappresentati dal Boncon assai muri buoni, e con poco si formarebbe un' habitat^o in Soler per famiglia honorevole, ed assai nnmerosa, con un magazzino, horti grandi cinti di muro, et altri comodi che ricerca una buona habitatione.

102. Casa Dominicale de SS^{ri} Heredi Boijchi discoperta, ha la metà de muri buoni con corte, et horti.

103. Casa del Lavorator in muro con molti comodi coperta di falasco habita da Zuanne Bologna.

104. Chiesa di Santa Marg^{ta} benef^o del R^{mo} Gavalla, habile a ripararsi con spesa.

105. Due Casette parte in masiera, e parte in muro delle R^{de} Monache di Sta Marcella coperte di falasco, habitate dall' Alfr Nicolò Stura.

106. Due Casette delli Tercicorda habitate da Zuanne Tiepolo coperte di falasco, parte in muro, e parte in masiera, a pe pian.

107. Torre d^{ta} Candia grande, vien detto serviva per tenir le monitioni da guerra, fatta a volto.

108. Le vestiggi d' una Casetta pubblica, vien detto veniva habitata dal Cap^o della Militia.

109. Chiesa, et Hospitio di San Gio: con due horti, giardino, e pozzo.

110. Casa dove habita Grubissa Zaccura con corte, et horto fu de SS^{ri} Briani hora posseduta dalla S^{ra} Lucia Gavalla r. q. il Sr Fran^{co}, coperta con falasco.

111. Muracca discoperta con corte, et horto, non si sà chi sia il padrone, vien detto fosse d' un tal Bonin, di cui non s' attrovano heredi.

112. Casette affatto distrutte del Convento di San Zuanne, servivano per i lavoratori, con horti.

113. Sito d' una Casetta piccola di Thecoevich.

114. Casa Dominicale delli Thecoevich habitata da Anizza, e in soler con corte, et horto, coperta di falasco.

115. Altra Casetta piccola scoperta proindivisa tra d^{ta} Thecoevich, e li Stanichei, con horticello.

116. Li Corpi di guardia, con poco si restaurano.

117. Chiesa di Sant' Ambrosio coll' Hospitio, il tutto con poca spesa si cuopre non mancandovi altro.

118. Due Muraglie scoperte con horto del benef^o di San Thomà in Domo, con poco si restaurano.

119. Una muraglia di Simon Brodarich a pe pian quasi buona, e con poco si ricoprirebbe.

120. Altra del d^{to} dimostra esser stata in soler, con le facciate buone, con poca corte, et horto.

121. Due altre Muraglie del d^{to}, ne quali habita lui med^{mo}, dimostrano esser state in Soler, sono tutte assai buone per restauro.

122. Chiesa di Sant' Ant^o discoperta ha poco benef^o goduto dal R^{do}.

123. Casa fu de SS^{ri} Benvenuti hora le sole vestiggi, del R^{mo} Gavalla.

124. Casa coperta con copi del Sr Lorenzo Moresini tenuta dal suo Colono Gregorio Dundovich.

125. Due Casette parte in masiera con poco muro a pe pian habitate da Zuanne Mussolovich coperte di falasco, non si sa il Padrone.

126. Due Case contigue della B. V. di San Simon in Zara, con suo horto, livellate a SS^{ri} Perugini sono in stato recuperabile, et in buon sito; restaurandosi si formarebbero due comode habitati in Soler, ovvero una grand^{ma}.

127. Muraglia in boniss^{mo} stato delli Heredi Stijch, restaurandosi si formerebbe comodiss^{ma} habitat^{ne} per grossa famiglia, ha corte, et horto.
128. Da Maestro di quella una Muraglia dell' Altar di San Xforo, con poco horto.
129. Da Sirocco di d^{ta} strada Casa in Masiera assignata ad And^a Repina habitante fuori, coperta di falasco del R^{mo} Vrancovich.
130. Casetta in masiera habitata da Elia Buscaello, coperta di falasco, con suo horto.
131. Casa di muro grande a due Soleri de SS^{ri} Heredi Tonini, cioè Sr Gir^{mo} Vitanovich, ha li muri buoni, et in stato di formar nobile habitat^{ne}.
132. Casetta a pe pian di Marg^{ta} Pagianea habitante a Diclo, e scoperta, mezza in masiera, e mezza in calcina, con poca corte.
133. Chiesa di Santa Croce ius Patronato dell' Illmo S^r Ca: in poco buon stato.

Da Garbin di detta Chiesa.

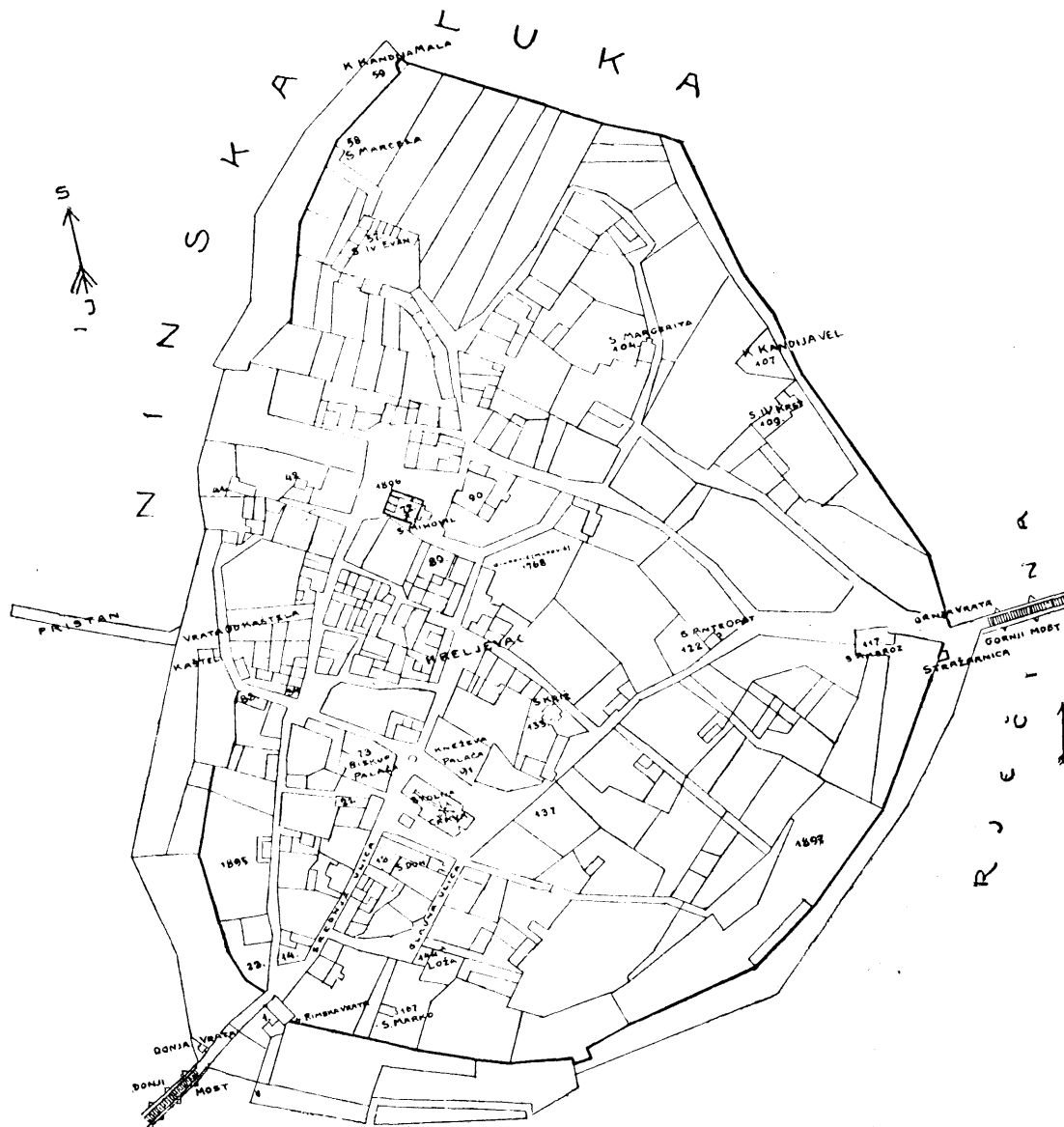
134. Casetta a pe pian con le mura buone, scoperta dove si potria formar picciola habitat^{ne}.
135. Siti di Case furono de SS^{ri} Gavalla concambiatele dal Pubblico.
136. Casa del Cancellier hora si restaura dal R^{mo} Gavallá, dice esserli stata assignata dal E^{mo} Sigr K^r Prove Gnle Grimani in concambio delle sue contigue al Palazzo Pred^o sud^o.

Da Sirocco della strada Maestra.

137. Sito di due Casette a pe pian, con corte, e poco horto de SS^{ri} Perugini.
138. Casa a pe pian con muri buoni coperta di falasco habitata da Gerca Beturizza e figli, con corte, et horto.
139. Altra Casetta in d^{ta} Corte coperta di falasco habitata da Stosia Toncovich, e figlioli.
140. Muracca del Sr Nicolò Lomazzi affatto diroccada, et in maliss^{mo} stato.
141. Casa di mad^{na} Giustina Bertolini in stato di restauro.
142. Casa in muracca parte di Filippo Radetich, e de SS^{ri} Perugini coperta di falasco con bell' horto, hora habitata da Don Giovanni Pittor.
143. Casa di Don Filippo Radetich ha tre muri buoni, e con poco si riduria habitabile in Soler.
144. Loggia Publica con Sala sopra discoperta serviva per l'audienza, e Consiglio.
145. Muracche diverse quasi affatto distrutte delli SS^{ri} Heredi Bojco, in una però a pe pian n' habita Piero Cingano, coperta con falasco.
146. Altre diverse Muracchette de d^{ti} SS^{ri} Bojco assignate a Giacomo Ferletich habitante fuori per venirli l' habitat^{ne} occupata da Marg^{ta} Donna del Sr Pittor.
147. Due pezzi di Muraglie rotte del Sr Can^o Becio con poco di horto, in una delle quali habita Piero Negro, coperta con falasco.
148. Casetta in masiera delli heredi Stijch habitⁱ a Zara, coperta con falasco habita Gerco Milohanich.
149. Una Casetta con muri buoni scoperta a pe pian di ragione di San Spirito.
150. Casa in muro a pe pian coperta con falasco assignata per habitat^{ne} a Zorzi Danisovich habitante fuori, ma e coperta con falasco di rag^{ne} di Mattia Paclenca habitante a Zara a San Grisog^o.
151. Una Casetta in masiera, e parte in muro coperta di falasco, habitata da Rusizza Vedova.
152. Una Muracca affatto distrutta eccetto che da bora, formava habitat^{ne} a pe pian era di . . . con horto grande.
153. Altra buona per restauro con poca spesa a pe pian era di . . . con horto grande.
154. Una casa sopra la mura publica di rag^{ne} del Sr Nicolò Lomazzi ha tre muri buoni con horto grande.
155. Diverse altre Muraglie affatto inhabili con diversi horti.
156. Diverse Case, e Casoni in masiera, e Muraglia, furono delli Bassich, non habili a formarvi casa che per Coloni con qualche spesa.
157. Casa de SS^{ri} Marchi habitata da Gregorio Cuglievich da Uglian, si può ridur in soler, ha buoni muri con corte, et horto.

158. Muraglia piccola per formar Casa a pe pian con poca corte fu di Gregorio Pecegna del qual non sono heredi.

159. Diverse Muraglie e Masiere delli fratelli Lupis, parte per restauro, e parte non, con cortivi, e due horti, sono anco in parte habitate.

Sl. 63. Tloris grada Nina. Mjerilo 1:3840.

160. Due Case delli Heredi q. R^{mo} Sr Archidiacono Stanicheo, una coperta con falasco, e l'altra Dominicale coperta con copi in Soler, con altro mezzado a pe pian pur coperto de copi, e da essi habitate.

161. Casa in muraglia coperta con falasco del Quartier Mastro Luca Sbizza habitata da Peco Ivancevich, in Soler, e con poco si redrebbe comoda habitat^{re}, con corte, et horto.

162. Una Muraglia di Zuanna Dersalich coperta di falasco in stato di restauro habitata da Matthio Suholasa.

163. Una Muraglia del Sr Dr Cassio coperta con falasco assignata a Zorzi Rochin d^{to} Ferletich habitante fuori.

164. Muraglia di Simon Sfirich habitante a Pontadura, ha una parte buona, il resto inhabile.

165. Due Casette de SS^{ri} Marchi a pe pian scoperte, li muri con poco restaurabili.

166. Una Casetta in masiera delli Vrancich da Boccagnazzo, con corte, et horto.

167. Chiesa di San Marco scoperta del benef^o del' Arcipretato.

Priloženi tloris grada Nina (sl. 63.) u glavnom predočuje oznake sadržane u katastru. Arapske brojke odnose se na važnije brojke katastra, tako da se posrednje manje važne mogu već po katastru popuniti. Danas opstojeće javne zgrade označene su brojkom katastra i čitkom. Arheološka otkrića naznačena su dotičnom godinom.

2. Stariji arheološki nahodjaji sve do g. 1852.

Najstariji izvor o ninskim nahodajima je anonimni zadarski kroničar od g. 1782, koji u neobjelodanjenom rukopisu *Notizie storiche di Zara, divise in VIII. libri, come pure di Nona* (sada kod zadarske obitelji Filippi)¹ opširno govori o ninskim spomenicima. Njegove vijesti počimlju godinom 1670, kada se počelo obnavljanjem grada potla kandijskoga rata. Kako su poglavito osnovane na predaji, a ne na ispravama, nijesu baš sveosve pouzdane. Dodamo li bilješkama zadarskoga anonima još dvije posebne bilješke, dobit ćemo neki pregled o ninskim nahodajima za skoro dva vijeka (1670—1852).

Pri obnavljanju stolne crkve i biskupske palače oko g. 1670 našlo se kamenitih sarkofaga, radenoga mramora, stupića od serpentina, kipova i napisa, te je bolji dio odnesen u Italiju; pri popravljanju kneževe palače oko g. 1675 bješe otkriveno ulomaka kaneliranih stupova i poprsja, o kojima se pravo nezna kuda li su dospjeli.

Kadno se 1676. obnavljala crkva sv. Ivana Krstitelja, izađe na vidjelo mozajik sa predstavom svečeva glavosjeka, nadgrobni napisa, mramornih ulomaka, uloženi u arhitrav i u vodokrštenicu, te mramorna glava, koja bi uzidana u vanjski zid crkve.

Također pri popravljanju crkve sv. Mihovila g. 1678 bi otkriven pločnik od kamena i mozajika raznih boja, a pod njime rimskih opeka, broncanih, srebrenih i zlatnih novaca, te starinski grob na žganje sa svjetiljkom.

G. 1714 tobožnji bi grčki istraživaoci — po navadnoj dalmatinskoj govora-
raji — neopaženi iskopali i odnijeli znatno blago iz Nina.

Kanonik Cortese i Lovre Addobbatti našli su 1716 srebrenu nogu, naki-
ćenu draguljima, pod ruševinama crkve sv. Ambroza. Nezna se gdje su i s kojim
uspjehom bila provedena iskapanja po nalogu generalnoga providura Nikole Erizza

¹ Ulomak odnoseći se na ninske nahodaje bio je već iscrpivo priopćen od g. prof. V. Bru-

nellija u časopisu „Il Dalmata“, 1893, br. 76, od 23. IX, pod naslovom „Nona sotterranea“.

II. g. 1726, dok je g. 1740 spomenuti Lovre Addobbatti kod kule Kandije iskopao starih kopalja i mačeva, mnogo bakrenoga novca, koji bio preljeven u šibe, a dvije godine pozatim nađe on nekoliko poprsja, ulomaka kipova, novca, mozajika i etruških (?) posuda.

G. 1746 bi porušen baptister središnje osnove na svodove sa četiri pobočne kapelice, što je stajao uz stolnu crkvu s burne strane, da se proširi trg oko crkve i nadoknadi ustup zemljišta, na kojem bi podignuta današnja riznica iza crkve mjesto uzane starije. Krstiona za uronjenje s napisom župana Višeslava VIII—IX. vijeka, kriomice prenesena u Mletke, te sada rijesi Korrerov muzej.¹

Ninski natpop Antun Cepolin, gradeć 1749 kuću kod Velikih gradskih vrata, otkri pet ulomaka kipova, tri napisa, dosta novca, bronsanih i mramornih kipova, a to je djelimice prodao knezu Nikoli Mirkoviću i Daniellijevoj zbirci u Zadru, a djelimice u Italiju. Julije Arvatini, zadarski sabirač starina, najskoli novaca, koje narod zove „žabice“, pri kopanju temelja svoje kuće u Ninu, naišao je na pločnik od mozajika, na množinu malih opeka i 136 starih novaca.

Slijedeće godine Carlo Arrigoni, kad je gradio kuću u predjelu „Knegina“, našao je ulomaka kipova i dva poprsja, koje je dao uzidati u svoju kuću, te su kasnije dospjela u Daniellievu zbirku.

Kad je g. 1752 kanonik Donat Macher gradio kuću, otkri tri mramorna poprsja, koje darova biskupu Nekiću, dosta novca i mozajik, koji dade uzidati u zid do skala. Kuća obitelji Piovesani, sagrađena 1753, počiva na nadgrobnim pločama. Juraj Caridi, auctor nekih *Miscellanea storica* o gradu Ninu, koja su sada izgubljena, kopajući g. 1754 uz zidine gradske s jugozapadne strane, nađe broncanih kipića, carskih novaca i napisa, od kojih je jedan navodno glasio: RAONIA (?) VRBS PRINCEPS CROAT. R. C. F.

Stjepan Piazza je g. 1755 otkrio temelje crkve sv. Marije, devet žrtvenika, krasnih nadgrobnih ploča, rađenoga kamenja, komada kovine, i jednu raku do 4 lakta dugu, a u njoj 14 srebrenih puceta. Slijedeće godine Miho Kosta nađe srebrenih novaca, a g. 1757 našla se u vrtu Urse Mirkovića škrinjica od orahovine sa novcima.

Za izkapanja, provedenih g. 1758 po nalogu generalnog providura Karla Contarini III. bje oboren kanelirani stup kod crkve sv. Mihovila i tu se našlo ulomaka istoga stupa, staroga mramora i četrnaest stepenica na luk, koje se smatralo da pripadahu amfiteatru. Dvije tada nađene škrinje novaca pođoše u Italiju.

God. 1759 našla su se jugozapadno od crkve sv. Ambroza tri mramorna poprsja, koja bijahu nabavljena za Daniellievu zbirku. U vrtu Brodačićevom, na nizbrdici grada spram crkve sv. Ambroza, bi g. 1770 otkriven mozajik preko 6 sežanja opsega, sa predstavama zmija i cvijeća, pak još i posvođena soba.

U podrumu kapitulske knće za rizničare (sacristi), ne daleko od sv. Mihovila, pokušalo se 1771 kopati. Osim običnih krtina i zidoderina bi otkriven bijeli mozajik na crvene pojase, pô lakta debel, i rimskih opeka.

¹ Sr. Pismo Ferrari-Cuppillija Kukuljeviću, ti skano u zadarskom listu „La Voce Dalma-

tica“ 1860 br. 22. i „La Domenica“ 1890, br. 23 p. 174.

G. 1772 neki težak u krčevini vinograda uz put k Vrsima nađe starih novaca, med njima i jedan zlatni Konstatinov, što ga nabavi biskup Jurileo, a mnoge Veronez I. Berti dominikanac, koji ih posla u Italiju. Isto tako je generalni providur Jakov Gradenigo g. 1775 poslao u Italiju dvije škrinje novaca ninskih. Kad je pak dao popraviti mostove u Ninu, te zasaditi cestu do Zadra, bješe kod Nina otkriveno starih zidova i dva sarkofaga. A po prilici 1779 pri kopanju na sjeverozapadnoj strani preko Donjega mosta, nađe grčki napis, jednu amforu, grčkih novaca, napis Julija Caesara na crnom mramoru, zemljanu posudu, ulomak stupića ad „verde antico“ i drugoga kamenja, te sve to ukrea u Zatonu za Mletke.

Od svih ninskih istraživača starina svakako je najvažniji Josip Đurović. Kad je god. 1777 krčio vrtal i gradio kuću, nađe staroga kamenja i mozajika. s kojim popodi svoju sobu. Dvije godine kašnje van Gornjih vrata u prvom polju sa sjeverozapada otkri Đurović ulomak stupa, dva lakta debel, te od njega izdjela krunu za studenac. U svom vrtu u predjelu „Kneginja“ nađe jednu ruku, nogu i truplo od tri različita kipa. Kad je to doznao dr. Jakov Danielli Padovanac, zatraži od mletačke vlade dozvolu za sustavno kopanje, pa u proljeće 1776 osim mnogo novaca Antoninovih, otkri ove kipove: 1. Julij Cezar, visok 5 lakata, 2. Julija Severa vis. 3 $\frac{1}{2}$ lakta, 3. Oktavijan Cezar visok 4 $\frac{1}{2}$ lakta, 4. Tiberije visok 4 $\frac{1}{2}$ lakta, 5. Cicero visok 4 $\frac{1}{4}$ lakta, 6. Lucilla vis. 4 lakta, 7. Matrona s idolom u ruci do 5 lakata, 8. Matrona s granom u ruci visoka 3 $\frac{1}{4}$ lakta; pak razne ulomke: glave trupla i ruke. U Daniellijevoj zbirci, po katalogu zadarskog profesora A. Crivellari, bilo je jošte napisa, kovnih kipića, svjetiljaka, rimskih, grčkih i slaven-skih novaca, štoto sve većinom potjecāše iz Nina.

U starije nahodaje pribrojiti nam je i Izidin kip od pentelskoga mramora, koji se nahodi u narodnom muzeju u Zagrebu. Taj kip je Sabljar g. 1852 nabavio, a do tada se je nalazio u dvorištu Gojićeve kuće, gdje su bila i dva rimska napisa.¹

Od svih ovih nahodaja, najznamenitije je Gđurovićevo, jer je integralnim dijelom glasovite zbirke Danielli. Povjest Daniellijeve zbirke, sastojeće većinom od starinskih spomenika iz Nina, iscrpivo su obradili J. Banko i P. Sticotti.² Ta je važna zbirka g. 1859 prodajom dospjela u Vidam, te se u zadnje doba radilo, kako bi se nabavila za zadarski muzej, ali bez uspjeha. O zametku ove sbirke rečeni su pisci naveli više vijesti;³ ali te su ponešto nepouz dane, a katkada i protuslovne. Zbirka je već 1772 opstojala, kako to svjedoči Fortis u svojem putopisu. Spomenuli smo već po zadarskom anonimu, kako su natpop Anton Cepolin i neki Karlo Arrigoni svoje 1749 i 1751 nađene kipove prodali zbirci Danielli, u koju su dospjeli i neki torzi, nađeni u Ninu g. 1759., pa da je g. 1776 učinjeno našašće Josipa Đurovića potaklo Dr. Jakova Daniellija, da na tomu mjestu u predjelu „Kneginja“ dozvolom mletačke vlade provede kopanje za starim kipovima. Tom prigodom da se je našlo glavne od onih kipova, koji sačinjavaju zbirku Pellegrini-Danielli.

¹ Kukuljević Putovanje u Dalmaciju i Napulj. Arkiv za jugosl. povj. IV. str. 319.

² Antikensammlung im erzbischöflichen Semi-

nare zu Udine, u Arch.-epigr. Mitth. aus Oesterreich-Ungarn, XVIII. (1895) p. 52—105,

³ L. c. p. 101 i dalje.

Da ovo pripovijedanje nije posve točno, dokazuju Fortisove riječi, koji je već 1772 vidio one kipove u Daniellijevoj zbirci, koje bi bio Đurović otkrio tek 1776. Mi smo međutim u stanju, da po dvjema ispravama ovu neizvjesnost doriješimo.

Dr. Josip Đurović zadnji ninski arcidakon od g. 1758, a pak do 1827 kaptolski vikar, bijaše u jednom vrtu u Ninu, koji je njemu dodijeljen bio, našao osam oštećenih kipova. Zadarski sabirač starina Dr. Ante Danielli Tommasoni, izhodiv dozvolu od mletačke vlade 17. III. 1768, ugovori tim povodom s Đurovićem, da bi u tom vrtu sustavno kopao, otkupiv već otkrivene kipove svaki za jedan dukat, obvezujući se da će uz tu cijenu otkupiti i čitave kipove, što bi se još otkrili, a da njemu pripadnu ulomci kipova i omanji starinarski predmeti. To posvjedočuje slijedeća pogodba:

1768, 6. IV. Zara. Giuseppe Giurović concede a Dr. Antonio Danielli Tommasoni di scauare nel suo orto a Nona le già scoperte otto statue antiche ed altre antichità, col permesso del Magistrato di Cattauer in data 17. III. 1767.

Nel nome di Cristo Amen. L'anno della Sua Santissima Natività 1768. Indizione Prima, giorno di Mercordì, li 6. del Mese di Aprile, nelli tempi del Serenissimo Principe, e Signor Nostro Eccellentissimo il Signor Aluise Mocenigo, pel l' Iddio grazia inclito Doge di Venezia ecc., del Regimento dell' Illustrissimo Signor Ottavian Valier conte di Zara ecc., et alla presenza del Nobile Signor Zaratino, il magnifico Signor Simon Ponte, onorando giudice esaminatore, di me Nodaro, e testimonj infrascritti.

Personalmente costituiti dinanzi me Nodaro, ecc. il Signor Dr. Antonio Danielli Tommasoni da una, e Dr. Giuseppe Giurovich dall' altra, i quali volendo, in uirtù di permissione in venerate Lettere dell' Eccellentissimo Magistrato di Cattauer, de' di 17. Marzo prossimo passato, ottenuta dal predetto Dr. Antonio Danielli Tommasoni, far eseguire un escauo, nell'orto esistente nella città di Nona, inuestito al detto Giurovich, acciò il tutto proceda con buon ordine, hanno tra esse parti stabilito il presente accordo con le infrascritte condizioni.

Primo: Che il Signor dr. Antonio Danielli Tommasoni, a spese sue proprie, e senza uerun agrauio del Giurovich, debba far escauare le otto statue, già scoperte, e così pure praticare con lo stesso metodo qualsivoglia altro escauo in detto orto, a piacere di esso Giurovich.

2º: Che le otto statue già scoperte, debbano del Giurovich esser imediate, come con il presente publico instrumento volontariamente le cede, e rinuncia al predetto Signor Dr. Antonio Danielli Tommasoni, potendo di esse disporre a suo talento, preuia però la permissione del suddetto Eccellentissimo Magistrato.

3º. Che siccome alcune delle statue medesime sono mutilate, così trouandosi o Teste, o altra parte delle stesse, debbano queste intendersi di special ragione, senza altro pretesa che l' infrascritta, di Esso Signor Dr. Danielli Tommasoni.

4º. Che per cadauna delle Statue già scoperte, unitamente alle teste, o altro che si trovasse, debba detto Signor Dr. Danielli Tommasoni, esborsare al Giurovich zecchini uno per cadauna statua ut supra, prezzo tra le dette parti conuenuto, e stabilito, quando però tutte le medesime otto statue uenissero accordate al suddetto signor Dr. Danielli Tommasoni, dal predetto eccellentissimo Magistrato, ed in caso diuerso douerà esborsare un zecchino per cadauna di quelle, che rimanessero in suo potere.

5º. Che lo stesso prezzo s' intenda conuenuto, et accordato per cadauna altra statua, che si trouasse, e che dal detto Eccellentissimo Magistrato uenisse accordata al suriferito Signor Dr. Danielli Tommasoni.

6º. Che ritrovandosi qualche pietra inscritta, medaglia, o altra antichità, delle quali uenisse accordata la proprietà al suddetto Signor Dr. Antonio Danielli Tommasoni, dal predetto Eccellentissimo Magistrato debbano tutte le accennate cose intendersi di ragione Danielli Tommasoni, preuia però la bonificazione al Giurovich dell' importa della metà delle stesse, qual valore, e prezzo uerrà o dalle parti amicalmente conuenuto, o da due persone elette una per parte stabilito.

7º. Se in detto escauo si trovassero o soldi, o altro effetto precioso, detratto quello che

deue passare nel Publico Erario, in uirtù delle Terminazioni del suddetto Eccellentissimo Magistrato tutto il rimanente douerà esser diuiso per metà, cioè una metà al suddetto Signor Dr. Antonio Danielli Tommasoni, e l'altra metà al surifferito Dr. Giuseppe Giurovich.

Tanto le suddette parti promettono di mantenere e puntualmente osservare, sotto obbligazione generale di tutti, e cadauni loro deui in forma ecc. rinunciando ecc. Rogan ecc.

Fatto in Zara nella casa Plarinò, posta nel confin di San Antonio Abate, presenti li D. D. Giuseppe Crespi, e Francesco Drioli, testimonj noti, chiamati, e pregati.

Simon Ponte Giudice esaminatore (m. p.)

Archivio Notarile Vecchio presso l' i. r. Tribunale provinciale di Zara, Protocollo Primo di Antonio Calojera notaro publico di Zara (2 II. 1768-28. V. 1769), fo 27 v.-28. v.

Pošto radi zvaničnoga svoga poslovanja Dr. Danielli Tommasoni nije mogao da sam glavom ravna iskapanje, povjerio je ravnanje rada L. Adobattiju, kako se razabire iz ovlasnice slijedećeg dana izdane:

1768. 7. IV. Zara. Dr. Antonio Danielli Tommasoni incarica Luigi Adobatti a far gli escavi d' antichità nel' orto Giurović di Nona.

Nel nome di Cristo Amen. L' anno della sua Santissima Natiuità 1768. Indizione Prima giorno di Giovedì, li 7. del mese di Aprile, nelli tempi del Serenissimo Principe, e Signor Nostro Eccellentissimo, il Signor Aluise Mocenigo, per l' Iddio grazia inclito Doge di Venezia ecc., del regimento dell' Illustrissimo Signor Ottavian Valier conte di Zara ecc. et alla presenza del Nobile Signor Zaratino, il Magnifico Signor Simon Ponte, onorando giudice esaminatore, di me Nodaro, e testimonj infrascritti.

Personalmente costituito d' innanzi me Nodaro ecc. il Signor Dr. Antonio Danielli Tommasoni, il quale attesa la difficoltà del proprio allontanamento da questa città, per l' esercizio suo di medico fisico, tanto necessario e profitteuole a questa popolazione, per uantaggio della quale abbandona egli ben uolentieri ogni, e qualunque suo attaccamento alli proprj affari, ed interessi, uolendo mandar ad effetto nella città di Nona, le escauazioni, già con venerate Lettere dell' Eccellentissimo Magistrato di Cattauer, de di 17. Marzo prossimo passato, da me uiste, e lette, ad esso costituente accordate, colle condizione come in quelle, alle quali abbiari relazione, ha sponte ecc., e con ogni miglior modo che ecc. nominato, istituito, e creato, come col tenor del presente mandato di procura, nomina, istituisce, e crea in suo certo, legittimo, et indubitato procuratore, Noncio, e Comesso speciale, e generale, di modo che ecc., la persona del Signor Luigi Adobatti del Signor Daniel, cittadino di questa città, assente, ma come fosse presente, e tal mandato di procura accettante, a poter, e dover in nome, e per nome di esso Signor costituente far eseguire nella predetta città di Nona, nelli luoghi che uerano indicati, e stabiliti, le escauazioni accenate, con facultà espressa di operare nel proposito tutto quello che abbisognar potesse, e che da esso Signor Procuratore fosse riputato più proprio, e far potesse il costituente medesimo se fosse presente, ancorchè cose tali, che richiedassero mandato di procura più specifico, uolendo, che il tutto si abbia per espresso, e dichiarato nel presente, sempre per altro a senso delle predette venerate Lettere, promettendo d' auer ogni cosa per ferma, rata, ed irreuocabile sotto general obbligazione in forma ecc. Rogan ecc.

Fatto in Zara, sotto la Loggia del Comun, presenti li D. D. Nicolò Simich Varoter, e Zuanne Zani, testimonj noti, chiamati, e pregati.

Simon Ponte giudice esaminatore (m. p.)

Archivio Notarile Vecchio presso l' i. r. Tribunale provinciale di Zara, Protocollo Primo di Antonio Calojera notaro publico di Zara (2. II. 1768-28. V. 1769) fo 28 v. —29.

Na osnovi ovih isprava možemo nesamo točnije opredijeliti Đurovićevo otkriće, nego također i riješiti spor glede imena, kojima se zbirka s početka nazivala; izvjesno je naine da začetnik te zbirke nosijaše oba imena Danielli-Tommasoni, a ne stoji nagađanje, da je drugo ime dobio potla zasnovanja zbirke. Time pada i nesuglasica, kao da bi prvobitno bile dvije zbirke u Zadru, jedna Danielli a druga Tommasoni, koje bi se kašnje stopile u jednu. Napokon što neki izvori osnivatelja zbirke nazivlju „Dr. Jacopo“ mjesto „Dr. Antonio“, te se

po tom stvorilo i drugu osobu, brata zasnovateljeva, nije drugo nego li pogreška u imenu osobe.

Dok Filippijev Anonim nije točan u godini Đurovićeva otkrića, nije pouzdan ni glede mjesta važnoga otkrića. On označuje kao mjesto nahodaja predjel „Kneginja“. Predjel Kneginja nije bio u gradskom opsegu, nego u gradskom okolišu blizu mora i morskih hridina; a tako se prozvao po vrelu ili potoku, koji je bio i mostom premošćen.¹ Nasuprot sam zadarski anonim Đurovićevo otkriće stavlja posrijed grada, a navedene dvije isprave od 6. IV. i 7. IV. 1768 izrično označuju, da je Đurović otkrio kipove u vrtu u samom gradu. Predaja pak također negdanjim Đurovićevim vrtlom označuje današnji vrtal g. Mitra Medovića iza pučke škole usrijed grada. Središte Nina, gdje se glavna ulica razvija u trg, biva među kneževskim dvorom i kapelom sv. Križa, te među crkvom sv. Mihovila baš ispred današnje pučke škole u kući g. Mitra Medovića, narod nazivlje „Kreljevac“. Ninski pametari označuju vrt, što je na istok spomenutoj Medovićevoj kući, kojoj i pripada, kao mjesto Đurovićeva nahodaja.

Pok. konservator Glavinić je god. 1895 u tom vrtu izveo iskapanje, te se je konstatovalo, da je baš otale dignuto kipova, jer je zemljište bilo ispremiješano. Po ovomu je očevidno, da je zadarski anonim pobrkao gradsko središte „Kreljevac“, sa vangradskim predjelom „Kneginja“ radi neke nalike u značenju.

Po Filippijevom Anonimu u istom predjelu je već 1749 ninski natpop Antun Cepolin bio otkrio pet kipova, a dvije godine kašnje Karlo Arrigoni dva.

¹ Po ispravama XVI—XVIII. vijeka očevidno je, da Kneginja ležase van gradskog opsega. Spomenuti već županijski imovnik g. 1675 u c. k. namj. arhivu u Zadru, Atti di Nona, Libro VI: „Item un horticello a Chneghinje — confina da Garbin strada publica, che ua a s. Gregorio: fo. 85.— 1539, 1·V: Un pezzo di terreno arativo di un gognal in circa in luoco detto Chneghigna, fo. 29. — 1556, 11·III: Martin Mestrovich uende al Reverendo Mons. Pre Zuanne Barbirichich — gognali quattro di terreno arrativa a Chneghigne: da maestro via publica itd., opisuju se zatim medaši triju drugih zemljišta u istom predjelu, fo. 55. — 1625, 23·XI: „sorti di terreno, parte in luoco appresso l'acqua detta Chneghigne, fo. 75. — 1675: Catastico di Vescolato di Nona — Un altro pezzo (di terreno) appresso la fontana di Chneghigna, fo. 94. — Beneficio di S. Marco, 1675: Un gognale di terreno appresso il ponte Chneghigne; confina... da garbin Trupich sasso fino al mare; fo. 96. — 1597, 2·III: a Nona (terreno) appresso l'acqua chiamata la Contessa., fo. 101 v.; — 1607, 11·II: nel territorio di Nona, appresso l'acqua Chneghigna; fo. 101. cf. fo.

182. Danas pako Ninjani zovu Kneginja vrelo na primorskom putu od Zatona k Privlaci u dnu drage na istok rtu Brtalić, gdje nova vojn. šp. karta bilježi Br. To odgovara oznaci navedene isprave od g. 1675, po kojoj je kod vrela Kneginje sa sjevero-zapadne strane morska litica Trupić. Predjel pako među vrelom Kneginja i brdom Obrovica još danas se zove „Knežev vrtal“, koga je položaj označen u spomenutom imovniku od g. 1675 ovako: Un pezzo di terreno appresso Obrou di gognali 4 in circa appresso Chnega Vartal, confina: da borra strada publica, che ua uerso Guardiola, da sirocco Obrov, da Garbin s. Gregorio della Vrana, da provenza le ragioni delli Maroli — fo. 94°. — Obrov je pako put što od Nina vodi k crkvi sv. Nikole u Prahuljama, kako to izrično veli isti imovnik: „Benefizio di S. Nicolò. Un pezzo di terreno appresso la detta chiesa (S. Nicolò) confinante da sirocco Obrou, ouero la strada, che ua alla detta chiesa“, fo. 108. Po tom se izvjesno zaključuje, da se je predjel Kneginje sterao na južnom i zapadnom obronku brda Obrovica, Ninu spram zapada.

Po Bianchiju Ivan Cepolin (Capolin) bijaše ninskim natpopom 1755—1767,¹ te je ista osoba sa anoninovim Antunom i suvremenik naddakona Đurovića.

Dok navedena isprava od 6. IV. 1768 jamči, da je naddakon Đurović već osam kipova otkrio na Kreljevcu, Filippijev anonim njemu pripisuje samo otkriće omanjih ulomaka, a Cepolinu i Arrigoniju otkriće sedam kipova i nekih ulomaka. Uzme li se u obzir, da su i po istom Anonimu kipovi, od Cepolina i Arrigonija otkriti, dospjeli u Daniellijevu zbirku, a da ih spomenuta isprava označuje skoro istim brojem, cijeno, da ne ćemo pogriješiti, ako otkriće Cepolin-Arrigoni-Đurovićevo po Anonimu poistovjetujemo sa ono osam kipova, kojih je otkriće ispravom 6. IV. 1768 zajamčeno samomu Đuroviću.

Sravnilo li bilješku zadarskoga anonima sa kipovima Daniellijeve zbirke, uviditi ćemo, da se od Đurovića otkritih osam kipova može većim dijelom identifikovati. Bo Bankovu opisu odgovarao bi: tobožnji Caesar (5 lakata visok = 2·5 m.) kipu cara Klaudija (Mitth. XVIII, p. 55, br. 3), Oktavijan (4½ lakta visok = 2·30 m.), kipu cara Augusta (l. c. p. 53. br. 1), Tiberije (4½ lakta visok = 2·10 m.), kipu cara Tiberija (l. c. p. 55. br. 2), tobožnji Cicero (4¼ lakta visok = 2·04 m.), togom odjevenomu kipu jednoga muškarca. Ženski kipovi sada se ne dadu identifikovati, pošto su u Bankovom opisu izmjerene bez glave, koje su valjda u anonimovo vrijeme bile pravom ili nepravom umetnute u torze.

Ovo najvažnije arheološko otkriće ninsko bilo je iscrpivo opisano s povjesno-umjetničkoga gledišta, ali treba još da bude istaknuto i sa gledišta stare topografije. Zbirka carskih kipova odaje nam, da mjesto nahodaja u rimsko doba bijaše javna zgrada, i to jedna od onih zgrada, koje bijahu središtem javnoga života, biva Augusteum ili gradska vijećnica. Tomu odgovara i mjesto u sredini grada, po prilici na najvišoj točki, koja je i za srednjega vijeka bila središtem javnoga života, kako to vladarski dvor, kojega se ruševine još vide, dvorska kapela sv. Križa, stolna crkva, i sam pučki naziv „Kreljevac“ svjedoče. To potvrđuje i Glavinićevo otkriće od g. 1896. Pod crkvom sv. Mihovila on je naime otkrio ruševine hrama na tri celle, orijentovanoga pročeljem prama jugoistoku, po svoj prilici hram Jupitra kapitolskoga, Rome i Augusta.

Medovićevo vrtal, gdje je Đurović kipove otkrio, stoji sučelice hramu, i to od njega 80 m. daleko. Po tom se može zaključiti, ili da je u Medovićevo vrtu bila vijećnica gradska s bazilikom, a u ovoj kipovi, ili Augusteum, i to tako, da je med hramom i ovom zgradom ležao forum.

Ovaj zaključak je također od praktičnog zamašaja, jer se daljnje iskopanje može tako udesiti, da se otkriju ostanci najvažnijih zgrada Nina za rimskoga doba.

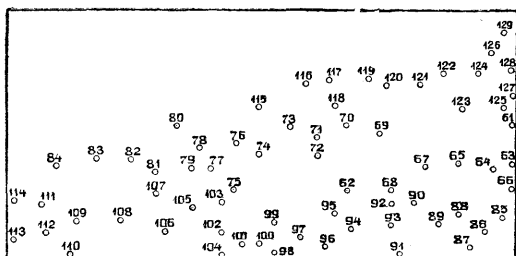
Dr. Luka Jelić.

¹ Zara cristiana I, 240.

ISKAPANJE U RIMSKOM GROBLJU U STENJEVCU.

U Vjesniku hrv. arheol. društva N. s. III. izvijestio je g. Lj. Ivančan, župnik u Stenjevcu, o iskapanju u rimskom groblju na zemljištu župe stenjevačke, koje je on g. 1897 i 1898 izveo. Nadovezujući na njegov izvještaj pripućujem podatke o onim grobovima, koje sam ja na trošak hrv. arh. društva prekopao i pretražio, pa započimljem svoj izvještaj stoga sa br. 61. Priloženi nacrt (sl. 64.) načinjen je prema nacrtu u III. sv. Vjesnika str. 209., te se odnosi na prazni prostor označen sa I.

Na površini od 22 m. širine i 45 m. duljine našao sam svega 67 grobova sa paljevinom. Brojevi 61 i 62 označuju grobove, koji su najprije nađeni prigodom oranja njive početkom rujna 1896 i koji su dali povoda daljnjemu istraživanju. Predmeti, koji su se našli u grobovima, bili su većinom vrlo loše sačuvani, a biti će tomu najviše krive česte poplave.

Sl. 64. Položaj rimskih grobova u Stenjevcu.

Br. 61. Grob obložen kamenjem; posuda ispunjena zemljom, izgorjelim kostima i pepelom.

Br. 62. U grobu pod kamenitom pločom dvije lijepo ornamentovane urne, a među njima malena suzna bočica. Visina veće urne 12·5 cm., promjer dna 10 cm., promjer gore 21 cm., najveći objem 74 cm.; visina manje posude 11·5 cm., promjer dna 7 cm., promjer gore 15 cm., najveći objem 56·5 cm.

Br. 63. Grob od naslaganoga kamenja; dubljina 0·40 m., dužina 0·75 m. a širina do 0·60 m. Sadržaj: a) vrč sa jednom ručkom, vis. 25·5 cm., promjer dna 6 cm., promjer grla 5 cm., najveći objem 44 cm.; b) siva ornamentovana zdjela, vis. 10 cm., promjer dna 8 cm., promjer gore 17 cm., najveći objem 55·5 cm.; c) ornamentovan lonac zdrobljen ali restaurisan, vis. 17·5 cm., promjer dna 6·5 cm., promjer gore 8 cm., najveći objem 47 cm.; d) ulomci lončića visoka 7·5 cm., promjer dna 3 cm., promjer gore 7 cm., najveći objem 27 cm.; e) ulomci oveće sive zdjele; f) ulomci male zdjelice promjer dna 5 cm; g) ulomci maloga lončića; promjer dna 4·5 cm.

Br. 64. U dubljini od 0·50 m. garište, a na njemu: a) vrč sa dvije ručke, vis. 29 cm., promjer dna 9 cm., promjer grla 6 cm.; najveći objem 52 cm.; b) ornamentovana duboka zdjela puna ogorjelih kosti i zemlje izmiješane pepelom; vis. 11 cm., promjer dna 8·5 cm., promjer gore 17·5 cm.; najveći objem 62 cm; c) sa druge strane vrča manja zdjela, vis. 9·5 cm., promjer dna 8 cm., promjer gore 16·5 cm., najveći objem 57 cm.; d) u zdjeli c u zemlji mala zdjelica, vis. 3 cm.; promjer dna 4 cm., promjer gore 8·5 cm., u ovoj zdjelici bakren novac cara Domicijana (81—96); e) komadi male zdrobljene zdjelice, koja sastavljena ima 3·5 cm. visine, promjer dna 6 cm., promjer gore 13 cm.; f) ulomci bočaka i raznih malih posudica iz finije zemlje sa crvenim firnisom. Na slici br. 65 vidi se, kako je na garištu stajao vrč sa dvjema većim posudama.

Br. 65. U dubljini od 0·40 m. grob iz naslaganoga kamenja u obliku nepravilnoga trokuta sa

ulomcima trijuh posudica iz bolje zemlje i ulomkom amforine ručice. Čini se, da je ovaj grob bio već prije raskopavan.

- Br. 66. U dubljini od 0·40 m. na prudu velika raspuknuta kamenita ploča a na njoj: a) ulomci surove crne posude, koja je restaurovana vis. 18·5 cm., promjer dna 7·5 cm., promjer gore 14 cm., najveći objem 55 cm.; b) ulomci crvenkaste posude; c) veliki željezni nož; d) ogorjele kosti. Ovaj grob je valjda već bio prije razmetnut.
- Br. 67. U dubljini od 1 m. na velikom garištu: a) ulomci duboke crvenkaste zdjele vis. 10 cm., promjer dna 6·5 cm., promjer gore 15 cm., najveći objem 48 cm.; b) ulomci crnoga lončića, promjer dna 6 cm., najveći objem 35 cm.; c) više ulomaka zdrobljene crvene i sive posudice
- Br. 68. U dubljini od 0·50 m. garište sa fragmentima zdrobljenoga lonca i zdrobljene zdjele.
- Br. 69. U dubljini od 0·50 m. na garištu: a) siva zdjela sa ogorjelim kostima, vis. 8·5 cm., promjer dna 6 cm., promjer gore 15·5 cm., najveći objem 51 cm.; b) dva dugačka kovana željezna čavla sa širokim glavama; c) ulomci trijuh manjih crvenkastih posudica; d) bakreni rimski novac cara Hadrijana (117—138) sa likom Hygieje, koja hrani zmiju omotanu oko žrtvenika.
- Br. 70. U dubljini od 0·50 m. na garištu: a) siva posuda vis. 13 cm., promjer dna 5 cm., promjer gore 8 cm., najveći objem 44 cm.; b) ulomak male zdjelice iz crvene zemlje, vis. 3 cm., promjer dna 3·5 cm.
- Br. 71. U dubljini od 0·45 m. na garištu: a) grlo velike amfore sa dvije ručke, promjer grla 9·5 cm; b) ulomci crnoga lončića, vis. 11 cm., promjer dna 5 cm., promjer gore 10 cm., najveći objem 36 cm.; c) ulomci crne zdjelice vis. 4 cm., promjer dna 5·5 cm; d) ulomci velike crvene posude; e) ulomci male sive posudice; f) ulomci dvijuh malih crvenkastih posuda; g) veliki kovani željezni čaval bez glave; h) tri manja kovana željezna čavla; i) komadić željeza.
- Br. 72. U dubljini od 0·50 m. garište sa ogorjelim kostima, a u sredini garišta oštećen lončić, ornamentovan lišćem u barbotin-tehnici, vis. 9 cm., promjer dna 3·5 cm., najveći objem 27 cm.
- Br. 73. U dubljini od 0·50 m. grob popločen kamenom, na kojem bilo ostanaka ogorjelih kosti. U grobu: a) staklena zdjelica sa 16 relief-rebara, visoka 5 cm., promjer dna 8 cm., promjer gore 13 cm., najveći objem 41 cm.; b) staklena suzna bočica; c) ulomci od više malenih posudica dobre zemlje; d) ulomak željezne pločice; e) ulomak rastopljena stakla.
- Br. 74. U dubljini od 0·40 m. ulomci dvijuh malih surovih posudica.
- Br. 75. U dubljini od 0·50 m. grob sa kamenitom velikom pločom na dnu, a žljebastom ciglom sa strana, a do groba garište. U grobu: a) željezna narukvica; b) fragmenti velikoga surovoga lonca sa promjerom dna 9 cm.
- Br. 76. U dubljini od 0·75 m. garište sa ogorjelim kostima i ulomcima male posudice.
- Br. 77. U dubljini od 0·35 m. garište sa malom posudom iz crvene zemlje, vis. 5 cm., promjer dna 3 cm., promjer gore 8 cm., najveći objem 27 cm.
- Br. 78. U dubljini od 0·70 m. raskopan grob sa velikom kamenitom pločom na dnu i sitnim ulomcima trijuh malenih posudica.
- Br. 79. U dubljini od 0·35 m. garište, a tik njega: a) crven vrč sa jednom ručkom, ispod ručke nešto stisnut, vis. 29·5 cm., promjer dna 7 cm. promjer grla 4 cm., najveći objem 52 cm.; b) smeđ lončić, vis. 13·5 cm., promjer dna 5 cm., promjer gore 8 cm., najveći objem 40 cm.; c) zdjelica vis. 4 cm., promjer dna 7 cm., promjer gore 17 cm., obod 52 cm.

Sl. 65. Položaj posuda u grobu br. 64.

- Br. 80. U dubljini od 0·45 m. kamenita ploča bez ikakvih priloga; taj je grob po svoj prilici bio već prije raskopavan.
- Br. 81. U dubljini od 0·45 m. garište, a na njem: a) crveni vrč sa jednom ručkom, vis. 26 cm., promjer dna 8 cm., promjer grla 4·5 cm, najveći objem 49 cm.; b) ulomci lončića (restaurovan), vis. 7 cm., promjer dna 3 cm., promjer gore 6·5 cm., najveći objem 25 cm.; c) ulomci lončića, komu je promjer dna 2 cm. a najveći objem 24 cm.; d) dno male crvene posudice sa promjerom od 3 cm.
- Br. 82. U dubljini od 0·65 m. garište sa ulomcima maloga lončića (restaurovan) vis. 11·5 cm., promjer dna 3·5 cm., promjer gore 6·5 cm., najveći objem 26 cm.
- Br. 83. U dubljini od 0·35 m. ulomci veće surove posude i manje posudice i dobro sačuvan željezni kovan čaval.
- Br. 84. U dubljini od 0·70 m. garište sa ulomcima crvene šalice i crnoga lončića, a) šalica vis. 6 cm., promjer dna 5 cm., promjer gore 12 cm.; b) lončić vis. 8·5 cm., promjer dna 3·5 cm., promjer gore 6·5 cm., najveći objem 23 cm.
- Br. 85. U dubljini od 0·40 m. šljunak, u kojem je bio zakopan konjski kostur, nešto razbacanih ulomaka raznih posuda i bakreni rimski novac cara Hadrijana (117—138) sa Hygiejom, koja hrani zmiju.
- Br. 86. U dubljini od 0·45 m. ulomci ovelikoga lonca, (restaurovan) vis. 24 cm., promjer dna 7 cm., promjer gore 15·5 cm., najveći objem 70·5 cm.
- Br. 87. U dubljini od 0·40 m. garište sa ulomcima od četiri posude: a) velika surovo rađena zemljana posuda, promjer dna 12 cm. b) ulomci surovoga lonca; c) ulomci obične crvene posude; d) ulomci zdjele na tri nožice, vis. 9 cm., promjer dna 10 cm.
- Br. 88. U dubljini od 0·45 m. na garištu: a) ulomci velike obične surove urne; b) ulomci posude od bolje zemlje; c) željezni čaval kovan sa velikom glavom; d) ulomak bronsane fibule; e) ulomak stakla.
- Br. 89. U dubljini od 0·75 m. na garištu zdrobljeni ulomci posude.
- Br. 90. U dubljini od 0·45 m. na garištu zdrobljeni ulomci posude; garište već prije raskopano.
- Br. 91. U dubljini od 0·45 m. fragmenti dvajuh malih surovo rađenih lončića, od kojih jedan ima gore u promjeru 10 cm. a najveći objem 41·5 cm.
- Br. 92. U dubljini od 0·45 m.: a) ulomci staklene zdjelice vis. 5 cm., promjer dna 8·5 cm., promjer gore 8·5 cm., najveći objem 27·5 cm.; b) crveni lončić u okolo na sed m mjesta utisnut, vis. 8 cm. promjer dna 3 cm., promjer gore 6 cm., najveći objem 21·5 cm; c) dva kovana željezna čavla.
- Br. 93. U dubljini od 0·45 m. mala crvena posudica vis. 5·5 cm., promjer dna 3·5 cm., promjer gore 7·5 cm., najveći objem 27 cm. i veliki željezni kovani čaval sa dugoljastom glavom.
- Br. 94. U dubljini od 0·45 m. na garištu: a) ulomci surove zdjele vis, 3·5 cm., promjer dna 11·5 cm.; b) ulomci surovoga lončića vis 11·5 cm., promjer dna 5·5 cm., najveći obj. 31·5 cm.
- Br. 95. U dubljini od 0·30 m. garište: a) ulomci velikoga surovoga lonca vis. 29 cm., promjer dna 12 cm., promjer gore 13 cm., najveći objem 75 cm. i b) ulomci manje posudice.
- Br. 96. U dubljini od 0·40 m. na garištu: a) crna ornamentovana zdjelica sa ogorjelim kostima, vis. 6·5 cm., promjer dna 4·5 cm., promjer gore 10 cm., najveći objem 30 cm.; b) ulomci crvene ornamentovane zdjelice; c) slomljena zemljana svjetiljka; d) dvije bronsane fibule, koje su bile u zdjelici a; e) posve smrvljena suzna bočica; f) sitni ulomci raznih posudica.
- Br. 97. U dubljini od 0·50 m. na garištu zemljana svjetiljka.
- Br. 98. U dubljini od 0·60 m. garište sa dvije posve zdrobljene posude, koje su bile napunjene zemljom i ogorjelim kostima; manja je bila u većoj, koja je imala oblik amfore.
- Br. 99. U dubljini od 0·60 m. garište sa ulomcima surove posude i ogorjelim kostima.
- Br. 100. U dubljini od 0·60 m. na garištu: a) ulomci lonca iz crvenkaste zemlje, promjer dna 7·5 cm., najveći objem 53 cm.; b) ulomci manjega lonca iste vrsti, promjer dna 6 cm.
- Br. 101. U dubljini od 0·25 m. na garištu spaljene kosti i ulomci jedne veće i jedne manje surovo rađene posude.
- Br. 102. U dubljini od 0·35 m. grob u obliku lijevka, zidan pečenim ciglama, po svoj prilici već prije pretražen. Na dnu groba: a) ulomci maljušne crne ornamentovane zdjelice; b) ulomak svjetiljke; c) malen željezni kovani čavlič sa velikom glavom; to sve je bilo

- pokriveno praznom sivom obrnutom urnom, vis. 17 cm., promjer dna 6 cm., promjer gore 12 cm., najveći objem 56·5 cm.
- Br. 103. U dubljini od 0·50 m. na garištu: a) ulomci obične velike surove urne, (restaurovana) vis. 20 cm., promjer dna 8 cm.; promjer gore 13·5 cm., najveći objem 64 cm; b) ulomci raznih zdrobljenih manjih posudica; c) ulomci bronsane fibule.
- Br. 104. U dubljini od 0·40 m. na garištu: a) lijepa slomljena staklena posuda sa dvije ručice, vis. 11 cm., promjer nožice 4·5 cm., promjer gore 9 cm.; b) stakleni vrčić sa jednom ručkom vis. 9 cm., promjer dna 3·5 cm., najveći objem 23 cm; c) slomljena suzna bočica.
- Br. 105. U dubljini od 0·35 m. na garištu: a) ulomci velike surove posude, visoke do oboda, koji je otkinut, 27 cm., promjer dna 11·5 cm.; b) ulomci ornamentovane crvene posudice; c) ulomci sive posudice sa utisnutim ornamentima; d) ulomak maloga lončića, promjer dna 3·5 cm.; e) ulomci bronsane fibule; f) mali čavlič sa širokom glavom; g) veliki željezni kovani čaval.
- Br. 106. Na velikom garištu u dubljini od 0·60 m. osim spaljenih kosti: a) zdrobljena staklena posuda sa kružnim izbočenim crtama (restaurovana), vis. 9 cm., promjer dna 4 cm., promjer gore 6·5 cm., najveći objem 27·5 cm; b) suzna bočica; c) savinuta igla bronsane fibule; d) bakreni rimski novac cara Galbe (68 g.)
- Br. 107. U dubljini od 0·80 m. dvije kamenite ploče, a na njima osim ogorjelih kosti: a) crveni vrč sa jednom ručkom vis. 19 cm., promjer dna 7·5 cm., promjer grla 4·5 cm., najveći objem 56 cm.; b) ulomci dviju zdrobljenih posuda; c) cijela bronsana fibula
- Br. 108. U dubljini od 0·80 m. garište, a tik njega: a) ulomci posude iz crvene zemlje; b) ulomci malene surove urne; c) ulomci staklene čaše, kojoj dno ima u promjeru 3·5 cm., a promjer gore 6·5 cm; d) uresno zrno iz pečene zemlje probušeno; e) bronsana fibula; f) dugačka željezna igla sa ušicama, bez vrha.
- Br. 109. U dubljini od 0·40 m. na garištu: a) vrč iz crvene zemlje sa jednom ručkom bez grla, vis. 19 cm., promjer dna 7·5 cm., najveći objem 48 cm.; b) malen crven vrčić sa jednom ručkom, vis. 10 cm., promjer dna 4 cm., promjer grla 3·5 cm., najveći objem 26·5 cm.; c) ulomci oveće sive surove posude, promjer dna 8 cm.; d) siva ornamentovana šalica, vis. 6 cm., promjer dna 5 cm., promjer gore 10·5 cm., najveći objem 38 cm.; e) ulomci crnoga lončića, promjer dna 4 cm., promjer gore 8 cm.; f) ulomci crvenoga ornamentovanoga lončića, promjer dna 3·5 cm., g) ulomak svjetiljke; h) ulomci staklene bočice, vis. 15·5 cm., promjer grla 2·5 cm.; i) bronsana fibula; k) ulomci bronsanih predmeta (fibula?); l) ulomak željeznoga noža; m) tri ulomka zahrdaloga željeza; n) četiri željezna posve zahrdala čavla; o) željezni kovani čaval dobro sačuvan.
- Br. 110. U dubljini od 0·40 m. garište sa izgorjelim kostima i komadima lubanje, a uz to: a) ulomci sive posude sa dvije ručke, koje se dižu iznad ruba, vis. 15·5 cm.; promjer dna 6 cm., promjer gore 10·5 cm., najveći objem 56 cm; b) ulomci sive posude (restaurovana), vis. 15·5 cm.; promjer dna 6·5 cm., najveći objem 48 cm.; c) cijela siva posuda, vis. 15 cm., promjer dna 4·5 cm., promjer gore 6·5 cm., najveći objem 42 cm.; d) ulomci lončića, vis. 8 cm., promjer dna 2·5 cm., promjer gore 7·5 cm., najveći objem 28 cm.; e) cijela crna lijepo rađena zdjelica, 3 cm. vis., promjer dna 4 cm., promjer gore 6·5 cm., f) ulomci crne zdjelice vis 3 cm., promjer dna 4 cm., promjer gore 10 cm., g) ulomci crvene zdjelice, vis. 2·5 cm., promjer dna 3·5 cm; h) ulomci sive šalice vis. 4·5 cm., promjer dna 3 cm., promjer gore 7 cm., najveći objem 26·5 cm; i) ulomci surove šalice vis. 6 cm., promjer dna 6·5 cm., promjer gore 8·5 cm.; k) ulomci surove šalice, promjer dna 6 cm.; l) ulomci surove šalice, promjer dna 4·3 cm; m) ulomci oveće sive zdjele, promjer dna 6·3 cm.; n) staklena čaša sa četiri strane utisnuta, 9·5 cm. vis., promjer dna 5 cm., promjer gore 6 cm.; o) suzna staklena bočica; p) četiri željezna kovana debela čavla.
- Br. 111. U dubljini od 0·40 m. na garištu spaljene kosti i ulomci veće posude od bolje zemlje, promjer dna 8·5 cm.
- Br. 112. U dubljini od 0·40 m. a) ulomci crne ornamentovane urne, vis. 8 cm., promjer dna 7 cm., promjer gore 14 cm., najveći objem 51 cm.; b) zdjela iz crvene zemlje vis. 8 cm., promjer dna 7·5 cm., promjer gore 19 cm.; c) ulomci crvenoga vrča sa jednom ručkom, promjer dna 7 cm., promjer grla 5 cm.; d) komad dugačkoga željeznoga noža; e) bronsana fibula; f) okrugao provrtan ures iz jantara, promjer 2·8 cm.

- Br. 113. U dubljini od 0'40 m. na garištu potrta surova posuda, a pod njom druga gore oštećena, vis. 12 cm.; promjer dna 6'5 cm., promjer gore 8'5 cm., najveći objem 51 cm., uz to još nešto ulomaka treće posude sa urezanim ornamentima.
- Br. 114. U dubljini od 0'45 m. na garištu: a) ulomci crvenoga lončića (restaurovan), vis. 8 cm., promjer dna 3 cm., promjer gore 7'5 cm., najveći objem 23 cm.; b) cijela dobro pečena zdjelica iz crvene zemlje, vis. 2'5 cm., promjer dna 3'5 cm., promjer gore 7 cm.; c) ulomci crne zdjelice, vis. 4 cm., promjer dna 4 cm., promjer gore 11 cm.; d) ulomci sive zdjelice vis. 4 cm., promjer dna 7'5 cm., promjer gore 15 cm., obod oštećen; e) malena staklena urna, vis. 5 cm., promjer dna 3'5 cm., promjer gore 5 cm., najveći objem 20 cm.; f) ulomci staklene posude vis. 11'5 cm., promjer gore 8 cm., najveći objem 35 cm.; g) ulomci veće surove posude sa urezanim ornamentima.
- Br. 115. U dubljini od 0'65 m. pod kamenitom pločom garište sa spaljenim kostima i ulomcima malene tanke posudice crvenkaste boje.
- Br. 116. U dubljini od 0'60 m. na garištu ulomci dvijuh surovo rađenih posuda.
- Br. 117. U dubljini od 0'60 m. na garištu dvije zdrobljene proste posude; manja crvenkaste zemlje bila je pod većom.
- Br. 118. U dubljini od 0'65 m. na garištu: a) ulomci velike surove urne; b) ulomci crvene posude; c) ulomci male crvene šalice.
- Br. 119. U dubljini od 0'45 m. garište sa ulomcima po jedne crvene i crne posude.
- Br. 120. U dubljini od 0'45 m. veliko garište sa spaljenim kostima i nešto ulomaka raznih posuda; bilo već prije raskapano.
- Br. 121. U dubljini od 0'40 m. na garištu: a) ulomci velike surove urne (restaurovana), vis. 21'5 cm., promjer dna 8'5 cm., promjer gore 16'5 cm., najveći objem 53 cm.; b) ulomci crvene zdjelice, vis. 4 cm., promjer dna 4 cm., promjer gore 12 cm.; c) bronsana fibula.
- Br. 122. U dubljini od 0'40 m. garište; već prije razmetnuto.
- Br. 123. U dubljini od 0'50 m. garište sa spaljenim kostima, među kojima bakreni rimski novac cara Trajana (98—117.)
- Br. 124. U dubljini od 0'50 m. garište sa ulomcima dvijuh posve zdrobljenih posuda.
- Br. 125. U dubljini od 0'50 m. garište i već prije razmetnut kameniti grob. Prilozi: komadić rastaljenoga stakla, uresna krugljica iz modroga stakla i četiri željezna kovana čavla.
- Br. 126. U dubljini od 0'50 m. na garištu: a) malen lončić sa dvije ručke, vis. 8 cm., promjer dna 4 cm., promjer gore 6 cm., najveći objem 32'5 cm.; b) crna dobro pečena ornamentovana zdjelica, vis. 7 cm., promjer dna 6 cm., promjer gore 11 cm., najveći objem 39 cm.; c) ulomci maloga sivoga lončića, promjer dna 3 cm.; d) zelen probušen ures iz pečene zemlje (nalazio se u posudi b); e) dva željezna kovana čavla; f) dvije bronsane fibule; jedna bez igle.)
- Br. 127. U dubljini od 0'50 m. na garištu: a) cijela siva urna, vis. 14 cm., promjer dna 7 cm., promjer gore 9 cm., najveći objem 46 cm.; b) zemljana zdjelica na tri noge, vis. 8 cm., promjer dna 3 cm., promjer gore 13 cm., najveći objem 40 cm., c) ulomci lončića, promjer dna 5 cm.
- Br. 128. U dubljini od 0'40 m. garište sa spaljenim kostima, komadima lubanje i crvenoga lončića.
- Br. 129. U dubljini od 0'50 m. na garištu dvije posve zdrobljene surove posude.

Od ovdje opisanih 69 grobova istražio sam sâm 67 i našao, da su predmeti bili pohranjeni što u kamenitim, što sa ciglom zidanim grobovima (2), što opet naprosto u zemlju zakopani. Posuda je bilo što cijelih, što slomljenih, što posve zdrobljenih, iz različite zemlje pečenih i staklenih. Uresnih predmeta bilo je iz pečene zemlje, stakla, jantara (1), željeza i bronsa. Iz željeza bilo je noževa, čavala, jedna narukvica i više ulomaka. Novaca je bilo u svem pet bakrenih komada: 1 Galbin, 1 Domicijanov, 1 Trajanov i 2 Hadrijanova.

Prof. Jos. Purić.

O KNEZU NOVAKU (1368.).

U dvorskoj knjižnici u Beču čuva se rukopis glagolskoga misala, što ga je napisao god. 1368 knez Novak. Na kraju rukopisa piše knez Novak sam o sebi ovako: „Lét gđnih 1368. Ja knez Novak, sin kneza Petra, vitez silnoga i velikoga gđna Loiša kralja ugrskoga, njega polače vitez, v to vrime budući knez na Ugrih Šolgovski i v Dalmaciji Ninski, napisah te knjige za svoju dušu, i onoj crkvi da se dadu, v koj legu vekivečnim ležanijem. I pomisli vsaki hristjanin, da sa svêt ništare ni, jere gdo ga veće ljubi, da ga brže zgubi; nu jošée pomisli vsaki sada, ča se najde od nas tada, — gda se duša strahom smete, a dila im se kriti ne te. Zato kad im se dēla skriti ne te, tada vsaki pridi z dobrimi dēli prêd strašnoga i silnoga, vekivečnoga sudca. A sada prošu svakoga popa i dijaka, ki budet vu te knjige oficijati, moli milostivoga i dragoga i slatkoga gđna v molitvah svojih i moli gđna boga za nju.“ (Šurmin Hrvatski spomenici I. p. 85—86).

Knez Novak kaže sam, da je vitez (miles) na dvoru ili u palači kralja Ljudevita, a uz to knez (comes) Šolgovski u Ugarskoj i grada Nina u Dalmaciji. Šolgo bio je u 14. stoljeću grad u Erdelju (castrum sui Solgo in Transylvania, Fejer Cod. dipl. XI. p. 467). U jednoj povelji, koja bi izdana 31. prosinca 1373 u gradu Ninu, čitamo: „Lodouico rege Ungarie, Demetrio de Matapharis episcopo None, Nouaco de generatione Mogorouich eiusdem civitatis comite (Starine jug. akad. XIX. pag. 115). Pomenuta povelja potvrđuje, da je Novak još god 1373 bio knez grada Nina; no podjedno nam kaže, da je bio „od plemena Mogorović“, koje je tada obitavalo u županiji Lici. U jednoj povelji od godine 1372 čitamo: „magister Novak Disislavich de Ostrovica de genere Mogorovich“ (Bulletino di archeol. e storia Dalmata IV. p. 87), po čemu doznajemo, da je Novaku porodično ime bilo Disislavić, i da mu je plemena djedovina bila grad Ostrovica u Lici. Knez i magistar Novak mora da je bio znamenito lice, jer se spominje i u spisima grada Trogira god. 1362:

— ultimo maii. Comiti Novacho respondeatur de salo nihil, donec revertantur ambassiatores nobiles missi in Hungariam.

— 22. junii. Mittantur ambassiatores bano super litteris suis a comite Novaco exhibitis; sed non affirmetur aliquid ante adventum ambassiatorum ex Hungaria (Starine XIII. pag. 236).

Knez Novak piše sam, da je sin kneza Petra. To potvrđuje također jedna isprava od god. 1347, koja nam podjedno razbistruje čitavu genealogiju Novakovu. U toj ispravi čitamo:

„1349. In capitulo Nonensi. Lukaz, quondam Andree de genere Mogorovich de Lyka, Novakus, Marinus et Petrus fratres, filii quondam Berislavi, et

Gregorius Tollenus de Lika, de eodem genere Mogorovich, nepotes dicti Lukazii vendunt nobilibus viris Curiaco, nato quondam comitis Disislavi et suis nepotibus Novako, Gregorio et Joanni fratribus, filiis olim comitis Petri Disislavich, et Petro filio quondam comitis Joannis de Lika, cuncti de genere Mogorovich... " (Bulletino di arch. e stor. dalm. IV. p. 87). Iz ove znamenite povelje doznajemo, da je otac kneza Novaka, po imenu Petar Disislavić, bio god. 1349. već mrtav, ali da je tada živio stric njegov Kurjak (Curiacus) Disislavić. Nadalje se kaže, da je knez Novak imao g. 1349 još dva brata, po imenu Gregorija i Ivana; zatim nekoga daljeg rođaka, Petra sina Ivanova.

Otac kneza Novaka, knez Petar Disislavić, više se puta spominje u spisima god. 1322—1346. Kao rođak krbavskih knezova Kurjakovića (Budislava, Pavla i Gregorija) oblačao je po padu bana Mladina II. Šubića gradom Bagom (Scrisaleom) u župi Podgorju (Ljubić Listine V. p. 274—275); god. 1345. nanijeli su njemački plaćenici mletačke republike mnogo štete „comiti Petro de Licha“ (Ljubić Listine II. p. 275), a 11. veljače 1346 boravi „comes Petrus Disislavich“ u Ninu kao poslanik krbavskih knezova (Ljubić Listine II. p. 317). Poslije g. 1346 ne spominje se više, a 1349 već se za nj kaže „olim“. Brat njegov Kurjak Disislavić dočekao je i god. 1358, te se tada spominje (23. rujna) kao knez grada Spljeta (Bulletino di arch. e storia dalmata X. p. 120, XV. p. 140; Farlati Illyrici sacri III. p. 7).

Po izloženim podacima možemo sastaviti ovaj rodoslov kneza Novaka

Comes Disislav de genere Mogorovich
in Lika

comes Curiacus, Disislavi natus, 1322—1358. comes Spalati (1358)	comes Petrus Disislavich de Licha 1322—1346; 1349 „olim“
magister Novak Disislavich de Ostrovica, miles regiae curiae, comes de Solgo in Un- garia et de Nona in Dalmatia (1349, 1362, 1368, 1372, 1373)	Gregorius Johannes 1349 1349
comes Petrus Novakovich miles regis Ladislai 1403—1405.	Paulus Novakovich nobilis vir, miles 1408.

Knez Novak ostavio je za sobom dva sina, Petra (1403—1405) i Pavla (1408), koji se prozvaše Novakovići, a po njima i svi potomci njihovi. Knez Petar Novaković prodao je god. 1405 dragocjeni misal očev za 45 dukata. O tom čitamo u samom misalu ovo: „Lét gospodnjih 1405 va vrême gospodina patrijarha Antona gospodina duhovnoga otca svete Marije Ogléjske crikve, ki biše domaći gospodin po naturé deželi Fr'julske, kupljene biše te knjige od kneza Petra, kneza Novaka sina s Krbave, za 40 zlatih ino 5. I kupi je dobr' muž župan Ivan pri-

děvkom Pirih, sin dobra muža Črnka i župan Marin priděvkom Mišulin. I u to vrime biše Pirih župan v Nuglê, i bēše obarčín i držitelj blaga crikve svete Jeleni i svetoga Petra v Nugle. I platista je blagom svete Jeleni i svetoga Petra v Nuglê“. (Šurmin Hrvatski spomenici p. 107).

Knez Petar Novaković radio je također o tom, da ostavi svoju plemenitu djedovinu, grad Ostrovicu u Lici. God. 1403 učinio je ugovor sa znamenitim krčkim i senjskim knezom Nikolom Frankapanom, po kojemu bi „nobilis vir Petrus Nouakouich, miles fidelis Ladislai regis“ (Ladislava Napuljskoga) svoju djedovinu „castrum Ostrouiza in prouincia Like“ imao ustupiti knezu Nikoli Frankapanu, a zato bi od njega primio u zamjenu „castrum Ozagl (Ozalj) in ducatu Sclauonie“ (Arkiv za jugosl. povjest. VII. 46). No od te zamjene ne bi ništa poradi tadanjih burnih političkih prilika. Međutim voć 1408 ugovara opet knez Nikola Frankapan glede ustupa Ostrovice s Pavlom Novakovićem, bratom Petrovim. O tom čitamo u jednom regestu ovo: „1408. feria quinta avanti Pasqua. Nicolò, conte di Veglia, Segna e Modrussa, permuta molte ville con Paolo qn. Nowak, milite di Lika“ (Starine jug. akademije XXV. p. 321). Taj put došlo je zaista do zamjene. Pavao Novaković predao je knezu Nikoli grad svoj Ostrovicu u Lici, a za to je primio od njega u zamjenu sela „Pamiczak“ i „Podverh“ u županiji Gatanskoj ili Gačkoj a u biskupiji Senjskoj (Sladović povēsti biskupijah senjske i modruške p. 72).

Otkad se Novakovići god. 1408 preseliše iz Like u Gatansku župu, kao da su i ugledom pali. Ne zovu se više „knezovi“ (comites), nego su naprosto plemići (nobiles viri). O potomcima knezova Petra i Pavla Novakovića našli smo ove podatke:

— 1445. novembr. 25. Segniae. Andreas de Durachio, episcopus Segniensis et capitulum Segniense ob reverentiam et honorem magnificorum dominorum suorum Stephani (de Frangepan) et fratrum eius confirmant nobilibus viris Petro, Nicolao et Novak Novaković, fratribus et possessoribus villarum Pamiczak et aliarum duarum Podverh nuncupatarum in Gaczka, dioecesis Segniensis, omnia iura et consuetudines quas exercebant, et habebant, priusquam magnificus et potens dominus Nicolaus de Frangepanibus pro felici statu suae domus et augmentu totius patriae permutationem cum nobili viro Paulo Novaković de Ostervicza, castro constituto in Lica, fecisset . . (Sladović Povēsti biskupija senjske i modruške, p. 72—73).

— 1486. srpnja 7. — „I tada vladaše Senjem i Otočcem i inimi gradi (kralj Matijaš) I tada biše vikar gatanski gospodin Levnardo I tad (držaše) Knežu vas plemenit človik Matko Novaković (Šurmin Hrvatski spom. I. p. 313—314).

— 1489. januarii 6. In loco capitanei extra civitatem Segniae . . . coram aliis quam pluribus nobilibus et probis viribus de Gadska; ibique adfuerunt Matko Novaković, Petrus Pesarić“ (Sladović Op. cit. p. 26—27; 162).

— 1498. u Novigradu. Matko Novaković s mnogimi plemenitimi i poštenimi muži iz Gatske.

— 1507. novembr. 4. Budae. Litterae introductoriae et statutoriae regis Wladislai pro nobilibus Jeronima, relicta condam Mathiae Nowakowyth

de Gaczka, ae Johanne et Georgio, filiis eiusdem, super tertiam partem possessionis Maryncz vocatae, in comitatu de Bwsan existentis et habitae. (Vijestnik zemaljskoga arkiva I. 1899. p. 247).

Prema iznesenim podacima dade se sastaviti ovaj rodoslov posljednjih poznatih nam Novakovića:

Matko Novaković
1486—1498
uxor Jeronima (1507)

Johannes
(1507)

Georgius
(1507)

V. Klaić.

ARHEOLOŠKE BILJEŠKE IZ DALMACIJE I PANONIJE.

III.¹

DALMATIA.

Sv. Juraj kod Senja (Lopsica).

G. Nikola Dujmović, ravnajući učitelj u Sv. Jurju kod Senja, dao je zimi godine 1898 izvoziti gruh iz svoga vinograda „Čoličke“, koji je bujica još g. 1889 nanijela bila, zatrpavši i uništivši tom prilikom svu lozu, koja je tamo zasadena bila. Kada je zatim, u namjeri, da vinograd iznova zasadi, dao zemljište na 1 m. dubljine rigolovati, naiđoše njegovi težaci na više mjesta na ljudske kosti i žare sa ostancima spaljenih mrtvaca. Prepoznavši g. Dujmović, da se je tu namjerio na nekakvo staro groblje, naloži radnicima, da kod kopanja paze, ne bi li našli predmeta arheološke vrijednosti, pa da ih oprezno otkapaju i po mogućnosti cijele povade. Radnici su zaista našli više omašnih posuda sa mrtvačkim pepelom, ali su sve bile polomljene. Na jednom mjestu namjeriše se na jedan zidan rimski grob, koji je bio pokriven do 2 m. dugom i do 0·70 m. širokom mramornom pločom bez napisa. I ta je ploča sva bila pokidana, pa se je mogla samo u komadima izvaditi. U blizini ovoga obzidanoga groba bilo je još i više drugih, ali su tu mrtvaci bili neposredno u zemlju zakopani.

Prigodom toga rigolovanja našlo se je mnogo starinskih predmeta, a g. Dujmović je one, koji su cijeli bili, poslao narodnomu muzeju na dar. Ti predmeti jesu:

1. Jedan crveno bojadisan tanjurić od crveno spečene ilovače, 0·031 m. visok, sa promjerom od 0·143 m.

2. Rimska zemljana lampica od crvene ilovače, 0·105 m. d., 0·072 m. šir. i 0·037 m. vis., sa tri gukice na rubovima gornje strane i rupama za uljevanje ulja, za fitilj (stijenj) i za naređivanje fitilja. Na doljujoj strani je otisnut pečat tvorničara

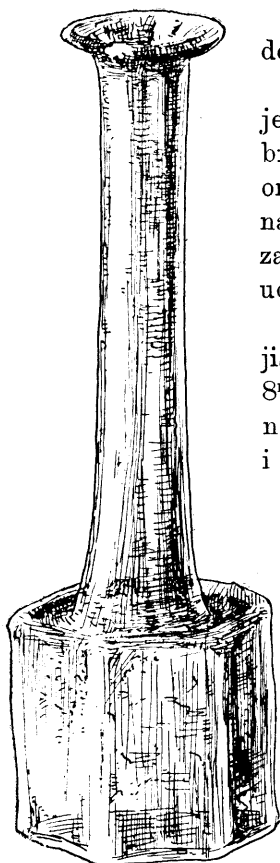
VIBIANI

3. Surovo građena lampica od crvenkaste ilovače, 0·089 m. d., 0·059 m. šir. i 0·029 m. vis. sa izlizanom površinom.

¹ I. Viestnik n. s. I. str. 148—183; II. Vjesnik n. s. III. str. 150—205.

Svjetiljaka i posuda našlo se je mnogo više, ali ih se žalibože nije pokupilo, jer su bile polupane. Da se je skupilo i te ulomke, valjda bi se koješta bilo dalo opet sastaviti i uvrstiti u muzejsku zbirku.

Od staklenih predmeta se je sačuvalo: 4. Jedna t. zv. suzna bočica (sl. 66.) u obliku šesterostrana bridnjaka, 0.113 m. visoka, od čega otpada na dugi okrugli vrat 0.08 m. i

Sl. 66. Rimska bočica za
parfum iz Sv. Jurja.
Nar. vel.

mrtvace, a kašnje, osobito pako od III. stoljeća, da su Rimljani svoje mrtvace pokopavali nespaljene. Iz groba sa paljevinom sigurno potječe jedini novac, koji je kod ovoga rigolovanja nađen, naime srednji bronsani novac (as) Germanika Caesara († 19 posl. Kr.), kovan u doba njegova brata cara Klaudija I. (41-54) — Cohen monn. imp. I.² str. 226 br 9. Mrtvac, kojemu je taj novac bio priložen, pokopao se valjda sredinom I. stoljeća. Nasuprot opet lampica tvorničara Vibiana spada u mnogo kasnije vrijeme. U Optuju¹ se je jedan primjerak našao sa novcem

5. Jedan biserak iz niza od bijeloga stakla, 0.005 m. debeo, sa promjerom od 0.019 m.

Mnogo važniji predmeti su dva srebrna nakita: 6. jedna dječja narukvica (sl. 67.) od 4^{mm} debele okrugle srebrne žice, kojoj krajevi završuju sa po dvije glavičice, omeđene reljefnim nitima. Zanimiv je način, kako se je ova narukvica, koja je još i danas veoma elastična, zapirala. Žica završuje na jednoj strani kukicom, koja bi se zakvačila u udubinu na drugom kraju, u koju točno pristaje.

Veoma je krasan predmet: 7. srebrna predica od kašija (sl. 68.). Okrugla je oblika, a na onoj strani, gdje joj je 8^{mm}. široki obod poradi iglina šiljka cijelom širinom prorezan, nalazi se jedan profiliran nastavak. Taj obod opasan je izvana i iznutra astragalnim nizovima i nosi intarzijom izvedeni napis

INVIDI. CREPEN

valjda dakle: Invidi crepen(t), a to bi značilo: „zavidnici neka se napuhavaju“ ili „zavidnici neka brbljaju“. U toj želji ima nešto apotropejskoga značenja, kao što i u sličnim izrekama, koje bi se zapisavale na predmetima svagdanje porabe, a među kojima je najobičnija Utere felix. — Do spomenutoga već prereza učvršćeno je na svakoj strani po jedno veoma izbočeno dugmence. Igla predice načinjena je od debele žice, a oboda se drži plosnato iskovanom pomičnom zamčicom. Cijela dužina ovoga lijepoga predmeta iznosi 0.067 m. uz širinu od 0.052 m.

U koje li doba spadaju stari rimski grobovi u Sv. Jurju, iz kojih su ovi predmeti povučeni? Znamo, da su redovito stariji oni, koji sadržaju spaljene

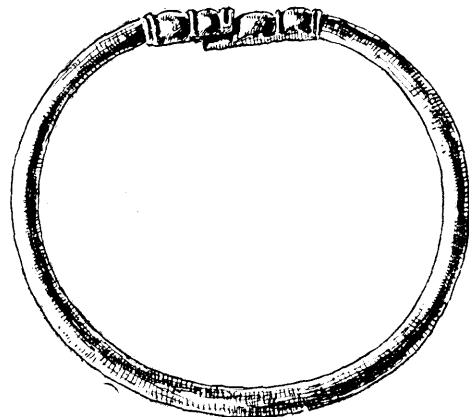
¹ Fischbach u Mitth. des histor. Ver. f. Steiermark XLIV str. 60.

cara Karakale, pa tako gotovo nema dvojbe, da grob, u kojem se je ona nalazila spada od prilike u prvi četvrt III. vijeka. Dobivamo dakle za porabu rimskoga groblja u Sv. Jurju vrijeme od preko 1½ stoljeća, ali to nisu skrajnja data za trajanje tamošnje naselbine, koja se je valjda zvala Lopsica. Prvi se put ona spominje u IV. vijeku prije Kr. u pomorskom putopisu t. zv. Skylaksa iz Karyande¹ pod etničkim nazivom Ἀλοψοί. Ovo ime veoma sjeća na Plinijeve² Lopsi, koji su već u prvom stoljeću imali italsko pravo. Kod Plinija³ i Ptolemeja⁴ se mjesto zove Lopsica odnosno Λοψίσα, kod ravenškoga Anonyma⁵ Publisca i Puplisca, a kod Guida⁶ također Publisca.

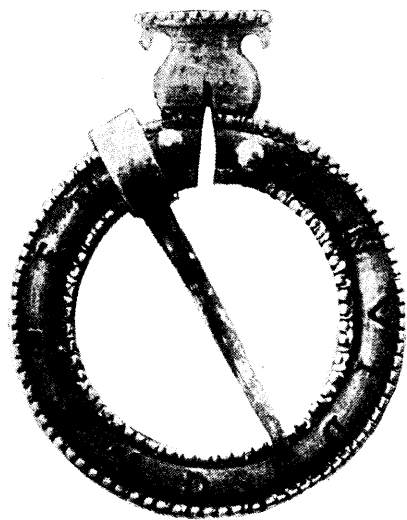
Između Lopsike (Sv. Juraj) i Ortope (Stari grad ili Jablanac) spominje Ptolemeus ušće rijeke Tedanija,⁷ koja će biti istovjetna sa Plinijevom rijekom Telavius. Noviji učenjaci svi su pomišljali, da se je tako u staro doba zvala rijeka Zrmanja, ali se tomu protivi gore spomenuta Ptolemejeva oznaka situacije. Ja

mislim, da tu ne smijemo ništa drugačije tumačiti, nego što nam tradicija priopćuje, pa je tako Σένια Senj, Λοψίσα Sv. Juraj, Ὀρτοπία Stari grad kod Jablanca, Ούεγία Bag, a Τηδανίου ποταμοῦ ἐκβολαί između Lopsike i Ortope nije ništa drugo nego Žrnovnica južno od Sv. Jurja, koja se pravom smatra ušćem rijeke Gacke. Zrmanja je Skylakov Καταβάρτης.⁸

Dosele iz Sv. Jurja nismo poznavali predmeta, koji bi bio stariji od naše sadanje ere, ali od g. 1896 nalazi se u narodnom muzeju jedan nezatni predmet, koji je valjda za jedno dva stoljeća raniji od Kristova rođenja, a to je jedan crjepić izvana i iznutra crno firmisovane grčke posude, na kojoj su crvenom i bijelom, a možda i smeđom bojom naslikani neki biljevni ornament. Taj je mali ulomak zajedno sa mnogo drugih crjepova rimskoga vremena

Sl. 67. Rimska srebrna narukvica iz Sv. Jurja. Nar. vel.

Sl. 68. Rimska srebrna predica od remena iz Sv. Jurja. Nar. vel.

¹ Geogr. gr. min. ed. Müller I. str. 26. Skyl. c. 21.

² Plin. n. h. 3, 21, 139.

³ Plin. ibid. 3, 21, 140.

⁴ Ptol. 2, 16, 2. 3.

⁵ An. Rav. IV. 22, V. 14.

⁶ Guido 116.

⁷ Ptol. 2, 16; Plin. ibid.

⁸ Skylax c. 21.

našao u Sv. Jurju presvijetli gosp. Dr. Izidor Kršnjavi i predao narodnomu muzeju.

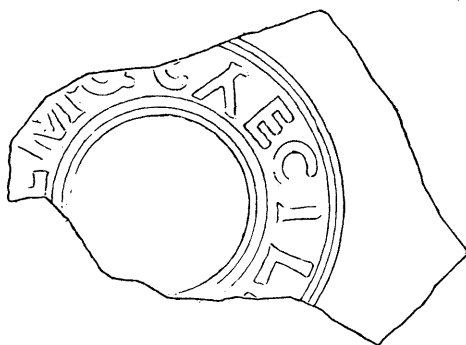
Osim u ovom časopisu¹ već opisana nadgrobnoga spomenika Julije Paulle i njezine svojte, koji spada u I. stoljeće posl. Kr., posjeduje narodni muzej još od prije dva ulomka mozajika, koji su iskopani u vrtu Gašpara Babića u Sv. Jurju, a muzeju darovani od g. Franje Sabljaka, carinskoga prijarnika. Uporabom bijelih i crnih kamenčića više ili manje kockasta oblika načinjen je na većem komadu nekakov geometrički dessin, ali se poradi neznatnosti ulomka ne može reći, što je na njem prikazano bilo. Manji komad sastoji od nekoliko u čvrsti maz umetnutih kamenčića žute boje.

Valjda sa istoga mjesta biti će i jedna mala rombična cigljica, 0·076 m. d., 0·034 m. š. i 0·028 m. debela, kojoj je Ljubić pribilježio oznaku „S. Juraj kod Senja“, a koja je služila za taracanje nuzgredne koje prostorije nekakove zgrade.

Nema sumnje, da bi se u Sv. Jurju, gdje već Fras² spominje razne stare zidine, novce, crtala od plugova i rimske mačeve, kao što i na mnogim drugim mjestima hrvatskoga primorja moglo naći još mnogo starinskih predmeta, koji bi narodnomu muzeju dobro došli za popunjenje njegovih zbiraka, a koji bi bili i od velike koristi po bolje upoznavanje prošlosti dotičnih predjela. Rodoljubni darovatelji se međutim ne bi smjeli ograničiti samo na cijele i na oko vrijednije stvari, nego bi morali pokupiti sve, što se nađe. Često su i oštećeni predmeti i neznačajni ulomci za ustanovljenje kojega podatka od važnosti. Samo se po sebi razumijeva, da muzej od osoba, koje ili nisu u stanju, da mu predmete daruju, ili toga u opće ne će da čine, starine sa domaćih nalazišta, koje mu se na otkup ponude, i otkupljuje i primjereno plaća.

Senj (Senia).

U narodnom muzeju u Zagrebu nalazi se još od prije kao dar senjske gimnazije ulomak ravne ciglje sa nepotpunim pečatom, pisanim na okrug (sl. 69).

Sl. 69. Ulomak ciglje sa tvorničarskim pečatom. $\frac{1}{2}$ nar. vel.

Veoma je vjerojatno, da je taj komadić ciglje nađen u samomu Senju, a da nije od drugud donešen i gimnaziji poklonjen bio. Napis na tvorničarskom pečatu glasi: Q(uinti) Caecil[i(i)] Flavijani. Cigljana Q. Caecilija Flavijana nalazila se je valjda negdje u okolici Akvileje, odakle su i druge tvornice svoje proizvode razvozile u sve primorske krajeve jadranskoga mora a naročito u rimsku Dalmaciju.³ Flavijanovih cigalja poznajemo dosele iz Maserija u šumi Schiedin kod Fora Julija, iz Flaviana kod

¹ Brunšmid u Vjesniku n. s. III. str. 171.

² Topogr. der Karlstädter Militär-Grenze str. 268.

³ Sr. Brunšmid u „Vjesniku“ n. s. III. str. 157—163.

Aquileje, u Aquileji kod Zandonatija i kod mosta Cormosa blizu Udina.¹ Senjski ulomak prvi je primjerak iz te tvornice koji se je dosele u našim stranama našao.

Cirkvenica (Ad turres).

U jednom rukopisu Pavla Vitezovića Senjanina (* oko 1650, † 1713), koji se nalazi u knjižnici g. prebendara Ivana Tkalčića, zabilježeno je među ostalim i nekoliko rimskih napisa, što ih je revni onaj hrvatski pisac po Hrvatskoj i Kranjskoj ili sâm sa kamenja prepisao ili povadio iz štampanih i rukopisnih djela drugih pisaca. Zanimivo je pogledati, koje je napise Vitezović poznavao, jer nam je to ujedno i neko mjerilo, koliko se je do početka XVIII. stoljeća kod nas učinilo za istraživanje antiknih spomenika, koje je slučaj na vidjelo iznio. Od napisa po Hrvatskoj poznaje Vitezović već onaj na spomeniku u sv. Jurju² (CILIII. 3015), koji je tek 35 godina iza njegove smrti izdao Čolić,³ ali priopćuje samo zadnja četiri retka. Vjerojatno je, da su gornji redci bili još u zemlji, pa se nisu vidili. Iz Rijeke poznaje nadgrobni spomenik C. Livija Clemensa (CILIII. 3027), koji je nađen godine 1675 i jedan dosele neobjelodanjeni. Za nadgrobni spomenik Numisijevaca u Kamenskomu (CILIII. 3935) doznajemo, da je 29. ožujka 1707 iskopan u Sv. Petru na Mriježnici,⁴ poznatomu nam i inače nalazištu rimskih starina. Severilin sarkofag u Sisku (CILIII. 3996) poznaje Vitezović iz Lazija,⁵ a po istomu krivo meće u Sisak i jedan spomenik iz Sv. Leonharda am Forst u Doljnoj Austriji (CILIII. 5663). Nadalje poznaje on po jedan spomenik u Čakovcu (CILIII. 4116) i Varaždinskim Toplicama (CILIII. 4121) i nadgrobni spomenik biskupa Ivana de Cardinalibus († 1392) u senjskoj stolnoj crkvi. Na prvom listu ovih napisa nacrtala je kasnija ruka (možda Ivana Kukuljevića, koji je bio vlasnik rukopisa) olovkom još i ulomak iz Križovljana (CILIII. 4109), koji spominje cara Vespasijana i namjesnika Annija Afrikana.

U istom rukopisu našao sam prepisan i jedan napis sa kamena, koji je u Vitezovićevo doba iskopan bio u cirkveničkom samostanu, a koji dosele još nigdje nije priopćen bio. Vitezović piše: „In Monasterio FF. Ord. S. Pauli I. Eremitae, Cirquenica inter Flumen S. Viti et Senam sito, lapis ante paucos annos erutus hanc Inscriptionem legendam exhibet.“

L · FICILIO PROCLINO
 PROC · QVI VIXIT
 ANN · L · M · XI · D ·
 XVIII · POSTVMIA
 VITALIS MAR · FEC ·

= L(ucio) Ficilio Proclino, proc(uratori), qui vixit ann(os) L, m(enses) XI, d(ies) XVIII. Postumia Vitalis mar(ito) fec(it). —

¹ CIL V 8110, 60 a-t.

² Vjesnik n. s. III. str. 171. Sada u narodnom muzeju.

³ Kod Schwandtnera III. (1748) str. 471.

⁴ 1707. 29. Mart. erutum in Mriznica ad S. Petrum.

⁵ Lazius p. 667, 1185.

Nadgrobni ovaj spomenik, što ga je žena Postumia Vitalis podigla pokojnomu svomu suprugu prokuratoru (pobiratelju poreza) Luciju Ficiliju Proclinu, iznenađuje preveć trijeznom formom, u kojoj je tekst napisa sastavljen. Obično u takovim slučajevima susretamo bilo na koju riječ, u kojoj se odrazuje čuvstvo ljubavi, poštovanja ili žalosti za pokojnikom. — Na veoma rijetko gentilno ime Ficilius naišao sam samo još u dva numidska napisa iz Lambaesâ (CILVIII 3104 i 4291). Posve su srodna imena Figilius, Ficellius i Figellius, koja se na nekim spomenicima navode, ali također rijetko.

Ovim napisom ulazi Cirkvenica u red mnogih onih mjesta u hrvatskom primorju, gdje se je našlo rimskih spomenika. Da je tu u rimsko doba zaista morala biti neka naselbina, posvjedočuju i razni nahodaji,¹ koji su tamo učinjeni, ali je od svega toga u narodni muzej dospjela prije mnogo godina samo jedna 0.095 m. vis. t. zv. suzna bočica od prostoga stakla a posve obična oblika, koju je darovao g. Sl. Potočnjak. I to je dakle predmet iz rimskoga groba. Ali gdje su se pokopavali mrtvaci, tamo je u blizini vjerojatno bilo i živih ljudi. Baš za Cirkvenicu u sretnom smo položaju, da joj sa velikom vjeroja'nošću možemo odrediti rimsko ime. Peutingerova tabula bilježi nam naime između Trsata (Tarsatica) i Senja (Senia) dvije usporedne ceste, jednu uz obalu i jednu dalje unutra, dakle kroz Vinodol. Na primorskoj cesti zabilježeno je mjesto Ad turres, udaljeno XX rimskih milja (= 29.630 km) od Senja. Udaljenost od Trsata — također XXMP — metnuo je risač pogrešno na nutarnju cestu, gdje ona nema smisla, jer je udaljenost od Trsata kroz Vinodol u Senj po prilici dva puta tolika. Prema tomu bi dakle Ad turres bilo mjesto negdje na srijed puta od Trsata u Senj, a to posvema odgovara položaju Cirkvenice ili susjednih joj Selaca, gdje se je također i to u više puta našlo rimskih starina.

Rijeka.

U rukopisu knjižnice g. Ivana Tkalčića, o kojemu sam pod naslovom „Cirkvenica“ progovorio, našao sam zabilježen neobjelodanjen latinski napis, za koji Vitezović, koji je taj rukopis napisao, veli, da se nalazi blizu Rijeke u vrtu patricija Bonija („Item Flumine in horto suburbano Octavi Boni Patricii“). Vitezovićev prijepis izgleda ovako:

**I M P
C A E S
A . P . I .**

Veoma je vjerojatno, da je taj napis bio zabilježen na rimskom miljokazu, kojemu se doljnji dio ili nije sačuvao, ili je slučajno ili namjerice razurom tako

¹ Muz. spisi 1865: E. Barčić šilje Neronov novac, nađen u negdašnjoj pavlinskoj bašči u Crkvenici; 1875: Ivan Skomerža javlja, da su tobože g. 1870 jedne noći Grci iskopali

na selaškoj punti jednu žaru s novcima, a pomorska oblast da je našla svjetiljku i zlatni novac.

oštećen bio, da se više nije dalo čitati nego samo prve dvije riječi Imp(eratori) Caes(ari) i pojedina slova u trećem retku. Da bi ona tri slova trećega retka pripadala drugoj slovcu riječi Caesari nije mi vjerojatno. — Miljokaz riječki ili sušački valjda je pripadao istoj onoj cesti, na kojoj su stajala i ona tri iz Bakarca, o kojima sam u ovom časopisu¹ već govorio.

PANNONIA INFERIOR.

Klisa pusta (općina Bobota).

U dvorištu g. C. L. Pfeifera u doljnjem gradu Osijeku nalazi se jedan rimski žrtvenik obična oblika od vapnenjaka, za koji mi je vlasnik rekao, da se je prije nekoliko godina našao na pusti Klisi kod Bobote. Žrtvenik, od kojega si nisam zabilježio mjere, gore je desno okrhao, tako da mu manjka jedna od običajnih na takovim spomenicima gužava. Na lijevoj pobočnoj je strani u reljefu vreć sa ručicom (oinochoë, urceus), a na desnoj zdjelica (phiale). Napis glasi:

I O M
L · M A R C I V S
 Oinochoë **A V I T V S** Phiale
B P R O C
 5 **V S L M**

= I(ovi) o(ptimo) m(aximo) L(ucius) Marcius Avitus, b(ene) f(iciarius) proc(uratoris) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito). Sudeći po obliku slova spomenik spada po prilici u II. stoljeće posl. Kr. Procurator, kod kojega je L. Marcius Avitus služio kao pobočnik podčasničkoga čina, po svoj je prilici stanovao u Mursi. Nije stoga nemoguće, da bi i taj spomenik mogao potjecati iz Osijeka, pa da je u novije doba na Klisu prenešen. Za takovo prenošenje starih spomenika, koji su imali da služe kao građevni materijal, imamo po Slavoniji više primjera, pa med ostalim baš i iz samoga Osijeka.

Bijelo brdo (kotar Osijek).

Na Badinom brdu sjeverno od ceste kraj desnoga brijega stare Drave otkopalo se je god. 1896 troškom hrvatskoga arheološkoga društva jedno groblje sa kosturima, koji su tamo bili bez pravoga reda pokopani. To je groblje moralo biti

¹ Vjesnik n. s. I. str. 154.

dulje vremena u porabi, te su se mrtvaci u više slučajeva naknadno zakopavali u grobove, koji su već od prije zapremljeni bili. U takovim slučajevima uklonila bi se katkada lubanja prijašnjega mrtvaca i metnula do noguh njegovoga kostura, a na to bi se na stari kostur položila nova lešina. Čini se, da su se mrtvaci pokopavali bez sanduka, jer nema nikakvih tragova, iz kojih bi se moglo protivno zaključivati. Grobovi su bili veoma plitko kopani — 0·40—0·60 m —, ali je moguće, da je na onom položitom tlu, koje se spušta k staroj Dravi, tečajem vremena i kiša dosta zemlje saprala i odnijela u rijeku. Uz mrtvace se nije našlo nikakvih priloga, te se po tomu ne bi dali o vremenu zakopavanja i o narodu nikakovi zaključci izvoditi.

Odmah preko puta od toga groblja u jednom su se vrtu već prije otkopali i povadili fundamenti male jedne zgrade, koja je s grobljem bez sumnje u

Sl. 70. Rimski nadgrobni spomenik iz Bijeloga brda.

nekom savezu stajala. Po svoj prilici je to bila crkva. Tu se je našlo nešto rimske, ali i novije ciglje i ulomak rimskoga nadgrobnoga spomenika od vapnenjaka, koji se nalazi u g. Karla Nubera u Osijeku. Po tomu materijalu može se pomisliti, da se je ta crkvice sagradila u novije doba, te da se je po običaju kod građenja dovuklo i rimske građe, na koju se je negdje u Bijelom brdu ili njegovoj blizini naišlo. Rekao bi, da je to bila ona crkvice, što su ih pređi današnjih Bijelobrđana sagradili, kada su se neko vrijeme iza odlaska Turaka na opustjelom predjelu naselili. Po tradiciji naselio je patrijarka Bijelo brdo nekako oko g. 1703, kada je daljsko vlastelinstvo u zamjenu dobio za drugo u po-

žeškoj okolini (Sirač). Ako je moja slutnja opravdana, onda bi ona crkvice i grobovi oko nje potjecali iz početka XVIII. vijeka. Tomu se ne bi protivili ni podaci, koje mi je dobrostivo priopćio velečasni gospodin Stevan Velenderić, paroh u Bijelom brdu, da je današnja bijelobrdska crkva dograđena g. 1769, a današnje groblje po najstarijem spomeniku, koji se na njemu nalazi, da rabi najkasnije počam od g. 1761.

Spomenuti ulomak nadgrobnoga spomenika (sl. 70) prikazuje u svom gornjem dijelu u visokom reljefu izdjelano odjeveno poprsje jedne figure, kojoj manjkaju glava i vrat. Sudeći po ostancima na desno, nalazilo se je ono u aedikuli, flankiranoj sa svake strane po jednim stupom. Na uskom pojasu ispod poprsja nacrtana je u niskom reljefu prevaljena posuda, iz koje izilazi na svaku stranu po jedna vinova rozgva sa lišćem i groždem. Taj pojas stoji poput arhitrava na dva špiralno kanelirana stupa sa kapitelima korintskoga reda. Od tih stupova manjka doljnja polovica sa bazama. Između njih nalazi se lijepim slovima od prilike II. stoljeća poslije Krista zapisan dole nepotpun napis, koji glasi: L(ucius) Fidiclanus L(ucii) f(ilius) Fresianus, domo Jader(a), [de]ces[s]it an(nis) XX. Iz napisa se razabire, da je to bio spomenik mladića od 20 godina,

koji je bio rodom iz Zadra u Dalmaciji. Obiteljsko ime Fidiclanius dosele iz Dalmacije nije bilo poznato; najbliže mjesto, gdje se pojavljuje, je Akvileja (CILV. 1206).

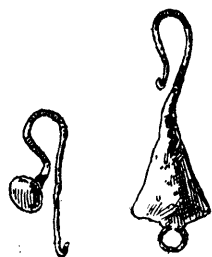
Kao što na drugim pravoslavnim grobljima,¹ tako ima i na sadanjem bijelobrdskom groblju rimskoga kamenja, koje služi kao nadgrobno kamenje pokojnika novijega vremena. Našao sam tu dva komada tesanoga građevnoga kamenja rimskoga doba, od kojih je jedan oveći epistilni balvan od bijeloga mramora. Danas je na njemu isklesan krst i ćirilski napis. Taj kamen viri iz zemlje za 0·88 m, širina mu je 0·51 m, a debljina 0·28 m.

Harastin (kotar Osijek).

Prigodom regulacije Vuke naišli su radnici 1 km jugoistočno od sela na zidan rimski grob, te ga razrušise još prije nego je tko došao, koji bi to bio mogao zapriječiti i mjesto točno pretražiti. Na grobu je bila kao nadgrobni spomenik ploča od vapnenjaka sa reljefom, ali ju neuputni ljudi razbiše na komade, tako da se je mogla spasiti samo maska ženskoga lika, koji se je na njoj nalazio. Napisa kao da na ploči nije bilo, a čini se, da se ni u grobu nije ništa našlo osim ljudskih kostiju. Maska, koju sam u građevnoj pisarni u Gabošu vidio, od vremena je trpila, tako da su joj forme veoma izlizane. Sačuvalo se je samo lice i mali komad desne strane čela sa kosom. Visina sačuvanoga komada glave iznosi 0·18 m, širina 0·16 m. Surovo izvedeni reljef imao je otkok od 0·06 m.

Mitrovica.

Godine 1897 iskopao je Ante Karalić u svojem dvorištu u srijemskoj ulici kbr. 121 dva sarkofaga, od kojih je u jednom mrtvac imao nešto obilnije nakita. Posredovanjem g. opata Paje Milera, muzejskoga povjerenika u Mitrovici, nabavljeni su za muzej neki predmeti, koje je Karalić tom prigodom našao. Poblži podaci nisu se mogli ustanoviti. Nadeni su slijedeći predmeti:

Sl. 71. i 72. Zlatne naušnice iz Mitrovice. Nar. vel.

1. Zlatna naušnica (sl. 71) od žice, savijena na oblik kvačice, sa okruglom masivnom pločicom na kraju. Duljina 0·019 m.

2. Zlatna naušnica (sl. 72) od trouglasta komada po srijedi ponešto izbočena lima. Na gornjem je kraju prikljena kvačica, a dole karičica. Ono, što je u potonju bilo zakvačeno, nije se sačuvalo. D. 0·032 m.

3. Privjesak od zlatnoga lima (sl. 73) u obliku lancetnoga lista sa rebrom po srijedi i sa dvije prikljene karičice na krajevima. D. 0·023 m.

Sl. 73. Zlatni privjesak iz Mitrovice. Nar. vel.

¹ Viestnik V. str. 33 i sl.; Vjesnik n. s. I. str. 168 (Dobrinci i Kraljevci).

4. Pet plosnatih duljinom probušenih zrna iz niza (sl. 74) od zelenoga stakla. D. 0·008 – 0·007, šir. 0·004 – 0·003.

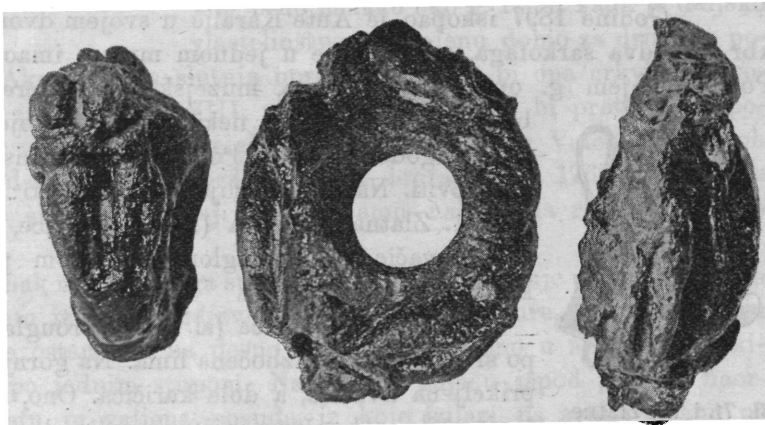

Sl. 74. Stakleni biserci iz Mitrovice.
Nar. vel.

5. Prsten od jantara, 0·05 dug, 0·035 širok i 0·022 debeo. Rupa mu ima promjer od 0·017 m, tako da se je prsten mogao nositi samo na malom prstu, ali da je i veća, ne bi se na drugom kojem prstu (osim palca) mogao nositi, jer je prsten na tri strane urešen figurama, koje od svoga zaleđa veoma otkraču (sl. 75 u sredini). Na prednjoj strani (sl. 75 desno) nalazi se naprijed okrenuta gola ženska figura, kojoj su se žalibože glava i dio desne ruke otkinule. Preko obijuh laktova prebačen joj je himation, koji kao da joj je vjetar s leđa spubnuo. Nema sumnje, da imamo pred sobom Aphroditu. Na obje uže strane (sl. 75 lijevo) nalazi se po jedan par grlećih se Erota i Psychâ, a na doljnjem kraju kao da su po dvije van okrenute jareće glave. Ovakovi figuralni predmeti od jantara dosta su rijetki; u narodnomu muzeju ima samo još jedan, ali mnogo jednostavniji prsten sa ženskim poprsjem iz rimskoga groblja u Bakru.¹ Nešto češće se takovi predmeti pojavljuju u Aquileji, pa se stoga misli, da se je tamo nalazilo sijelo tvorničarskoga proizvođenja rezbarija od jantara, a odanle da su se razvozile u zemlje na istočnoj strani jadranskoga mora.

6. i 7. Tri predmeta od kosti, od kojih su dva bez sumnje sastavni dijelovi jednoga vretena (sl. 76). To vreteno (lat. *fuscus*, grčki *ἄτρικκος*) ima 0·168 m dug okrugli štapić (*ἄλκκῆτη*), koji je blizu doljnega kraja znatno deblji nego li gore, gdje je i okrhan. Doljnjim zašiljenim dijelom prolazio je kroz profiliranu okruglu pločicu, koja je pokrivala cilindrični 0·014 m. visok i 0·023 širok dole zaobljen i probušenom manjom pločicom zatvoren predmet, koji je služio kao utez vretena. Uteza starih vretena od različenoga materijala veoma se je mnogo sačuvalo, ali potpuna vretena su veoma rijetka.

Treći koštani predmet (sl. 77), 0·07 m. dug, je prema sredini nešto deblji cilindar (najveći promjer 0·009) sa žljebićima na tri mjesta. Na oba je kraja morao imati po jedan poklopac, koji sada manjkaju. Na jednom kraju nalazi se 0·022 m. duboka šupljina, koja je

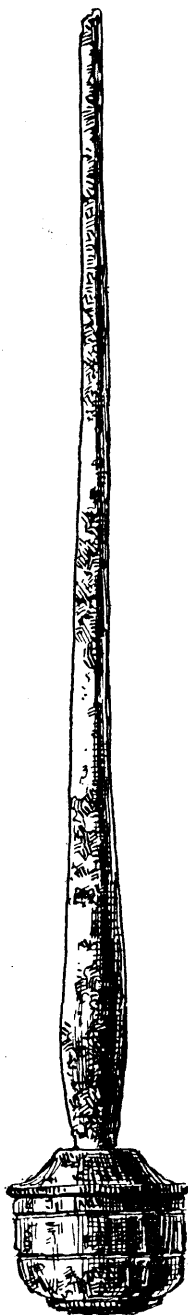
Sl. 75. Prsten od jantara iz Mitrovice. Nar. vel.

jedino mogla služiti za pohranjivanje šivaćih igala. Naš je predmet dakle bio iglenica (Nadelbüchse). Na drugom kraju nalazi se mala luknja, u koju se je valjda zaticala igla za kačkanje.

Po cijelom inventaru ovoga sarkofaga možemo zaključivati, da je u njemu bila zakopana bolje stojeća rimska gospoda, kojoj se je uz njezin nakit u grob dalo i sprave, kojima si je ona u svojem domaćem životu kao dobra gospodarica kratila vrijeme.

Odmah uz ovaj sarkofag našao je isti Karalić 3. prosinca 1898 na dnu svoga dvorišta jednu grobnicu, zidanu od obične velike rimske ciglje, koja je bila pokrivena sa dvije velike ploče. U njoj su bile četiri zemljane lampice i četiri posudice, od kojih su dvije bile razlupane. Sve te predmete, osim ona dva razbijena komada, darovao je Karalić posredovanjem g. Ignjata Junga, muzejskoga povjerenika u Mitrovici, narodnomu muzeju. Posude (sl. 78) su dvije zemljane čaše sa visokom nožicom (na jednom primjerku otkinuta pa sadrom nadopunjena), 0.08 m. visoke, koje na van izvinutom rubu imaju valovit nastavak, kojim se je polučilo kod jedne na sedam, a kod druge na osam mjesta kao neki žljebić za izlivanje tekućine.

Od lampica jedna (sl. 79) 0.079 m. duga, 0.056 široka i 0.032 visoka od crvenkasto smeđe zemlje nema drška, dočim ga ostale imaju. Na gornjoj strani ima na vanjskom rubu tri reljefna ornamenta, koji donekle sjećaju na polumjesec. Površina je nespretnim čišćenjem sasvim saprana, a pri tomu se skinula boja, kojom je lampica bila naličena.

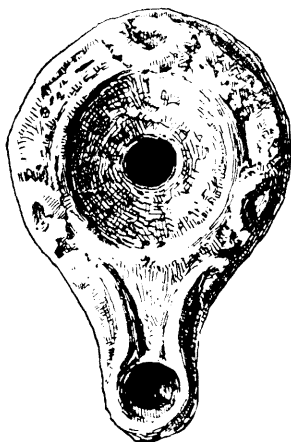
Sl. 76. Vreteno od kosti iz Mitrovice. Nar. vel.

Sl. 77. Igljenica od kosti iz Mitrovice. Nar. vel.

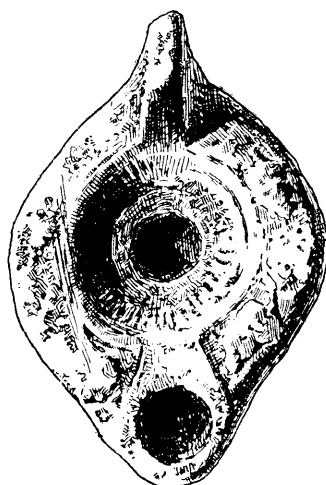

Sl. 78. Zemljana čaša iz Mitrovice. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

Sl. 79. Zemljana lampica iz Mitrovice. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

Druga (sl. 80), 0·091 m. duga, 0·062 šir. i 0·030 visoka, sa okrugljastim vertikalno nastavljenim neprobušenim drškom, ima skoro okrugli oblik. Na gornjoj strani ima na obje strane na vanjskom rubu po jednu hvoju sa lišćem i groždem, a veoma udubljeni tanjurić je narezuckan. Površina je bila crvenom bojom naličena, ali se je ista skoro sasama oljuštila. Slična jedna lampa sa tri je druge nadena u kosturnom grobu u Kievu (opć. Vrlika) u Dal-

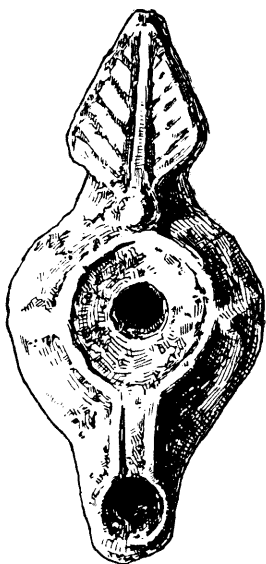

Sl. 80. Zemljana lampica iz Mitrovice. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

maciji na Radićevom zemljištu; sada se nalazi u kninskôm muzeju.¹

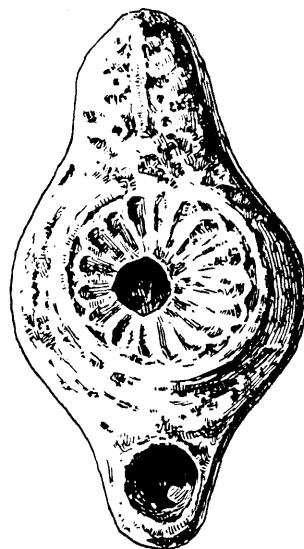
Kod ostalih dvijuh služi kao držak listolikim ornamentom urešen nastavak. Jedna vitkija (sl. 81) 0·095 m. duga, 0·05 šir. i 0·03 vis., inače nema drugoga ukrasa osim trijuh gukica na vanjskom rubu, u koje bi se, da su probušene, imala zakačiti tri lančića, da se lampicu uzmogne objesiti. Druga (sl. 82), koja je 0·104 duga, 0·059 šir. i 0·029 vis., ima osim toga na tanjuriću rozetu od 17 listova.

Objie su od crvenkasto žute zemlje, a bile su crveno naličene. Sve četiri lampice imaju samo dvije rupe, naime jednu za fitilj, a drugu za uljevanje ulja. Za rasvjetu valjda nisu nikada rabile.

Sl. 81. Zemljana lampica iz Mitrovice. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

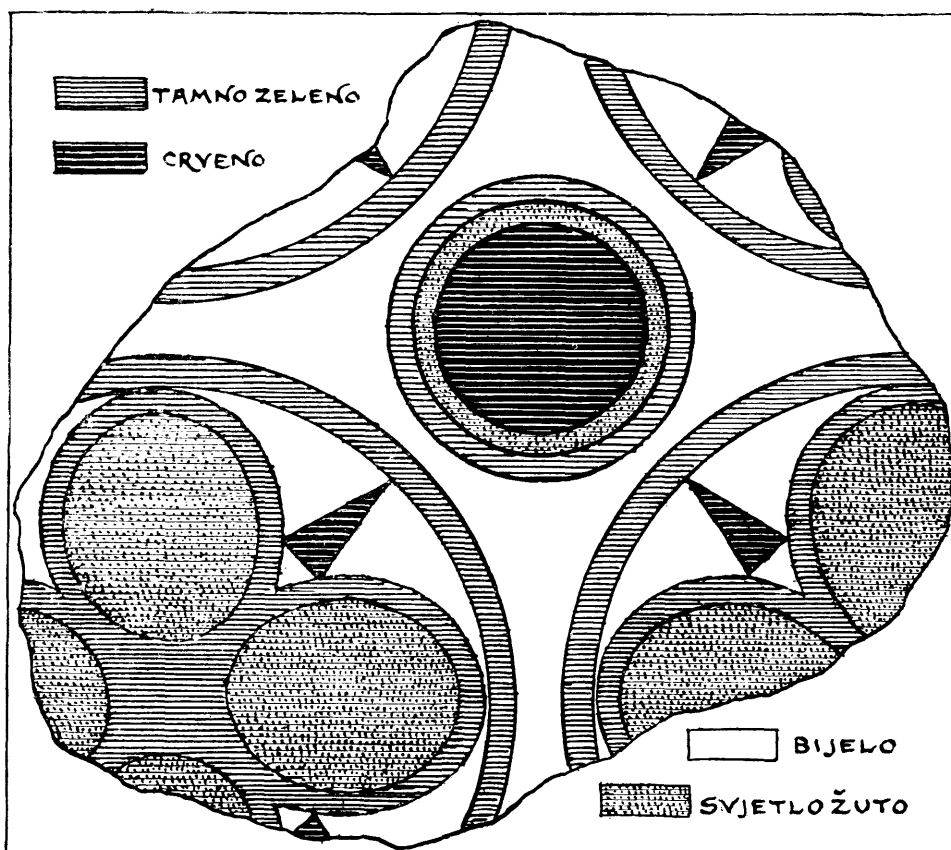
U prosincu 1898 kopalo se u vrtu gospode Jelene Plavšičke u školskoj ulici odmah kraj pučke škole, pa se je na dva na blizu ležeća mjesta u dubljini od 1·70 m. naišlo na pod od mozajika, izveden od kamenčića četverih raznih boja. Muzejski povjerenik g. Ignjat Jung, učitelj u Mitrovici, koji savjesno bilježi sve tragove antiknoga Sirmija i revno nas o njima obavješćuje,

Sl. 82. Zemljana lampica iz Mitrovice. $\frac{2}{3}$ nar. vel.

¹ Patsch u Bos. Glasniku XI (1899) str. 530 br. 48 (sl. 61).

poslao nam je nacrt o svim ostancima, koji su se dosele u vrtu i dvorištu gospode Plavšićke našli, priloživ još i koloriranu sliku jednoga od ta dva istovjetna mozajika (sl. 83) u mjerilu od 1 : 10, koji ovdje priopćujemo. Taj mozajik ima u bijelom polju okruglu plohu od 0·39 m. promjera, kojoj je 0·27 m. široka crvena sredina optočena sa dva po 0·03 m široka rubna pojasa svjetložute i tamnozeleno boje. Do ove se središnje plohe nižu simetrijski poredane veće četiri okrugle plohe bijele boje, optočene 0·05 m. širokim tamnozelenim rubom. U te plohe, kojima će cijeli

Sl. 83. Rimski mozajik u Mitrovici. $\frac{1}{10}$ nar. vel. Po nacrtu g. Ignjata Junga.

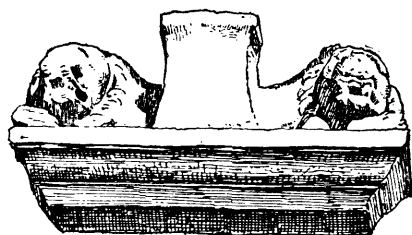
promjer iznositi od prilike 0·90 m., urisane su rozete, sastavljene od četiri ovalna lista svjetložute boje sa tamnozelenim rubom. Između ovih listova nalazi se po jedan šiljasto završujući crveni list od cvijetne čašice, koji na rozetu pristaje malim trouglastim nastavkom bijele boje.

Jedno 14·5 m. dalje na sjever od ovdje opisanoga mozajika našao se je 0·80 m. širok kvadratičan kamen od stilobata neke zgrade, na kojemu se je nalazila 0·18 m visoka profilirana baza stupa od bijeloga mramora, kojoj je plinta 0·44 m. duga i široka i 0·06 visoka. Neposredno uz ovaj stilobatni kamen našao se je žlijeb od tesana kamena, 0·60 m. širok i 0·15 m. dubok, koji vodi u 0·70 m.

širok odvodni kanal, sazidan od rimske ciglje. Kako je sve to nađeno još u svom prvobitnom položaju, to pravom zaključuje naš povjerenik, da bi bilo opravdane nade, da bi se tu moglo naići i na ostale stupove, dotično substrukcije odličnije javne ili privatne zgrade rimskoga vremena.

Ruma i okolica.

Na kući g. Jančoa br. 71 nalazi se visoko u zidu uzidana kamena grupa od dva na obje strane okrenuta ležeća lava, koji po jednu pandžu meću na nekakove životinjske glave (sl. 84). Po srijedi između njih stoji na zajedničkoj im profiliranoj bazi profiliran prizmatički cippus, koji po obliku sjeća na rimske žrtvenike. Vjerojatno je, da je na tom podnožju negda nešto stajalo, možebiti pinijina češerika kao na drugim nekim analognim spomenicima, od kojih se ta grupa razlikuje samo po tomu, što stup ima prizmatički oblik mjesto cilindričnoga. Spomenik je najmanji od svih sličnih skulptura, što ih dosele iz Srijema poznam, pa je valjda služio kao nastavak na većem nadgrobnom spomeniku.

Sl. 84. Par kamenih lavova u Rumi.
Po prilici $\frac{1}{25}$ nar. vel.

Odakle ti lavovi potječu, nije se dalo ustanoviti, ali je vjerojatno, da su iz Petrovaca.

U dvorištu jednoga paromlina nalazi se kod bunara velik sarkofag od vapnenjaka bez poklopca (sl. 85). Nađen je valjda u Petrovcima ili Mitrovici, a potonje je tim vjerojatnije, kada znademo, da su se u ovom stoljeću mitrovački sarkofazi u Rumu prodavali.¹ Sarkofag je na tri strane reljefima urešen. Naprijed se nalazi po srijedi uokvirena ploča, kojoj uglovi završuju palmetama. Napisa na toj ploči nema, pa je možda bio bojom

napisan, koja se je isprala. Sa svake strane ploče stoji u zaokvirenom polju uprt o spuštenu baklju po jedan unutra okrenut krilati Eros kao božanstvo smrti. Na užim stranama isklesane su dvije krilate morske nemani, naime grifovi, kojima tijelo završuje delfinovim repom. Radnja je obični rimski klesarski posao.

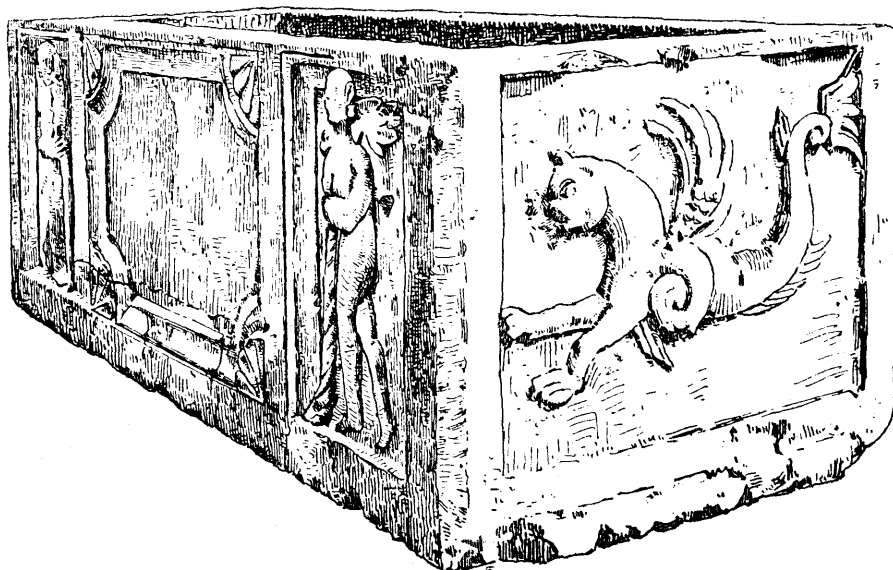
U dvoru grofa Pejačevića nalazi se u zidu uzidana 0·82 visoka i 0·665 m. široka ploča od vapnenjaka sa nadgrobniim reljefom² (sl. 86). Prikazano je pročelje manje neke zgrade sa zabatom, koji počiva na dva jedva označena pilastra. U zabatište, koje ima po jednu krugljicu ili rosetu u svakom uglu, visoko zalaze oblučno završujuća ulazna vrata zgrade. Na obje strane krova nalaze se kao akroterija dva delfina, a povrh njih su u uglovima ploče rozete. Na ulazu zgrade stoji pokojnik, togom odjeven muškarac nezgrapnih oblika, sa previsokom glavom i predugim ušima, koji u desnoj ruci drži štap. Moguće je, da se je tim atributom htjelo поближе označiti, da je pokojnik za života bio centurio, kojemu pripada

¹ Jung u Vjesniku n. s. I. str. 207.

² Brunšmid i Kubitschek u Arch. epigr. Mitth. IV (1880) str. 109.

centurijonska palica (vitis). U tom bi slučaju imali očekivati u lijevoj ruci mač, ali se to na spomeniku više ne može raspoznati. Ovakove je atribute imao centurijon M. Herennius Valens na svojem nadgrobnom spomeniku u Vinkovcima.¹ Vjerojatno je, da se je ovaj rumski spomenik negda na doljnjem kraju nastavljao, pa da je tamo bio nadgrobni napis. Spomenik je veoma surovo izveden, a uz to i dosta slabo sačuvan.

Osim ovdje navedenih spomenika, za koje držim, da nisu u Rumi nađeni, nalaze se u tom mjestu dvije manje zbirke starija i novaca, kojima su vlasnici stari gospodin Josip Hondl, umirovljeni nadzornik vlastelinstva grofa Pejačevića, i njegov zet, ravnatelj dobara g. E. Purger. G. Hondl je tečajem mnogo godina

Sl. 85. Rimski sarkofag u Rumi. Valjda iz Mitrovice.

sabirao i sabrao prilično lijep broj predmeta prehistorijskoga² i rimskoga doba, koji su se našli na raznim mjestima velikoga onoga srijemskoga vlastelinstva. Nagovarao sam ga, da svoju zbirku odstupi narodnomu muzeju, gdje bi se tako na uvijek sačuvala uspomena na njegov hvale vrijedni mar oko sačuvanja starih spomenika i ostanaka. On je međutim odredio, da zbirka iza njegove smrti ima prijeći u vlasnost grofa L. Pejačevića, a tim će naravno ostati sačuvana zemlji, u kojoj su predmeti nađeni i kojoj po naravnom pravu i onako pripada.

Najvažniji komad Hondlove zbirke je torzo jednoga muškoga kipića od vapnenjaka (sl. 87), izvađen na pusti Agatenhofu između Indije i Putinaca iz temelja jedne zgrade, u kojoj je negda uzidan bio. Ulomak je 0.325 m. visok, a manjkaju na njemu glava s vratom, obje ruke od sredine podlaktice, obje noge

¹ Brunšmid u Viestniku XIV str. 34.

² Vidi naš članak Prehistorijski spo-

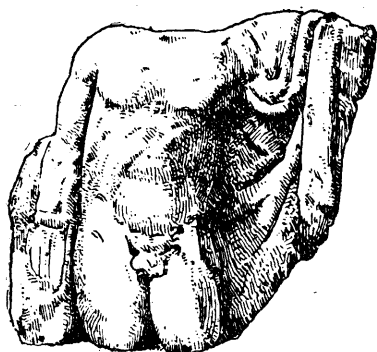
menici iz rumske okolice u ovom Vjestniku (Različito).

Sl. 86. Nadgrobni spomenik sa reljefom u Rumi. $\frac{1}{11}$ nar. vel.

mora, iskopan je kod stare cigljano na pusti Golubincu između Indije i Golubinaca. Desnom pandžom lav je pričepio svoj plijen ovnujsku glavu. Visina ulomka iznosi 0.44 m., duljina 0.40 m., a dubljina 0.28 m.

Nepoznate provenijencije, ali iz rumske okolice, je jedna 0.118 m. visoka glava neke zvijeri iz bijeloga mramora (sl. 89), sa mačjim ušima i otvorenim raljama, u kojima su oštri trouglasti zubi. Površina veoma isprana.

Sl. 87. Kipié Zevsa iz puste Agatenhafa kod Indije. $\frac{1}{7}$ nar. vel.

od polovine bedara, komadi odjeće i atributi. Sve je to sigurno odbijeno od zidara, koji je kamen priređivao za građevni materijal. Prikazana muška figura je gola; preko ispružene lijeve ruke visi joj nabran velik komad himatija, pa se spušta preko leđa prema podlaktici spuštene desne ruke, oko koje se omata. Desnom nogom je bog čvrsto bio stao na zemlju, a lijevu je nešto malo napred metnuo. U toj ćemo figuri imati prepoznati valjda oca bogova Zevsa, koji se podignutom lijevom rukom upire o svoje žezlo, a u spuštenoj desnici drži munju. Radnja je prilično slaba, te posvema odgovara običnim proizvodima po rimskim provincijama, a kao obično posvema je zanemarena izvedba stražnje strane kipa.

Obična pojava među srijemskim skulpturama je jedan lijevi lav (sl. 88) od poznatoga tipa lavova, koji čuvaju grob. Spomenik, raden od slabijega mra-

Sl. 88. Mramorni lav sa puste Golubinca. $\frac{1}{9}$ nar. vel.

Na pusti Agatenhofu, gdje je nađen onaj torzo Zevsov, našlo se je i drugih rimskih starina, a g. Hondl odanle posjeduje: a) jedan antikni željezni prsten sa karneolintagliom, na kojem su urezane glave svinje i janjeta, pa školjka i crv; b) malenu srebrnu sjekiricu, 0·021 m. dugu, koja je služila kao glavica igle ukosnice. U narodnom muzeju ima sličnih komada iz Kraljeva sela kod Bosiljeva i iz Siska (cijeli komad, ali nešto drugačije).

Sl. 89. Mramorna životinjska glava u Rumi. $\frac{1}{7}$ n. v.

Sl. 90. Stakleni prsten sa Meduzinom glavom iz Petrovaca. Nar. vel.

Najbolje su u Hondlovoj zbirci zastupani, ali samo manjim predmetima i novcima obližnji Petrovci, gdje je negda bila rimska colonia Bassiana. Od tih predmeta vrijedni su, da se spomenu: 1. Prsten od neprozirnoga crnoga stakla, na kojem je sprijeda pričvršćena naprijed okrenuta glava Meduze, načinjena od neke bijele tvari (sl. 90). 2. Antikni tučani prsten sa modrom pastom, u koju je udubljeno urezana (intaglio) na desno okrenuta Nika. 3. Pasta od dva sloja — modrastoga i crnoga —, umetnuta u moderni prsten. Urezani lik je nejasan. Čini se, da je prikazana osoba pred nekim postamentom, na kojemu je nekakov maljušan kip. 4. Dvije male zlatne mindžušice od tanke okruglo savite žice. Duljina 0·01 m. 5. Mala 0·036 m. duga srebrna fibula (Armbrustfibel), kojoj fale poprječnica i igla. 6. Malo tučano žensko poprsje (sl. 91), 0·04 m. vis., koje kao da niče iz cvijetne čaške. Patina ove bronsane figurice, koja je valjda služila kao utez na omanjem kantar, na prsima je većim dijelom skinuta. 7. Surovo izvedena ostrag plosnata ženska glava sa vratom (sl. 92), od olova, 0·025 m. vis. i 0·019 šir. Ne znam, kojoj li je svrsi mogla služiti. 8. Dosta pomno izrađen jarac od bronsa (sl. 93), 0·055 m. visok, montiran na novu bazu, u koju se je svrhu upotrijebio sasama izlizan velik antikni bronsani novac. 9. Komad vodovodne cijevi od olova. 10. Više komada rimskoga zemljanoga posuđa.

Sa puste Ladislavaca, južno od Maradika, potječu dvije rimske zemljane cijevi za grijanje, kojima je oblik prizmatičan. Jedna je urešena valovitim linijama, da je se maz uzmogne bolje prihvatiti.

Sl. 91. Tučano žensko poprsje iz Petrovaca. N. v.

Iz Smedereva u Srbiji ima g. Hondl jednu srebrnu fibulu na šarnir, 0·04 m. dugu, na kojoj je (sačuvana) igla odlomljena. Gornje strane provesla i noge su tauširane, ali je umetnuta tvar znatno ozlijeđena.

Sl. 92. Olovna ženska glava iz Petrovaca. Nar. vel.

U maloj zbirci g. E. Purgera u Rumi nalaze se sve sami predmeti, koji su nađeni na onim imanjima rumskoga vlastelinstva, koji leže blizu Vognja i Šašinaca. Ima tu i jedan figuralni komad, naime jedan 0·16 m. visoki kipić od crvenkaste pečene zemlje (sl. 94), od čega na četvorinastu bazu otpada 0·015 m. Prikazan je Attis sa frigijskom kapom na glavi, odjeven u nekakovu odjeću sa ru-

kavima, kako rastavlja odijelo, da pokaže svoju ranu. Glava je bila otkinuta, ali je opet priljepljena. Površina ovoga slabo rađenoga kipića, koji je nađen između Vognja i Mitrovice, veoma se je slabo sačuvala.

Sl. 93. Tučani kipić jarca iz Petrovaca. Nar. vel.

Mnogo rimskih predmeta se je našlo, kada se je gradila željeznica, na pusti Oeroem između Vognja i Mitrovice. Zabilježio sam si med ostalim tučani držak od posude, urešen sa rezanim crticama, 0·07 m. dug, sa najvećom širinom 0·013 m.; veliku zemljanu vinsku amforu, 0·55 m. vis.; lončić sa dvije vertikalne ručice, grafitiranu šalicu sa dvije velike ručice, dva vrča sa ručicom od crvenkaste zemlje, dva lončića bez ručica, malu zdjelicu od crvenkaste zemlje.

Sl. 94. Kipić Attisa od pečene zemlje u Rumi. $\frac{9}{7}$ nar. vel.

Na Ornici između Vognja i Šašinaca našla se obična rimska fibula na luk (Armbrustfibul) od bronsa, 0·065 m. duga i malen bronsani ključić (Ring-schlüssel), 0·035 m. dug.

Sa puste Dreispitz kod Šašinaca ima g. Purger jednu bronsanu rimsku fibulu sa špiralom, bez igle, 0·05 m. dugu i lijep bronsani ključ rimski, 0·075 m. dug.

Kupinovo (Kotar Zemun).

U despotskoj crkvi sv. Luke, koja leži do obedske bare, nasuprot prilično dobro sačuvanoga despotskoga grada na jednom otočiću u istoj bari, našao sam na neobičnom mjestu — u niši, gdje se loži vatra za kadionicu — uzidan dosele nepoznat nadgrobni spomenik jedne dekurijske obitelji iz Bassiane (Petrovci kod Rume). Kamen bolji je vapnenjak, ali veoma rupičav. U koliko ga se vidi ima visinu od 0·90 m., a širinu od 0·88 m. Uzidan je tako, da leži na jednoj od svojih duljih stranica, te sam stoga napis samo uz velike poteškoće, skvrčeno čučajući u uskoj i tamnoj niši, prepisati mogao. Kamen je po svoj prilici donešen iz Petrovaca, kada je despot Branković u Kupinovu gradio grad i crkvu. Za njega znademo, da je analogno postupao i kada je gradio svoj grad u Smederevu, u koji je uzidao antikno kamenje, koje je dao dovući iz negdašnjega rimskoga Viminacija (Kostolac u Srbiji). Po pripovijedanju prečasnoga g. paroha kupinovskoga Joce Petkovića u crkvi je sv. Luke uzidano više rimskih spomenika, koji su se do godine 1896. kada se je crkva popravila, vidili. Naročito mi je spominjao jedan reljef, na kojemu je bila prikazana neka utrka, a pokazao mi je na

vanjskoj strani crkve i mjesto, gdje se nalazi — lijepom zamazan. Žalibože mi bez patrijarkove dozvole nije mogao dopustiti, da lijep odbijem, makar, da sam se ponudio bio, da ću, snimiv fotografiju, odmah opet dati sve popraviti, kako je i bilo. Po mojemu sudu crkvu bi ljepše rijesili nezamazani antikni spomenici, nego što ju rijesi goli jednostavno nabijeljeni zid.

Kupinovski spomenik po karakteru slova spada po prilici u početak IV. vijeka posl. Kr. Karakteristično mu je često spajanje slova (ligature) i česta uporaba malih slova. Napis glasi:

C N O N · M A R C E L L
 Q · D C N O N M A R C I D E C
 F I L · V I X A N X X · E T C N O N P R I S
 C I A N O Q D N E P O T I V I X A N ·
 I X C N O N M A R C V S D E C C O L
 B A S S · E · V P V A L E N T I N A
 M A T E R V I V I P O S V E R V N

= C(aio) Non(io) Marcello, q(uon)d(am) C(aii) Non(ii) Marci dec(urionis) fil(io), vix(it) an(nos) XX et C(aio) Non(io) Prisciano, q(uon)d(am) nepoti, vix(it) ann(os) IX C(aius) Non(ius) Marcus, dec(urio) col(oniae) Bass(ianae) et Ulp(ia) Valentina mater vivi posuerunt. Upada u oči, da je dedikant C. Nonius Marcus svoje ime dva puta zabilježiti dao, ne zaboravivši oba puta dodati, da je dekurijon. Čini se, da je C. Nonius Marcus bio častohlepan, a valjda i imućan čovjek, koji je u tomu uživao, što je bio dekurijon.

Ako i nije opisani ovaj spomenik iz Kupinova, nego iz Petrovaca, to je ipak vjerojatno da je i u Kupinovu u rimsko doba bila mala naselbina. Na tu bi me pomisao navelo, što se je u selu katkada našlo rimskih novaca III. i IV. vijeka, naročito kada se je kopao temelj za most blizu despotske crkve. Groblje, što ga je cesta istočno od iste crkve prosjekla, po svoj će prilici potjecati iz početka XVIII. vijeka iza odlaska Turaka. Otkopao sam ostanke od tri kostura, koji su kod kopanja šamceva presječeni bili, ali kod nijednoga nisam našao priloga. Ljudi, koji su prisustvovali kod toga kopanja, pripovijedali su mi, da su kosturi bez pravoga reda ležali u grobovima, okrenuti na razne strane svijeta. da je bilo i po više osoba u jednom grobu, a predmeta da se nije našlo nikakvih. Pripovijedanje o jednom zidanom grobu i o u njemu nadenim mačevima ispostavilo se je bajkom.

U Kupinovu je naden i mali skup predmeta bronsanoga doba, koji je muzeju darovao g. Hugo Stubenvoll, inžinir i građevni poduzetnik u Vukovaru uz obavijest, da je te predmete otkupio od jednoga svoga radnika, koji je bio došao na liječenje u Vukovar, a taj da je rekao, da su se ti predmeti našli blizu „Brankovićeve kapele“ u Kupinovu. U Kupinovu mi o tom našašću nije nitko znao ništa reći, što dakako ne isključuje ispravnosti od g. Stubenvolla naznačenoga lokaliteta.

Zemun (Taurunum).

U proljeću 1898 našli su radnici prigodom kopanja temelja za novu kuću g. Aleksandra Streichera u šajkaškoj ulici omanju zavjetnu ploču (sl. 95.) od bijeloga krupnozrnoga mramora, 0·213 m. vis., 0·223 m. šir. i 0·032 m. debelu, na kojoj se nalazi jedna grupa i napis. O tomu našašću obavijestio je ravnateljstvo narodnoga muzeja g. Dr. Petar Marković, odvjetnik u Zemunu, onaj isti, koji je u svoje vrijeme ovaj zemaljski zavod obdario zanimivim jednim rimskim vojničkim diplomom iz Krnješevaca. Muzejsko ravnateljstvo odmah se je obratilo na

g. Streichera, koji mu je tu ploču darovao, pa ju je ravnatelj zavoda, prolazeći iza nekoga vremena u muzejskom poslu kroz Zemun, od njega i preuzeo.

Ploča, koja je gore zaobljena, ima svuda naokolo okvir razne širine. Na nejednako odjelanom, pa stoga neravnom zaleđu vide se po srijedi plitko urezane konture visoke stele sa kapitelom i akroterijem u obliku troliste palmete na vrhu. Do stele desno stoji napred okrenuti Asklepjos, odjeven himatijem, od kojega jedan kraj počiva na njegovom lijevom ramenu, dočim je drugi povučen ispod desnoga pazuha prema lijevoj nadlaktici. Gola desna ruka

Sl. 95. Zavjetna ploča, posvećena Asklepiju i Hygieji, iz Zemuna. $\frac{1}{3}$ nar. vel.

drži štap, oko kojega se je obavila zmijsa, njegov stalni simbol. Lijevo do stele stoji hitonom i himatijem odjevena Hygieja, kojoj se je oko desne ruke obavila velika zmijsa, a ona ju hrani iz zdjelice, što ju u lijevoj ruci drži. Pred stelom stoji sav u himation zamotan mali Telesphoros sa šiljatom kapucom na glavi. Radnja se može označiti kao bolji provincijalni klesarski posao. Figure se prikazuju kao kopije poznatih običnih kulturnih kipova obijuh božanstva lječničke vještine, ¹ kojima se kao treći pridružuje još Telesphoros. Sva su lica sasna izlizana, jer su detalji valjda sasna površno označeni bili. Da li je reljef negda oživljavala boja, ne mogu reći, ali mi se po nekim mrljama na površini čini vjerojatnim.

¹ Asklepijev lik n. pr. veoma sjeća na glasoviti kip u Firenci.

Na gornjem i doljnjem okviru urezan je slabo čitljiv napis, pa je naročito onaj dole, veoma oljušten tako, da se ne može svom sigurnošću pročitati. Na gornjem rubu je zapisano **ASCLEPIO ET HYGIE** a dole **IVLMV-GIWSDVTT**. Iz toga se dakle jedino može razabrati posvetna formula Asclepio et Hygi(a)e i gentilno ime dedikanta, naime Jul(ius) ili Jul(ia). Mogućnost nije isključena, da bi se konac napisa imao čitati v(otum) so[l]vit, pa da naprijed imamo skraćeno gentilno ime, cognomen i službeni kakov čin dedikanta.

Ploča iz Zemuna je zavjetni dar iz jednoga Asklepijeva svetišta (Asklepieion), koje se je u rimsko doba moralo nalaziti na mjestu današnje Streicherove kuće u šajkaškoj ulici. Takovih je svetišta u podunavskim zemljama mjestimice bilo, a sličnih zavjetnih ploča, kao što je ova zemunska, poznajemo iz Gyula Fejervara (Apulum)¹ i Torde (Potaissa)² u Erdelju, samo što su na njima figure drugačije rasporedane i mnogo slabije izvedene od ovih naših. Iz mnogih drugih svetišta poznajemo zavjetnih napisa na žrtvenicima,³ pa tako nema dvojbe, da je kult Asklepija i Hygieje, koji je u podunavske provincije prodro iz grčkih zemalja, naročito u Daciji i u Panoniji u mjestima uz Dunav, prilično raširen bio. Iz Hrvatske i Slavonije to je prvi spomenik, koji se na ta božanstva odnosi.

Osim ove zavjetne pločice poznato nam je iz Zemuna već od prije više takovih spomenika iz jednoga svetišta, koje je bilo posvećeno Liberu i Liberi,⁴ uz koje kao da se je u istomu svetištu štovao i Herakles, jer na jednoj ploči, koja se je tamo našla, vidimo Herakla sa lavljom kožom, buzdovanom i hesperidskim jabukama. Ovo drugo svetište nalazilo se je na mjestu kuće brijača Oberdinga na uglu račje ulice i ulice trijuh golubova kbr. 498. Za buduću topografiju staroga rimskoga Zemuna imamo tako sada dvije sigurno ustanovljene točke, koje se kod daljnjega iztraživanja i slučajnih našašća ne smije smetnuti s uma.

Dr. Josip Brunšmid.

¹ CIL III 979.

² Arch. epigr. Mitth. XVII (1894) str. 8 i 16 (slika).

³ Dacia: Alsó Ilosva CIL III 786 i jedan s grčkim napisom, Napoca (Kolozsvár) 7655, Gált 7720 = 951. Apulum (Gyula Fejervár) 972—982, 984—987, 993, 1079, 7739—7740a, Alburnus minor (Verespatak) 7820, Ampelum (Zalatna) 1278—1280, Sarmizegethusa (Várhely) 1417—1418, 1427, 7896—7899 Ad Mediam

(Mehadia) 1560—1561, Incertae Daciae 1614. Dalmatia: Naronae (Vid) 1766—1768, Saltonae (Solín) 1934. Pannonia: Kis Apostag 10302—3326 i jedan grčki, Teteny 3388, Aquincum (Ó Buda) 3412—3413, Salva (Ostrogon) 3649, Brigetio (Ó Szöny) 10971, Emona (Ljubljana) 3834. Noricum Virunum (Tölschach) 4772. Juvavum (Salzburg) 11758.

⁴ Brunšmid u Vjesniku n. s. I. str. 170 i sl.

RAZLIČITO.

Paleolitički čovjek i njegovi suvremenici iz diluvija u Krapini u Hrvatskoj.

Ostataka skeleta diluvijalnoga čovjeka malo je poznato, a i ono što je poznato, ili je slabo konservirano (Dupont-ov nalaz g. 1865, Maškini nalazi u Predmostu 1894) ili je dvojbene starosti (lubanje od Olmo-a i Egisheim-a; lubanja nađena 1883 u Hussovitzu; ostaci čovjeka, nađeni 1885 kod Crvenog brijega u Moravskoj) ili se učenjaci ne slažu gledom na starost (prof. Virchow i prof. A. Makowsky o ostacima čovjeka, nađenim u Brnu 1891), ili napokon potječe od anormalno razvitih individua (Maškin nalaz u Šipčanskoj špilji g. 1880).

Od svih ovih do otkrića krapinskih kulturnih slojeva poznatih ostataka čovjeka najvažniji je, jer je nedvojbena diluvijalan, onaj fragmenat bez-zube doljne čeljusti, što ga je 1865 našao Dupont na lijevoj obali Lesse; zatim srednja čest doljne čeljusti sa 6 zuba, koju je 1880 našao Maška u Šipčanskoj pećini i koja je po Virchovu od individua, koji je bolovao na retenciji zuba; pak 1891 u Brnu nađeni ostaci, koji su umjetno pobojadisan crvenom bojom, što se je moglo učiniti istom onda, kada su kosti bile macerirane i prije nego što su u zemlju dospjele. Upozorujući Virchow na slične običaje modernih divljaka drži, da je brnsko nalazište neolitično grobljište, dočim Makowsky ne dvoji o diluvijalnom karakteru ostataka.

Toliko se je znalo iz anthropologije diluvijalnoga čovjeka, dok nije u augustu 1899 profesor dr. Dragutin Kramberger-Gorjanović u krapinskom ležištu sisara (imenice *Rhinoceros tichorhinus* i *Bos primigenius*), koje je već 4 - 5 god. poznato, otkrio kulturne slojeve, koji su se pokazali, pošto je kroz to vrijeme iz ležišta izvezeno mnogo pijeska u građevne svrhe. Ovdje nađeni ostaci diluvijalnoga čovjeka odlikuju se time, što su od sasma normalnih individua, brojem važnih i dobro sačuvanih komada znatni dijelovi, i što imaju neke biljege, koje ne opažamo na skeletu

recentnog čovjeka i koje daju priliku u nekoliko študirati osteologiju diluvijalnoga čovjeka. Te okolnosti, zatim mjesto i položaj nalazišta pak društvo, u kojem se tuj čovjek pojavljuje, čine, da je Krapina jedno od najklasičnijih poznatih nalazišta te vrste u opće.

Krapina, poznata po celom svijetu svojom bajoslovnom prošlošću, leži u romantičnoj erozijskoj dolini, koje se postanak ima svesti na geološke prilike onoga kraja. O trias Strahinjšćice (dijela Ivančice) oslanjaju se s južne strane izvrsnim ugljenom bogate, valovito savijene akvitauske naslage, na kojima leže preko 400 met. uzdižuće se mediteranske obalne taložine, tvoreći brjegove Šušelj-brijeg i Tri kralji. Među ovim brjegovima leži trgovište Krapina, a sami brjegovi sastoje od konglomerata, pješčenjaka i vapnenaca. Ovi konglomerati, dotično krupni pješčenjaci tijesne krapinske doline od najveće su važnosti za samo ležište. O te morske taložine oslanjaju se brakične, t. zv. sarmatske, a onda vrlo debele pontičke naslage.

Spomenuti morski konglomerati brazde od zapada na istok, a padaju na jug pod kutom od 22°. Pošto su tektonski odnošaji pokazali put potoku Krapinici, tekao je on prema jugu erodirajući malo po malo podatne taložine i udubljujući si korito do današnjega nivoa. Dok je potok Krapinica tekao preko 25 m. nad današnjim svojim nivouom, stvorio je na desnoj svojoj obali u brijegu Hušnjakovo erozijom pećinu u krupnom pješčenjaku, t. j. potprao je krupnopješčanu stijenu. Na podu te pećine taložio je potok krupni svoj nanos, više manje zaobljene valutice, a poslije, kad se je potočna struja radi udubljiivanja korita od pećine otklonila, taložio je samo pijesak i mulj. Pošto se je potok već tako bio urezao, da voda nije dosizala pećine, taložio se je na pijesak i mulj eluvium, t. j. djelovanjem atmosferilija trošila se je nadviseća stijena pješ-

čenjaka, i malo po malo ispunjao cijelu pećinu, dok ju nije ispunio i time stvorio do 8 m. visok pješćani nasloj. U tom pješćanom nasloju vidi se 9 zona sa poviše slojeva. Ti kulturni slojevi jesu tamne mrke pruge od sprženoga pijeska, drvenog ugljena i pepela sa dijelom čitavim, dijelom slomljenim, dijelom sprženim kostima životinja i čovjeka (u četvrtoj zoni) i sa kamenim oruđem, što je jasan znak, da su ljudi, a i neke životinje (*Ursus spelaeus*) za vrijeme tvorbe eluvija u pećinu po više puta zalazile i u njoj se zadržavale.

Počam od krupne potočne naplavine, pa kroz cijeli nasloj nalazi se ostataka od sada već izumrlih životinja: *Rhinoceros tichorhinus* (nosorog), *Ursus spelaeus* (špiljski medvjed), *Bos primigenius* (bivol), u 1. zoni *Castor fiber* (dabar), a *Homo sapiens* (čovjek) u 4. zoni.

Uz pripomoć trgovišta Krapine započelo je eksploatiranje ležišta početkom rujna 1899, te je kroz 33 dana iskopano do 2000 kostih spomenutih sisara i do 600 komada raznovrsnoga kamenoga oruđa.

Položaj i stanje ovog ležišta, pak *Rhinoceros tichorhinus*, *Ursus spelaeus* i *Bos primigenius*, s kojima krapinski *Homo sapiens* u društvu dolazi, govore, da je taj čovjek diluvijalan; primitivno kamenito oruđe, jedino orudje, kojim se je on služio, govori, da je živio u palaeolithskoj eri, a iz prisutnosti već spomenutog *Rhinoceros tichorhinusa* i *Ursus spelaeusa* slijedi, da je živio u jednom od najdubljih, dotično najstarijih odsjeka palaeolithske ere, u njenom drugom odsjeku koji Mortillet krsti imenom „moustérien“.

Ostaci krapinskoga palaeolithskoga čovjeka nađeni su u 4. zoni, ali na žalost, sve što je nađeno, našlo se fragmentarno. Najbolje sačuvani komadi jesu: komad lijeve doljne čeljusti sa 5 zubi, komad lijeve gornje čeljusti sa 6 zubi, komad lijeve gornje čeljusti sa 4 zuba, uz to nekoliko kostiju os temporale sa *processus mastoideus* do 80 različitih zubi, fragmentata od kralježaka, jedan prsti više slomljenih komada lubanjskih kostiju.

Što se tiče jakosti, forme i prognathnosti, slažu se čeljusti, što su ih našli Dupont i Maška, sa čeljustima iz Krapine, ali je novo to, što se na čeljustima krapinskoga palaeolithskoga čovjeka vidi jasno, kako i u

koliko se je diluvijalni čovjek od recentnoga razlikovao nekim osteološkim osebina ma.

Sve te osteološke osebine, očito su uvjetovane životnim prilikama, jer je diluvijalni čovjek sve one poslove, koje mi s toliko pomagala obavljamo, obavljao zubima i rukama.

Uz ostatke čovječjega skeleta, nađeno je i tragova njegova rada. Kroz svih devet zona nalazilo se je krhotina od kremenja, jaspisa, opala i bjelutaka uz nekoliko komada krupno obrađenoga oruđa. Sve je to oruđe vrlo primitivno, jer su toli nožići, t. j. jednostavne, duguljaste oštrosrhe krhotine, ili strugala t. j. obično nešto veći i jači, na jednom ili dva srha prikvrćani komadi, kojima je obično prikvrćani srh zaokružen. Najveći su komadi dugi 90·5 mm. Oruđe je to učinjeno od potočnih valutica, koje je Krapinica donosila iz susjednoga Strahinja, gdje ima eruptivnog stijenja, jaspisa i opala. Kako je čovjek bio goloruk, nije ni mogao rabiti drugo kamenje, nego ono, što mu ga je voda nanosila.

Krapinski palaeolithički čovjek bio je sigurno vrlo mišičast, dakle jak, a inače sasvim normalno građen bez ikakvih pitheoidnih obilježja. Po tom je, oslanjajući se i na druge okolnosti, opravdano misliti, da je čovjek već i za tercijera živio. Za cijeloga se je života borio za egzistenciju, bilo da si lovom pribavi nužnu hranu, bilo da se obrani od divlje zvjeradi: medvjeda i vuka, a prilikom i od susjeda, suvremenoga čovjeka. Špiljicu u Krapini redovito je posjećivao, tamo si vatru ložio, grijao se i pripravljaio svoju primitivnu hranu i oruđe. On bi i na dulje vremena izbivao od svoga redovitoga nastaništa, a zalazile su unj životinje, imenice medvjed. Medvjedu se je čovjek valjda ugibao, jer se nije našao nijedan nerabljen medvjedov zub, već do korjena oglodani zubi starih exemplara. Sa susjednim stanovnicima živio je očito u neslozi, jer čini se, da je bio anthropophag, za što govore spaljene kosti lubanja i ekstremiteta razno starih individua, nađenih u ognjištu.

Primitivno kameno oruđe jednako kroz cijeli nasloj, koji je za svoj postanak trebao nesumljivo dugačak niz godina, jasno nam govori, kako krapinski palaeolithički čovjek, kroz cijeli moustérien nije u kulturi ni najmanje napredovao.

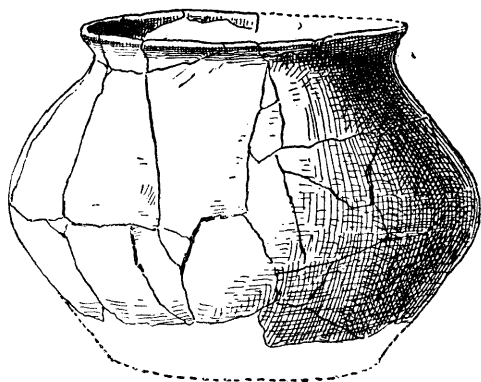
Po predavanju prof. dra Gorjanovića

Stj. Osterman.

Našašća ostanaka prehistorijskoga doba u Kutjevačkoj okolici.

Skupno našašće madžarskih novaca XV. i XVI. vijeka.

Kutjevo 15. veljače 1900. Uveden od Vas veleučeni gospodine tek pred dvije godine u misterije arheologije prigodom slučajnoga našašća jednog zlatnog novca od Theodosija I, tražio sam isprva samo razloge, koji su prinukali duhovitoga onoga poznavaoča požeškoga kraja, koji je od Rimljana izvodio naziv za ovu dolinu „Vallis aurica“. Smiješio sam se prije tome pridjevku, kad bi goder prošao požeškom dolinom, jer nigdje ne vidih vidljivih dokaza bivšemu životu rimskomu! . . . Sada pako, otkako sam naišao, kako već izvjestih, na rimsku jednu cestu, koja je

Sl. 96. Prehistorijska urna iz gradine povrha Mitrovca kod Kutjeva.

vodila iz Siscije u Mursu, i kada sam našao tragove rimskim stacijama i utverdama, i kada sam otkapao u Treštanoveima velik dio jedne rimske kuće, rado vjerujem, da je naš požeški kraj živio živim životom za doba Rimljana. Što više, po mjerodavnim našašćima pošao sam već i dalje, tako da to i vjerujem i za vrijeme prije i poslije doba rimskoga!

Tako mi je evo résumé dvogodišnjega rada taj, da po našašćima zaključujem, da je u svoj požeškoj dolini bilo vječnog neprekidnog kulturnog žića. U ovom je kraju nedvojbeno živilo i radilo ljudsko biće u svim perijodama prehistorijskoga života; rimski veterani širili su i ovdje rimsku kulturu, teški valovi sredovječnih poplava divljih naroda zakopavali i uništavali su i ovdje prvi kulturni napredak čovječanstva, a konačno je turska divljač, turska neman izbrisala i posljednje kulturne ostatke minulih stoljeća . . . Pa naravno da je i priroda u nesmiljenoj svojoj

bezobzirnosti potpomagala ovo uništavanje pokrivajući travom, šikarjem, ako ne i šumom, što je stvoreno u zori ljudske prosvjete — a što je uništio sredovječni vandalizam naroda.

Dok sam još prije izvješćivao opširnije o našašćima rimskoga doba, radujem se, što mogu danas da izvjestim o tragovima iz prehistorijskoga vremena. Šaljem Vam naime posudu (sl. 96.), koja je nađena nad selom Mitrovcem, iz koje perijode potječe, imat ćete Vi da opredijelite. Pošto je cijela ta točka neobično zanimiva prilazem ujedno i točan nacrt iste tim više, što držim, da se taj nalazimo na nekakvom „centralnom groblju“ naselbina cijele ove okolice. To je grobnica onih vrlo trijeznih naroda, koji su spaljivali svoje mrtvace i pepeo sahranjivali u posudama, a da nijesu priložili mrtvacima nikakvih uresa ili milodara. Baš šteta, što je mene zadesila tako nezahvalna perijoda za otkrivača; kasnije su perijode u tome pogledu na radost onima, koji se time bave i na sreću po znanost, mnogo zahvalnije.

Da smo na grobnici, jasno se vidi, jer visa nije naravna, nego je kosa umjetno otkopana, tako da se po sredini proteže znatna terasa, koja je nagomilana, i potočnim kamenjem obložena. U ovom nasipu nađena je priposlata Vam posuda! Kako se je ovdje naišlo na bezbroj odlomaka posuda, a što je osobito znamenito, da su ovi odlomci posebnog oblika poput zdjele u kojima je nađen i pepeo — nebi se znalo na što drugo zaključivati nego na groblje.

Odlomci nađenih posuda vrlo su raznovrsni. Ima ih jednostavnih od proste ilovače, a i lijepo izreskanih, šarenih i od bolje surovine — ali što je osobito karakteristično, sve su posude izradene prostom rukom — dakle ne na lončarskome kolu.

Osim ovih posuda pronađeno je i nožića iz kременa, dva svrdla iz kamena, dva odlomka jelenovoga roga, ostanaka drvenoga i hrastovoga ugljena, kostijuh životinja, malenih uteza iz gline — ali sve bez ikakovog traga kakove kovine.

Zaključiti na starost ove grobnice, to jest iz kojega li prehistorijskoga perijoda potječe, ne bih se osudio. Da sam naišao ma na kakov predmet iz kovine, mislio bih na bronsano doba, ali kako se to nije dogodilo i kako je naokolo nađeno jasnih tragova naselbinama iz kamenoga doba, moglo bi biti i to nalazište iz kamenoga doba.

Najznatnija od spomenutih obližnjih naselbina

jeste ona posrijed vlastelinskoga vinograda kutjevačkog i ona na „Lončarskom visu.“ — Prva se nalazi nad samim Kutjevom, a pretražena je sva rigolanj m. Dočim je nadeno kojekakvih predmeta koji nedvojbeno dokazuju, da je i ovaj kraj imao svoje prehistorijsko kulturno doba — nijesam naišao na nikakove grobove! S toga mi se naravno namiče pitanje — kamo su mrtvaci?

Druga jeste ona u okolici terciarnoga vulkana „Lončarska vis“ — a u puku zove se kremenite. Kako narod u suhoj trijeznosti obično najbolje nadijeva imena, tako je i tuj našao pravo odgovarajuće ime. To je naime baš pravo skladište kremenata, pa je kao takovo služilo i u prehistorijsko doba. Baš ovo mjesto bilo je preznamenito stjecište svijuh naselbina ovoga kraja. Ovamo su ljudi iz cijele okolice dolazili, da se opskrbe materijalom, iz kojega će si načiniti razne sprave za svagdanju potrebu. Jedan mi vlastelinski činovnik tvrdi, da je pred nekoliko godina ovdje naišao na radilište sa bezbroj komadića kremenata, izradenoga u prerazne oblike. Tragovi dokazuju dakle, da se je tuj lomilo, kidalo, lupalo sa kamenitim čekićima, sjekirama itd. itd., pa nema dvojbe, da je to bio „kamenolom“ prehistorijskih naroda! (Valjalo bi ga svakako energično potraživati i naći. Op. ur.)

Zanimivo bi bilo znati, kako je daleko djelovala ova žila kucavica prehistorijskog života? Po dosada nadenim tragovima svakako i u okolišne nizine, valjda i na naselbine uz pritoke Save, s kojima su možda brđani izmjenjivali izradeno oruđe za ribe i ine darove pritoka Savinih. Moje nastojanje, da nadem vjerojatnih tragova i dokaza i ovim naselbinama, nije posve uspjelo, ali nije niti ostalo bez spješno. Našao sam naime u Dragaulugu vanredno zanimivih tragova, pa ima opravdane nade, da će nam i ova točka požeške nizine podati krasno gradivo za upoznavanje prastarih kulturnih prilika ovoga kraja. I na ovom poslu me za sada drži živa nada, da će me i tuj potpomoći sretni koji slučaj, koji nam je već mnogu vrijednu uspomenu dobacio u ruke, pa da će mi pomoći, da otkrijem neudano bajne tajne pravremenu, utonulu u vječnosti!

Toliko iz prehistorijskog doba, a sada još

jednu vijest o našašću novaca iz konca XV. i prve polovice XVI. stoljeća. Taj je nalazak tim zanimiviji, što su novci nadeni prigodom otkapanja spomenute „mitrovačke grobnice“. Tom su prilikom radnici naišli na lonac, u kojem je bilo 1014 denara, i to od kraljeva: Matije Korvina (1458—1490) 433 kom., Vladislava II. Jagelonca (1490—1516) 510 kom., Ljudevita II. (1516—1526) 30 kom., te izlizenih 41 kom.

Dao sam cijelo ovo našašće sustavno pregledati komad po komad, te sam konačno polučio slijedeću zbirku denara: Od novaca Matije Korvina bilo je sa slijedećim znakovima: B— č , B ili R— † , C— † , K— \bar{A} , K— H , K— C , K—V, K— C , K—K, K— C , K— $\frac{P}{V}$, K— $\frac{P}{\text{C}}$, K— $\frac{V}{A}$, K— C^k , h— X , h— U , S—? Ukupno uvršteno je u moju zbirku od gornjih znakova 47 vrstih, od 5 ako ne 6 raznih kovnicah, sa 21 različitim kovnim znakom. Od novaca kralja Vladislava II. Jagelonca, imadem u zbirci ove znakove: h— Ω , K—G, K—H, K—h, K— $\frac{M}{A}$, K— $\frac{M}{B}$, K— $\frac{S}{g}$, K— C Ove su vrsti bez godišta, a nadalje imade ih sa znakom K—G, ali u reverzu je zabilježena godina, i to godine počam od 1503 do uključivo 1516. Ukupno ih imade 72 vrsti. Konačno bijaše od novaca Ljudevita II. 14 vrsti, i to svi sa kovnim znakom K—G, ali samo su godine 1516 do uključivo 1521, pa onda godine 1525 i 1526 zastupane.

Preobilna ova razlikost potječe poglavito iz primitivne pripreme i iz nedostatnoga stupnja, u kojem je tada bilo kovanje novaca. Samo iz ovoga se razloga dadu protumačiti gore navedene mnogobrojne varijante, koje baš nijesu strogo znanstvene, jer ne leže u drugome, nego u najfinijim nuancama, koje se pojaviše u razlikama slika i napisu u averzu i reverzu pojedinoga novca.

Moje zanimanje za sve spomenike prošlosti u požeškoj dolini zanjelo je već mnogoga prijatelja te lijepe i važne znanosti, pa se nadam, da budnoj pazljivosti svijuh nas ne će izbjeći nijedan ma i najmanji odlomak gradiva iz svakako bujnoga života prošlosti naše „Vallis aurea“.

Milan Turković.

Gradine na Vuki između Nuštra i Gaboša.

Prigodom regulacije Vuke, koja se energično i sa veoma povoljnim uspjehom provela, naišlo se je na više točaka, koje su nekada nastavane bile. Sva ta mjesta, koja se prikazuju kao mali

ponajviše ošančeni brježuljci uz korito potoka ili u njegovoj neposrednoj blizini, narod obično nazivlje „gradinama“, a nema nikakvih ili gotovo nikakvih predaja koje bi se bavile njihovim po-

stankom ili njihovom prošlošću. Ovakovih „gradina“ po Slavoniji ima veoma mnogo, sigurno znatno više nego što danas ima nastavnih sela. Sve su smještene ili na mjestima, koja su već od naravi dovoljno zaštićena (n. pr. u barama, na brdima) ili su od ljudske ruke tako udešene, da su se lako braniti dale. Ove slavonske gradine potječu iz veoma raznih razdoblja. Nekoje, i to većina, nisu drugo nego omanja kućišta ili selišta, na kojima je čovjek prebivao u mlade kameno (neolitičko) doba. To nam dokazuju mnogobrojni predmeti od kremena, kamena, kosti, ulomci zemljanih posuda itd., na koje se kod obrađivanja takovih gradina nailazi. Utvrđene su tačke u nepristupnom močvarnom terenu u Slavoniji služile kao najsigurnija zakloništa i u historičko doba, te se je na njima stalno prebivalo valjda sve do kraja XVII. vijeka. Baš za područje Vuke znamo, da su se tu u Augustovo doba borili panonski urođenici protiv Rimljana¹ i da je bilo zakloništem Gepida.² U srednjem je vijeku posvuda vladala tolika nesigurnost, da se je čovjek od razbojnika ili neprijatelja mogao barem donekle sigurnim čutiti samo u tomu slučaju, ako bi što bolje zapriječio pristup od svoga prebivališta. Mnoga su si gospoda stoga sagradila svoje zamke na nepristupnim gorskim glavicama ili po močvarama, a sudeći po nazivima „turska gradina“, na koje po Slavoniji nailazimo, vjerovatno je, da su se u tim „gradovima“ kasnije ugnjezdili i turski gospodari. Karakteristični su takovi sredovječni „gradovi“ posrijed bare n. pr. Kolodžvar blizu sela Jovanovca kod Osijeka i razvaljena gradina u bari, što ju tvori jedan potok južno od sela Levanjske varoši kod Đakova. Za potonju držim, da će biti identična sa gradom Ivanićem, o kojem popis Đakovštine od g. 1702³ veli: „Jošte grad ovdena kod sela u staro vrime jest bio Ivanić zvan, od kojega jošte zlamenje stoji i nahodi se.“

Bilo je predvidjeti, da će se prigodom regulacije Vuke naići na tragove starih selišta i naći raznovrsnih starina. U zimi 1897/8 zaista se i razneo glas o veoma važnim našašćima, koja da su se učinila kod Gackulje blizu Nuštra. Pričalo se je, da se je tamo iz korita potoka izvadio vrlo lijepo urešen drveni čamac i mnogo drugih zanimivih predmeta. Žalibože se taj glas nije obistinio.

Kada sam u jeseni 1892. posjetio građevnu pisarnu poduzetništva u Gabošu, upozorio me je

g. nadinžinir Stepnišek, koji regulaciju nadzire na sva mjesta, gdje se je tečajem radnje naišlo na „gradine“ i pokazao mi sve, što se je kod njih našlo. Neke su od tih naselbina meni, koji sam iz onoga kraja rodom, već poznate bile.

Ošančena jedna gradina nalazi se na desnom brijegu Vuke kod osamljene krčme Gackulje blizu Nuštra. Kraj nje sam već davno opazio jedan prosek, kojim se je spuštala stara jedna cesta do Vukine razine, te ne može o tomu biti sumnje da je tu negda bio most, valjda drveni, preko kojega je cesta prelazila. Trag toj cesti, koji ima posvema značaj rimskih cesta, opazio sam u neposrednoj blizini ove gradine kod obližnje kapele, gdje su ju prosjekla dva šamčića novijega vremena. Ta cesta leži u potezu rimske ceste, koja je spajala Cibalae (Vinkovci) sa Mursom (Osijek), te morala baš negdje kod Nuštra prelaziti preko Vuke. Meni se čini posvema vjerovatnim, da je ona prelazila baš kod ove gradine kod Gackulje, koja je valjda služila kao neka mostna utvrda ili straža. Za rimsko doba govori u ostalom i činjenica, da su se u obližnjim vinogradima kod obrađivanja već češće našli pojedini antikni novci, među ostalim jedan zlatan novac bizantskoga cara Zenona. Nije naravno isključena mogućnost, da se je tu i u neolitičko doba stanovalo, ali ta moja pomisao za sada još nije tamo nađenim predmetima, kojih dosele još nitko ni tražio nije, potkrijepljena. U samoj Vuki prigodom regulacije nađeni predmeti (više željeznih mačeva od prilike iz XVII. vijeka, jedan buzdovan, konjske potkove, stremenovi, mamuze i drugi predmeti) dokazuju, da je to mjesto još i u razmjerno dosta kasno doba naseljeno bilo.

Jedno 2.5 km. istočno od Tordinaca nalazi se na lijevom brijegu Vuke „turska gradina.“ Opravdanost toga naziva dokazao bi tamo nađen lijepo sačuvan željezni mač od prilike iz XVII. vijeka i drven buzdovan, u koji su zabijeni kovani željezni čavli. U građevnoj pisarni u Gabošu sam međutim vidio odavle potičućih predmeta, koji svjedoče, da su se tu kasniji žitelji (recimo Turci) naselili na točki, koja je već u mnogo davnije doba, od prilike 1000 godina prije Krista, nastavana bila. Ti su predmeti bodež i srp t. zv. bronsanoga doba. Bronsani bodež, 0.138^m dug sa najvećom širinom od 0.03^m kod drška, ima uzduž po srijedi jedno rebarce. Držak je bio od

¹ Dio Cass. LV 32.

² Panegy. Theodorico regi ap. Sirmund p. 1600 -- 1601.

³ Smičiklas Dviestogod. oslob. Slavonije II. str. 323.

drveta ili kosti, ter je negda sa dva čavla bio pričvršćen. Bronsani srp od 0·172^m najveće duljine i 0·09^m najveće visine ima ponešto van izvinut šiljak. Na gornjem vanjskom kraju drška nalazi se kuka, koja je za to služila, da se srp na držalu bolje pričvrsti.

Treća gradina se nalazi na desnom brijegu Vuke blizu njezina zavoja, od prilike 1·5 km. sjeverozapadno od Nuštra. Tu se nije ništa našlo, jer je korito kanala provedeno nešto podalje od nje.

U gaboškoj okolici konstatovane su na desnom brijegu Vuke tri gradine. Iz jedne blizu gaboškoga pravoslavnoga groblja, koja se zove Šamčina, dobio sam prije više godina i muzeju darovao nepotpun željezni mač od prilike XVII. vijeka.¹ Druga se nalazi na zemljištu g. Réthyja istočno od sela, nešto podalje od Vuke (kota 93

na karti generalnoga štopa). Tu sam negda našao mnogo ulomaka od lonaca predhistorijskog doba.² Treća je 1 km zapadno od Gaboša na zakuki Vuke, dokle se u kolovozu 1893 regulacijom još nije bilo doprlo.

Jedna se gradina nalazi na Vuki 1·5 km. jugoistočno od sela Laslova. Odavle sam vidio u građevnoj pisarni u Gabošu 0·25^m dugo kovano željezno koplje sa tulcem za naticanje na držalo. Šiljak 0·14 dug, prama doljnoj se strani raširuje do 0·04^m Obli tulac na dotirnom mjestu sa plojkom ima sama 0·01^m u promjeru, ali se raširuje do 0·03^m prama doljnjem kraju, gdje ima dvije odgovarajuće si rupe za čavao, kojim se je koplje na držalu pričvrstilo.

Dr. J. Brunšmid.

Šest bilježaka iz listina XIII. vijeka.

U nekim listinama trinajstoga vijeka naišli smo na mjesta, koja nam se svojim nazivom čine osobito zanimljivima s arheološkoga gledišta, pošto se u njima napominju mjesta, koja se zovu: sepulchrum Seledini, sepulturae Sclavorum, sepulchrum Paxa vocatum, sepulchrum Hogye, poganenieve, pogana Gostun. Ova mjesta, koja se označuju kao grobovi — sepulchra, sepulturae — moraju pobuditi osobitu pažnju. I u Ugarskoj spominju listine XIII. vijeka „sepulturas paganorum“ poimence kod Požuna g. 1213, 1214, 1236, te kod Pešte,³ pa ove poganske grobove drže neki hunskim grobovima. Sepulchra Sclavorum, koja se kod nas spominju, bez sumnje su staro-hrvatski grobovi. Kakov je pako grob Seledinov, grob Paxa zvan i Hodžin, to prepuštamo tumačenju strukovnjaka. Pogane njive možda su zapuštene oranice, osobito u gorovitim prijedjelima, dočim se „pogana Gostun“ malo teže može protumačiti. U mađarskom jeziku gostun bi značilo zlatni pijesak (gosztány). Prema tomu bi pogana gostun bilo mjesto, gdje se nekoć ispiralo iz pijeska zlato, što je tim vjerojatnije, kad znademo, da se mađarske riječi često rabe u listinama mađarske kraljevske kancelarije. Bilo bi svakako vrijedno, da se ovi lokaliteti pronađu, čim bi se moglo riješiti to pitanje. Stvar je dakako teška, ali opet nije nemoguća, kad znademo od prilike približno mjesto, gdje je takav grob stajao.

Istina mnoga su imena rijeka, potoka, brjegova, nestala, ili su opet zamijenjena novim nazivima, radi čega je mučno na karti tačno odrediti mjesto takovoga groba. Ali još živu u narodu mnoga stara imena, koja se u najdavnijoj prošlosti spominju. Zato, kad bi se išlo za tijem, da se ustanovi mjesto spomenutih grobova, trebalo bi propitkivati za upitnim nazivom među narodom dotične okolice. Tako bi se moglo možda što zanimiva naći. Za bolju orijentaciju navesti ćemo redom u kratko opis dotičnih mjesta, u kojima se spomenuti nazivi spominju:

Sepulturae Sclavorum. U Tkalčića Monumenta hist. episcopatus zagradiensis I. str. 15. čitamo: Item in Wasca prima meta est Drawa tendens versus meridiem ad fraxinum signatam, hinc ad quercum signatam deinde ad finem silue Lovnuc, ubi est quercus signata, hinc per silvam ad maguam stratam, per stratam tendit versus orientem ad quercum signatam, que dividit terram civilium albensium, hinc versus meridiem ad quercum signatam iuxta paludem, deinde ad erectam metam in qua est quercus dividens terram Tome, inde ad metam terream, hinc ad colliculum, in quo est meta terrea, hinc ad rivum Zaganica, qui fluens versus orientem dividit metam cum sorore Marc, hinc tendit per semitam iuxta quam sunt arbores signate usque ad sepulturas Sclavorum

¹ Brunšmid u Viestniku X. (1888) str. 70, gdje je ime uslijed tiskarske pogreške nakaženo priopćeno.

² N. m.

³ Wenzel Codex Arpad. I XII.

inde per siluam ad rivum Losenica, qui dividit terram Tome, hinc fluit versus orientem ad metam terream, que dividit terram cum filiis Endus . . . hinc transit stratam que dicitur Wersemort usque ad Drawam, ubi sunt mete de terra . . .

Tu se opisuju mede posjeda Vaške u županiji virovitičkoj uz još ostale u potvrđnici kralja Emerika, kojom na molbu Dominika zagrebačkoga biskupa, potvrđuje kaptolu imanja njegova g. 1201.

Po tom opisu imamo te sepulchrae Sclavorum tražiti oko Vaške. Pošto su pako imena navedenih potoka tekom vremena izginula, ili se opet zamijenila novima, to je veoma mučno ustanoviti mjesto. To je gotovo nemoguće po karti učiniti, ali bi se možda dalo, kad bi se na samom licu mjesta istraživalo.

Sepeiorum Seledini. U istom Tkalčićevom djelu na str. 14. čitamo: „Item iuxta Odera prima meta est rivus Dabon, hinc tendit ad quercum Citei, que dividit metam Ioan, hinc ad pirum, de piro ad ulmum, quo stat meta terrea, hinc tendit ad metam lapideam, hinc ad arborem castaneam, a quo procedit ad tiliam iunctam quercui, hinc ad arborem, ab incolis nominatam vrsan, inde ad quercum sub umbra cuius transeuntes quiescunt, hinc ad flumen Culpa, quod fluit versus meridiem ad rivum qui dicitur parva Mosceniza, hinc ad sepulchrum Seledini, hinc ad paludem Pia-visemam, hinc ad locum Preidaca unde dirigitur versus orientem descendens ad rivum Zepniza etc . . .

Tu se opisuju u potvrđnici kralja Emerika g. 1201 mede posjeda kaptola zagrebačkoga, koji se sterao među Odrom, Dubenom i Kupom. Grob dakle Seledinov imao bi biti negdje među Odrom i Kupom u kutu što ga ove dvije vode čine od Dužice do Siska.

Sepulchrum Paxa vocatum. U listini od g. 1255, otisnutoj u citiranom djelu Tkalčićevom, čitamo na strani 105.: „inde per frutices pervenitur directe ad sepulchrum Paxa vocatum“.

Ovaj se sepulchrum napominje kao međašnje obilježnje posjeda (zemlje) Novaka, koji dozvoljuje kralj Bela IV. da ga crkvojnaci i nadalje uživaju, koju zemlju im je Jula darovao, i što je već brat mu Koloman potvrdio.

Posjed (terra) ili selo (villa) Novak, koje bijaše još u XIII. vijeku čistom hrvatskom župom „supanatus“, nije drugo nego današnje selo Novaci u županiji virovitičkoj kod Slatine, u blizini

Vaške, a u župi Sopje. — Prema tomu valja taj grob Bakše ili Baže tražiti u okolišu sela Novaka.

Pogana Gostun. U citovanom djelu Tkalčića na str. 119. čitamo: „deinde per metas cadit in Cochīnam, ubi Cochīna cadit ad magnam Botinam, et de Cochīna egreditur versus aquilonem (et) pervenit ad caput Cochīna, ubi est arbor gertean, sub qua est meta terrea, ab occidente autem commetaneus est Benedictus filius Buculo iobagio castri, deinde iuxta vineam vadit per metas versus aquilonem et pervenit ad locum, qui vocatur Pogana Gostun . . . deinde de meta ad metas eundo, pervenit ad lapideum . . . est iuxta Botinam et nomen monticuli est Pechta, deinde vadit per Botinam superius ad aquilonem . . .“

To nalazimo u opisu međa zemlje sv. Jurja (Belca) i Selnice (Konjšćine) u Zagorju. Prema tomu to mjesto Pogana Gostun ima se tražiti u Zagorju među Batinom i Belcem.

Sepulchrum Hogle. U regestu listine od g. 1256. (Kukuljević: Regesta. Starine XXVII. str. 6. br. regesta 707.) čitamo: „ . . . meta incipit de Croarzka et cadit in fluuium Locholnicha, ubi fluvius Sarnovyk cadit in eundem, et vadit per fluvium Lipnicha et vadit inter duas vineas ad sepulchrum Hogle. De sepulchro vadit per viam que vulgo vocatur Povugno et cadit in Lipnicza . . .“

Taj grob Hodže (?) valja nam dakle tražiti negdje u Vukomeričkim goricama oko Lipnice ili Lučelnice. Bez sumnje što se ne može na karti naći, moglo bi se izviditi u tamošnjoj okolini.

Poganenive. U listini od g. 1283, koje se izvornik nalazi u arhivu grofa Ludovika Blagaja u Boštajnu u Kranjskoj, sadržavajući kupoprodajni ugovor među knezom Ivanom Okičkim, (sinom Jaroslava) te Radoslavom i Stjepanom Babonićem vrhu grada Lipovca, navode se potanko međe posjeda lipovačkih. U tom opisu međa spominju se Pogane njive (Poganienu). Kako su imena u toj ispravi navedenih brjegova i voda nestala, te danas zamijenjena novima, teško je ustanoviti po karti, gdje li je bilo to mjesto u samoborskoj gori, koje se zvalo Pogane njive. Ali svakako valja nam to mjesto tražiti između Vel. Lomnika, Dragonošca i lipovačke razvaline.

Ovo su dakle u kratko dotična mjesta, a sada nastaje zadaća riješiti putem ist aživanja, što i kakovi su to grobovi, koji nas napose osobito zanimaju.

E. Laszowsky.

Narodne priče o životinjama na poluotoku Pelješcu u Dalmaciji.

Prije poroda Gospodinova znale su govoriti sve živine.

Zmija je rekla:

„Uješću ljude u pete!“

„Ne! govori Gospodin, nego između očiju!“

Da ne bi rekao tako Gospodin, ujele bi zmije češće i više čeljadi.

U isto vrijeme, kada još nije imala svaka živina svoju točno određenu ulogu, rekao je glavoč:

„Uješću ljude na konjima, pa da niko ne ostane!“

„Ne, govori Gospodin, čorav tamo hodio i nikoga ne ujio!“

Radi toga lazi glavoč amo tamo i ne vidi. On je neprijatelj zmija, pa se često s njima bori. Čobani vidili su ga češće, kako kolje zmije. U sukobu sa zmijom svaki put, kad bi ga zmija ujela, pošao bi malo dalje, pa bi se izvalio po travi, rečenoj kostrić; ¹ iza toga dobije vazda više snage, pa se vraća u boj, dok ne pobijedi. U Trsteniku pripovijedaju istu stvar o kostriću i zmiji također o mački.

Zmija prije mogla je toliko raspečit gubicu, na široko, koliko je duga; ali gospodin Bog nju udario šibikom iza glave, tako, da joj došlo jedno usko mjesto iza nje. Zato ne može zmija gubicu više raspečit. ²

Pčela rekla je u isto vrijeme:

„Bario (bačvu) meda nosiću i koga ujedem, ne ostane!“

„Ne, govori Gospodin, nosi koliko možeš, koga ujedeš, ti ne ostaneš!“

Radi toga pogine pčela, ako koga ujede.

U jednoj kući razgovarala su se dva vola u jaslama, jedan, što su ga dobro, a drugi, što su ga slabo hranili; ovi bio je Gospodinov.

„Kako stojiš?“ govori prvomu.

„Dobro, imam vazda dosta sijena, poju me slano; a kako ti?“

„Naopako brate, nemam ništa! Malo sijena, lošu vodu. Ali znaš što? Kada bude Božić pobiću sve rozima u kući.“

Prepao se Gospodin i dao mu sada dobro jesti.

Radi toga govore u Crnoj Gori (blizu Janjine):

Koja slama najbolja?

Svaka dobra, al' Bogova najgora, ali još gore prazne jaslje.

Ko hoće sve razumjeti, što živine govore, mora ubrati cvijet od paprata (polypodium filixanes; u oči sv. Ivana; pođe li mu to za rukom može saznati i za svaku tajnu, i za svako blago, što je sakriveno. Ili mora tako učiniti, kako djetić jednoga zmijara. Zmijar je čovjek, koji na najvišem vrhu poluotoka Pelješca (Monte Vipera) pripravlja lijek od zmije. Pošto je imao važnoga posla jedan put u Orebiću (varoš ispod ovoga vrha), zapovjedio je djetiću, da na mjesto njega pazi u lonac, u kojem je kuhao meso od zmija. Nu tvrdo ga je opomenuo, da ništa od mesa ne okusi, jer isto je otrovno.

Djetić baš je jeo kruh, pa kad je meso u loncu kipjelo, ne mogao se uzdržati, e da ne uhiti od sala, što je preko kraja kapalo, nešto na kruh. Na jedanput, kad je kruh izjeo, razbistri mu se glava, i od toga časka je razumjeo sve, što su živine govorile.

Brzo na to vrati se zmijar sa gospodom, oba na konju, kući. Zareve zmijarev konj i gospodina kobila:

„Hodi, što si ostala?“ govori konj.

— „Lasno tebi govorit, ja ne mogu!“

Pa kako to?“

— „Ti nosiš dva srca, sebe i gospara, a ja četiri, sebe i srce u ždrijebetu, pa gospode i njoj srce u tijelu.“

Djetić zapita zmijara, kako to, da sad razumije sve, što živine govore, nu zmijar videći, kako je djetić saznao za njegovu tajnu, razljuti se i zapovijedi mu, da otvori usta. Djetić poslušao i zmijar mu pljune u usta, i djetić ne razumi više ništa od toga časka, što živine govore.

Na brdovitom Pelješcu ima više mazaga i to vara, nego konja, jer ovi ne mogu toliko podtinije kako mazga ili tovarica.

Pošto bez mazge seljak ne može na polju raditi, ima svaki Pelješćanin veliku brigu na mazge, koje čine ponos njegovoga pokretnoga imetka. Da mu ih nitko ne zareče (urok), stavlja na košaru rogove. Ako se mazga razboli, i ne će nikako ozdraviti, provuku joj u Crnoj Gori između prednjih nogu travu sprež (helleberus; provlaka, Haarseil). To čine tako, da nategnu kožu na označenom mjestu, pa ju šilom probodu, pro-

¹ sonchus oleraceus

² Po tom vanjskom znaku razlikuje narod zmiju u otrovne i neotrovne. Otrovnost vrsta Vipera

ammodites zbilja slučajno ima ovo uzko mjesto iza glava.

šiju i zavuku rečenu travu. Ista ostane pet šest dana, dok postane oteklina; onda se izvadi sprež i nažimlje se otoč, dok ishodi sukrvičina (gnoj); ide li gnoj teško na dvor, prosjeku oteklinu.

Inače običavaju bolesnu živinu kaditi dimom od duhana, ili ju stave na žeravu, na kojoj pale kosti od prasca, a veliku ljekovitu vrijednost daju kozovicu od prasca. Iza toga ne daju mazgi za jesti ništa zelena, ni studene vode, nego suhu hranu i ječma, a za piti mlaku vodu.

O tovaru zabilježio sam u Crnoj Gori slijedeću pripovjetku:

tovar reve u brdu,
muka mu je u grlu
čavatamo velepus
ne deri mi vreća
ne vrcaj mi međa¹
ako izade plavi vuk²
čapaće³ te u bokun⁴

Mazgi, konju, tovarici i bravu može puno nauditi i rožko ili gubava žaba (Bufo) kadgod i čovjeku, jer prouzrokuje kod njih nadum, kada ih je napuhala svojim otrovnim dahom.⁵ Protiv toga znaju pomoći žene, koje počmu živo „parati“ lukičićem (nož, koji svaka žena nosi radi poslova u kući i na polju na lancu oko pasa) i to od glave preko trbuha na rep, pa govori:

Pi! šta para
žabu gubavicu,
Pi! baci je u more,
da nje nije.

Kod rieči „Pi“ valja svaki put pljunuti. Radi toga i čobani, kad pasu ovce, brižljivo paze, da ne dođe blizu rožko, pa vide li ga, viču odmah:

Bježi žaba, ubiće te kapa!⁶

Dok gubava žaba može čovjeku i živini da nanese štete, to tim više, može da koristi žaba od koze (testudo) bolesnicima. Već stari su govorili: Koliko ima pečati (žaba od koze), toliko ima i lika. Razboli li se ko teško, rasijeku ju na polovicu, posiplju tamjanom i paprom, pa priviju na

poplate. To presiječe bolesniku febru (ognjicu). Na isti način rabi se na Pelješcu mačka ili piple, koje se živo raspolovi, pa s paprom privije na noge; samo treba, da je mačka ili piple sasvim crno.

Govore, da su tako ozdravili bolesnici, koje su već liječnici sasvim ostavili, kao neizlječive. Nu treba i paziti, da mačka ili piple puno doba ne stoji na mesu bolesnikovu, jer ga može i do smrti oslabiti.

Imiš, koji toliko nanese štete u kući i na polju, kadkad puno može koristiti bolesnomu čovjeku. Za bolesti od ušijuh naime nema ništa boljega nego ulje od golića ili slipca. Goliće zovu mlade miše, koje treba uhititi netom se iskote na gnoju, pa baciti ih u bocu sa uljem. Ovdje ih treba držati nekoliko mjeseci; što više tu leže, tim su bolji. Obično ih objese na špagić (vrpcu) na tavan. Zaboli li te uho, treba samo nešto nakapati od toga ulja u uho, pa će ti sigurno nastati bolje u uhu.

Katkada mogu se živine pretvoriti u strašila (nemaština; tako n. pr. kućak, mazga, koza, konj. Po sata hoda od Janjine na putu u Crnu Goru ima jedna stara razvalina još iz doba stare republike dubrovačke, o kojoj govori narod, da tu straši „lorko“. On ob noć čeka na jednom mjestu ove razrušene kuće na putnika, da bi ga mogao priposti. Jedan Crnogorac, koji je jednom okasnio vraćajući se iz Janjine kući, opazio je tamo lijepo pseto, pa ga je od milosrda uzeo u naručje s namjerom, da ga preda svojoj djeci za igranje. Nu što je dalje hodao, tim više mu se činilo, da je pseto postajalo teže, i to tako, da nije napokon mogao, da ga dalje nosi od težine. Netom ga spustio sav umoran na tle, nestalo je kućka. Na isti način može lorke na se uzeti i oblik mazge, tovarice ili konja. Ako putnik nanj uzjaše ne da više sa sobom vladati, pa raste sve to više u neizmjernu veličinu. Kad svane nalazi se putnik ili na visokom vrhu ili na krovu svoje kuće. Lorke naime narod računa u „napasti paklene.“

Dr. Oskar Hovorka pl. Zderas.

¹ međa = granice između dvaju vinogradah.

² plavi vuk = čagalj, kojih ima u Dalmaciji samo još na poluotoku Pelješcu i na otoku Korčuli.

³ čapati = uhititi, od tal. chiappare.

⁴ bokun = komad, od ital. boccone.

⁵ Znanstvenomu istraživanju pošlo je za rukom, da su zbilja našli kod baburače iza ušiju male žlijezde u koži sa otrovnim sadržajem. Otrov

je alkaloid prozvan Phrynin ili Bufidin, koji djeluje otrovno na krv životinja na isti način kao Digitalin

⁶ Sličnu formulu našao je Glück za stravu u Bosni. „V. O stravi“ Glasnik zem. muzeja za B. i H. 1890. V. imaju raspravu „Narodne medicine“ na poluotoku Pelješcu u Dalmaciji. Gl. zem. muz. za B. i H. 1900.

Plinius i narodna medicina u Dalmaciji.

Kad sam počeo pripravljeni za štampu moju monografiju o narodnoj medicini na poluotoku Pelješcu u Dalmaciji,¹ namjerila mi se jednom slučajno knjiga C Plinii Secundi naturalis historiae libri XXXVII. Kod te prilike nagazio sam na nekoja mjesta osobito u odjelima XX—XXVII (u kojima govori o ljekovitim bilinama), pa mi je odmah u oči pala nekakva zbilja čudnovata analogija između lijekova, što ih on preporučava i onih, što ih još dan danas upotrebljava kao kućna sredstva iz narodne medicine puk na Pelješcu. Sličnost i uporaba pojedinih lijekova nije bila dakako uvijek sasvim identična, nego u opće mogao sam naći još dosta razlike u detailu; ali stvarno slažu se kadikad zbilja nekoji prepisi Plinijevi sa pretpisima danjašne narodne medicine na Pelješcu, nekoja pak mjesta dapače potpuno se podudaraju i doslovce sa danjašnjim nazorima Pelješćana — tako, da bi si mislio, da su ovi marljivi, ali dijelom još analfabetični seljani imali vremena, da čitaju latinske knjige, te da crpe svoje iskustvo iz Plinija

Iz početka mislio sam, da je to samo prazan slučaj, te sam se u svojoj oportunističkoj ideji tim više zabavljao, što sam više sličnijih točaka našao, uvažujući, da se i na drugom polju ljudske djelatnosti ovakove pojave događaju i to između naroda, kod kojih radi velike zemljopisne udaljenosti ne možemo ni iz daleka da pomislimo na nekoje aktualne doticaje. Nu što sam više u Plinijevoj knjizi čitao, sve to više nagazio sam na čudnovato slične podatke, tako da sam ih počeo bilježiti i sravnjivati. Premda sam si vazda ostao svjestan činjenice, da pod istim uvjetima u cijeloj prirodi nastaje isti učinak, ipak sam morao priznati, da ovu pojavu u igre proste prigode ubrojiti ne smijem. Zavisi li ova srodnost i sličnost dotičnih lječničkih prepisa na prigodi, ili zbilja na nekoj neposrednoj tradiciji, tim se ne mogu za sada baviti; zanimljivo bi bilo, da i koji drugi znalac i prijatelj narodne medicine istraži eventualnu analogiju na drugim (u rimskom smislu) barbarskim mjestima u Evropi, da li se sa Plinijem slažu ili ne. Ja sâm za sada ću se samo na to ograničiti, da pažljivomu čitaocu dotična mjesta predočim i goli factum konstatiram, da su za vremena Plinijeva

nekoja ljekovita sredstva na isti način rabila, kao danas u narodnoj medicini na Pelješcu.

Sličnost Plinijevih naputaka sa sadašnjim empyričkim sredstvima na poluotoku Pelješcu pada nam osobito u oči kod vrsti Allium. Poznata ova vrst kućnoga zelja iz familije Liliaceae broji slijedeće najraširenije species:

allium cepa, kapola, luk;
allium sativum, češanj;
allium porrum, ljutika.

Luk uživa kod puka na Pelješcu velik ugled; ne samo što ga treba smatrati kao skoro svakdanji pridavak k hrani, drže ga Pelješćani za sredstvo, koje čisti krv, razbistri glavu i čuva zdravlje. Gledajmo, što piše Plinius o istom predmetu u svojoj Naturalis historia L. XX C. 5. 20: Asclepiadis² schola ad colorem quoque validum profici hoc cibo et, si ieuni cotidie edant, firmitatem valetudinis custodiri, stomacho utilis esse, spiritus agitatione ventrem mollire, haemorrhoidas pellere. Regbi doista, da riječ po riječ govore Pelješćani, kao da bi bili čitali Plinija.

Češanj, koji botanički stoji tako blizu luka, upotrebljavaju Pelješćani za t. reč. „dizanje poganice“³ u oku i za liječenje leukoma. Bolesnik ide muškom ili ženskom „špecialisti“ za oko, koji takne oštrim dijelom češnja „puficu“ na oku, t. j. mjehurčić, kako isti običava nastati na roženici pod oblikom malog čvorčića na roženici (herpa.) Slično rade kod hroničke magle na oku (leukom), ili kako ju zovu na Pelješcu „kljun u oku“. Osim cijelog češnja kapnu kadgod i soka iz češnja, gdje god i iz luka. O istom predmetu govori Plinius, samo što se sve odnosi na luk, na mjesto na češanj: suco (cepae) et cicatrices oculorum et albugines et argema inunxere. (L. XX. C. 5. 20.) Isto dakle sredstvo, kojemu se danas mi lječnici smijemo, te radi kojega možda neko već si učinio naglo mnijenje o tobožnjoj nemudrosti Pelješćana, ili čak svih Dalmatinaca, rabili su odlični Rimljani u ponosnom velegradu već nazad skorom 2000 godina, kad još nije bilo ni početka okulistike!

Još dva mjesta iz Plinija o vrsti allium hoću da navedem, koja nam pružaju veliku analogiju sa današnjim nazorima narodne medicine na

¹ Narodna medicina na poluotoku Pelješcu u Dalmaciji. Glasnik zem muzeja za B. i H. 1900.

² Asklepiades bio je glasoviti grčki lječnik rodnom iz Pruse u Bithynije, koji se kašnje nastanio u Rimu; on je liječio metodički, te zastupao

mnijenje, da osim ljekovitih sredstava treba osobito paziti na hranu bolesnika i postupati dijetetično.

³ V. Glasnik 1900 str. 25.

Pelješcu. Plinius naime govori o luku: (Cepe sativae) ulcera oris sanare (traduntur) commanducatae cum pane (L. XX. C. 5. 20.) malo pak dalje o češnju: (alium) extrahit fistulis vitia cum sulphure et resina, etiam harundines cum pice.¹ Slično radi, premda s malom razlikom, puk u istom slučaju na Pelješcu. Igle, koje su ušle duboko u meso, ne odstranjuju na Pelješcu možda kirurški, nego traže, kako da bi ih izvadili na krvavi način, polako, stavljajući na bolesno mjesto ponajviše salo od puha, ali i različitih trava. Lijek je različiti, ali postupanje isto.

Još veću srodnost između Plinija i Pelješćana nalazimo u mnijenju o djelovanju vrsti alium i drugih biljka na ujed od zmijske i različitih drugih otrovnih živina. Na drugom mjestu² opširno sam naveo, kako su zmijske na Pelješcu česte i kako Pelješćani njihov ujed liječe. Iz knjige Plinijeve doznajemo, da i u Rimu za njegovo doba zmijska bilo često. Što čudo, da su se i Rimljani bavili liječenjem posljedica ujeda ovih podmuklih stvorova?

Na Pelješcu poznati su kao ljekovita sredstva protiv ujeda od zmijske luk, češanj i ljutika. U okolicama Dubrovnika govore, da je tu živio nazad više godina neki zmijar Musladin, koji je golim rukama hvatao zmijske, te ih zatvarao u dinje, pa tako prodavao učenjacima; kasnije su doznali, da si je isti čovjek vazda prije zmijolova natro ruke sokom od ljutike. Na Pelješcu pomažu čobani i čobanice, kad idu u grm za ubrati drva, ruke češnjom ili lukom, da ih ne ujede zmijska, jer vjeruju, da vonj ovih biljka goni zmijske

I Plinius govori, da zmijske ne mogu podnijeti vonj od ljutike: Alio magna vis, magnae utilitates contra aquarum et locorum mutationes. Serpentes abigit et scorpiones odore atque, ut aliqui tradidere, bestias, contra omnis ictus medetur potu vel cibo vel inlita . . . (L. XX. C. 6. 23.)

Takoder i luk Plinius preporučuje kao lijek za ujed od zmijske, o češnju pak čitamo: sucus (porri) et ad serpentium scorpionumque ictum biturum cum mero (L. XX. C. 6. 21) malo dalje: inlitis foliis (porri) sanantur bestiarum morsus ex aceto, item serpentium aliorumque venenatorum.

I travu ovjan (inula squarrosa) hvale Pelješćani kao izvrsno sredstvo protiv ujeda od zmijske,³ Plinius pak zabilježio je o njemu: Inula venenatorum morsus abigit (L. XX. C. 5. 19.) Djeteljinu (trifolium pratense) rabi narod na Pelješcu⁴ i Plinius na isti način kod ujeda od zmijske. Trifolium scio credi praevalere contra serpentium et scorpionum ictus (L. XXI. C. 21. 88)

Na Pelješcu poznat je još osim toga ječam protiv zmijskoga ujeda. Plinius pak o njemu piše: (Farine ex hordeo) ad multipedae morsus cum melle, ad serpentium in aceto . . .

Osim toga traži narod na Pelješcu lijek protiv ujeda od bijesnoga psa. Vidili su naime u staro vrijeme jednom seljaci, kako je jedan težak, kojega je ujeo bijesni pas, i kojega su zatvorena ostavili njegovoj sudbini, pojeo u svojem ludilu silu češnja, pa ozdravio. Ovo empyrički ispitano sredstvo spominje i Plinius ne samo o češnju, nego i o luku, i to: (cepe sativae sanare traduntur) et canis morsus virides ex aceto inlita, aut siccae cum melle et vino, ita ut post diem tertium solvantur (L. XX. C. 5. 20.); dalje o češnju: canum morsus in quae vulnera cum melle inponitur (L. XX. C. 6. 23.)

Iz mnoštva čudnih analogija hoću još naglasiti r u t u; ruta graveolens iz familije rutaceae; ova je biljka među sredstvima narodne medicine na Pelješcu veoma obiljubljena. Ako ženska „na polju okisne“ i „fermaju njoj stvari“ (Dysmenorrhoea, Amenorrhoea), skuhaju njoj rutu, pa daju za popiti. Ako ženskima „padu noge“ (t. j. ženska oslabi), običavaju ih mazati rutom, pofriganom na ulju;⁵ na isti način rade kod revmatike.⁶

Skoro u punom suglasju piše Plinius o rutici: (ruta) volvas aperit, corrigitque conversas inlita in melle toto ventre et pectore (L. XX. C. 13. 51.); nekoliko pak redaka dalje: urinam quoque vel cruentam pellit, feminarum etiam purgationes secundasque.

Nu ruta biti će da je osim toga već od davnine poznata bila na Pelješcu kao lijek protiv zmijskoga ujeda i otrovnih pauka. Čobani i žene na Pelješcu, idu li ubrati travu ili drva u gori ili

¹ Isto svojstvo pripisuje Plinius i medu: (mel) aculeos et omnia infixata corpora extrahit (L. XXI. 14. 46.)

² V. slijedeće moje rasprave o tom predmetu: Schlangenglauben. Aus dem Volksglauben von Sabbioncello. (Zeitschrift für österr. Volkskunde. Wien 1897.) Nekroza tetive uslijed ujeda zmijske. (Ličnički vjestnik. Zagreb. 1898.) Životinjski

otrovi. Predavanje na kongresu ljeknika kralj. Hrvatske. Zagreb 1899.

³ Sr. Glasnik 1900 str. 16 i Zeitschr. für österr. Volksk. 1897.

⁴ l. c.

⁵ Glasnik l. c. Str. 19.

⁶ Glasnik l. c. str. 34.

šumi, odsijeku prutić od rute, i šibajući š njom pred sobom, govore slijedeću pripovijetku:

U ime Boga i Sv. Pavla
ne bojim se zmije ni pauka,
nego Boga i Sv. Pavla;
prida mnom je rute i tamjana
i kamena od Sv. Pavla!

Sad se prekrste tri puta, pa misle, da ne će iza toga na nikakvu zmiju nagaziti. Za vremena Plinijeva i u Rimu je bila valjda ruta često upotrijebljena; Plinius pripisuje joj veliku ljekovitu moć: *Simili modo contra serpentium ictus, utpote cum mustelae dimicaturae cum his rutam prius edendo se munit.* Sed *valent et contra scorpionum et contra araneorum, apium, crabronum, vesparum aculeos et cantharidas ac salamandras canisve rabiosi morsus* (L. XX. C. 13. 51.).

Prvi odjel ovog mjesta iz Plinija spominje nas na posebnu jednu narodnu pripovijetku na Pelješcu, koja se sa Plinijevom izrekom slaže, samo što na mjesto lasice (*mustela*) stoji glavor (*pseudopus apus*), na mjesto pak rute kostrić (*sonchus oleraceus*).¹ U jednom selu pak na Pelješcu (Trstenik) govori priča na mjesto o glavoru i o mačci. Rečene životinje, priča narod, u sukobu sa zmijom, ako ih ista ujede, idu stranom, izvale se na kostriću, pa se iznova bore sa svojim neprijateljem, dok ne pobijede.

Ž u t j e n i c a (*cichorium intylus*) iz porodice Compositae broji na Pelješcu među najbolje poznata domaća i kućna sredstva, te se upotrebljava kod cijele silesije različitih bolesti. Narod o njoj govori, da gasi krv, razbistri glavu, da pretvori žutu boju mokraće u zdravo bijelu. Osobito rabe ju kod različitih posljedica hroničke groznice. I protiv haemoroida ju hvale, t j. haemoroida u raširenom smislu riječi, jer pod tom riječi ne razumijevaju samo one poznate modre čvorčice oko riti, nego misle, da ima sličnih i na drugim organima ljudskoga tijela, na pr. na jetrima, u slezeni, na crijevu i t. d., te da su najbolji znak unutarnjih haemoroida modre žilice u koži oko nosa — dakle sve ono, što zove znanstvena medicina *hyperaemia*.²

Cichorium refrigerat. In cibo sumptum et inlitum collectiones, sucus decocti ventrem solvit, iocineri et renibus et stomacho prodest. Item, si in aceto decoquatur, urinae tormina discutit, item morbum regium e mulso, si sine febris sit. Vesicam adiuvat. (L. XX. C. 8. 30.)

Biljka m o ž u r a n (*origanum majorana*) služi na Pelješcu za pripremu t. zv. vode „za straha“. Boluje li dijete od straha,³ uzmu tri vrha možurana i tri vrha ivice trave, stave u čašu s vodom, pa pokriju „našupkanom modrom kartom“ i križem otvorenim škarama. I Plinius spominje možuran proti praecordijalnoga straha: (*Tragoriganum*) *efficacissimum, stomacho acida ructanti, et praecordiis* L. XX. C. 17. 68.

Sok od nezrelog ploda s m o k v e (*ficus carica*) poznato je na Pelješcu sredstvo za dizati bradavice na prstima. Nu već i Plinius je zato znao, jer piše o tom predmetu: *Fici sucus lacteus cum axungia verrucas tollit* (L. XXIII. C. 7. 63.).

Osim ovdje navedenih narodnih i kućnih lijekova na Pelješcu, koji se u svojoj uporabi više ili manje slažu sa onima, koje Plinius spominje, mogao bih još cijeli niz drugih zanimljivih nabrojiti n. pr. svinjsko salo, med, vino, ocat itd.; nu bilo bi to prosto gomilanje stvarih istog predmeta, koje bi sigurno čitaocu dosadilo, pa cijenim, da gore spomenuti podaci dostatno davaju dokaz srodnosti. Što se tiče uzroka ove srodnosti, bit će valjda teško istu jasno rastumačiti, dok se tkogod ne nađe, tko će velikom marljivošću cijelog Plinija u naznačenom pravcu da prouči, ali zajedno i da sravnji sa narodnom medicinom drugih naroda. Jednom riječi: treba još sličnih drugih prisposobljanja i radnja, jer sve, što za sada možemo reći, počiva samo na prostoj špekulaciji i gubi naravno na nutarnjoj vrijednosti.

Svako će lako priznati, da tu ima tri mogućnosti: ili je prešla rimska medicina iz Rima u Dalmaciju, ili u protivnom smislu, ili je slučajno baš tkogod na Pelješcu u našem vijeku crpio svoju narodnu lječničku znanost upravo iz Plinijeve knjige (ili iz prijevoda), pa ju po cijelom poluotoku raširio.

Ova zadnja mogućnost ima najmanje vjerovatnosti. Ljudi, koji bi znali tako dobro latinske knjige čitati, da svoje znanje nadopunjuju iz istih, pa da bi za ljekovita sredstva izabrali baš Plinija, a ne kojigod modernu knjigu iz našega doba, ta pomisao bi bila sigurno sasvim prisiljena i absurdna hypothesis. Jedine svećenike, koji znadu dobro čitati latinski, mogli bismo smatrati za širitelje Plinijevih nauka; svećenici se naime često bave mimogredno lječništvom u mjestima, gdje ne ima lječnika. Ali i ovoj pretpostavci protivi se već iz prijava naš zreliji sud. Bez obzira na poteškoće, s kojima bi trebalo, da se ovi nazori

¹ Sr. Nekroze tetive uslijed ujeda od zmije. Lječ. Vjesnik. Zagreb.

² Glasnik l. c. str. 34.

³ Glasnik l. o. str. 21, 33.

zbilja po cijelom poluotoku ne samo rašire, nego i uzdrže, moram naglasiti, da rečena ljekovita sredstva ne čine na poznavaoaca narodne duše utisak, kao nešto umjetno navrnuta, nego zbilja su to nazori, koji su doista iz davne starine prešle od oca na sina u krv potomaka. Osim toga smo vidjeli, da ova sredstva nisu sa onim Plinijevim identična, nego da opstoji dapače još dosta razlike između njih. To su naprotiv izreke, običaji nazori, koji nisu poznati možda u jednom selu, nego ih poznaju više ili manje svi stanovnici na istoku ravnom mjerom kao i na zapadu poluotoka.

Idemo li dalje i pitamo li temelji li se ova analogija na nekakvom putovanju ili izravnoj importaciji ovog empyričkog iskustva iz Rima u Dalmaciju, to moramo priznati, da i ovo ne može biti puno vjerojatno; jer nije bilo više Rimljana, kad su se današnji hrvatski stanovnici Pelješca nastanili na poluotoku; ovi pak došli su iz susjedne Bosne i Hercegovine preko neretvanskog mora. Rimsko carstvo za ono doba već se je sasvim raspalo. Dokazano je jamačno, da su Rimljani bili na poluotoku i to barem mimogredno, te da su ovdje ostavili svoje tragove.¹ Radi toga moramo spomenuti jednu mogućnost, da su naime prvi hrvatski pradjedovi današnjih Pelješčana mogli doznati ove porabe od autochtona poluotoka, t. j. od svojih pretšasnika, koji su prije njih na Pelješcu živjeli. Nu o tome žalibože nisu se sačuvala nikakve poblize vijesti i dokazi, današnji pak historici tvrde, da su prvi hrvatski kolonisti amo došli na prazni neobitavani poluotok.

Treća mogućnost, da je znanje rečenih narodno-medicinskih sredstava iz Dalmacije prešlo u Rim, čini se već na prvi pogled slabo vjerojatna. Već pomisao na ovu mogućnost, kao da bi učeni, visoko izobraženi Rimljani mogli crpiti slično iskustvo od tadašnjih divljih dalmatinskih barbara, protivi se prividno svakomu dalj-

njemu razglabanju. Nu nemojmo ni ovu mogućnost sasvim iz našeg vidokruga izgubiti, i ispitajmo, pretražimo nešto dalje, vidjet ćemo, da i ovu okoluost ne smijemo sasvim isključiti, dakako na nešto drugi način.

Plinius naime sam priznaje, da je njegovo djelo, koje se bavi ne samo medicinom, nego i prirodopisom, zemljopisom, povješću, umjetnošću itd. samo kompilacija iz drugih suvremenih i prijašnjih djela; on izvješćuje pak nadalje, da je nakupio oko 20.000 bilježaka iz različitih drugih spisa, te iste nadopunio vlastitim iskustvom i naukom. Uprav radi toga ima njegovo djelo za nas tako veliku cijenu, jer spisi i knjige ovih starijih pisaca su se tijekom vremena za nas sasvim izgubila. Idemo li dalje, moramo priznati, da medicinsko iskustvo rečenih starijih pisaca doista nije bilo od istih jednostavno izmišljeno, nego da su ih sigurno upravo iz naroda sakupili, pa brižljivo zabilježili.

Cijenim napokon, da su ova iskustva svakako sasvim stara, i to da su dijelom datirala možda još od onog doba, kad još Rimljani i Grci nisu bili u svojim opredijeljenim zemljama, nego još na putu u iste. Držim dakle ovu narodnu medicinu za ostatke ovog prastarog iskustva, koje su baštinili od svojih indoevropskih djedova.

Ovo mnijenje pretpostavlja naravno, da su se ostaci ove prastare narodne medicine sačuvali i kod drugih evropskih naroda. I zbilja sam osvjedočen, da bi pažljivi prijatelji narodne medicine slične podatke naći mogli i na drugim mjestima. Onda bi stoprv moje gore izrečeno mnijenje dobilo više vjerojatnosti i reelne potpore.

Treba dakle, da dalje i brižljivo bilježimo našu narodnu medicinu, jer do sada razmjerno malo se je u njoj uradilo, ali treba i nadalje da se požurimo, jer u našem vijeku pare i elektrike brzo će ovih dragocjenih tragova nestati.

Dr. Oskar Hovorka pl. Zderas.

Prehistorijske starine iz rumske okolice.

U zbirci g. Josipa Hondla, umirovljenoga nadzornika vlastelinstva grofa Pejačevića u Rumi, nalazi se priličan broj predmeta prehistorijskoga vremena, koje je on sabrao na raznim mjestima prostranoga toga vlastelinstva. Ta nalazišta jesu:

1. Neuhof pusta, 5 km. istočno od Malih

Radinaca. Tu su tri velike gomile, od kojih je g. Hondl kroz jednu dao prokopati jedan šamac, ali nije tom prigodom našao nikakvih predmeta. Narod tamo navodno pripovijeda o tim prehistorijskim grobovima, kako su negda tri diva htjela sastaviti Dunav sa Savom, pa da su u tu

¹ Sr. moje arheološke članke u Mitth. der Centralcommission für Erhaltung der Kunst- u.

histor. Denkmale. Wien“ 1898 i u „Glasniku“ zem. muz za Bosnu i Herc.“ Sarajevo 1899.

Sl. 97. Posude prehistorijskoga doba iz rumske okolice: 1 i 5 ($\frac{2}{5}$ nar. vel.) i 6 ($\frac{1}{5}$ nar. vel.) iz Moje volje, 4 i 7 iz Dobrodola ($\frac{2}{5}$ nar. vel.), 2 iz Beške ($\frac{1}{2}$ nar. vel.), 3 iz Indije ($\frac{1}{2}$ nar. vel.).

Sl. 98. Koplje la tenskoga doba iz Moje volje. $\frac{1}{5}$ n. v.

svrhu iskopali Jarčinu. Opazivši, da im ono, što su naumili bili, nije uspjelo, odbaciše svoje lopate, iskopav si prije te grobove, u koje ih je njihova sestra zatrpala. — U Hondlovoj zbirci ima iz Neuhofa jedan zapor i 20 komada 0 05 m. dugih članaka od bronsanoga pojasa halštatskoga doba, kakovih se je u Slavoniji već na više mjesta našlo, kao n. pr. u Adaševcima,¹ kod Novih Jankovaca, Vognja, Boljevaca itd.

2. Moja volja pusta, 3 km. zapadno od Indije. Na guvnu kod ovčarnice zapadno od pustare nalazi se prehistorijsko groblje sa urnama. Odavle ima g. Hondl 0 32 m. visoku grafitiranu urnu od tamnosmede pečene zemlje (sl. 97. br. 6). Promjer joj iznosi na zjalu 0 28, a dole 0 16 m. Na trbuhu je posuda urešena vertikalnim zarezima i ima četiri šiljato završujuća gore uzvinuta nastavka. — I kod cigljane je nađeno grobova. Iz jednoga groba potječu dvije posudice sa dvije ručice i ovisokim nožicama, jedna (sl. 97. br. 5) 0 12 m, a druga (sl. 97. br. 1) 0 10 visoka. Sproviđene su sa dva reda gukica na tijelu i sa dva šiljata nastavka na zjalu, tamo gdje se prisastavljaju ručice. Spadaju u bronsano doba, pa je zanimivo, kako se je na njima nastojalo oponašati tehniku, rabljenu kod proizvodjenja posuda od kovnoga lima. Odavle je još nekoliko komada posuda i više

uteza od pečene zemlje, razne veličine i oblika; većim su dijelom urešeni urezanim ornamentima.

Prigodom kopanja šamaca kroz drvored iz Moje volje u Krak i Nikolin stan našlo se je 0 57 m. dugo željezno koplje (sl. 98) la tenskoga doba, kojemu je šiljak na gornjoj strani u staro doba namjerice presavinut, valjda kada se je u nekakov grob, na koji se je tu naišlo, polagalo.

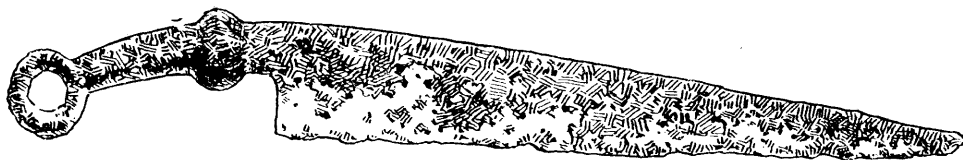
3. Indija pusta između Indije i Beške. Odavle je jedan lijepo geometrijskim ornamentima urešen mali vrč (sl. 97 br. 3) crne boje, 0 055 m. visok, koji spada valjda u bronsano doba.

4. Beška. Odavle su: a) Mali vrč (sl. 97 br. 2) od tamnosmede zemlje, 0 055 m. visok sa visoko uzvinutom vertikalnom ručicom. Na vratu je urešen duplim redom cikcak linija. b) Lijepo patiniran bronsani kelt (sl. 99) sa ušicom, 0 105 m. dug, sa ušicom na obje strane. c) Željezni mač za udaranje (sl. 100), 0 46 m. dug. Sjecalo trokutnoga oblika samo je na doljnoj strani oštro; dugo je 0 36 m., a pri dršku 0 055 široko. Otanki držak prisastavlja se čvorom na sjecalo, svija nešto dole i završuje karikasto. Kroz tu kariku je negda prolazio čavao, koji je držao drvene ili koštane pločice, kojima je držak obložen bio.

Sl. 99. Bronsani kelt iz Beške. $\frac{1}{2}$ nar. vel.

5. Krak pusta između Indije i Malih Radinaca. Odavle je nekoliko prehistorijskih posuda.

Sl. 100. Željezni mač iz Beške. $\frac{1}{4}$ nar. vel.

6. Petrovci kod Rume. Odavle ima g. Hondl jednu zemljanu urnu bronsanoga doba, koja je slična onoj prvoj iz Moje volje, samo što je mnogo manja i što ima samo dva šiljasta na-

¹ Hoernes u Mitth. d. prähistor. Comm. der k. Akad. d. Wiss. I. 5. str. 283.

stavka mjesto četiri Visina joj iznosi 0·21 m., gornji promjer 0·145 m., a doljni 0·08 m.

U zbirci g. E. Purgera, ravnatelja rumškoga vlastelinstva, nalaze se neki predmeti, koji potječu iz jednoga ili više grobova halštatskoga doba, koji su se našli, kada se je gradio kolodvor u Vognju.

To je deset komada 0·058 m. dugih članaka od bronsanoga pojasa, kao što je onaj u g. Hondla iz Neuhofofa, pa više komada biseraka od modroga, žućkastoga i zelenkastoga stakla sa umetnutim modrim okancima.

Dr. Jos. Brunšmid.

Stari novci iz potoka Medveščaka u Zagrebu.

Kada se je god. 1899 izvodila kanalizacija u starom sada napuštenom koritu Medveščaka u Zagrebu, našli su radnici u ulici Potok češće na pojedine novce i predmete. Gradsko poglavarstvo zagrebačko naredilo je, da se nađene stvari radnicima oduzmu, pa je jednu partiju tamo nađenih novaca predalo narodnomu muzeju; druge je istomu zavodu predao g. Josip Pavlišić. Veći dio pridržali su si radnici, pa su, što je bilo bolje, prodavali raznim privatnicima, a obične novije austrijske novce su pobacali.

Novci iz Medveščaka u toliko su instruktivni, što nam pokazuju, kada su sve obale „potoka“ bile nastavane, tako da su se pojedini novci mogli izgubiti i dospjeti u potočno korito. Koliko za sada znamo, najprije se je uz „potok“ stanovalo u otvorenoj naselbini u rimsko carsko doba. Dokazuje to pet rimskih bakrenih novaca: od carevića *Germanika*¹ († 19; novac je kovan istom iza g. 41 posl. Kr.), od *Vespasijana* (69—79) ili *Tita* (79—81; novac veoma izlizan), od carice *Faustine starije*, supruge *Antonina Pija* (138—161; revers sa napisom *Augusta*), od cara *Proba* (276—282) i od carevića *Crispa* († 326), najstarijega sina *Konstantina Velikoga*. Ovi novci potvrđuju već i od prije poznatu činjenicu, da je Zagreb u rimsko doba bio nastavan, a bio je valjda selo, koje je spadalo pod općinu *Andautoniju* (Šćitarjevo).

Medu novcima, koje sam ja vidio, nema nijednoga iz cijeloga srednjega vijeka sve do pod kraj XV. stoljeća, ali sam iz pouzdana izvora doznao, da se je našlo nekoliko pfeniga zadnjih akvilejskih nadbiskupa iz XIV. i XV. stoljeća. Počamši od konca XV. vijeka pojavljuju se pojedini novci, a obilnije su zastupani bakreni novci XVIII. i XIX. vijeka. Ako bi se iz toga htjelo izvoditi zaključak, onda bi se moralo reći, obale „potoka“ u starije su doba prije XVIII. vijeka bile slabije napučene, a tekar zadnjih 150 go-

dina imala je ulica Potok nešto gušće žiteljstvo. Novci novijega doba iz „potoka“, koji su predani narodnomu muzeju, jesu slijedeći:

Ugarska. Matija Korvin. Denar (ulomak) — Ferdinand I. Falsum kremničnoga denara od god 1551. — Matija II. Kremnički denar (godšte izlizano).

Slezka. Leopold I. Groš od g. 1696.

Štajerska. Karlo VI Srebrna krajcara od g. 1733

Austrija. Franjo I. Groš od god 1764 *N B* i bakrene krajcare od g. 1761 *G* i 1762 *G* i *W*.

— Marija Terezija. Bakreni pfenig od godine 1759; krajcare od g. 1760 *W*, 1761 *P*, 1762 *C*, *K* i *W* (3), 1780 *K* i *W* (2); ugarske bakrene polture od g. 1763 i 1765 i ugarski bakreni denari od g. 1763 (4 kom.).

— Josip II. Krajcare od g. 1781 *A* i *S* i 1790 *S* (4 kom.); $\frac{1}{2}$ krajcare od g. 1781 *A* (7) i *B*; $\frac{1}{4}$ krajcare 1781 *A* (2).

— Franjo II. (I.) 2 soldi za Goricu od g. 1799 *K*; 6 krajcara od g. 1800 *A*, *B* (2 kom.) i *S* (2); 3 krajcare 1800 *A* (2), *B* (2), *S* (2) i jedna sa izlizanim kovničkim slovom; 1 krajcara 1800 *A* (11), *B* (3), *S* (9), nejasno slovo (2); $\frac{1}{2}$ krajcare 1800 *A* (2); 30 krajcara 1807 *A*; 15 krajcara 1807 *A* i nejasno; 3 krajcare 1812 *B*; 1 krajcara 1812 *B* (4), *G* i *S* (2); 1 krajcara 1816 *A*; $\frac{1}{2}$ krajcare 1816 *A* i *S*; $\frac{1}{4}$ krajcare *S*; 3 centesima od g. 1822.

— Franjo Josip I. 6 krajcara 1849 *A*; 2 krajcare 1851 *B*; 1 krajcara 1851 *A* (2); 1 krajcara 1858(?); $\frac{5}{10}$ za Lombardiju i Mletačku od g. 1862 *A*.

Inozemski novci, koji su bili u Zagrebu u prometu, jesu:

Mansfeld, grofovi. Groš od godine 1518. *GROS · NOV · COM · DO · D · MA · 18* Grb. *C* GROS · NOVVS · COM · DO · D · MAN* Grb. *AR*; Dm. 27 mm.

¹ Rub toga novca, kojemu je površina namjerice oštećena, sabit je tako, da je novac dobio oblik austrijske dvokrajcarke od g. 1851. Htjelo se

dakle valjda s tim novcem prevariti i prometnuti ga pod večer kao tobožnju dvokrajcaru.

Bavarska. Maksimilijan Josip. Polucvan-
cika od g. 1774.

Mletačka. XVIII. vijek. Bakreni bezzo sa
poprsjem majke božje i sv. Marka.

Papinska država. Pijo VII. Baiocco od
g. 1802

Povrh toga našla se je ovalna svetačka spo-

menica sa krstom sv. Benedikta, mali krstić sa
propetim spasiteljem, rudarska marka sa okru-
njenom glavom na desno na jednoj i okrunjenim
štitom, u kojem je slovo H iznad prekrštenih ru-
darskih čekića na drugoj strani, pa konačno tri
tučane marke za kartanje iz XIX. vijeka.

Dr. Jos. Brunšmid.

IZVJEŠTAJI MUZEJSKIH POVJERENIKA I PRIJATELJA.

1. **Nikinci**, 29. prosinca 1899. Veleučeni gospo-
dine! Suglasno s mojim listom od prošle godine
(Vjesnik st. 238.) šaljem Vam 95 komada raznih
novaca, a med njima 17 kom. rimskih, što je sve
tečajem godine skupljeno u Nikincima.

Kako sam Vam pisao o kamenu na starome
klimenačkome groblju, ja sam ga proučio, te se
uvjerio, da je svakako rimskoga porijetla, ali mu
je prvotni napis oklesan te novijim (mislim či-
rskim) zamijenjen; ali se i taj ne može pročitati.

U ostalom, kako sam opisao prošle godine u
„Srijemskim Novinama“, sigurno je utvrđeno, da
je postojala rimska naselbina u Nikincima, što
jasno dokazuju nađeni novci, pa i drugi ostaci
rimske kulture. A da nije praznovjerja nikinačkih
baba, mogao bi skupiti svu silu rimskih novaca.
Bake naime, čim se novaca nađe, odmah iste
ukopaju, misleći, da će ponići zaista kadgod prave
pravcate pare, na koje ne će morati dugo čekati.

I tako se moram s njima marljivo otimati,
ako želim koji komad spasiti, pa ću to rado či-
niti i u buduće, a valjda će mi poći za rukom,
da lakovjerne žene uvjerim, kako novci ne niču
kod skrštenih ruku, već se stiče blago ovoga
svijeta u krvavome znoju lica svoga.

Uz odlično veleštovanje odani

Josip Binički,
rav. učitelj.

2. **Šušnjevo selo i Čakovac** — Već sam prije
u „Vjesniku hrvatskoga arheološkoga društva,“
nove serije sveska III. 1898., napisao nešto o is-
kopinama i nalaženju starina u Šušnjevom selu
i Čakovcu, a sad su me potakla nova našašća, da
o njima nešto napišem.

Još od starine poplavljuje potok Munjava,
kad nabuja, naše njive t. zv. „Rudinu“. Voda
je izlazila iz svojega korita više Franje Prebega
kuće, te je tekla desno na Rudinu iza kuće Mate
Kostelića. Mata Kostalić iskopao je mali jarak
preko svojih njiva, da voda tuđ teče, a kako je

voda više puta preko godine izašla i tom grabom
tekla, to ju je tako razrovala, da je sada nastalo
veliko korito, te kod najveće poplave ne poplav-
ljuje Rudinu. Tako je voda rovala zemlju i na
površinu iznašala svakojake crijepove od lonaca
i svakovrsnih posuda. Jednom sam šetao tom
grabom, te sam našao blizu „Čezmanova mosta“
jednu ruču od jedne posude, koja je morala biti
dosta velika, sudeći po veličini i jakosti te ruče.
(Od rimske je amfore. Op. ur.) To me je potaklo,
da sam na tom mjestu kopao, te sam u istinu
našao crijepove od jednoga velikoga lonca, a ti
crijepovi bili su naslagani u zemlji jedan na dru-
goga u dubljini od pol metra. Taj je lonac velik
po prilici jedan metar, a na najširem mjestu pol
metra. Sve komade nisam mogao naći, od vrha
nemam ni jednoga komada. Nekoje komade od-
nesla je voda, a nekoji su još u zemlji zakopani.

Uz taj veliki lonac našao sam jošte mnogo
malih lonaca, lončića i svakovrsnih posuda zem-
ljanih i staklenih, ali od svakoga lonca ili posude
imam samo nekoliko crijepova, jer je dosta crije-
pova odnesla voda, a drugi su u zemlji. Nekoji
su lonci i posude ozgo široki, a nekoji uski: ne-
koji imadu dvije ruče, a nekoji jednu; nekoji su
iscifrani, a nekoji su jednostavni; ima ih crvenih,
modrih, zelenih, crnih, crvenih kao opeka; nekoji
su tanki, a nekoji debeli. Na nekojim se crije-
povima opaža i nekakva slikarija, ali se ne može
ništa razabrati, jer je već izderano. Nekoji su
lonci konstrukcije, kao i naši domaći graničarski
lonci. Među tima loncima ili bolje reći među
crijepovima, našao sam nekakovu crnu ljepčivu
masu, što nije ništa drugo, već pepeo pomješan
sa zemljom. Vjerojatno je dakle, da su u nekoje
od tih lonaca sahranjivali pepeo od svojih mrt-
vacu. Sve ovo potječe iz rimskoga doba. Pošto
tuj, kako sam već rekao, imade svake vrsti posuda
glinenih i staklenih, to je vjerojatno, da su, iza
kako su sahranili ostanke svojih mrtvacu, obdr-

žavali velike gozbe ili karmine. Da su pako obdržavali gozbe svjedoči donekle i to, što iz zemlje vire kosti u duljini od jedanaest metara. Kostii su dosta debele, a zubi jaki. Te su kosti od volova; jer sam našao jedan volovski rog. Nego mislim, da su tuj i kosti od kakovih drugih životinja, pošto sam našao i jedan zub, koji je dug 8 cm., a širok 2½ cm. Drugi su zubi mnogo širji, ali su mnogo kraći. Na ovom mjestu ima jošte dosta posuda, ali su većinom sve polupane, a od nekih se mogu naći samo ulomci. Osim ovih crijepova, koji se nalaze kod „Čezmanova mosta“, ima jošte ulomaka od takovih posuda i na brdu Viničici. Pošto su na tom brdu bili vinogradi, to je vjerojatno, da su Rimljani imali u svojim vinogradima i zgrade.

U novoj seriji „Vjesnika“ sv. III. 1898. spomenuo sam, da oko kuće „Vidovih“ u Čakovcu leži ogromno tesano kamenje. Jedan stup, što je u dvorištu Mate Gračanina, dug je nad zemljom 184 cm., širok 33 cm., a debeo 14 cm. Taj su stup ondje u blizini iskopali i zakopali opet u svojem dvorištu, a osim toga su u njega usjekli: 1847. — Drugi je stup u istom dvorištu, okrugao: po sredini je deblji, a na krajevima tanji, te izgleda, kao kakova dugačka, a uska bačva. Dug je 155 cm., a debeo po sredini 30 cm. Kad su ga ovamo prenašali, pukao je po polovici. U njega su usjekli: 1861. — Pred vratima je jedan okrugli stup, koji leži na zemlji; dug je 117 cm., a širok 57 cm. — Još ima tuj oko kuće velikoga i maloga kamenja, a sve je tesano. U nekim su malene udubine, pak je jamačno to kamenje bilo među sobom spojeno klanfama.

Iza „Vidovih“ kuća iskopali su valjda stotine vozova kamenja na cestu, a možda je tom zgodom iskopana i koja ploča s napisom, pak je tako zaglavila. Pripovijedaju mi, da su tuj iskopali mnogo liepih kamenih ploča, ali su sve stukli u šljunak.

Na tom sam mjestu našao komade, pločice mramora: bijelu i sivu vrst. Pripovijedaju mi, da se oko njihove kuće može svagdje, gdje god se zakopa, naći zidina i kamenja, a ima i ne-taknutih mjesta i to u luki pokraj vode, gdje se jošte nije kopalo. Kako bi bilo, da se ovdje malo pobliže izvidi i istraži?

Kod Mate Božičevića (Baruna) kuće ima također različitoga kamenja, a od tih je jedan, koliko ja držim, dosta važan; jer je na njemu napis. Napis je dosta nepotpun; jer po sredini manjka jedan komad, i opet na desno nastavak. Ovaj je kamen ovamo donešen iz rupe u koju ponire voda, kod Bare Božičevića kuće, a ovamo

je donešen iz Čakovca. Kamen je, kako slika pokazuje, prebijen na pol. Vrst je kamena bijela. Drugi jedan kamen izdjelan je iz bijele vrsti kamena. To je podnožje jednoga okrugloga stupa. Donešen je iz Čakovca

Pred kućom Franje Božičevića (Baruna) nalazi se jedan kamen, koji je služio kao pokrov na jednom sarkofagu. Dug je jedan metar, a širok 72 cm. Sasma je sličan onomu pokrovu, koji se nalazi na sarkofagu iza naše akademije. Isto se takov pokrov nalazi pred pragom Mate Božičevića, samo što je nešto kraći i uži. Oba ova kamena donešena su ovamo s njive Jose Božičevića. Ta je njiva podalje od Čakovca.

Kod trgovca gosp. Stjepana Šojata u Josipdolu ima jedan zlatni prsten, na kojem je izrezana lađa. Naden je u Čakovcu.

Kako sam već spomenuo, i na brdu Viničici mora, da je bilo kuća u rimsko doba, a možda i prije. Na zemljištu Stjepana Božičevića ima dosta crne mase, nalik ovoj masi, što ostaje kovačima, kad sagori ugljen; kovači tome vele „cunder“, a seljaci „ciganska okovina“. Ovdje je dakle moralo biti nešto, što je trebalo ugljen: kovačnica ili tvornica.

A sada, da nešto i o kamenoj dobi spomenem. Iz ovoga kraja, koliko mi je poznato, nema nikakvih znakova iz kamene dobe. Baš ove dane našao sam na vrh brda Viničice jedan kamen, u kojem ima nekakove bijele kovine, koja se svjetluca, a radi te kovine taj je komad dosta težak. Taj kamen nije cijel, već ga imam samo polovicu. Širok je 9 cm., a debeo po sredini 4.5 cm. Ovaj kraj što je cio ima oblik polukružnice. Jedna je strana plosnata, a druga je više izbočena.

Za sada ovoliko, a do zgrade možda i više.

Juraj Božičević,
filozof.

3. Bizovac, 5. veljače 1900. Dragi prijatelju i stari družo! Nisam onomadue, kada sam Ti otpravio pun sanduk starih stvari, imao kada, da Te obavijestim o nalazu itd, jer sam bio onaj čas preokupiran raznim poslom, a poslije, ako ću biti iskren, zaboravio sam, kao što mi Tvoji povjerenici u starima stvarima obično zaboravljamo, zašto smo postavljeni. Nu ja se ipak nadam, da nisam među najzadnjima povjerenicima. to ćeš mi i oprostiti moj evo zakašnjeli izvještaj.

Dragi moj prijatelju budi uvjeren, da ću ja, u koliko moje sile dopuštaju, milom našem mezmčetu i Tebi za ljubav učiniti sve, što mogu, samo da toga čim više našem milomu narodu priskrbimo. Ja sam i danas poslao dvije kesice staroga kamenja, novaca, kamenitih strjelica itd,

pak Ti priopćujem, da je i ovo sve u samatovačkom vinogradu prigodom rigolovanja nađeno. Sve one stvari, koje sam Ti prije poslao nađene su također prigodom rigolovanja vinograda u Samatovcima, nu ne na onom mjestu, gdje su se obično kamenite stvari nalazile, nego malo dole niže, i to u mjesecu prosincu. Našao ih je vlastelinski vincilir, koji je baš onaj par bio prisutan, kada su kaparaši iskapali jarak. Ja sam se odmah uputio na lice mjesta, pak sam tek poslije doznao, da je toga mnogo više bilo, nu kaparaši nisu se usudili meni to kazati, jer su se bojali, da ih zato, što to nisu sve pokupili, ne izgrdim ili im posao ne oduzmem. I ovo pokazuje, da je opravdana moja lamentacija, da bi naime prigodom rigolovanja vinograda nužno bilo, da bude prisutan vještak, koji bi sve stvari u dobrom stanju izvaditi mogao, a ove se stvari u potpunoj količini svojoj svrhi privesti mogle; nu ja znadem, da su ove moje lamentacije uzaludne, jer ti k meni djelomice ne možeš, a djelomice ne ćeš (?). Ja sam uvjeren, da bi Ti, ako bi ovaj naš kraj malo proputovao. vrlo mnogo i po naš muzej toliko korisnoga dobio i našao, da bi se Tvoj put isplatio i to ne samo glavnicom, nego i stotrukim kamatima.

Nu kako mu drago, ja ću Te i ove godine čekati, valjda ću Te ipak jednoč dočekati, a dotlem budi mi srdačno pozdravljen.

Tvoj stari i iskreni prijatelj

Luka Čosić.

4. Karlovac, 3. srpnja 1899 Veleučeni gospodine ravnatelju! Priloženo šaljem Vam danas prijepis napisa sa ozaljskoga grada, koji nije do sele jošte poznat, a zanimiv je stoga, jer nam kaže, tko je sagradio ulazni toranj Ozlja, kako sada stoji. Već zimus spomenuo mi je tehnički nadzornik ozaljski ili da se pravije izrazim cjelokupnoga vlastelinstva Thurn-Taxisova u Hrvatskoj g. inžinir Bogdan, da ima ondje na vanjskom zidu jedan napis i on mi je pokazao prijepis, što ga je on snimio — ali taj je neispravan. Stoga se ja jučer odputih u Ozalj i ondje si ga prepisah, te ga evo Vama šaljem na uporabu u arheološkom Vjesniku. Napis se nalazi na velikom četverouglastom tornju, koji je služio, a i danas služi kao glavni ulaz, a negda i stražarnica. Da se do njega dođe, mora se prekoračiti tenda na mostu s desne strane. Pročelje tornja gleda spram sjevero-zapada, a napis je jedan metar nad zemljom kao ugalni kamen spram juga, tako da ga se inače ne može viditi, van da se sađe preko mosta i zakrene za ugao. Širok je po prilici 0.60 m. a visok 0.30 0.40 m. na šupljikastom kamenu uklesan.

S P E C A C M A G D N S G E O R C
C O M E S P E R P A Z R Y N T A V E -
R N I C O R V R E G A L A I N H V N G ^A
M A G I S T E R S A G R A R O M ^A C
O E S R E G I A O M A I S C O N S I L
A C C O M I T A T [?] Z A L L A D I E N S
L A D A C O M E S [?] C E T V R I M E F E
C I T A N N O D N I 1 5 9 9

Ima se čitati:

Spec(tabilis)acmag(nificus)d(omi)n(u)sGeorg(ius)
comes perp(etuus) a Zryn(io) tave-
rnicoru(m) regal(ium) in Hung(aria)
magister, sacrae rom(anae) c-
aes(arae) regiae(ue) mai(e)s(tatis) consil(iarius)
ac comitatus Zalladiens(is)
... comes et ce(tera) tur(r)im f(ieri) fe-
cit anno d(omi)ni 1599.

Taj Gjuro sin je Nikole Sigetskoga, a djed nesretnoga Petra. — * 1549 † 1603 — Ljetos je dakle upravo 300 godina, šta je taj toranj građen. U napisu nemogu samo odgonetati šta znači onaj Lad. i onaj CE pred TVRIM.

Hinko Davila.

5. Novi Banovci, 2. siječnja 1899. — Veleučeni gospodine! Javljam Vam, da sam 29—31. prosinca sa četiri radnika na muzejski trošak ovdje iskapao. Iza više jalovih pokusa na više mjesta namjerismo se prvi dan tek u 4 sata u večer kod Manotove bašće 40—50 m. od Dunava na dva groba. Kostur groba I. imao je glavu naspram sjevera, a noge naspram juga ispružene. Desna je ruka bila ispružena, lijeva je ležala na trbuhu. Na desnoj ruci smo našli spiralno savinut tučani prsten. Na lijevoj ruci je bila narukvica (ulomak), kod rebra sam našao jedan biser od staklenine.

Kostur groba II. je protivno ležao; glava na južnoj, noge na sjevernoj strani. Lijeva je ruka ležala na trbuhu, a desna je bila ispružena. Nalkita nije bilo nikakvoga; kod nogu dva polupana tanjura. Ja sam sve pokupio, te odneo u školu. Grobovi su bili na putu, 50 centimetara duboko. Zemlja je bila smrznuta sve oko kostura, jer na onom mjestu dan i noć duva hladan dunavski vjetar.

Dne 30. prosinca smo na istom mjestu nastavili naš rad, ali nismo našli ništa više. Pred večer istoga dana smo u bašti Ivana Šira kopali. U zemlji 60—70 cm. duboko smo našli dvije ilovaste posude, iznutra crne, a unapolju žute.

31. prosinca smo nastavili rad na istom mjestu, ali nismo našli ni traga grobovima. U 10 sati sam radnike 800—1000 m. dalje odveo, gdje smo našli groblje (3—4 katast. jutara). Našli smo i mjesto crkve ili neke velike kosturnice. Ciglje su isto takove, kao i one, koje su u rimskom groblju, i kod gradine nalaze. Ovo je groblje u staro-banovačkom hataru, na onom mjestu, gdje se ti srebrni tanki novčići (arpadovski Op. ur.) nalaze.

Bio sam radostan, kada sam vidio kosti, trag od drvenih škrinja, ploče itd. Ali moje veselje nije dugo trajalo. Kad smo i 30. i 40. kostur iskopali, te niti jedno dugme našli, bio sam uvjeren, da nismo još na pravom mjestu. Zaključili smo, da ne ćemo dalje kopati, dok nam Vaša Veleučennost ne bi dala naputu. Ali pošto smo dva jendeka ostavili otvorena, t. j. nezagrnuta, poslao sam danas Wenzla sa 4 radnika na to mjesto, da to poravne, te ako bi bilo moguće, iskopaju jedan dio te crkve, pod kojom je velika šupljina. Ako danas (2. siječnja) ne bi našli predmete od znanstvene vrijednosti, moramo taj posao obustaviti, te u rimskom groblju kopati.

Ferko Manot ima jednu iglu s crnom glavicom, u kojoj su neki crveni kamenčići. On kaže, da mu jedan čivut 1 for. nudi za tu iglu. Kazao sam mu, da ju ne prodaje nikomu, dok ja ne dobijem odgovor iz Zagreba.

Monat ima i jedan stari srebrni prsten i naušnicu srebrnu. Ako bude moguće poslati ću njegove stvari. (Kupljeno je sve za muzej. Op. ur.)

Sa osobitim štovanjem
Mijo Fakundini.

6. **Novi Banovci**, 3. siječnja 1899. — Veleučeni gospodine! Jučer (2. siječnja) kopali smo još u staro-banovačkom hataru, među Novim i Starim Banovcima. Kao što sam već inao čast priopćiti, našli smo tamo groblje (3—4 katast. jutara). Kosti su od 1 dm. do 2½ m. duboko u zemlji. Ima mnogo rimskih ploča, ali kosti su u strunulim drvenim škrinjama.

Iskopali smo do 70 kostura, ali ni najmanju stvar, ni dugme ili nož, kod tolikih mrtvaca. Tu je takov nered, kako su ti kosturi poslagani, da se ne mogu bilješke i nacrti praviti, što se u rimskom groblju lahko može učiniti. Kosturi leže uzduž i poprijeko.

Od crkve smo iskopali fundament nekoga ulaza. Dva kamena od 100 do 300 kgm. težine digli smo napolje. Jedan je morao biti krajni kamen te zgrade.

Na onom mjestu ne ćemo rad nastaviti, dok

nam Vi ne bi dali naputak. Dvije lubanje, drvo od škrinje i 5—6 komada ulomaka od cigalja smo odnijeli kući. Tražiti ćemo rimske grobove 2—3 dana. Da smo odma to tražili, mogli smo već mnogo stvari u Zagreb poslati.

U jednoj od onih jučeranjih posuda našao sam naknadno dvije igle (Sicherheitsnadel), jedan nož i kostiju. Igle su sasvim drugoga oblika, nego one, koje se pod gradinom u rimskom groblju nalaze. Da imam vremena, narisao bi i te igle, ali se moram žuriti, da ne ode listar. Igle su od tuča i dugoljaste. Ako bi Vam bilo pravo, ja bi dao i Širovu baštu (1/5 jutra) prekopati, jer ondje smo te posude našli. S novcima, koje još imamo, prekopati ćemo u rimskom groblju, dok ne dobijemo odgovor.

S osobitim štovanjem
M. Fakundini.

7. **Novi Banovci**, 7. siječnja 1899. Veleučeni gospodine! Dne 5. o. mj. sam poslao one predmete, koje sam kod prekapanja od 29. prosinca 1883. do 2. siječnja o. g. našao. Vrlo mi je žao što nisam mogao više poslati. Žao mi je, jer smo od otilh 20 forinti već 12 for. 50 nč. izdali, te vrlo malo u Zagreb poslali. Ako bude moguće, nadomjestiti će se to kod iskapanja rimskih starina.

Poslane cigle smo na onom mjestu našli, gdje su ostanci spomenute zgrade. Lubanje, koje smo poslali, bile su u smrznutoj zemlji (3—5 dm. duboko), radi čega su i toliko oštećene; one, koje su bile duboko u zemlji, odmah su se razpale, kad sam ih u ruku uzeo. Sve poslane stvari smo u spomenutom groblju našli, osim onoga posuda i inih stvari (dvije igle, nož, prsten, ulomak narukvice, jedan biser i ulomci posuda), koje smo kod Širove i Manotove bašte iskopali. Jedan ulomak crnoga lonca, modro staklo, neki ulomci od tuča, što sam posebno pakovao, našao sam također u spomenutom groblju.

Gosp. župnik mi je poslao 6 cigalja, te ću ih s mojim stvarima poslati.

S osobitim štovanjem

M. Fakundini.

8. **Novi Banovci**, 25. siječnja 1899. Veleučeni gospodine! Poslao sam današnjom poštom sve predmete, koje sam kod daljnjeg prekapanja našao. Predmeti bez ceduljice su svi iz Gallinog vinograda na gradini. Gallo rigoluje svoj vinograd, te mi je spomenuo, da ako bi mu dao 1—2 radnika, da će mi dati sve stvari, koje se nađu. Ja sam poslao radnike u njegov vinograd, nu nisu više našli, nego ono što sam poslao, buduć su samo na tri lopate kopali, a predmeti moraju,

da su dublje pod ruševinom. Teško je na tom mjestu kopati, pošto je zemlja samo na 30–40 cm. duboko, a onda slijedi sam kamen i ciglja, radi čega sam g. Galli rekao, da bez dozvole Vaše Veleučivosti ne mogu dalje raditi. Sada njegovi sinovi i sluga, sami dalje rigoluju. Gallo misli, da bi bilo najbolje, kada bi Vi sami izvolili doći u Banovce, te pregledati spomenuto zemljište, pošto, kada u proljeće nasadi novi vinograd, nemamo više zgrade, da najviši vrhunac gradine prekopamo. Dobro bi bilo kada bi dao i u Širovoj, eventualno i Manotovoj bašći regularno kopati, ali se prije nego što Vaš veleučijenjeni odgovor dobijem, ne usudujem.

Na t. zv. rimskom groblju sad još ne mogu kopati, jer je zemlja tako suha i tvrda (to je ledina), da sonda mnogo lakše ide kroz te stare rimske ciglje, nego kroz zemlju; čekam kišovito vrijeme. Sonda je dobra; na drugim mjestima se vrlo dobro mogu s njom poslužiti. Za rigolovanje je čestica odviše velika.

S osobitim štovanjem

M. Fakundini.

9. **Novi Banovci**, 10. ožujka 1899. Veleučeni gospodine! U Širovoj bašti smo dva i pol dana kopali, te smo 20–30 neznatnih predmeta našli. Predmeti su od željeza, i to: noževi, ostruge, ostanci od orme itd. Nekoji od otihih predmeta svjedoče, da nisu stariji od 100 godina.

Kad sam rad obustavio, počeo je Šir sam kopati tom namjerom, da prekopa cijelo zemljište; nu do danas još ništa nije našao. Ja mislim da je nastavak toga groblja u susjednoj bašti (t. j. u Manotovom vinogradu). To ćemo tek u jesen vidjeti, jer onda će taj vinograd krčiti i rigolati.

U rimskom groblju smo našli jednu razbijenu puknutu posudu, koja se može vrlo lijepo sastaviti. Jedan kostur je imao kod sebe jedan rimski novac, oko vrata biserje, te kod lubanje jednu tučanu iglu. Kod jednoga smo našli jedan lijepo sačuvan srebren novac. Ne mogu sve pročitati, buduć neću da ga čistim, da Vaša Veleučivost vidi, kakav je bio, kad smo ga našli. (Novac je nešto redi denar Klodija Albina Op. ured.)

Grobovi nisu zidani; našli smo u svakom grobu čavala i raznih okova od škrinja. Mnogi mrtvaci imaju u ustima „obolus.“ Na ovom mjestu smo 1½ dana kopali sa 2 radnika. Rad sam morao obustaviti, pošto je zemlja veoma tvrda. Radi ovih nezidanih grobova nisam htio novaca trošiti.

Na gradini smo našli 7 komada ciglje sa pečatima, jednu željeznu spravu od 0.60 m. dužine i druge stvari n. pr. jednu 84 dkgma tešku konjsku potkovu, željezo od koplja, mnogo ulomaka od posuda i dr.

Na jednom sam mjestu (napram St. Banovaca), gdje sam ono staro-hrvatsko groblje tražio, našao tri arpadovska novca. Svi su srebrni.

Čim dobijem zgodnu škrinjicu, poslati ću sve predmete. Kod naših trg. vaca sad ne mogu dobiti škrinju srednje veličine, nego samo velike ili odviše malene. Moram u St. Pazovi ili u Zemunu kupiti.

Našao sam i ovdje nacrtan bronsani predmet. (Rimska pincetta. Op. ur.)

S osobitim štovanjem

M. Fakundini.

10. **Novi Banovci**, 16. travnja 1899. Veleučeni gospodine! Imam sada 15 cigalja s pečatima, 10 kom. novaca, 10 kom. sitnih predmeta (na pr. jednu tučanu iglu), jedan crven lonac sa dvije ručke 30 cm. visok, jedan krčag, jedan cijeli tanjur od crne zemlje i jedan razbijen (ali se može sastaviti) od crvene zemlje, jedan srp i nekoliko ulomaka od posuda sa slikama. Ove sam stvari u jednom groblju našao, za koje nisam još znao. To je groblje blizu kuća; zidanih grobova, ni kostura nema u njem, nego same posude, koje su većinom polupane, buduć su na onom mjestu bili kadgod vinogradi. Kad bi mogao dalje kopati, mogao bi ipak dosta naći, možda i mnogo, te i lijepih predmeta, ali jedina je zapreka, što jo to zemljište posijano. Moram još do konca lipnja čekati i na onom me mjestu, gdje mislim da mora biti starohrvatsko groblje, usjevi priječe u poslu. Na tom sam mjestu ovih dana našao onu iglu, koju sam na prvoj strani narisao.

S odličnim štovanjem

M. Fakundini.

11. **Stari grad Sisak**. Stari grad Sisak građen je g. 1586 kano branik protiv Turaka,¹ a gradio ga zagrebački kaptol u kutu gdje se Kupa u Savu izljuje. Stari nacrti bilježe tu tvrdu tikom Save, a podalje Kupe, što je danas baš protivno. Ima tomu od g. 1869 do danas, punih 30 godina, što promatram kod Siska obale Kupe i Save, pa nalazim, da se je Kupa, što teče na jugu od tvrđave, tako živo primakla zidinama grada (tvrđave), da između obale Kupe i zida tvrđave ne bi kola mogla proći; godine 189 pa još i 1873 znao sam nasuprot češće u ljetno doba pod velikim

¹ Vidi opširno u „Tristogodišnjici“ od F. Hefele-a.

granatim hrastom hladovati, koji je bio između podaleka zida i još dalje od obale Kupe. Bila je dakle pred menom podaleko obala, a nešto bliže za menom zidni pas i kule tvrđave sisačke. Danas nema hrastu niti njegovu korenju traga, a na onomu mjestu pod granjem u dubokoj Kupi domuju somovi je li kladuša, je li kamenjaci.

Što se ovo 30 godina Kupa sve više do tvrđave pritiskuje, regbi kojih 25m., to se je u to isto doba Sava desetorostruko odalečila. Sava bila je prije 30 godina kojih 100 metara ispod grada, a danas biti će istočno od zidina do Save i 350m.; dok opet sa sjevero-istočne strane već od godine 1872 sve to većma Sava k tvrđavi pribija tako, da će jedva kojih 100 metara biti široka prečba između nje i Kupe. Na vlastite oči vidio sam god. 1872, kada je vlasnik tvrđave dao na

tom mjestu u Kupu zabijati pilote i bacati fašine, da zapriječi podviricu Kupe u Savu. Dosta je truda stajalo tadanjega vlasnika tvrđave i k tomu spadajućega zemljišta D. Pajanovaća, dok je zatrpao tu podviricu, jer što je danas među stupove fašina pobacano, do sutra je na metar duboko propalo, pa tako je to bi-

valo kroz 8 dana, dok se nije konačno podvirica zatrpalala.

Danas još postojeća tvrđava nalazi se u posve dobrom stanju; krov je još dobro uzdržan, a debeli zid u pasovima i četirim kulama teško bi se dao uzdrmati ili oštetiti, jedino lijeva kula tikom

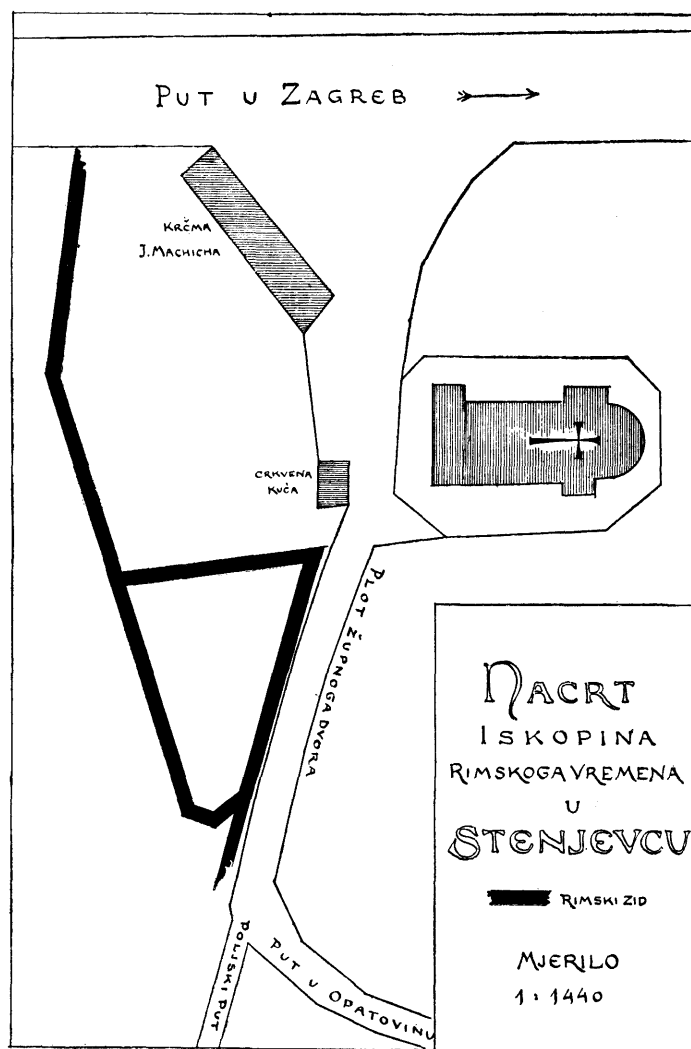
vode na dva je mjesta pukla odozgor do dolje. Danas je cijela tvrđa u takovom stanju, da bi se u njoj udobno stanovati moglo. Ona je nekoč imala dvoja vrata, i to s juga provizorna, a sa sjevero-istoka bijaše stalni ulaz umah do sjevero-istočne kule. Prošle je godine sadanji vlasnik tvrđe C. Planer, sisački trgovac dao na istom pasu malo bliže druge kule opet načiniti otvor, jer se prizemne prostorije uređuju za salaš.

F. Hefele.

12. Rimske iskopine u Stenjevcu. Mjeseca prosinca g. 1898 dao sam troškom

arh. društva u Zagrebu istraživati nadarbinsku njivu na zapadu župne crkve kat. parc. br. 10/1., da se ustanovi, imade li s ove strane tragova rimskim starinama.

Uspjeh istraživanja bio je taj, da se je pronašlo temeljno zide u duljini od 118-3 kurentnih hvatih, kako priloženi nacrt pokazuje. (sl. 101.) Debljina

Sl. 101. Tloris rimskih temelja u Stenjevcu.

tih zidova iznosila je 75 cm. U najdubljem sloju bio je složen potočni kamen bez morta; valjda stoga, što je u dubljini zemljište pjeskovito. Visina toga zida mjeri 40 cm. Nad ovim slojem kamena nalazio se je sloj cementnoga zida u debljini od 15–20 cm., i tek na ovom sloju je složen zid od lomljenjaka kamena. Uz zidove nalazilo se je crjepovlje rimskih posuda i komadi rimskih opeka. Sva je prilika, da ti zidovi imaju svoj nastavak prema jugu i sjeveru, ali budući se tamo nalaze javni putevi, to nije moći dalje kopati. Uslijed toga, što su ti zidovi u nepravilnim kutevima građeni i u tolikoj duljini, nije moguće predmijevati, da su to temelji kakove zgrade, već je sva prilika, da je to bio ogradni zid samoga rimskoga mjesta. Da to zide potiče iz rimskoga doba, dokazuje sloj cementne radnje.

Priloženi nacrt je risan u mjerilu katastra, pa će se moći s vremenom na istočnoj strani pronaći slični zidovi, uslijed kojih će se moći ustanoviti cijela dimenzija rimske naselbine. Napokon pripominjem, da sam sve temelje zida ostavio netaknute u zemlji, ter ih samo zasipao.

L. Ivančan.

13. **Mitrovica**, 11. siječnja 1900. Veleštovani gospodine! Nijesam Vam dugo pisao, a evo zašto. Zimi prošle godine radio sam tako puno, da sam malaksao, a pri tom moradoh vrlo oprezan biti, jer su ljudi dosta nepouzđani u kazivanju. A najglavnije je to, što je u opće malo važnoga nađeno. Kad ovakova što uzbude, budite velepoštovani gosp. uvjereni, da ću neodvlačno izvještaj podnijeti. Ostavih dakle posao do praznika; kad ovi pak nastafe, bijah 6 tjedana na putu u Beču, Münchenu, Stuttgartu, Baden-Badenu i poglavito Karlsruheu. Vrativši se s puta zadobih mnogo posla, naročito sve večeri upotrebljujem za nauk moje kćeri, koja je počela realnu gimnaziju polaziti.

Evo što si pribilježih u prošloj godini: I. veljača 1899: kod Adama Štrka krajiška ulica br. 24 (st. 1003.) nadoh: a) zid rimski u jugozapadnom uglu dvorišta b) zid rimski u zdencu vrta c) istočno od toga zdenca iskopan zid oko g. 1880. d) u vrtu malo južnije kopan zid u veljači 1899. od tesanoga i lomljenoga kamena. Tu je nađeno: 1. fragment okrugloga stupa od bijela mramora, 2 m. dug 40 cm. u promjeru. 2. dva jednaka pečata na cigli VRSACT FARCUTIOF, jedan nestao, jedan u mene. 3. fragment napisa na kamenu dug 0' 26, visok 0' 10 m.

ESPIIVL
VRAV

II. veljača 1899.: Nik. Luketić, kolar u krajiškoj ulici br. 37. (st. 659) iskopao je opet jedan zid u novom zdencu.

III. 26. II 1899 Mitar Lovrić u krajiškoj ulici br. 39 (st. 1060) izorao je u polju svoga zeta J. Katanca listonoše 11 komada vodovodnih cijevi od pečene gline, dugih 50 cm. a sa promjerom od 24 cm. Pravac položaja ne mogoh do danas još ustanoviti; teče od planine prema Savi. Ostale cijevi su još u zemlji. Na jednoj je ovaj pečat: **LVNAE**. To zemljište nije daleko od mjesta, za koje ja držim, da bijaše Bajanov logor. Ističem, da je taj vodovod svakako van područja bivšeg Sirmija, u neposrednoj blizini.

IV. Zidar Hauer ml. iskopao je u svom zdencu zidan stup u dubljini ispod vode. On mi još pripovjedi, da je čuo od Ležimiraca da imaju od kamena ruku.

V. 20. X. 1899. kod Nik. Gamiršeka na zemlj. parne p'lane u Hessendorfu nađen je pri kopanju velikog zdenca u dubljini od 10 m. rimski ključ u obliku prstena od bakra. G. će ga N. Gamiršek jamačno pokloniti muzeju.

VI.) Maiko Švajberić Palanka Srijemska ulica br. 67. (st. 13.) iskopao je fragmenat nadgrobnoga kamena sa ovim napisom:

V E N A N
I N I
E T N N M E I
H O S A L

Nalazi se u preč. g. opata; da je bilo zgode poslali bi ga već. Visina i širina 0'30 m

Sa veleštovanjem i prijateljskim pozdravom

Vaš

Ig. Jung.

14. **Šaregrad**, 7. veljače 1900. Veleučeni gospodine! Kako u „Adi“ općinski ogrjev dijele i cijepaju, ter raznašaju, jedva sam ugrabio priliku, da sa Ivanom Palinkašem razgovaram. Stoga oprostite, što vam sad tek na cijunjeno pismo odgovaram.

Po izjavi Palinkaša od nađenih po njemu predmeta nitko ništa osim g. prof. Purića dobio nije; on je dakle (Palinkaš) sve stvari, nađene u šaregradskim „Baščinama“, do jedne predao g.

prof. Puriću. Iz toga slijedi, da su dva našašća, a ovo potonje (u dvorskom muzeju u Beču), da potječe doista iz kraja između Gardinovaca i Kobilja (u Banatu)

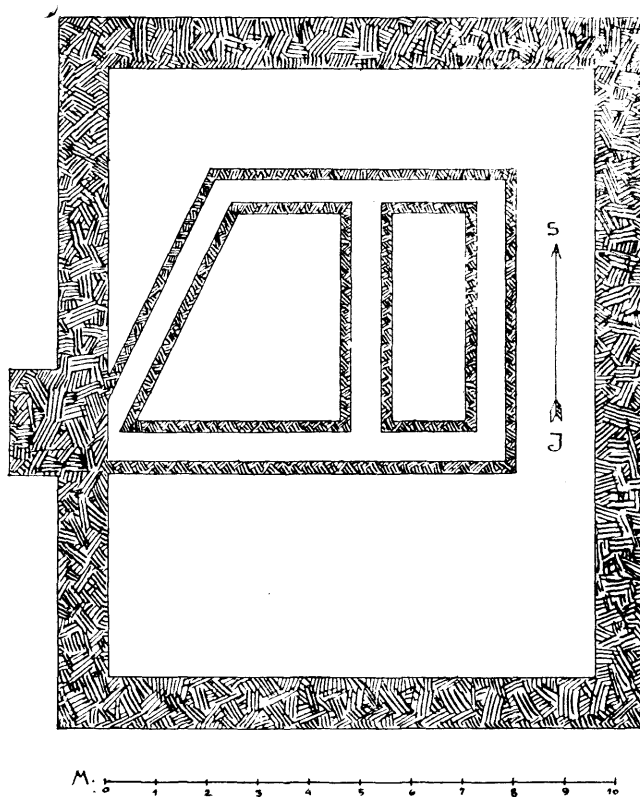
Naknadno sam dočuo, da je Ivan Palinkaš na istom terenu, a poslije odlaska g. Purića, našao u sličnoj posudi (čupi) kao što su bile i one vama predane stvari, istrule kosture, no da ih je uništio, pošto su mu se gadile. Prije dva mjeseca opet iskopao je ekonom Mijo Osuski,

novijega doba. U ostalom ja ću odsada bolje bditi, ter ako se još šta nade Vama odmah dojaviti.

Veleštovanjem i pozdravom

o. Solan Matković,
gvardijan.

15. **Iskapanje rimskih ostanaka kod Dubice.** — Dubica, 6. veljače 1900. — Veleučeni gospodine! Poslije duljega vremena evo mene opet, da Vam se javim, pa držim, da će Vas moje vijesti

Sl. 102. Tloris rimske zgrade blizu Dubice.

prevrtajuć zemlju za sadenje vinograda, u „Molovinskom polju“ jedan zub, poldrug metra dugačak. Po nesreći u njegovoj odsutnosti izmrskaje radnici rukama čime li ovo našašće i pretvoriše u sitan prah. Ostala je još sama čeljust, a ta se nalazi sada u pohrani kod trgovca Stjepana Đipanovića. U vinogradu „Markulića“ nađen je jedan mač bez drška, ali ga na nesreću prodadoše putujućem židovu, za jednu krunu; vele, da nije bio od velike vrijednosti i da potječe iz

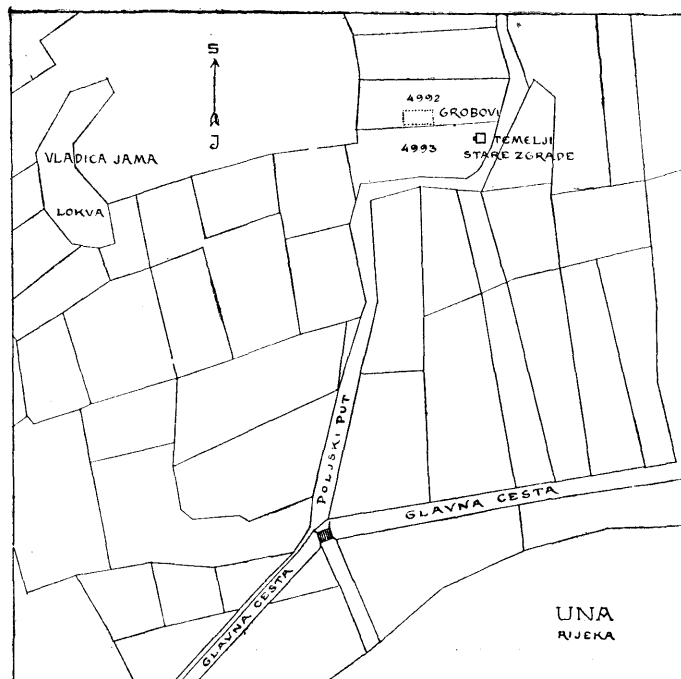
zanimati, a nas ovdje zanima opet čuti, što Vi o ovom ovdje opisanom nalasku mislite.

Vama je poznato, koliko iz moga razgovora s Vama, toliko iz mojih dopisa, da se ja za „Vladića jamu“ ili „Kločkovaču“ rudinu u dubičkom polju osobito zanimam. To je ono mjesto, gdje je nađen onaj olovni rimski sarkofag, koji se u našem hrvatskom muzeju nalazi, pa ste bili obećali, da ćete, čim Vam vrijeme i sredstva dopuste, dati tamo pretraživati. Ele sam ja ovo

prošloga mjeseca njih devet dubičkih žitelja za ovu stvar zainteresovao i oni se dali o svom kruhu i trudu na pretraživanje.

Kakov su oni uspjeh postigli, uviditi ćete iz priloženih nacрта. Na jednom je (sl. 103) nacrtana cijela rudina „Vladića jama“, koju narod inače „Kločkovača“ zove, a drugi (sl. 102) prikazuje temeljne zidove u „Kločkovači“. Ja sam se ovih dana u društvu g. Mije Čovića, umirovljenoga satnika i ujedno civilnoga mjernika otputio na lice mjesta, te je na moju molbu rečeni g satnik hvalevrijednom pripravnošću oba nacrt na čisto

banje, valjda od davnoga prvanjega prekapanja a imade i takovih, gdje leže ravno položene još do sada valjda ne dirnute, pa su okrenute nogama prama istoku, a rukuh napred smotanih. Čini se, da je na tom mjestu morao i požar biti, pa da je neke rušeće se zidovlje valjda poklopilo i zatrpalo. Da je na tom mjestu moralo neko stanje biti, zaključujem po tome, što se nalazi među pijeskom i zemljom bojadisane žbuke od zida Kod tih okosnica nađena su tik lubanja ova dva mala bakrena novca, (Claudius II. i Konstantin Veliki ili koji njegovih sinova. Op.

Sl. 103. Vladića jama kod Dubice i njezina okolina.

izradio. (Muzejsko se je ravnateljstvo preko g. muzejskoga povjerenika Mutavrgjića g. Čoviću zahvalilo. Op. ur.)

Rezultat pretraživanja jest do sada slijedeći:

Na parceli 4992 (vlasništvo zadruge Pilaković u Dubici) nađeni su grobovi, te je pronađeno do 50 okosnica onako samo u muljevitu zemlju ukopano. Izim toga imade tu i staroga razrovanoga zida, što je bila jamačno prostrana grobnica, pa je upravo tu i iskopan onaj spomenuti rimski sarkofag pred kojih 10 godina, kada je sam vlastnik toga zemljišta kopao i pretraživao. Imade okosnica, gdje su već izpremiješane kosti i lu-

ur.), koje Vam ovdje šaljem, a bit će nesumnjivo rimski. Mimogred spominjem, da je na istomu mjestu takov jedan novac već prije, t. j. onda kad je onaj ovdje spomenuti sarkofag iskopan, nađen i konstatirano je, da je od cara Teodosija

Kako iz nacrt viditi možete, nešto jugoistočno od toga grobovlja, pronašla je ta družba, koja se je sada na pretraživanje dala, na parceli 4993 temeljne zidove nekoga većega stanja, pa evo Vam šaljem kako već spomenuh nacrt toga temeljnoga zidovlja (sl. 102).

Nađena je tu upravo na pragu priložena

olovna pločica. Ista imade na obadvije strane neke izrezane znakove, a na jednoj strani u sredini pravilno poredane 4 utisnute jamice. (Pločica potječe od olovnoga sarkofaga, a znakovi su samo slučajna oštećenja bez kakova znamenovanja Op. ur.) Nadalje su iskopana na tom mjestu 2 komada kamenitoga žlijeba, sasvim lijepo i pravilno istesana. Jedan komad dug je 0·80 m., a širok 0·20 m., a drugi isto tako širok, a dug 0·50 m.; zatim 3 cijela komada četvorne pločne ciglje duljina 0·40 m., širina isto tako, debljina 0·06 m., pa dva komada od pečene ciglje u obliku čunja sa probušenom rupom poprijeko, visina 0·12 m., a promjer dolje 0·07 m.; zatim jedna debela cijev od pečene zemlje duga 0·30 m.; cijeli promjer 0·25 m. a promjer rupe 0·08 m.

Imade tu također množina slomljene ciglje sa neakovimi okruglimi znakovi, a i među tima također ciglje s kraja nažlijebite. Ovi fundamenti stranom su od samoga kamena i to surovoga netesana, a stranom pomješani sa cigljem. Također se našlo bojadisane žbuke od nekadanjega zida. Prekapanje se nastavlja, pa ne znam kakav će biti daljnji uspjeh, jerbo držim, da je ono, što je bilo izim temeljnih zidova, davno već prije raskopano i raznešeno. No o ovom što je do sada otkriveno, valja da se čovjek mišlju pozabavi, pa da pita, što je to moglo biti i kojoj je svrhi služilo

Ja očekujem Vaš kompetentni sud, ali dozvolite da budem nešto malo smion, pa da rečem, da je to možda bio onaj „Ad Praetorium“, koji Vi u Vjesniku III. god. (1898) str. 199 spominjete, kao da je bio „valjda negdje u Bosni.“ Ako se ne varam pokazivali ste mi na rimskoj karti, da je taj „Ad Praetorium“ ležao blizu Save, pa kako i današnja „stara Sava“ nije otale baš vrlo daleko, a mogla je u ono davno doba biti još bliža, jerbo je cijelo oto i okolno zemljište s sam savski muljni nanos, a ne unski, jerbo kopajući u dubljinu nalazi se sam savski mulj, to glede mjesta poradi Save, ne bi bilo nemoguće, da je upravo to ono pravo mjesto.

Sjeverno nedaleko „Vladića jame“ jest šuma Provalija, pa i danas imade u njoj neko staro korito „Virovi“ zvano, kuda i sada seljačke ladice ploviti mogu i riba se lovi. U nj utiče voda Rastača, pa i to je mogla biti nekadanja Sava, kraj koje je bio „Ad Praetorium“. Ova „Vladića jama“, koja je kako u nacrtu vidite, dosta velika, faktično je jama ili lokva, koja niti za najveće suše ne presane, te mislim, da nema razloga uzeti, da je od naravi postala, nego je valjda čovječjom rukom stvorena. Kako je cijelo zemljište, gdje se ovi opisani grobovi i zidovi nalaze, kako ta-

koder i okolno zemljište podosta više od onoga daljnijega, to držim, da je ona zemlja, kada je „jama“ kopana, onuda nasipana, pa tako da je „jama“ postala.

Oni, koji su ju kopali, imali su razloga, da zemljište, na kojem su živili povise i tako se od poplave brane, jerbo je sve velika ravnica, i da si ribnjak naprave, jerbo još i sada kroz šumu „Provaliju“ dolazi Sava, kada iz svoga korita izade i okolicu poplavi, da i „Vladića jamu“ napuni, ali ono uzvisito zemljište ne poplavi nikada.

Govore ljudi, a ne znam je li istina, da su se osvjedočili, kada uslijed duge ljetne žege voda u „Vladića jami“ omali, da se može opaziti, da je njezino tlo cigljom popločeno. (To će valjda biti samo priča. Op. ur.)

Premda je tlo danas velik glib, ipak dubljina može biti i sada 5 do 6 metara. Raznovrsne ribe imade u toj lokvi i danas još dosta, samo ju je teško loviti uslijed zamuljenosti i velikoga gliba. (Meni je vjerojatno, da je „Vladića jama“ zamuljeni savski rukav. Op. ur.)

Dakle cijeli taj nastan bio je u većem nekom stilu zasnovan, pa nije isključena mogućnost, da je to taj vojnički logor „Ad Praetorium“

I ne samo, da su ota dva naznačena mjesta bila izidana, nego na cijelom tom velikom prostoru od nekoliko jutara zemlje, svuda se nalaze ruševine, ali i tragova, da je već sve prekopavano. Nesumnjivo je morala tuda teći rimska cesta u savsku nizinu, kao nastavak one ceste preko bačinskih i dubičkih brjegova od „Siscije“ do „Ad Praetorium“, pa preko Save dalje, koju ste Vi u već spomenutom vjesniku na strani 199 opisali. Kako iz nacрта vidite i danas još tik toga mjesta, gdje je to zidovlje pronađeno, ide „poljski put“ u šumu „Provaliju“ i onda kroz šumu dalje.

U dokaz toga važno je sigurno i ovo. Pred više godina našao je jedan ovdašnji šeljak, u ravnici oruči svoju zemlju, gvožđa u pločama, u vito složena, zapadno od „Vladića jame“ u daljini od po prilici pol kilometra, gdje nema traga kakovomu stanju niti u zemlji, pa je moguće, da je tuda išla cesta sa dubičkih visova dolje u nizinu k „Ad Praetorium“ i tu gvožđe iztovareno i ostalo. Gvožđe su naši dubički kovači kovali i meni su pripovijedali, da je za kovanje bilo izvrstno.

Ovo je sve dakako moje nemjerodavno mišljenje, pa Vas molim za Vaš strukovni sud. Ako držite, da je ovaj nalaz vrijedan sa arheološkog gledišta, onda bi mi bilo, da osobno ovamo dođete, da konstatirate sve, što je i kako je. U

tom slučaju javite mi dan Vašeg dolaska, da Vas na kolodvoru dočekam. One nađene predmete, — ako za Vas vrijednosti imaju, — poslat ću Vam, te molim za obavijest.

Srdačno Vas pozdravljajući veleštovanjem Vaš odani

Mišo Mutavgić.

16. **Dubica**, 23. veljače 1900. Štovani gospodine i prijatelju! Što se tiče onog željeza, koje je seljak (Nikola Kruška) orući zemlju našao i iz zemlje tada iskopao, šaljem Vam jedan komad težak 4.40 k. g. Takovih komada izvađeno je na tom mjestu 97 komada. Sve je bilo, dva po dva komada u križ jedno na drugo položeno i naslagano. To mjesto, gdje je to željezo iskopano, od Vladića jame udaljeno je po prilici 50 m., i to južno od Vladića jame, na oranici seljaka Ivakića, a sada vlasništvo Đakovića. Seljak Nikola Kruška imade toga željeza još i sada kojih 20 komada, i kaže mi, da je na istom mjestu onaj put iskopao komad željeznoga oruđa u obliku „vagače“, kakovom šumski radnici dasku i dugu rastežu. Također je tu našao željeznu šipku, dugačku nešto više od 1 m., kao prst debelu, na obadvije strane zavintu u kuku. Ali to se je nekuda smelo i izgubilo. (Cijelo ovo našašće navodi na pomisao, da je tu negda bila kovačnica, jer nije drugo nego skladište surovoga željeznoga materijala, sljevena u zgodan oblik prizmatičkih štapića (Barrenform) Poslani komad je 0.21 dug, 0.55 šir. i debeo. Op. ur.)

Evo prilažem i jedan komadić bojadisane žbucke od onoga zida sa Pilakovića i Mišića zemljišta kod Vladića jame. Ima toga također u zelenoj i žutoj boji, ali većinom razdrobljeno. Svakako je zanimivo, da se je boja poslje toliko stotina godina ovako uzdržala.

Glede kopanja ili bolje rekuć glede Vaše želje radi Čardačića, pisat ću vam do zgođe, dok vidim što može biti.

Primite iskren i prijateljski pozdrav Štovanjem
Mišo Mutavgić.

17. **Selce** (Hrv. Primorje) 15. ožujka 1899. Pred nekoliko dana započela se je ovdje tik uz more raditi cesta do kupališta. Kod kopanja ispod površine jedno 80 cm. našle su se u zemlji na više mjesta stare zidine još dobro sačuvane. Na jednom su mjestu zidine isprekrižane, tako da je svaki prostor za sebe odijeljen, te izgleda kao kakve škatulje. Među ovom zemljom nalazi se mnogo razbijenoga crijepa, koji je posve ravan, samo na jednoj strani ima zavint jedan kraj. Ovaj je crijep od crvene

zemlje, te je na jednom komadu dobro sačuvan

ovaj napis: **† PANSIAN** Na drugom mjestu jedan metar ispod zemlje nalaze se naslagani kamenčići jedan do drugoga kao šah. Ovi su kamenčići četverouglasti, bijele boje, — a imade ih i crnih, te Vam ovdje od svakih po jedan šaljem. Kamenčići složeni su u neakvoj bijeloj materiji, bit će valjda vapno. Ja sudim, da je sa ovim kamenčićima bio potaracan hodnik ili pločnik. Kod ovoga kopanja nađena su i 2 novca i komad željeza, koji Vam ovdje šaljem. Isto, ali pod površinom 1 medaljica iz Sv. Gore kod Gorice od g. 1539, koju Vam ovdje šaljem (iz XIX. je vijeka. Op. ur.)

Još je nađen 1 novac, koji na jednoj strani ima velika slova: „S. C.“, a na drugoj može se pročitati samo: „AVG.“ Ovaj novac i onaj komad crijepa sa napisom „PANSIAN“ nalazi se u opć. uredu, te ću Vam ga moći za kratko vrijeme poslati. Zemljište, na kojem se sve ovo nalazi, zove se „Dolac“, a malo dalje „Zakloštar“. Slobodan sam Vas umoliti, da biste mi izvolili odgovoriti, ako se može saznati, što znači onaj napis Pansiana, te iz kojega je doba novac, te ako se znade, što je ovdje nekada bilo. Ovih kamenčića mogao bih Vam poslati u većem komadu.

Veleštovanjem

Ivan Lončarić Papić ml.
trgovac

18. **Selce-Vinodol**, 30. ožujka 1899. Primio sam Vaše cijenjeno od 17. t. mj. i poslane mi dvije razprave, te sam Vam vrlo zahvalan za podana mi razjašnjenja. Ja sam se popitao kod više seljaka jesu li kod kopanja naišli na kakove stvari, po kojima bi se još šta razbistriti dalo, te sam zbilja od jednoga seljaka saznao, da je negdje oko g. 1883/5. kopajući svoj vinograd našao 3 flaše, ispod ovih još jednu malu, a niže svega jedan novac, i jednu zemljenu svjetiljku, koje stvari da je g. Ardoje Potočnjak jur slavnoistome priposlao. Jučer sam bio kod g. A. Potočnjaka u Novome, što mi je on potvrdio.

Drugi mi je seljak pripovijedao, da je kopajući vinograd naišao bio na 7 ovećih žarah. Ove su bile pokrivene, a u svakoj nešto malo pepela. On je želio iste cijele izvaditi — što mu ali nije moglo poći za rukom, jer su se razpale i tako je sve ostavio.

Prvomu sam seljaku predočio sliku br. 71. u Vašoj raspravi naslikanu, te mi je potvrdio, da su iste upravo onakove bile; a ona mala flašica, bit će t. zv. suzna flašica. Molim Vas, bu-

dite dobri, pa mi izvolite javiti, dali se ovi predmeti zbilja u muzeju nalaze. (Nalaze se. Op. ur.)
Veleštovanjem

I. L. Papić.

19. U Ogulinu, 20. srpnja 1899. Veleučeni gospodine! Dne 13. srpnja t. g. uputio sam se osobno u pratnji ravnajućega učitelju u Generalskom stolu g. Paje Turkovića u Dugu goru, da izvidim grobišta iz halštatskoga doba, pak da shodno odredim i narod uputim, kako da u buduće postupi sa iskopinama, koje se tamo svake godine prigodom oranja, rigolanja vinograda itd. u znatnoj množini nalaze, te da ih ne razbacuje koje kuda, što je do sele žalibože sa tolikim, katkad vrlo dragocjenim prehistoričkim objektima činio u svom — dakako ispričivom neznanju.

Duga gora, skup raznih zaselaka, udaljena je od željezničke postaje tri četvrt sata lagana hoda. Kako se čini iz množine grobnih mogila, razasutih po cijeloj Dugoj gori na površini od nekoliko stotina jutara, služilo je to mjesto ljudem iz halštatske periode kao neka nekropola. Kako mi pripovijedaju ondašnji seljaci, nailaze na ostatke ljudske, bronsane predmete etc. na vrlo mnogo mjesta, dapače tvrde, da se i na vrhu ovisoka brda, što se nad Dugom gorom diže, veliko jedno grobište nalazi

Na te prehistoričke predmete nailazi narod već od davna, nu ne znajući im vrijednosti obično jih ostavlja u zemlji ili jih koje kuda rasteplje. Tako sam doznao kod zadruge Kasunić br. 102, da se je tamo kod kopanja temelja za novu pivnicu pred nekoliko godina našlo željeznih mačeva, šljem bakreni, jedan kosir (zavinuti dugi srp) i više sitnijih predmeta. Sve su te stvari propale, jer su većim dijelom skršene, pošto neuka svjetina muije, da su od zlata, i po tom opet u zemlju bačeni. Kako spomenutih takovih stvari našla se sva sila i na drugim mjestima. Dakako, što je propalo, to je propalo, nu dalo bi se u Dugoj gori, kako sam ustanovio, još mnogo toga naći.

Ja sam se osobito zanimao da vidim mjesto, na kom su nađeni oni predmeti, koje sam Vam donio pred nekoliko tjedana u Zagreb. Ti predmeti potječu iz grobne mogile koja se nalazi u šljivaru zadruge Luke Špehara br. 124, te su iskopani prigodom rigolanja maloga vinogradića ovoga proljeća. Ono što sam donio u Zagreb tek je preneznatan dio iskopina, jer su tuj iskopane osim sve sile fibula, narukvica itd. dvije žare pune kostih i raznih predmeta, jedan mač itd. Sve je to propalo osim spomenutih u Zagreb donesenih predmeta, a od žare našao sam još

samo jedan ulomak, debeo oko 15 mm., nadalje dvije narukvice, od kojih je jedna vrlo dobro sačuvana, te nekoliko bakrenih komadića, nalik pločicama, kojima ne mogu pobliže opredijeliti svojstva. Ove predmete donijeti ću Vam veleučeni gospodine, kada prvi put u Zagreb dodem.

Ta grobna mogila, duga je po prilici 10 hvata, a široka 5 hvata, dakle u obliku elipse; srednja visina iznosi oko 2 hvata od podnice računajući. Od te ogromne mogile prekopana je tek jedna trećina, dočim ostatak, koji jamačno mnogo toga krije, leži netaknut. Gospodar toga vočara odnosno te grobne mogile izjavio mi je, da je voljan i taj ostatak prekopati, dan prekopanja meni objavit i pokloniti mi sve nađene predmete, ako mu se ishodi 100 komada trsnih korenjaka. Ja mislim veleučeni gospodine, da bi to bila vrlo malena žrtva, gdje je uspjeh više no osjegan. U ostalom o tome sporazumit ću se osobno u Zagrebu s Vama.

Nekoliko koraka od opisane mogile, tik pred kućom Luke Špehara, nalazi se druga grobna mogila, od prve nešto manja, na kojoj se danas guvno za vršenje žita nalazi, pak se s toga tuj ne može kopati. Kako mi Luka Špehar pripovijeda, našao je on pred nekoliko godina prigodom planiranja guvna takodjer raznih predmeta.

Dvije stotine po prilici koraka nad tim mogilama nalazi se treća. Tuj je ljetos izorano ljudskih kosti, fibula, narukvica, što je sve po površju oranice, na kom se ta mogila nalazi, porazbacano, pak da nije pšenice našlo bi se toga dosta.

I tako bi po cijeloj Dugoj gori idući nailazili na ostatke prehistoričkoga čovjeka. Ja mislim, da bi se uz vrlo neznatne žrtve — po momu sudu dosta bi bilo i 10 for. — moglo ovdje toliko toga naći, koliko je nađeno svojedobno u Lici u Prozoru.

Sada više nema pogibelji, da bi se koji nađeni predmet izgubio, jer sam narod podučio, da mi svaki nađeni komad sačuva ili u Ogulin donese, a osim toga našao sam inteligentna seljaka imenom Miku Kasunića br. 76., koji mi se je obvezao, da će nad iskopinama bditi i paziti, da se ništa ne izgubi, te mene o svakom nalazu obavijestiti. Ja sam mu obećao neznatnu nagradicu za slučaj, da mi što osobito lijepa i važna donese. Kuda sreće, da se je moglo već prije to učiniti!

Nedaleko Duge gore — oko 2 kilometra — nad rijekom Dobrom, nalazi se špilja, vrlo teško pristupna, sa zidanim ulazom. Kako mi narod pripovijeda, puna je ljudskih kostih. Bilo bi vrijedno, da se ista znanstveno pretraži.

Posudena mi djela pomno proučih, te značaj

proširih moje do sada dosta slabo arheološko znanje. Baš sam Vam zahvalan. Kad dođem u Zagreb, donijeti ću ih natrag, a tom zgodom sporazumiti ćemo se glede Duge gore.

Preporučujuć se Vašoj Veleučeniosti ostajem sa srdačnim pozdravom

Fran Šaban

društveni povjerenik.

20. **Otočac**, 9. ožujka 1900. — Veleučeni gospodine! U privitku šaljem ove godine sabrane starinske predmete, kojih ove godine nije onoliko kao lane. Uzrok je tome, što se u ovoj godini radi pomanjkanja vremena nisam mogao osobno baviti iskopavanjem. Nu prigodom mojih putovanja širom ličkih krajeva motrio sam ostatke starih naselbina, a učinjena sam opažanja zabilježio.

Pod br. 1. priložen je ulomak baze rimskoga kipa sa reljefom od kamena klesanca, nađen na zemljištu Mika Premuža ispod Vitla kraj Prozora. Kamen je meki vapnenac, sličan francuskom savonière-kamenu, koji se poradi svoje mekoće rabi osobito za kiparske radnje u unutrašnjosti zgrada. Ovakove vrsti kamena nalazi se u našim krajevima samo kod Bihaća, te se mora porijetlo predležecem odlomka svakako tražiti u bihaćkim kamenicima. Na pomenutom zemljištu nađeno je još nekoliko krupnih željeznih čavala i školjaka od oštriga, koji se predmeti radi neznatnosti svoje ovdje ne prilazu.

Pod br. 2. nalazi se noga sa dnom staklene posudice, koja potječe iz jednoga rimskoga groba u Sv. Jurju. Nekoliko lijepih predmeta iz ovog groblja otpremio je mjesni učitelj zemaljskom muzeju.

Pod br. 3. slijedi poklopac amfore, na kojem se nalazi pečat A. Poklopac našao sam skupa sa mnogim drugim manje dobro sačuvanim na obronku strmog brijega tik Staroga grada u Primorju. Ovaj brijeg posut je sa omanjim hrbinama žara, amfora, opeka itd. a na tri mjesta pokazuje ostatke zidova rimskog porijekla. Vrh brijega ovjenčan je prilično uzdržanim zidovima sredovječnog grada, kojem se raspored prostorija posve dobro raspoznaje.

Pod br. 4. nalazi se skupina lijepoga bronzanoga nakita japodskoga porijekla, koji su predmeti nađeni podno sjevernoga obronka brijega Vitla kod Prozora, to jest na strani brijega, koja je protivna onoj, gdje smo lani japodske predmete iskopavati. Istaknuti se mora u ovoj zbirki 5 srebrnih nakita, kakovih na južnoj strani nije nađeno. Ove predmete zajedno sa privitih 9 komada

novaca kupio je općinski blagajnik gosp. Brozović za 12 for. od žitelja prozorskih, koji su ponajprije iste predmete meni uz znatno veću svotu nudali, nu nezajući, da li bi slavno ravnateljstvo kup odobrilo, propustio sam ih nabaviti. Gospodin Brozović pripravan je zbirku ustupiti uz istu svotu slavnomu ravnateljstvu.

Pod br. 5. nalaze se bronzani predmeti, koje sam u prisutnosti kot. predstojnika u Senju g. I. pl. Labaša iskopao iz japodskoga groba, ograđena sa karakterističnom četverouglastom ogradom od kamena. Takovih grobova nalazi se na pomenutom brijegu, koji se prostire obroncima na poluotoku između luke Jablanačke i duboke drage Zavrata nice, jošte lijepi broj, nu većim dijelom jesu grobovi već prekopani. Jedno grobište osobito se iztiče vrlo solidnom ogradom od velikog kamena u obliku pačetvornog tumula, tako, da predmnijevam na ovom mjestu grob kakvoga poglavara japodskoga, nu pošto bi raskapanje ovog groba, dosta truda stajalo, ostavio sam ovaj posao za kasnije prikladno doba.

Predmnijevajući, da Vam ova naselbina u potankostima i sa vlastitoga zrijenja poznata biti neće, te uviđajući njezinu, po mojemu shvaćanju, preveliku važnost za poznavanje prethistorijskih naselbina u opće, opisati ću kratko njezin izgled, koji je jamačno isti, kakav je prije 20 do 25 stoljeća bio. Nepromijenjeni taj oblik, koji se bitno razlikuje od terasiranih japodskih naselbina u ostaloj ličkoj županiji ima se zahvaliti gradivu, s kojim je bila sazidana, a to je lomljenjak, na kojem Podgorje obiluje. Isključiva uporaba kamena i materijal, s kojim su nasipani grobovi, a to je kamenje i gruh sa vrlo malo zemlje, kadre su nas podučiti o važnoj činjenici, da Podgorje niti u ono prastaro doba nije obilovalo bujnim šumama i zemljom crnicom, kako se obično predmnijeva, nego mora, da je bio kraški karakter ovoga predjela za onda već prilično jasno izražen.

Prilično prostrani vrh brijega opasan je 2—4 m. debelim zidom od kamena u suho bez morta, od kojega zida mjestimice dosta visokih ostanaka ostanaka imade. Prema istočnom kraju, gdje se pomenuti poluotok drži kopna, biva zid sve to solidniji, osobito gdje je na najprikladnijem mjestu vjerojatno bio ulaz u naselbinu, tamo je opaziti, da je zid na duljinu od kakovih 10 m. u mortu uzidan bio. Obzidani prostor naselbine razdijeljen je sa dva istosmjerna takodjer 3—4 m. debela prezida u tri razdjela. Prezidi imaju u sredini prolaz 2 m. širok, kojega su stijene solidnije zidane, pa oponašaju tako zvano ciklopsko zide. U najvećem, prema moru ležećem razdjelu

nema tragova zidovima, nego samo množina grobova, kamenjem obzidanih.

Srednji razdjel i treći prema kopnu napunjeni su ostacima japodskih kuća ili bolje rekuć koliba sa obzidima od kamena u suho sazidanim, i to tako dobro uzdržanima, da je raspored stanova posve dobro razpoznati.

Svaki stan sastoji od jednoga prostora, koji se u veličini mijenja, a prislanja se jedan stan uz drugi uporabom po kojega zajedničkoga obzida. Ulaz raspoznaje se kod svakoga stana isto kao i prolazne ulice izmed stanova. Na jednom mjestu, odlikovanom po svom položaju, pričinja mi se kano da vidim kakovu vječnicu pod vedrim nebom, opkoljenu naokolo klupama od kamena.

Draga Zavratinica je prekrasna naravna luka, kojoj se silazi strmom stazom sa trećega razdjela, a gdje staza na brijegu dokončava, tamo je za obranu pristupa polukružni obzid. Nema sumnje, da je opisani brijeg izabran Zavratinici za volju kao naselbina, jer je draga protiv svakoga vjetra sigurno zaklonište za brodove, a uz to duboko i vijugasto zasijeca u kopno, tako da sa pučine morske nije moguće opaziti brodova u luci.

Da je naselbina prethistorijskoga porijekla svjedoči nakit u grobovima, obzidanje grobova kamenjem i narav zidanih ostanaka, a preobilne utvrde ovoga mjesta i vrlo zgodan položaj za obranu morao bi dovesti na misao, da je ova naselbina bila prastaro gusarsko gnjezdo, odkuda se i ilirski gusari zalijetahu na grčke i rimske brodove.

Ne manje zanimiv je opstanak druge građevine starinskoga porijekla u neposrednoj blizini Jablanca. Na prvom brežuljku, sjeverno, od opisanoga, nalaze se ostanci staroga 2—3 m. debeloga suhozida, koji se od vrha brežuljka uspinjućom se kosom proteže prema Velebitu i po njemu, u koliko se od ozdol viditi može, duljinom od kakovih 10 km. Ovaj zid osobito se dobro razabire, kada se polazi iz Jablanca na Rab, te se može pratiti okom do visine od kakovih 800 m., a neprekidan pravac mu je od zapada prema istoku. Prema kazivanju žitelja može se do Apatisanske kose i odavle do Kosinjske doline pratiti, prema čemu mogao bi prolaziti također u blizini onoga međašnoga kamena, otkrivenoga u Lomskoj dulibi. Držim, da u ovom zidu vidimo među onih dvajuh japodskih plemena, kojima međašni kamen protumačiste prošle godine u Vjesniku. Poblizja iztraživanja uz mali trud razjasnila bi ovu vrlo zanimivu činjenicu.

U Smrčeve doline nisam ove godine prispio,

a isto tako ostalo je bez uspjeha potraživanje međašnoga kamena, koji bi se kod Švice nalaziti morao, nu uputio sam tamošnje lugare i žitelje, da mi odmah dojavu, ako gdje kakov napis nađu.

Izim opisane Jablanačke naselbine vidio i pregledao sam tragove toliko mnogih, da bi me potanki opis predaleko zaveo, nego ću iztaknuti samo glavnije momente.

Ako se na karti brinjskoga, otočkoga, koreničkoga i senjskoga kotara ubilježe mjesta, gdje su naselbine stajale, to se vidi, da se sve drže i sudaraju sa glavnijim sada naseljenim mjestima, a spajanjem pojedinih naselbina mogu se naslutiti ceste, kojima su Japodi među sobom općili. Ovi putevi odgovaraju prilično današnjim prometnim žilama.

Glavna lička cesta ozuačena je točkama: Brinj, koji opsežne tragove japodske naselbine, a i jednoj rimskoj zgradi pokazuje (omanji brežuljak prema Škammici), Drenov klanac sa obzidanom naselbinom i inim tragovima, Kompolje sa Crkvinom, Švica sa pet naselbina na vrhu brjegova, među ovima jedna suhim zidom obzidana, Rastovka između Švice i Prozora, te konačno Prozor sa naselbinama oko i na Vitlu, na Kraljevici, na Humcu itd.

Drugi pravac vodi iz Otočca do naselbine na brijegu Zoričnjaku kod Staroga sela, odavle na brijeg Drenovac kod Škara, te konačno u Dabar do naselbine na brijegu iznad pravoslavne crkve. Zadnje dvije naselbine providene su na mjestu, gdje ih strmine brijega ne brane, sa visokim nasipom, a valjda nekada i suhozidom:

K naselbini kod Škara mogu se, idući pravcem glavne ceste prema Bihaću, priključiti ostanci naselbine na Velikom Umčiću kod Založnice, dalje tragovi na Durbabi iznad Vrhovina (koje zadnje nisam još temeljito pregledao) pak kao najznamenitije u ovom kraju one dvije naselbine, koje se kod Crne vlasti na Velikom Oblaju nalaze. Obije naselbine označene su 5—6 m. širokom terasom, koja ovjenčava vrh brijega, a ulaz u prostor, koji okružuju terase, označen je sa dva ovisoka nasipa čunjastoga oblika, izmed kojih je vodila cesta u naselbinu. Trag ovih cesta može se pratiti na tri strane po obroncima brijega, a na jednom mjestu, gdje cesta vodi preko gologa kamena, naći je tragova kolotečina, usječenih u kamen. Podno brijega Oblaja prema sjeveru otkopana je ove godine starinska cesta, 4 m. šir, sa 0.50 m. debelom naslagom na duljinu od 100 m., sastavljena od kamena lomljenjaka, bez ta-

raca i pervačka, koje ceste pravac udara na Dugl dol, a vodila je odavle valjda u Dabar. Glede porijekla ceste, akoprem nije građena onim solidnim načinom, kako to Rimljani kod svojih cesta običavahu, mora se ipak predmijevati, da je rimski, jer su sjeverno od Oblaja nađeni u ruševinama stare kapelice ostanci podnožnoga kamena i kapitela rimskih, potičućih od zgrade zamašnjega opsega. U opće može se reći, da je okolica brijega Oblaja puna starinskih uspomena. Tako ima na brežuljku „Gradina“ dosta ostanaka starinskoga zida, nedaleko ove gradine pako, kada se je u prvo doba gradila šumska cesta, iskapale su se mnoge žare sa pepelom i ini predmeti, koji su odavna raznešeni. Od slučaja do slučaja nadje se i po koja mangura. U posjedu g. Teodora Delića nalazi se zlatna rimska potičuća iz kratorovine na Oblaju. Mjesto nekadašnjega groblja ove naselbine nije do sada pronađeno, nu pode li za rukom takovo pronaći neima sumnje, da će nalaz biti obilan.

Prema jugu Crne vlasti ima tragova japodskim naselbinama u blizini sela Turjanski.

Kao najzapadniju naselbinu našao sam onu naselbinu na brijegu. Ova naselbina poradi svoga velikoga opsega i dobro uzdržanoga stanja ima najveću sličnost sa onom kraj Jablanca, a tako je zanimiva, da je vrijedna temeljitoga istraživanja od strane strukovnjaka. Ima tu bezbroj terasa, obzid za obranu prema zapadnoj strani, cesta prosječena 5 m. duboko i 4 m. šir. kroz pećinu, tumulus od kamena vanrednoga obsega, koji

možda krije u sebi ostanke kakvoga poglavice Japoda, veliko kamenje naslagano u raznim oblicima, koje bi se moglo držati kao nekom vrstom spomenika, a držim, da sam i groblje pronašao, sudeći po usađenom kamenju, koje obično u četverokutnom obliku okviruje grobove. Kopanja nisam preduzeo, ali svakako sam slobodan pozornost Vašu obratiti na one zanimive ostanke.

Oko Korenice spomenuti moram, niz naselbina, protežućih se od Bunića do Plešivice, te označujućih pravac ceste preko Škipine, sedla u gorespomenutoj gorskoj kosi izmed Bunića i Šalamunića, druga kod Bunića, treća na gradini kod Grabušića, a zadnja kod Bijeloga polja na brijegu Bukovača. Konačno moram spomenuti kod prelaza preko Vratnika naselbinu nad Melnicama.

Opažanja svoja glede spomenutih naselbina japodskih nastaviti ću i po mogućnosti više u detalju, te ako li u tom pravcu kakove želje imate, molim, da mi ih priopćite.

U smrčevoj dolini ove godine nisam bio, nu dočuo sam, da su kopači blaga razbili napise, koji se tamo nalazahu. O toj dolini čuo sam iz raznih usta toliko toga pripovijedati, da ove godine neću prepustiti, da se onamo ne otputim.

Nadgrobnni kamen u Brlogu kod trgovca Glumca pripravan je isti uz cijenu od 15 for. odstupiti, jeftinije ne, akoprem sam vlasnika višekratno nagovarao

Cvjetko Vurster
povjerenik muzeja.

KNJIŽEVNE VIJESTI.

Dr. Moriz Hoernes. Funde verschiedener Altersstufen aus dem westlichen Syrmien (Mittheilungen der prähistorischen Commission der kais. Akademie der Wissenschaften. I. Band, No. 5. Wien 1900). Pisac, koji je jedan od najboljih stručnjaka prethistorijskoga istraživanja u austro-ugarskoj monarkiji, govori u toj radnji o nekim nahodajima iz srijemske županije, koji su kao dar njegova prijatelja g. Huga Stubenvolla, inženira u Vukovaru dospjeli u prethistorijsku zbirku c. i kr. prirodoslovnoga dvorskoga muzeja u Beču. Slučaj je htio, da su u tim darovima zastupana baš sva glavna razdoblja stare kulture u Slavoniji osim la tenskoga i rimskoga. Radnja o tim našašćima stoga je od osobite važnosti, što baš Hrvatska i Slavonija obzirom na prethistorijsku arheologiju spadaju među najslabije poznate, a i najslabije istražene krajeve sredne Europe. Pisac to veoma žali, jer kao da je baš Slavonija pozvana, da pruži kojekakova razjašnjenja o svezama između nekih grupa prethistorijskih nahodaja sjeverne i južne Europe. — Hoernes najprije govori o veoma zanimivoj neolitičkoj štaciji u Streimovu vinogradu kraj Vučedola između Vukovara i Sotina, gdje je ravnatelj narodnoga muzeja u jeseni 1897 s lijepim uspjehom kopao i otkrio ostatke naselbine i groblje sa skvrčeno pokopanim kosturima. Priopćuje načrt toga iskapanja i opažanja muzejskoga ravnatelja, pa onda opisuje zanimive predmete, koje je g. Stubenvoll odanle poslao dvorskomu muzeju. Vučedolska naselbina, koja se ističe svojim ukusno ornamentiranim zemljanim posudama, spada po svoj prilici u najmlađe doba neolitičke kulture, pa Hoernes misli, da je znatno mlađa od važne naselbine u Butmiru kod Sarajeva; najveću srodnost imaju vučedolski lončarski proizvodi sa onima iz ljubljanskih sojenica. Sa vučedolskom naselbinom sasna su srodne i naselbine u Sarvašu kod Osijeka i Lovasu u Srijemu, dočim je naselbina Jankovićev gradac u samom Vukovaru možda nešto starija.

U bronsano doba spada jedan gradac kraj Vuke kod Bogdanovaca, odakle je posredovanjem

g. Stubenvolla dvorskomu muzeju g. Mirko pl. Hideghethy poklonio dvije karakteristične posude i tri prešljena. Jedna vrsta ovih posuda zastupana je i u zagrebačkom narodnom muzeju sa više primjeraka iz jednoga vinograda kod Vukovara.

U bronsano doba spada i jedno skupno našašće iz Markušice na Vuki, gdje je g. Stubenvoll kod cestogradnje našao 5 lijepo ornamentiranih bronsanih narukvica i 7 ulomaka od takova nakita i darovao dvorskomu muzeju u Beču. Ovakovih skupova bronsanih predmeta u Slavoniji se dosta često nađe, pa ih Hoernes nekoliko spominje, koji su dospjeli u naš narodni muzej, među ostalim i dva, koja nam je darovao isti g. H. Stubenvoll.

Zanimiv je sadržaj jednoga groba halštatskoga vremena, koji je g. Stubenvoll našao kod cestogradnje blizu Adaševaca i u Beč poslao. Najzanimiviji je predmet jedan pojas od bronsanih članaka, kakovih je više sa raznih mjesta iz Slavonije i u narodnom muzeju. Tom prigodom govori Hoernes po izvještaju ravnatelja narodnoga muzeja i o jednom skupnom našašću halštatskoga vremena iz Adaševaca, koje se nalazi u narodnom muzeju u Zagrebu.

Najmladi predmeti iz Srijema, koje je g. Stubenvoll bečkomu dvorskomu muzeju darovao, nađeni su kod cestogradnje u jednom starohrvatskomu groblju kod Svinjarevaca. Hoernes opisuje te predmete, napominje slična našašća iz Madžarske, pa priopćuje izvještaj ravnatelja narodnoga muzeja o svim takvim starohrvatskim grobljima, koja su dosele u Hrvatskoj i Slavoniji nađena, naime u Velikom Bukovcu kod Ludbrega, Pijeskima kod Đurđevca, Veri, Bijelomu brdu i Svinjarevcima. U potonja dva groblja kopalo je hrvatsko arheološko društvo, pa je pošlo za rukom po tamo nađenim novcima ustanoviti, da spadaju u XI., odnosno XII. vijek.

Hoernesova radnja, koja je ukrašena sa 61 slike ponajglavnijih predmeta, za upoznavanje naše prehistorije od velike je važnosti, ali on sam priznaje, da se mora još mnogo učiniti, kako bi starine iz Slavonije zadobile

među prehistorijskim spomenicima Europe ono mjesto, koje ih ide. To može samo onda biti, ako se bude na te starine bolje pazilo i intenzivnijim ih iskapanjem potraživalo. Skrajno bi dakle vrijeme bilo, da se primjerenom pripomoći omogući narodnomu muzeju ili hrvatskomu arheološkomu društvu da uzomognu zadovoljiti zadaćama, koje moderna nauka na takove zavode i društva stavlja.

Dr. J. L. Pič. Starožitnosti země české. Díl I. Čechy předhistorické. Na základě praehistorické sbírky musea král. českého. Svazek 1. V Praze 1899. Troškem české akademije znanosti i društva českoga muzeja izišla je sjajna publikacija o prehistorijskim prilikama češke zemlje, koja obuhvata 219 strana velikoga kvartformata sa 87 tabala, 58 slika u tekstu i 4 karte, a napisao ju je prof. Dr. J. L. Pič, ravnatelj prehistorijskoga odjela českoga zemaljsk ga muzeja. Odlični ovaj stručnjak kroz mnogo je godina na trošak muzeja i akademije na raznim mjestima češke kraljevine izvodio iskapanja, a bogati materijal, koji je tim povodom nađen i dospio u zbirke njegovoga zavoda, pruža mu glavni dio građe za ovo djelo, koje mu služi na čast. U uvodu pisac kritički raspravlja o vijestima starih pisaca, koji su se bavili starim žiteljstvom češke zemlje i o tezama novijih učnjaka u tom predmetu, prelazi zatim na ono, što se znade o diluvijalnom čovjeku u Češkoj, pa onda opširno govori o plemenu, od kojega su se našli grobovi sa skvrčenim kosturima i ostanci naselbina. Za najstarije spomenike toga svijeta drži pisac neke megalitičke spomenike, od kojih se u ostalom barem neki mogu smatrati pukim proizvodom naravne tvorbe. Najstariji grobovi sa skvrčenim kosturima u Češkoj spadaju u zadnje razdoblje neolitičkoga doba, ali se je taj način pokopavanja još jako dugo održao, pa ga ima i u grobištima sa inventarom bronsanoga, halštatskoga i la tenskoga doba. U posebnim odlomcima govori pisac o keramičkim proizvodima iz grobova i naselbina, isporučujući ih među sobom i sa proizvodima po susjednim zemljama, pa o raznim kulturnim prilikama, naročito o pogrebnom obredu i o domaćem životu onih ljudi. Pri koncu dodaje popis dosele poznatih pogrebišta (114) i naselbina (236). — Od ovoga važnoga djela izići će još dva dijela, od kojih će drugi raspravljati o Češkoj na osvit historije, a treći o Češkoj za doba knezova od VII—XI. vijeka.

Klaić Vjekoslav: Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Zagreb I. sv. 1899. II. sv. 1900. Tisak i naklada L. Hartmana

(Kugli i Deutsch). Ovim recima nije svrha, da se kritički ocijeni znanstvena vrijednost ovoga najnovijega, ali i najvažnijega djela neumornoga radnika na polju domaće povjesti sveučilišnoga profesora V. Klaića, koje je hrvatskomu narodu došlo baš u zgodan čas, jer su obje sveske monumentalne hrvatske povjesti Tadije Smičiklase posvema raspačane, te se ne mogu više dobiti. U predgovoru u I. svesci pripočuju nakladnici, da će Klaićevo djelo izaći u 4 knjige. U I. knjizi u uvodu navodi pisac glavna djela o hrvatskoj povjesnici, opisuje zemlju hrvatsku, prikazuje rimsko vladanje u Dalmaciji i Panoniji, pripovijeda o starim Slavenima i Hrvatima, te o osnutku hrvatskih oblasti u današnjim hrvatskim zemljama. Iza toga slijedi: I. doba, vladanje knezova i kraljeva hrvatske krvi 641—1102, i II. doba, vladanje kraljeva Arpadovića 1102—1301. Kao što nije Smičiklas u svom djelu citovao izvore, tako nije ni Klaić, što ispričava tim, da bi knjiga još jednom toliko narasla i što citovanje smeta čitanju. Da donekle nadomjesti citovanje, dodao je pisac na koncu „Priloge“ i to izvore i pomagala za povjest Hrvata do konca XIII. stoljeća i transkripciju isprava. Uz ove priloge povećavaju vrijednost djela mnogobrojne ilustracije. Druga knjiga kao prvi dio II. sveske obasiže doba Anžvinaca i Sigismunda do gubitka Dalmacije, dakle vrijeme od 1301—1409. I na koncu ove su knjige prilozima, koji sadržaju izvore i pomagala za ovo doba i transkripcije isprava, a riješe ju 94 ilustracije. Želimo piscu krepko zdravlje, da ovo svoje djelo što prije dovrši i da ga narod primi onom ljubavi, kojom ga pisac obrađuje i narodu predaje. Konačno priznajemo, da nakladna knjižara nije žalila troška, da „Povjest Hrvata“ izađe u što ljepšem i sjajnijem ruhu.

Prof. Jos. Purčić.

Prof. Bare Poparić. Pomorska sila Hrvata za dobe narodnih vladara. Na svjetlost izdala „Matice Hrvatska“. Zagreb 1899.

Istaknuvši znamenitost pomorstva za prosvjetu naroda i njegovo blagostanje, pisac se bavi mornaricom na istočnoj obali jadranskoga mora prije dolaska Hrvata, zatim govori nešto o brodograditeljstvu kod Hrvata u njihovoj pradomovini.

Kad su došli na jadransko more, oni su našli mornaricu razvijenu, pa su se s njome i služili, te je bolje usavršivali. Njihova se vještina u brodograditeljstvu odaje, što su sami Mlečići doživljali vještaka Hrvate, da usavrše njihove lade. (str. 57). Već god. 642 Hrvati su imali jaku mornaricu, kad su po svjedočanstvu Pavla Dia-

kona „na mnoštvo lađa prevezli svoje čete na suprotnu talijansku obalu u beneventansku vojvodinu, gdje su se iskrećali i utaborili pred gradom Sepontom današnjom Manfredonijom“ (str. 44) U IX. v. ratna pomorska sila Hrvata bila je još znamenitija, kad je mogla prisiliti mletačku republiku na plaćanje harača za slobodnu plovidbu po jadranskom moru. Pisac se odulje bavi ovim haračom, koji je trajao oko 150 godina. Druga znamenitija ekspedicija Hrvata na moru pada godine 870, kada se složiše sa franačkim kraljem Ljudevitom, s Papom, sa Mlečanima i sa Bizantincima protiv Saracena. Tomislavova je sila na moru bila velika, kad je bilo 5000 vojnika a 15.000 veslača. — Po jednoj splitskoj ispravi iz god. 1097. jedna sagena je vrijedila kao dvije galije — (str. 68—72) Za Miroslava ta sila pada, ali za Držislava se opet diže, te Hrvati poduzimlju treću veliku pomorsku vojnu i to protiv Saracena god. 969., te se iskrcāše kod Monte Gargano u Italiji Izdajstvom Stjepana Surinje, admirala hrvatske mornarice, kraljeva brata, dužd Petar II. Orseolo zauze bez bitke neke primorske hrvatske gradove, te prestade Mletačka republika plaćati danak.

Za Petra I. Krešimira, kom „Bog svemogućī raširi državu na kopnu i na moru“, opet se diže hrvatska mornarica, koja je za Zvonimira u vojnama protiv Bizanca i Mlečića, a u savezu sa Normanima dvije godine vojevala u grčkim vodama do smrti Karla Roberta. Ta je vojna bila kobna za Hrvatsku, pa i za njezinu mornaricu, i ako nema podataka, da je bila u bitki uništena. Tim vojnama izvan domovine za tuđe interese podleže kralj Zvonimir, žrtva političkih zapletaja između istoka i zapada. I njima svršava slavna povjest hrvatske državne mornarice.

Pisac u zaglavku govori o ustrojstvu hrvatske ratne mornarice, o kraljevskim, plemenskim i pomoćnim ladama, o vrhovnom zapovjedništvu na moru, o admiralima, o satnicima i pisarima, pa o vojnicima, o mornarima i veslačima.

Ovo je prva strukovna radnja ove vrsti u našoj literaturi, prožeta skroz kritičnim duhom, kojim se odlikuje vrlo pisac u proučavanju naše historije, te zaslužuje svaku hvalu i pozornost znanstvenoga svijeta. Znamenite us neke njegove kritičke nuzgredno istaknute opaske o izvorima hrvatske povjesti, osobito o Porfirogenitu i Luciću, te odaju oštroomna povjesničara.

Ch. Šegvić.

Kumičić Evgenij: „P. Zrinski i Fr. K. Frankopan i njihovi klevetnici. Zagreb 1899. Dobro

poznati hrvatski romanopisac i književnik Evgenije Kumičić, koji je postao vrlo popularnim po svim hrvatskim krajevima svojim znamenitim historijskim romanom „Urōta Zrinsko-Frankopanska“ izdao je nedavno raspravu pod naslovom: „P. Zrinski i Fr. K. Frankopan i njihovi klevetnici“, kojom kritički pobija napadaje na hrvatsku povjest, od dr. Aleks. Lj. Mitrovića iznešene u knjižici: „Dva hrvatska mučenika — 30. aprila — (Ustrišci iz hrvatske istorije)“. G. Evgenije Kumičić prije nego se je dao na pisanje svoga historijskoga romana, kojemu su glavni junaci hrvatski ban Petar Zrinski i šurjak mu Fr. K. Frankopan, te junakinja ponosna hrvatska banica Katarina, proučio je savjesno historiju onoga doba, na temelju ne samo historijskih djela, nego baš na temelju domaćih i stranih izvora, pa stoga nije njegov roman samo roman, nego prava istinito prikazana historija velikoga i strašnoga događaja godine 1671., nad kojim se Europa zgrozila, a radi kojega se Hrvatska u crno zavila. Razumljivo je, da je pisac „Urote Zrinsko-Frankopanske“ morao planuti pravednim gnjevom na knjižicu dr. Mitrovića, koji iskrivljujući povjesne činjenice nastoji hrvatske mučenike prikazati svijetu, a naročito srpskom općinstvu u najžalosnijoj slici, da tim još više zaoštri žalosni hrvatsko-srpski spor, koji bi morali iskreni prijatelji narodne bratske sloge izglatiti i nesložnu braću složiti. Razumljivo je, da je baš g. E. Kumičić ustao na obranu hrvatskih junaka, jer branići njih obranio je odmah i svoje djelo. Neoprovzivim historijskim dokazima obara Kumičić redom sve napadaje Mitrovićeve. On je valjano i zdušno iscripio sve poznate historijske izvore i pisce, koji se odnose na Zrinsko-Frankopansku urotu. U Kumičićevoj radnji jasno i nepobitno govore isprave, sabrane u djelima dr. Račkoga, dr. Bogišića, Lopašića, tu govore učeni i ozbiljni ispitači historije Tade Smečiklas i dr. F. Krones. Kumičić je, snabdjeven historijskom spremom, kritički rasčinio radnju Mitrovićeve, da ozbiljan i nepristran čitalac može lako razabrati, na čijoj je strani nepobitna istina a na čijoj zlobno napadanje i drzovito zanovetanje. Hrvatsko općinstvo će se odužiti g. Kumičiću najbolje, ako uznastoji, da njegova radnja doživi i drugo izdanje, kako je to doživila Mitrovićeve.

Na koncu ipak nemožemo premućati da bi nam bilo mnogo milije a i po samu radnju Kumičićevu mnogo dostojnije, da su izostali oni napadaji na „Vlahe“, a po gotovo ono, što pisac na svršetku pripovijeda, da je sam doživio sa „Vlasima“. Da toga nije, pisac bi bio ostao na

visini nepristrane historijske kritike, a njegova radnja ne bi od svoje vrijednosti ništa izgubila.

Prof. Jos. Purić.

Jireček Const.: Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte. Neumorni radnik na polju slavenske kulturne i literarne povjesti dr. Const. Jireček priopćio je u Jagićevom „Archiv für slavische Philologie Bd. XXI. str. 399.—542“. zanimivu studiju „Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte“, koja je plod njegovih istraživanja po dubrovačkim arhivima u praznicima 1897 i 1898. godine. Svoju koli zanimivn toli poučnu radnju razdijelio je učeni pisac u četiri dijela, iza kojih slijede različiti prilozi. Prvi dio: „Zur Culturgeschichte von Ragusa in der ersten Hälfte des XVI. Jahrhunderts“ sadržaje zanimive podatke o odnošajima dubrovačke republike prema turskome carstvu, o izmjenjivanju darova između dostojanstvenika turskih i dubrovačkih, o posjetima Turaka u Dubrovniku, o proslavi turskih pobjeda u Dubrovniku, o plašljivoj dubrovačkoj politici, o pogibelji od kuge, o potresu g 1520. o gradevinama iz ovoga doba, o gusarenju, o obrani i stražama grada, o zakonima protiv ras-koši i odredbama o odijevanju, o krabuljama, o knjižnicama, o pokusima, da se osnuje tiskara u Dubrovniku, o knjižarstvu i uvozu knjiga iz Italije. Drugi dio „Zur lateinischen Literatur der Ragusaner“; treći: „Die slavischen Dichter“ i četvrti: „Slavische Texte des XV. und XVI. Jahrhunderts aus Ragusa und Stagno“ su dopunjci i nastavak piščeve radnje, izašle u XIX sv. Jagićevog arhiva „Šiško Menčetić und seine Zeit.“ Konačno su dodani zanimivi prilozi, koji se odnose na pojedine dijelove radnje.

Prof. Jos. Purić.

Brunner Joh. Der Pandurenführer Franz Freiherr von der Trenk im österreichischen Erbfolgekriege, mit besonderer Rücksicht auf die Zerstörung von Cham im Jahre 1742 (Verhandlungen des historischen Vereines von Oberpfalz und Regensburg 51. Band. Regensburg 1899 str. 135—258). Pisac po štampanim i rukopisnim izvorima opširno raspravlja o ratovanju pandurskoga vojvode Franje Trenka u Bavarskoj, za kojega je osobito postradao grad Cham u Doljnoj Bavarskoj. Pišući posvema objektivno ne zašućuje ni lijepih crta čovječnosti neprijateljskih vođa, koje se opažaju i kod samoga naprasitoga pandurskoga vojvode. Priznaje se, da njegova veoma divlja legija nije ni na blizu tako rdavo postupala, kao što su to kasnije činili Francuzi. Kakov su dojam panduri učinili na svijet u Mo-

nakovu i kakova im je nošnja bila, doznajemo iz bilješke jednoga kroničara u rukopisnom dnevniku, koji se čuva u kr. bavarskom ratnom i monakovskom gradskom arhivu. On piše: „15. svibnja (1742) prispješe opet mnogi panduri, strašno gadni ljudi, kakovih zemlja još nikada nije vidila. Mora, da u Ugarskoj pod zemljom ima drugi pakao, iz kojega ovako strašan svijet dolazi. Glave su im sasma ošišane, pa samo ostrag nose jednu dugu pletenicu, imaju crno smeđa lica, otvorena kosmata prsa, dugu crnu bradu, duge crvene plašteve bez poveza kao konjske pokrovce, a na njima šiljatu kapucu, u koju zamataju glavu, dugu sablju duge puške ili koplje oni na konju; pješaci pako imaju na stranama dvije, katkada i četiri kubure i dugi nož u koricama. Nose cipele bez potplata, omotane gore užetom (opanci), duge švajcarske hlače i strašne crne visoke medvjede kape na glavi, a ne provode u ostalom bolji život, nego li sama divlja zvjerad“ (str. 168). Suvremenu sliku na drvenoj ploči, prikazujuću jednoga pandura, koji ovomu opisu posvema odgovara, a koja je valjda u Bavarskoj načinjena, posjeduje naš narodni muzej.

Der römische Limes in Österreich. Heft I. Mit. 14 Tafeln und 35 Figuren im Text. Wien 1900. Izdanje carske akademije znanosti. — Kao što u Njemačkoj tako se je evo i u Austriji ustrojila komisija, koja si je uzela zadaćom, da istraži vojne utvrde i uredbe na državnoj međi rimskoga carstva. Kako tomu poslu kumuje c. akademija znanosti u Beču, to nema sumnje, da će lijepo uspjeti. U ovoj prvoj lijepo opremljenoj svesci govore pukovnik M. pl. Groller i sveučilišni profesor E. Bormann o vojnim uredbama i spomenicima važnoga logora Carnuntum (kod Deutsch Altenburga na Dunavu blizu Beča). Prije ili poslije doći će i na nas red, da sličnim načinom pretražimo utvrde na rimskom dunavskom limesu od ušća Drave do ušća Save, jer ne bi bilo ni najmanje dično, da si taj posao dademo izvesti po kojoj stranog naučnoj korporaciji.

Najstariji spomenik pisan slavenskim jezikom. Do nedavna smatralo se najstarijim sigurno datiranim spomenikom, koji je slavenskim jezikom pisan, cirilicom napisano Ostromirovo evanđelje od g. 1056. U najnovije je doba taj ruski književni spomenik izgubio to svoje prvenstvo, jer se je na početku osamdesetih godina u selu Germanu blizu Prespe na istoimenom jezeru u Makedoniji našao datiran pisan spomenik od g. 6501 od stvorenja svijeta (993 posl. Kr.), koji je dakle. od Ostromirova evanđelja za 63 godine stariji.

Novi je spomenik nadgrobna ploča, 1·25 m. duga i 0·52 m. široka, koja je bila urešena sa tri krsta od kóvine, koja se je izgubila. Napis se nalazi na desnom kraju ploče, od koje baš tamo jedan komad fali. Ovdje se pripóćuje sa dopunjcima Th. I. Uspenskoga, ravnatelja ruskoga arheološkoga instituta u Carigradu i T. D. Florinskoga, koji ga objelodaniše u Izvjestijima toga instituta sv. IV.¹ Sofija 1899. a lijepo je o njemu izvijestio i prof. C. Jireček² u Jagićevom Archiv für slavische Philologie. Bd. XXI str. 543 - 551. Napis glasi:

въ има ѿтыца и съ-
 -ина и стаго доуха а-
 -зъ самоилъ рабъ бж[и]
 полагажъ память [ѿтыц]-
 -ъ и матери и брат[ъ и]-
 а крѣстѣхъ си[хъ си]
 имена оусъпѣш[ихъ ни]-
 -нола рабъ бжи [? мари]-
 sic т дакъ написа[са въ]
 10 лѣто отъ стѣтво[рениа миро]-
 -у з·:·фл . инѣди[ктъ . з .]

Napis nam kaže, da je g. 993 Samoil, rab božji, valjda poznati zapadnobugarski car, postavio spomenik svomu ocu Nikoli, materi koja se možda zvala Marija i bratu Davidu. U izvorniku se otac cara Samuela nazivlje Šišmanom, pa izdavač tu nesuglasicu tumači tako, da je Nikola valjda bilo kaluđersko ime. S time se ne slaže Jireček, koji upozoruje, da su mnogi ljudi onoga vremena imali dva imena, narodno i crkveno. Napis spominje samo jednoga Samuelova brata Davida; ostala dva Mojsifa i Aron valjda g 993 nisu bila više živa.

Napis iz Germana pisan je cirilicom, i to samo 77 godina iza smrti sv. Klimente, koji je cirilski alfabet sastavio. Sa paleografskoga i jezičnoga gledišta on je vanredno važan, jer nam vjerno pripóćuje, kako su Bugari na koncu X. vijeka pisali. Najstariji dosele poznati bugarski pisani spomenici napisani su u XIII. vijeku.

Dr. J. Łęowski Die Slovinzen im Kreise Stolp ihre Literatur und Sprache. (Baltische Studien. Herausgegeben von der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterthumskunde. N. F. Bd. III. Stettin 1899 str. 137—157). U kotaru

Lauenburgu živu kraj jezera Lebe Slovinci, zadnji ostatak pomoranskih Slavena, svega jedno 200 duša, koji će valjda u skoro posvema izgubiti svoj jezik i nestati u Nijemstvu Slovinački jezik danas dobro govori samo jedno 50 svijeta. Ovim su Slovincima jezično najrodniji Kašubi u Pomoraniji i zapadnoj Pruskoj, kojima jezik čini prelaz od slovinačkoga k poljskomu. Slovinačkim jezikom u novije su se doba bavili Dr. Fetzner, Parczewski, Mikkola, Lorentz i sada Łęowski. Ta istraživanja su iznijela činjenicu, da je taj narodić počam od reformacije imao svoju vlastitu literaturu, koja obuhvata nekoliko protestantskih crkvenih knjiga. Pisci su bili pastori Simon Krofey (1586), Michael Pontanus (Mostnik rođen 1583) i Engeland (1758), a sačuvalo se je i anonimnih rukopisnih tekstova. Pisac pripóćuje nekoliko slovinačkih tekstova, dodajući im nje-mački prijevod.

Bullettino di archeologia e storia dalmata pubblicato per cura di Fr. prof. Bulić Anno XXIII. Spalato 1900. Nro 1—2, 3—4. F. Bulić. Iscrizione inedite (str. 3—17, 53—62) F. Bulić Nomi e marche di fabrica su tegoli acquistati dall' i. r. Museo di Spalato (str. 17—18). F. Bulić Ritrovamenti antichi sull' isola Brazza (risguardanti il Palazzo di Diocleziano a Spalato (Tav. I. II. str. 18—23). F. Bulić Ritrovamenti antichi a Bobovišće dell' Isola Brazza (Tav. III. — str. 23 do 30). G. Kubitschek Scordapia in Frigia (str. 30—31). F. Bulić Salvia in Dalmatia (str. 31—34). H. Grisar 5. Note alla dissertazione XII., relativa al musaico romano dei martiri salunitani (str. 34—37). De Waal S. Menas (str. 37 do 38). F. Bulić Ritrovamenti risguardanti la topografia dell' antica Salona (str. 38—39). Alcuni documenti delle cessate Comunità Nobili di Arbe e di Nona (str. 39—43, 67—71). La Dalmatie de 1797 à 1815... par... P. Pisani (43—46, 64 do 67). G. Alačević Saggi di preistoria riguardanti la Dalmazia e le contermini sue regioni (str. 46—52, 71—79). F. Bulić Le Gemme dell' i. r. Museo in Spalato. Nro. 1602—1630 (str. 62—64). Secondo Congresso internazionale di Archeologia cristiana a Roma (str. 79—84). Prilog: Dr. T. Matić L' évangélique slavon de Reims, dit Texte du sacre (str. 1—4).

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Urednik Kosta Hörmann. XII. 1900. 1. Sa-

¹ Θ. И. Успенски Надпись царя Самуила (str. 1—4). Т. Д. Флорински Нѣсколко замечаній о надписи царя Самуила (str. 5—13). Дръ Л.

Милетичъ Къмъ Самуиловия надписъ отъ 993 година (str. 14—20).

² C. Jireček Die cyrillische Inschrift vom J. 993.

rajevo 1900. Sadržaj: Dr. F. M. Dukljanska krajevina. Dr. J. Prajndlsberger Prilozi narodnoj medicini iz Bosne. Teodor Ippen Stare ruševine u Albaniji. Vejsil Gjurčić Gradina na vrelu Rame, prozorskog kotara. Dr. O. Hovorka pl. Zderas Narodna medicina na poluotoku Pelješcu u Dalmaciji. Različito

Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina. Herausgegeben vom bosnisch-hercegovinischen Landesmuseum in Sarajevo. Redigirt von Dr. Moriz Hoernes. Sechster Band. Mit 28 Tafeln und 737 Abbildungen im Texte Wien 1899. Bogat zbornik i obzirom na birani sadržaj i na mnogobrojne lijepe ilustracije, u kojem se stranom općinstvu njemačkim jezikom priopćuju radovi na polju arheologije, povjesti, narodopisa i prirodnih nauka, naštampani u „Glasniku“ bosansko-hercegovačkoga muzeja. Znatniji veći historijski, arheološki i narodopisni članci jesu: F. Fiala Das Flachgräberfeld und die prähistorische Ansiedlung in Sanskimost (str. 62 do 128). Dr. C. Patsch Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien. III. Theil (str. 154 do 273). F. v. Šišić Die Schlacht bei Nicopolis (str. 291—327). Dr. Č. Truhelka Die slavonischen Banaldenare. Ein Beitrag zur croatischen Numismatik (str. 328—466) Ibrahim Beg Defterdarović Alte Briefschaften der Familie Resulbegović (str. 487—517) Fr. X. Kuhač Das türkische Element in der Volksmusik der Croaten, Serben und Bulgaren (str. 545—584).

Starohrvatska prosvjeta. Glasilo hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu Urednik Fr. Radić. Godina V. sv. 1. 1900. — F. Radić Hrvatsko-bizantinski slog (str. 1—36) F. Radić Nekoliko kovinskih uresa s pojasnih kajiša, ostružnog remenja i drugih podveza u nošnji starih Hrvata (Svrha — Str. 37—39). L. Marun Popis naušnica Prvoga muzeja hrv. spomenika u Kninu (Sa slikama. — Str. 40—47). Izvještaj o društvenom radu (str. 48—49). Bibliografija (str. 50 do 54).

Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva. Uređuje dr. Ivan Bojničić Kninski. Godina II. sv. 1, 2 Zagreb 1900. E. Laszowski Podatci o Koprivnici u srednjem vijeku. Dr. L. Jelić Zadarski bilježnički arhiv (nastavak). M. Magdić Regesta nekih isprava XIV. vijeka koje je prepisao Franjevac Felice Bartoli. Dr. M. Novak Regulacija lukna u županiji požeškoj god 1769. V. Klaić Admirali

ratne mornarice hrvatske godine 1358—1413. M. Magdić Deset izvornih isprava, koje se čuvaju u arhivu trsatskoga manastira. B. Parnica protu krivotvoritelja plemićkih povelja. — Svaštice. — Dr. F. Bučar Širenje reformacije u Hrvatskoj u XVI. stoljeću M. Magdić Statut kralja Ferdinand III. od g. 1640 za grad Senj. V. Klaić Crtrice o Vukovskoj županiji i Djakovu u srednjem vijeku. M. Magdić Tri sajamska privilegija za grad Senj. — Svaštice. — Književnost.

Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 140. U Zagrebu 1899. — Sadržaj: Dr. M. Šrepel Hrvat prvi gramatik talijanskoga jezika. Dr. Fr. Vrbanić Jedno stoljeće u razvoju broja žiteljstva Hrvatske i Slavonije. Dr. A. Musić Rečenice s participom pret. akt. II. u hrvatskom jeziku. D. Boranić O refleksivnim glagolima u hrvatskom jeziku.

Grada za povjest kniževnosti hrvatske. Na svijet izdaje jugosl. akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga 2 Skupio i uredio Milivoj Šrepel. U Zagrebu 1899. Sadržaj: Pripomenak. — Jurja Šizgorića spis „De situ Illyriae et civitate Sibenici a. 1487“. — Marulićeve latinske pjesme. — O Kašićevu prijevodu sv. pisma. — Velikovečnik. — Hrvatska pjesma Bernarda Zamaie. — Jakopićev spis: Scriptorum Interamniae. — Pavičićevo „Naslidovanje“. — Kajkavska pjesmarica. — Iz ostavine Antuna Vakanovića. — Biskup Ivan Antunović. Kurelčev Agrikola. — Preradovićevi njemački prijevodi vlastitih pjesama. — Šulekovi listovi Gaju.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Na svijet izdaje jugosl. akademija znanosti i umjetnosti. Sv. IV, 2. polovina. Uredio Dr. Ant. Radić. U Zagrebu 1899. Sadržaj: L. Kuba Narodna glasbena umjetnost u Dalmaciji (Svršetak) St. Ciszewski Čudaie. I. Zovko Kape u Herceg-Bosni. Vl. Ardalić Bukovica. Iv. Žic Vrbnik na otoku Krku. St. Rubić i o. fra A. Nuić Duvno (Župašćac). Izvješće urednika o putovanju njegovu po Bosni i Hercegovini.

Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Vol. VII Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj od XIII. do konca XVIII. vijeka. Sveska 1. B. atovštine dubrovačke. Uvodnu raspravu napisao i statute bratovština priložio Dr. Kosta knez Vojnović. Na svijet izdaje jugosl. akademija znanosti i umjetnosti U Zagrebu 1899.

INHALT DES „VJESNIK“

der kroatischen archaeologischen Gesellschaft in Agram.

Neue Serie. Band IV.

	Seite
Brunšmid Dr. Josip: Archaeologische Notizen aus Dalmatia und Pannonia III.	181
— — — Colonia Aelia Mursa	21
— — — Ansiedlungen an der Vuka zwischen Nuštar und Gaboš.	205
— — — Die broncezeitliche Ansiedlung bei Novigrad an der Save	43
— — — Einige Münzfunde in Kroatien und Slavonien. V, VIII—XI	81
— — — Praehistorische Alterthümer aus der Umgebung von Ruma	214
— — — Praehistorische eisenzeitliche Gegenstände aus Šareograd im Syrmier Comitate.	58
— — — Alte Münzen aus dem Bache Medveščak in Agram.	217
Hovorka v. Zderas Dr. Oskar: Volkserzählungen über Thiere auf der Halbinsel Pelješac (Sabioncello) in Dalmatien	209
— — — Plinius und die Volksmedizin in Dalmatien	211
Jelić Dr. Luka: Die Alterthümer der Stadt Nin (Nona)	156
Klaić Vjekoslav: Der Name und die Abstammung der Frankapane	1
— — — Ueber den Knez Novak (1364)	177
Kolander Zlatko: Ein „ex libris“ des Agramer Bischofs Alexander Alagović	78
Laszowski Emilij: Eine Adelsertheilung durch der Banus Nikolaus vom Jahre 1346	71
— — — Sechs Notizen aus Urkunden des XIII. Jahrhunderts	207
Osterman Stjepan: Der palaeolithische Mensch und seine Zeitgenossen aus dem Diluvium in Krapina in Kroatien	202
Purić Josip: Ausgrabung im römischen Friedhofe in Stenjevec	172
Turković Milan: Funde praehistorischer Ueberreste in der Umgebung von Kutjevo. Depotfund ungarischer Münzen des XV. und XVI. Jahrhunderts	204
—	
Berichte der Vertrauensmänner und Freunde des Nationalmuseums in Agram: Jos. Binički in Nikinci. S. 218. — 2. Jur. Božičević in Sušnjevo selo. S. 218. — 3. L. Čosić in Bi- zovac. S. 219. — 4. H. Davila in Karlovac. S. 220. — 5—10. M. Fakundini in Novi Banovci. S. 220. — 11. F. Hefele in Sisak. S. 222. — 12. Lj. Ivančan in Stenjevec. S. 223. — 13. Ig. Jung in Mitrovica. S. 224. — 14. P. S. Matković in Šareograd. S. 224. — 15—16. M. Mutavgjić in Dubica. S. 225. — 17—18. Iv. Lončarić Papić jun. in Selce- Vinodol. S. 228. — 19. Fr. Šaban in Ogulin. S. 229. — 20. Cv. Vurster in Otočac. S. 230.	
Literarische Berichte: Hoernes Funde verschiedener Altersstufen im westlichen Syrmien. S. 233. Pič Starožitnosti země české. I. S. 234. Brunner Der Pandurenführer Franz Freiherr von der Trenk im oesterreichischen Erbfolgekriege. S. 236. Der römische Limes in Oesterreich. I. S. 236. Das älteste in slavischer Sprache geschriebene Denkmal. S. 236. Legowski Die Slovinzen im Kreise Stolp, ihre Literatur und Sprache. S. 237. Bullettino di archeologia e storia dalmata XXIII 1—4. S. 237. Glasnik zemaljskoga muzeja za Bosnu i Hercegovinu. XII 1. S. 237. Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina. VI S. 238. Starohrvatska prosvjeta. V 1. S. 238. Vjestnik kr. hrv. slav. dalm. zemaljskog arkiva. II, 1—2. S. 238. Rađ jugoslavenske akademije. 140. S. 238. Grada za povjest kniževnosti hrvatske. II. S. 238. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena IV 2. S. 238. Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. VII 1. S. 238. (Dr. Josip Brunšmid) — Klaić Povjest Hrvata. I. und II. S. 234. Kumičić P. Zrinjski i Fr. K. Frankopan i njihovi klevetnici. S. 235. Jireček Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte. S. 236. (Jos. Purić). — Poparić Pomorska sila Hrvata za dobe narodne dinastije. S. 234. (Ch. Šegvić).	

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN.

- Abb. 1. Siegel des Grafen Ivan von Krk (Veglia) auf einer Urkunde vom J. 1365.
 „ 2. Siegel des Grafen Stjepan von Krk auf einer Urkunde vom J. 1365.
 „ 3. Wappen auf der Cisterne von Grobnik.
 „ 4. Siegel des Grafen Dujam IV. Frankapan vom Jahre 1452.
 „ 5. Siegel des Grafen Martin Frankapan († 1479).
 „ 6. Wappen der Frankapane vom J. 1491 (aus Hreljin).
 „ 7. Fragment einer Marmorstatue des Herakles. Aus Esseck.
 „ 8. Marmorstatuette des Herakles mit den Hesperidenäpfeln. Aus Esseck.
 „ 9. Marmorstatuette eines anruhenden Herakles. Aus Esseck.
 „ 10. Relieffragment mit dem anruhenden Herakles. Aus Esseck.
 „ 11. Torso einer jugendlichen männlichen Figur. Aus Esseck.
 „ 12. Männliches Marmorköpfchen. Aus Esseck.
 „ 13. Männlicher Porträtkopf. Aus Esseck.
 „ 14. Fragment eines Marmorreliefs. Aus Esseck.
 „ 15. Relieffragment aus Esseck.
 „ 16. u. 17. Fragmente zweier Löwen aus Marmor. Aus Esseck.
 „ 18. Basis mit Reliefen. Aus Esseck.
 „ 19. Basis mit einer Scene aus dem Daphnemythus. Aus Esseck.
 „ 20. Römische Jupiterara aus Esseck.
 „ 21. Römische Ara, geweiht dem Jupiter und der Fortuna. Aus Esseck.
 „ 22. Fragment einer Ara vom J. 209 n. Chr. Aus Esseck.
 „ 23. Ara, geweiht den Göttern und Göttinnen. Aus Esseck.
 „ 24—26. Ara, geweiht der Fortuna Casualis. Aus Esseck.
 „ 27. Grabdenkmal des T. Aur. Avitus und seiner Gattin Ulpia Appiana. Aus Esseck.
 „ 28—35. Hirschhornartefakte aus Novigrad (32₁ Rehhorn).
 „ 36. Broncedolch aus Novigrad.
 „ 37. Broncenadel aus Novigrad.
 „ 38. Fragment eines Broncereifes aus Novigrad.
 „ 39. Nadel einer bronzenen la Téne-fibel aus Novigrad.
 „ 40. Fragment einer Broncesichel aus Novigrad.
 „ 41. u. 42. Broncekelte aus Novigrad.
 „ 43—45. Gussformen aus Novigrad. Sandstein.
 „ 46. Schmelzschale aus Thon. Aus Novigrad.
 Taf. I. Gefäßfragmente aus Novigrad.
 Abb. 47—49. Gefäße aus Novigrad.
 „ 50—52. Thönerne Wirtel aus Novigrad.
 „ 53. Thönerne Spule aus Novigrad.
 „ 54. Thönerner Kochring aus Novigrad.
 „ 55. u. 56. Keulenköpfe aus Gabbro. Aus Novigrad.
 Abb. 57. Steinschlägel aus Novigrad.
 Taf. II. u. III. Gegenstände aus dem Depotfunde bei Šarengrad.
 Abb. 58. La Tènezeitliches Schwert aus Šarengrad.
 „ 59. „Ex libris“ des agramer Bischofs Alagović und seiner Brüder.
 „ 60. u. 61. Aes signatum aus Mazin.
 Taf. IV—VI. Friesacher und andere Münzen aus dem Funde bei Ostrovo.
 Abb. 62. Ein altkroatischer Schmuckgegenstand aus dem Münzfunde bei Lipova glavica. Silber.
 „ 63. Plan der Stadt Nin (Nona).
 „ 64. Lage der römischen Gräber in Stenjevec.
 „ 65. Lage der Gefäße im Grabe Nr. 64.
 „ 66. Römisches Parfumfläschchen aus Sv. Juraj.
 „ 67. Römischer Armreif aus Sv. Juraj. Silber.
 „ 68. Römische Schnale aus Sv. Juraj. Silber.
 „ 69. Römisches Ziegelfragment mit Stempel. Aus Senj.
 „ 70. Römisches Grabdenkmal aus Bijelobrd. u.
 „ 71. u. 72. Goldene Ohrringe aus Mitrovica.
 „ 73. Goldener Anhänger aus Mitrovica.
 „ 74. Glasperlen aus Mitrovica.
 „ 75. Bernsteinring aus Mitrovica.
 „ 76. Spindel aus Mitrovica.
 „ 77. Nadelbüchse aus Mitrovica. Bein.
 „ 78. Thonbecher aus Mitrovica.
 „ 79.—82. Thonlampen aus Mitrovica.
 „ 83. Römisches Mosaik aus Mitrovica.
 „ 84. Löwenpaar in Ruma. Stein.
 „ 85. Römischer Sarkophag in Ruma. Wahrscheinlich aus Mitrovica.
 „ 86. Grabdenkmal mit Relief in Ruma.
 „ 87. Zeusstatuette aus Puzsta Agatenhof bei Indija.
 „ 88. Marmorlöwe aus Puzsta Golubinac.
 „ 89. Marmorner Thierkopf in Ruma.
 „ 90. Gläserner Ring mit Medusenkopf aus Petrovci bei Ruma.
 „ 91. Weibliche Büste aus Petrovci. Bronze.
 „ 92. Weiblicher Kopf aus Petrovci. Blei.
 „ 93. Broncener Ziegenbock aus Petrovci.
 „ 94. Attisstatuette aus Terracotta in Ruma.
 „ 95. Votivplatte, geweiht dem Asklepios und der Hygieia. Aus Zemun (Semlin).
 „ 96. Praehistorische Urne aus der Gradina bei Mitrovac in der Nähe von Kutjevo.
 „ 97. Praehistorische Gefäße aus der Umgebung von Ruma.
 „ 98. La Tène-Lanzenspitze aus Moja volja.
 „ 99. Broncekelt aus Beška.
 „ 100. Eisernes Schwert aus Beška.
 „ 101. Grundriss der römischen Fundamente in Stenjevec.
 „ 102. Grundriss eines römischen Gebäudes bei Dubica.
 „ 103. Die Vladića jama bei Dubica und ihre Umgebung.

